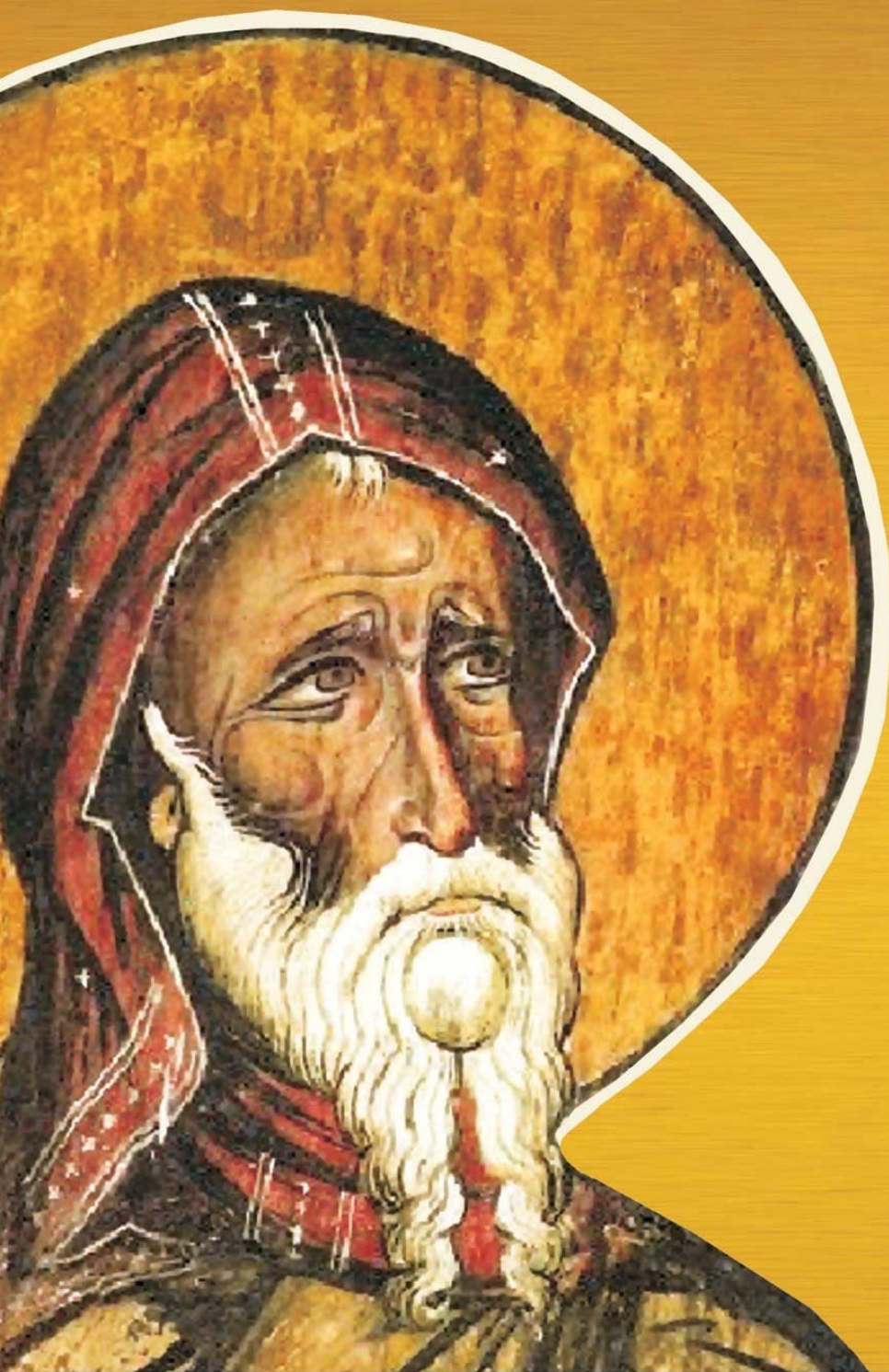

АТАНАСИЈЕ АЛЕКСАНДРИЈСКИ

ЖИТИЈЕ СВЕТОГ АНТОНИЈА

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Издавач
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет

Рецензенти
Академик Бранко Летић
Проф. др Зоран Арсовић

Атанасије Александријски
ЖИТИЈЕ СВЕТОГ АНТОНИЈА

Αθανάσιος Αλεξανδρείας
**ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ
ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΝΤΩΝΙΟΥ**

Превод, предговор и коментари
Данијел Дојчиновић

Бања Лука
2014

сѣжалнх се помысливъ свое неразоуміе поніже
неразоумнь вѣхъ добрѣ грѣтскы· нѣ пакы оубоах се
бѣды раба оного лѣниваго съкрывшаго тальнѣтъ· и
потѣщахъ се божію благодѣтїю, елико ми мощь
достиге изложихъ· и прѣдахъ вамъ истиннымъ
трѣжникомъ· да вы творите прикоупь

*[...] сажалих се помисливши на своје незнање, пошто
не знадох добро грчки, али се ипак убојох беде онога
ленога слуге који сакри таланат, и пожурих се
Божијом благошћу, колико ми моћ достиже, изложих
га и предадох вама истинитим трговцима, да ви
чините куповину.*

(Свети Сава, Указ о држању Псалтира)

Садржај

Предговор.....	11
ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΝΤΩΝΙΟΥ	69
ЖИТИЈЕ СВЕТОГ АНТОНИЈА.....	69
Пролог	71
Рођење и дјетињство Антонијево	73
Почетак Антонијевог подвига.....	77
Рани сукоби са ђаволом	81
Антонијев живот између 271. и 285. године.....	85
Антонијев живот у гробовима и борба са демонима	89
Одлазак у пустињу и успутна искушења	95
Како се Антоније смјестио у порушеној тврђави преко Нила и како је поразио демоне; његов двадесетогодишњи боравак тамо	97

Како је напустио утврђење и како је у Египту почело цвјетати монаштво са Антонијем као предводником	101
Обраћање монасима преведено са коптског, у којем их подстиче на истрајност и охрабрује их против лукавстава Сатане	103
Како је Антоније овога пута обновио своје подвижничке напоре.....	153
Како је Антоније трагао за мучеништвом у Александрији током гоњења у вријеме цара Максимиана	155
Како је живио у вријеме по гоњењу	157
Како је Антоније изгнао злог духа из жене	159
О одласку Антонијевом у унутрашњост планине	161
Како се ту борио с демонима.....	165
О чудесном извору, о томе како је просвијетио монахе из спољашњости планине и о његовој сестри.....	169
Колико је људски савјетовао оне који су му приступали.....	171
Случај Фронта, који је излијечен вјером и молитвом.....	175
О једној дјеваци и о исповједнику Пафнуцију	177

О двојици браће и како је један скончао од жеђи.....	179
О смрти Амуна и Антонијево виђење тога	179
О војводи Архелају и дјевници Поликратији.....	183
Необичне приче о истјеривању демона.....	185
О Антонијевом виђењу о отпуштању гријехова.....	187
О проласку душа и како је неке помео Сатана	189
Како је Антоније поштовао клирике.....	191
Како је одбацио Мелетијев раскол и јереси Манија и Арија	195
Како је оповргавао аријанце	195
Како је посјетио Александрију, излијечио и преобратио многе и како га је Атанасије испратио из града.....	197
Како је расуђивао са Грцима и философима.....	199
Како је оповргао философе лијечећи човјека посједнутог демонима	211
Како су цареви писали Антонију и његов одговор.....	213
Како је у виђењу спознао дјела аријанаца.....	215
О томе како су изљечења путем молитве дјело Христово	217

Како је мудро одговорио војводи.....	221
О војводи Валакију и како је, упозорен Антонијем, биједно скончао	221
Како је носио немоћи слабих и о великој користи од Антонија за цијели Египат	223
О Антонијевој разборитости и о томе како је свима давао савјете.....	225
Како је савјетовао монахе и дао им упутства за сахрану када је имао 105 година	227
О болести његовој и о посљедњој вољи	231
О Антонијевој смрти.....	233
Како је Антоније остао чио све до смрти и како је његова слава испунила сву земљу	235
Свршетак	237
 О овом издању	239
Коментари и објашњења	241
Скраћенице књига <i>Светога писма</i>	293
Регистар	297

Предговор

I

Неријетко се о византијској књижевности просуђивало као о низу стереотипних форми и конвенција условљених погледом на свијет који је западном човјеку веома чудан. Оно што није разумио, западњак је осудио, а понекад и агресивно нападао, настојећи да покаже како је Византија деградирала тековине хеленске културе. Довољно је присјетити се некоректних закључака Едварда Гибона [Edward Gibbon, 1737–1794], који је још у 18. вијеку утабао стазу научно неоправданих метода закључивања о Византији и Византинцима, а којом ће ходити и други, нарочито просвјетитељски кодирани умови. Као примјер поменимо Гибонов став о уздизању монаштва у византијској епоси, којим се и више него добро оцртава образац његовог размишљања:

„Вероватно да нема фазе у моралној историји човечанства која је оставила дубљег и болнијег

трага од ове аскетске епидемије. Гнусан, извитоперен и испијен лудак, без образовања, патриотизма, природних склоности, који проводи свој живот у дугој рутини бескорисне и окупне самортуре, престрављен застрашујућим фантомима који се налазе у његовом буновном мозгу је постао идеал нације која је познавала дела Платона и Цицерона и животе Сократа и Катона.“¹

О свим промашајима овако импресионистички интонираних закључака одавно је и на више мјеста дат суд, те би било сувишно сада расправљати о томе. Но заиста је нужно указати на законитост приступа старијим текстовима, какво је и *Житије Светог Антонија*: да би се текст разумио, потребно је разумјети најшири контекст у коме је настао, а не просуђивати о њему на основу личних импресија или идеолошких схватања. То што су Есхил, Софокло и Еврипид били пагани не даје нам за право да њихова дјела дискредитујемо као плод извитоперене и наивне грчке религиозности, што би се и могло ако би се она посматрала само споља. Али то није релевантан критеријум њиховог вредновања. Тако се не може разумјети зашто је „гнусан, извитоперен и испијен лудак“ (= монах) имао тако велики утицај у византијском свијету ако се у разматрању не напусте претпоставке 21. вијека и координате које уцртавамо старом тексту,

¹ Према: Г. Флоровски, *Византијски аскетски оци и духовници*. Отачник, Београд, 2009, 137.

а које почивају на битно различитом поимању стварности постпросвјетитељског свијета. Управо нација која је познавала дјела Платона није га напустила, како би велики Гибон волио и очекивао, него га је ре-афирмисала и разумјела у хришћанском духу.²

Sitz im Leben ('смјештање у живот') јесте синтагма протестантског библисте Хермана Гинкела [Hermann Gunkel, 1862–1932] која је општеприхваћена у библистици. Означава нужну контекстуализацију библијског одјељка којем се приступа. Изван оригиналног контекста, смисао је текста затамњен и отворен је пут погрешним интерпретацијама и различитим читавањима. Речено овом терминологијом, нужно је сваком житију наћи његов *Sitz im Leben*, који је предуслов разумијевања. Предуго су хагиографски текстови били квалификовани као производи наивне народне побожности и фантазије, те им се сада ваља вратити не само као свједоцима епохе у којој су настали него и као доказима једног погледа на свијет који је једнако присутан и релевантан (неко би рекао и релевантнији) као и онај постпросвјетитељско-научни, којем модерни човјек по убјеђењу тежи.

² Видјети: Г. Подскалски, Платонизам, аристотелизам, новоплатонизам: њихово вредновање и коришћење у грчко-византијском хришћанству. У: Герхард Подскалски, *Теологија и философија у Византији*, Православни богословски факултет, Београд, 2010, 67–87. Е. П. Мејеринг, Како су платонизовали хришћани, *Беседа*, бр. 6 (2004), 71–79.

II

Иако написано прије више од стотину година, дјело боландисте Иполита Делеаја [Hippolyte Delehaye, 1859–1941] *Les Légendes hagiographiques* (Брисел, 1905)³ остаје незаобилазан увод у изучавање хагиографије. Како не постоји српски превод, овдје ваља сумирати закључке изнесене у истраживању.⁴

Шта јесте, а шта није хагиографски документ? Очекивани одговор био би да је хагиографски текст онај који говори о животу неког светитеља. Али је неопходно направити корекцију. Хагиографски текст није сваки текст који као тему има живот светитеља. На примјер, одјељци Тацитових дјела или Јевсевијеве *Црквене историје* не припадају хагиографији иако говоре о светитељима. С друге стране, Јевсевијеви описи палестинских мученика то јесу. Да би био хагиографски, спис треба да има *религиозни карактер*, те да тежи *просвјећивању*. Али просвјећивању у чијој је сржи указивање на величанственост светитељевог подвига који се самим списом настоји издвојити као

³ Енглески превод: Н. Delehaye, *The Legends of the Saints*, Fordham University Press, 1962.

⁴ Видјети и: Н. Delehaye, *Les passions des martyrs et genres littéraires*, Bruxelles, Société des Bollandistes, 1921. На српском језику доступан је врло информативан увод у поетику житија који је сачинио професор Ђорђе Трифуновић као одредницу у свом *Азбучнику српских средњовековних књижевних појмова* (Нолит, Београд, ²1990, 47–77).

вриједан пажње и опонашања. Хагиографска дјела могу бити исторична, али и не морају, а нужно их је раздвојити од других наизглед сличних облика: прича, басана, романа, приповијести, легенди и сл.

Како је хагиографска литература и те како изда-
нак народне свијести, увијек на уму треба имати неке
од њених особености. Једна од најизразитијих јесте
појава утјеловљења особина различитих личности
унутар једне. Тако се сјећање на хероје и по свему
достойне појединце које је стасавало генерацијама и
богатило се с временом може препознати у личности
неког светитеља коме су приписане и поједине особин-
е које није посједовао. Али будући да народна свијест
не познаје појединца, него т и п, она не може прихва-
тити ни претпоставку да различите особе које
припадају једном типу не морају имати и исте особин-
е. А уколико се ствари додатно искомпликују тако
што двојица светитеља имају исто име, поисто-
вјећивање на овом нивоу биће готово неизбежно.⁵

„Умјесто за појединца, народ зна само за тип.
Александар представља освајача, Цезар генијалног
римског управитеља, а Константин – царство
препорођено хришћанством. [...] Постоји такође и
типични прогонитељ. То је најчешће Диоклецијан,

⁵ Отуда није случајно што се при писању *Службе Светом Симеону Сава* угледао баш на *Службу Светом Симеону Столнику*.

а потом и неке судије које, такорећи, представљају окрутност паганске правде.“⁶

Вјероватно најсликовитији примјер што га Делеај наводи јесте случај Карла Великог (742–814), који је у народној свијести Запада био отјеловљење идеалног хришћанског владара. Међутим, године 1096. започео је Први крсташки рат. Од тада је идеалан владар морао, између осталог, бити и борац против невјерника у Светој земљи. То се од њега очекивало. Више се ни на Карла Великог није могло гледати мимо тога. Тако му је народна традиција приписала учешће у крсташким ратовима иако је умро непунa три вијека прије њих.

Много је сличности међу описима мучеништава и међу описима живота светитеља, јер се очекује да они у сличним ситуацијама одреагују једнако. То је поступак т и п и з а ц и ј е, тако карактеристичан за народни дух. Од хагиографа „очекујете портрет, а добијате програм“, закључује Делеај.⁷ А тај програм најчешће је једнак за све, јер је инвентивност помало страна народном духу. Стога се не треба чудити када се исти мотиви приписују различитим светитељима. Они су продукт реминисценција и путујуће традиције која се уобличава у хагиографски наратив, и то сходно про-

⁶ Н. Delehaye, *Les Légendes hagiographiques*, Société des Bollandistes, Bruxelles, 1906², 27. (Преводи свих навода из дјела Х. Делеаја су наши.)

⁷ Ibidem, 29.

граму, спектру очекивања, а не увијек у складу са историјским чињеницама, које су за хагиографију секундарне. Светитељ је вриједан подражавања због примјерног живота (на који се указује хагиографским текстом), а не због историјских датости које су га одредиле: није толико битно када се тачно нешто збило, да ли су учесници заиста били они који су побројани и сл. Битно је шта се збило и каква се добит може из тог сазнања извести. А она је у сваком случају духовне природе.

Једнако се хагиограф не интересује ни за географију. Често се једно мјесто замјењује другим, а веома дуге раздаљине прелазе се за веома кратко вријеме. Пажња се највише посвећује ономе што је некој скупини блиско, што је окружује, па се неријетко животи светитеља из далека преводе у домаће окружење. Неки локалитети могу бити потпуно литерарни конструкти, без везе са реалношћу. На примјер, у Софији постоји мјесто за које се сматра да је на њему пострадао Свети Терапонт, епископ сардијски. До забуне је дошло поистовјећивањем назива Sardica (Софија) и Sardis (Сард), што је за посљедицу имало литерарну конструкцију по којој је Терапонт страдао у Софији, у којој му је заживио култ. Народном духу није било ни битно да ли се мучеништво збило у једном или другом граду. Битно је да је Терапонт мученички пострадао и тако пружио примјер ваљаног хришћанина.

Апстрактно мишљење страно је колективној свијести, јер народ тежи ка објективизацији, ка ономе што је дефинитивно и конкретно. Отуда није риједак случај да се конкретизације врше на нивоу звучности. Под тим подразумијевамо светитељска имена што својим фонетским ликом у народном поимању призивају различите одлике које се секундарно приписују ономе ко их носи. Тако на Западу, иначе заокупљеном каталогизовањем светитеља – заштитника појединих области живота, светитељка Клара (лат. Clara) постала је заштитница слабовидих, те је од ње народ искао оздрављење очију (лат. clarus – 'јасно'; отуда очекивања да се јасно види); а мученик Експедит (лат. Expeditus) постао је заштитник адвоката који се баве хитним случајевима (лат. expeditus – 'убрзан', 'хитар').⁸

*

Добри примјери хагиографског поступка могу се пронаћи у мартирijумима који нису директни описи, него их од самог догађаја дијели дужи временски период. Већи дио оваквих списа јесу приче које су

⁸ Доментијан тумачи име *Растко* као: онај „који ће уистину веома *узрasti* божанственим врлинама“. Семантика имена Петар ('онај чврсте вјере') поријекло има у грчком језику, гдје *пётрос* значи 'стијена'. Да је у питању преношење одлика према фонетском лику, а не према посвједоченом примјеру апостола Петра као онога ко је чврст у вјери, лако се може провјерити у *Новом завјету*, у којем Петрова вјера на неколико мјеста и није тако чврста (Мт 26, 75; Лк 22, 62).

сачињене како би се изнијела нека религијска истина. Њихови аутори не претендују на историјску истинитост, него поучавају. Прича је средство саопштавања истине која не зависи од детаља. Они могу бити истинити, измишљени или преузети из других дјела. То је оригиналан контекст списа ове врсте. Међутим, када списи тај контекст напусте и када се замагли њихова примарно дидактичка намјена, те се на њих почне гледати као на историографска дјела, долази до проблема. Па и само схватање историје и историчност варијало је у зависности од периода. Античка жеља да се читаоцу пружи ужитак у наративу поставила је историчара између реторичара и пјесника. Оно што је савременом човјеку далеко од појма историје управо је било веома важно античком човјеку, а потом и оном средњовјековном.⁹

„Када историчар више није желио да буде ограничен на улогу анализисте или свједока, постао је непробирљиви компилатор. Далеко више се интересовао за укус својих читалаца него за истинитост онога о чему пише. Претходници на које се угледао знали су исто тако мало о оним замршеним процесима помоћу којих данас покушавамо

⁹ У апокрифној преписци Сенеке и апостола Павла, која је настала највјероватније у 4. вијеку, каже се да је Сенека апостола хвалио због дубоких и богонадахнутих мисли, али га је у исто вријеме користио због лошег стила писања, те му је дао савјете с тим у вези.

разлучити истину од неистине и реконструисати одлике појединца или одређеног периода. Штавише, простим умовима полуварварских писара недостајала је примарна одлика неопходна за критички приступ на било ком нивоу. Нису били мудри да посумњају како би неко писано свједочанство могло бити и лажно или да допадљива прича не мора бити и истинита. Пометња између историје и легенде била је непрестана. У средњем вијеку историја је подразумијевала све што је речено или записано у књигама.¹⁰

Због тога се понекад хагиографи у уводном дијелу списка жале како нису кадри изрећи оно што имају, плашећи се да неће бити допадљиви својим читаоцима.¹¹ Стога је хагиографски поглед на историју спецификум доба у којем је стасао и не може се

¹⁰ Н. Delehayе, op. cit., 75.

¹¹ Молитва за отварање ума и за ријеч (= текст) достојну светитеља којег хвале није ријетка ни код српских хагиографа. Теодосије се у уводу *Житија Петра Коришког* пита: „И како бих ја груби и недостојни, који у гресима препогано, и скврно, и нечисто своје живљење истроших, и који отуд стекох срце помрачено и ум страсан, и лиших се мудрих мисли, мога да *уприличим реч* или *украсим у похвалу*?“ Добија је од Бога. Данило Други у *Житију краља Уроша* каже: „Зато и ја молим најмилосрдније Твоје човекољубље да ми се да реч за отварање уста мојих, дарована ми Твојим светим и животворним Духом.“ Наглашава се неспособност хагиографа да без помоћи Божје ријечима уобличи похвалу светитељу, а која би била на духовну сладост читаоцима.

одмјеравати савременом методологијом. Његова намјера јесте да на посебан начин похвали, због чега се с временом и обликовао засебан литерарни жанр житија, који је мјешавина биографије, панегирика (похвале) и моралних упутстава.¹² Сваки од ових елемената дао је свој допринос у обликовању новог жанра – житија – који се разликује од простог животописа. Довољно је напоменути да панегиричко решето не би у текст пропустило детаље који нису у складу са спектром очекивања, те се и по томе хагиографски текст и те како разликује од биографског: житије (у смислу 'светитељске биографије') могу да добију само заслужни, потврђени појединци који су примјер, а биографију свако, па и они који у потпуности затиру све вриједности заједнице у којој спис о њима настаје.

Врло ријетко хагиограф наводи изворе својих информација. Покаткад их намјерно прикрива. Често се јавља као свједок онога о чему пише или ученик светитеља о којем говори. То, међутим, не мора бити и истина. Зарад кредибилитета текста, хагиографи се нису либили ни да дјело припишу добро познатом

¹² Зато је и погрешно поистовјећивати (светитељско) житије и биографију, како се редовно чини у приручницима средњовјековне књижевности. У житијима постоје биографски елементи, али оно није биографија, јер на појединце којих се тичу гледају са различитих аспеката: биографија са аспекта чињеница из живота, а житије са аспекта испуњења хришћанског идеала живота, у односу на шта су други елементи секундарни.

имену, какав је случај са *Мученишвом Мине, Хермогена и Евграфа*, које је приписано Атанасију Александријском. Делеај преузима Дројзенову подјелу историјских извора и примјењује је на хагиографске текстове, те каже како се њихови извори могу подвести под *традицију и заоставштину из прошлости*.

Традиција може бити писана и усмена. Писана традиција обухвата повијести, анале, хронике, мемоаре, биографије, натписе и сл. Сâмо богатство детаља у тексту не значи да је хагиограф пред собом имао и писана свједочанства. Недостатак извора није му био препрека. С тим у вези, веома је раширено увјерење да су сви старохришћански мартирејуми као подлогу имали аутентична свједочанства савременика. То је грешка. Неки мартирејуми настали су знатно касније, без директног историјског извора. Под усменом традицијом подразумијевају се различите приче и свједочанства која су се очувала међу хришћанима. Нека од њих засигурно су била аутентична, са директним учесницима у догађајима као свједоцима, али неријетко су и она с временом бивала надограђена и измијењена.¹³ Хагиограф је непрестано био упућен

¹³ О извору својих информација о Светом Петру Коришком Теодосије каже: „ [...] распитах се код мештана и многих из околине за оно што из живота његова хтедох дознати, и што слушањем примише од оних инока који преподобнога погребше и који с њима бејаху, па ми то о њему испричаше да и род роду после њих ово пренесе као повест [...]“ Из навода се јасно види како су приче о светитељима кружиле различитим

на легендаризовану усмену традицију. Делеај се духовито пита:

„Зар не би требало примијетити да је оно што на концу заврши као говоркање у народу испрва потиче од једног човјека? Па зашто онда управо хагиограф приправан да пише не би био тај човјек?“¹⁴

Поред писане и усмене традиције постоји и трећи облик, ништа мање битан, али најчешће заборављен. То је сликарска традиција. Као што су текстови и приче утицали на ликовна рјешења,¹⁵ и ликовне су представе каткад биле извор информација за хагиографе. Описи изгледа појединих светитеља из грчких синаксара нису ништа друго до усклађивање са упутствима из византијских сликарских приручника.

Иако хагиограф на располагању може имати прворазредна свједочанства, она не морају увијек бити исправно употријебљена. Може доћи до њиховог неразумијевања и погрешне интерпретације. На примјер, латински хагиограф погрешно разумије опис муче-

каналима и готово је било немогуће да се с временом не обогате новим детаљима.

¹⁴ Н. Delehayе, *op. cit.*, 84–85.

¹⁵ За примјере из српске књижевности видјети дјела Светозара Радојчића *Текстови и фреске* (Матица српска, Нови Сад, 1965) и *Узори и дела старих српских уметника* (СКЗ, Београд, 1975). Видјети и: Ђ. Трифуновић, *Портрет у српској средњовековној књижевности*, Багдала, Крушевац, 1971.

ништва Марцијане у којем се помиње како јој у амфитеатру лав није наудио. Оњушивши је, окренуо се и отишао: „Martyris corpus odoratus eam ultra non contigit.“¹⁶ Међутим, хагиограф латинско *odorare* (‘мирисати’) мијеша са *adorare* (‘поштовати’, ‘указивати почаст’), те у химни записује: „Leo percurrit percitus/ adoraturus veniens/ non comesturus virginem.“¹⁷ Такође, врло је често погрешно рашчитавање скраћенице ВМ (*bonae memoriae* – ‘у лијепој успомени’)¹⁸ као *beati martyres* (‘блажени мученик’), тако да се, на примјер, „Hic jacet B. M. Speratus“ умјесто „Овдје лежи блажене успомене Сператус“ тумачило као „Овдје лежи блажени мученик Сператус“. Ето једног од начина на који се каталог светитеља ширио, чему је допринијело и касније неразумијевање квалификације ‘свети’, која се налази на многим натписима.¹⁹

Многе позније легенде начињене су управо по угледу на овакве мартирijуме. Било је потребно задовољити побожну радозналост вјерника, а не историографски обрадити неки догађај. Појам плагијата

¹⁶ Н. Delehaye, op. cit., 90.

¹⁷ Ibidem. „Лав приступи да се поклони, а не да прождре дјевицу.“

¹⁸ Или *beatae memoriae* (‘блажене успомене’).

¹⁹ Рани хришћани су једни друге називали светима. Сваки члан хришћанске заједнице био је свет. На примјер, Павле *Посланицу Колошанима* започиње ријечима: „Павле, по вољи Божијој апостол Исуса Христа, и брат Тимотеј, *светој и вјерној браћи* и Христу Исусу која су у Колоси [...]“ (Кол 1, 1–2). Светост у данашњем смислу каснији је појам, који је ретроактивно приписан и неким који то можда и нису били.

није постојао. Хагиограф је доступни материјал преобликовао и комбиновао по сопственој жељи и потреби, настојећи да испуни очекивање времена у којем ствара.

Развијање приче из оскудних наговјештаја олакшавао је процес допуњавања према вјероватноћи, чега се нису либили ни историчари. То значи да ако је у стотинама мартирологијама радња текла према *схеми хватање и излазак пред судију – одговарање на питања* (признање, одбијање приношења паганских жртава, спремност на мучење и смрт) – *осуда и мученичка смрт* (некад праћена и чудима), хагиографу неће бити тешко да по том принципу реконструише и мучеништво појединаца о којима нема директних извора. Зато су често ти процеси наглашено формални, без индивидуалних црта мученика и мучитеља.

Класификација хагиографских списа коју предлаже Иполит Делеај заснива се на степену истинитости и историјске вриједности коју списи посједују. Тако се разликују: званични судски записи са суђења мученицима, свједочења очевидаца, дјела заснована на предлошку (на другим дјелима), романиране историје, измишљене повијести и фалсификати. Уколико би се ишло ка даљем систематизовању, класификација би се могла упростити тако што би се хагиографска литература раздијелила у групе:

- историјски описи мучеништава,
- панегирички описи мучеништава,
- артефицијелни (легендарни) описи мучеништава.²⁰

Историјски описи мучеништава обухватају двије врсте списка: директне записе са судских саслушања и записе очевидаца.²¹ Записи са саслушања веома су кратки, састоје се од питања судије и одговора оптужених, након чега се изриче казна. У свједочанствима очевидаца некада се могу назрети судски записници, али су ови по правилу опширнији: додају се похвале, подаци о црквеној заједници, околностима мучења и сл.²²

Панегирички описи мучеништава наглашено су реторични. Временски су удаљени од догађаја на који се односе и циљ им је похвала, што у исто вријеме води ка занемаривању историјских података. У најди-

²⁰ Видјети: H. Delehayе, *Les passions des martyrs et genres littéraires*, Bruxelles, Société des Bollandistes, 1921, 9 и даље. Врло прегледан, сажет и информативан систем старохришћанских хагиографских појава, такође у великој мјери зансован на истраживањима И. Делеаја, даје Томислав Јанко Шаги-Бунић у дјелу *Povijest kršćanske literature* (Prvi svezak, Patrologija od početka do Sv. Irineja), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976, 203–223.

²¹ Веома је занимљив случај мученице Перпетуе, пострадале у Картагини 203. године, која је у дневнику сама описала боравак у тамници. Мученик Сатурн додао је дио текста, а непознати редактор објединио је списе, дописао увод и завршни дио (*Passio ss. Perpetuae et Felicitatis*).

²² Т. Ј. Šagi-Bunić, op. cit., 204.

ректнијој вези су са литургијским прославама помена мученика, а од 4. вијека оваква дјела састављају се и у част светитеља.

Легендарни описи мучеништава најудаљенији су од реалних догађаја. Као продукт народне побожности, послужили су у сврху духовног усавршавања и снажења вјере. За разлику од историјских описа, који су окренути ка догађају, и панегиричких, који су окренути ка мученику, легендарни описи мучеништава окренути су ка народу којем служе као средство подучавања. Зато није чудно што су неки списи из ове скупине једноставно измишљени.

Хагиографија (у ужем смислу) у значењу живота светитеља (житије) развила се из традиције описа мучеништава и животâ мученикаâ, будући да је култ светитеља у историјском смислу секундаран у односу на култ мученикаâ.²³

Много је расправљано о паганским утицајима на хришћанску хагиографију. У животима светитеља понекад би био уочен мотив већ присутан у античкој старини. Но то нужно не води ка закључку да су

²³ Хришћани су испрва указивали поштовање само мученицима. На дан успомене страдања неког од мученика окупљали би се на његовом гробу, гдје су вршили Евхаристију. Том приликом су се опомињали његовог живота. Полако се традиција поштовања преносила и на појединце који су водили примјеран живот, нарочито када су и сама гоњења престала.

хришћански светитељи преобликовани антички хероји, како су се многи успињали да докажу.

Историчар Питер Браун [Peter Brown, 1935] у познатом раду *The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity* (Успон и функција светитеља у позној антици)²⁴ нуди тумачење у духу економских односа, заступајући тезу да се феномен светитеља јавио у Египту и Сирији као посљедица потребе заједнице за заштитником. Тако сеоска задруга источног Медитерана представља мјесто уздизања култа светитеља, који постаје својеврсни медијатор у међуљудским односима. У том контексту и чуда која је чинио била су само доказ његове способности да овлада природном стихијом, што му је био додатни квалитет важан у заузимању мјеста патрона.

Прво је тумачење фолклористичко, а друго материјалистичко. Но оба су далеко од литургијског и изворно хришћанског схватања светости, без којег се хагиографија не може разумјети.

Сводећи рачун о хагиографским текстовима, Иполит Делеај наводи најчешће грешке у вези с њима. Најтипичнија је то што се не обраћа пажња на раздвајање светитеља од легенде која га окружује. Традиција вјерујућих свременом богати систем информација о светитељу, често га удаљавајући од изворног облика, што напосљетку може довести и до његове потпуне деформације. На примјер, оно што данас знамо о Све-

²⁴ *The Journal of Roman Studies*, Volume 61 (1971), 80–101.

том Прокопију увелико се разликује од свједочанстава која је оставио Јевсевије Кесаријски (263–339). Могуће је пратити његов развитак од чтеца, егзорцисте и преводиоца за сиријски језик цркве у Скитопољу, како је забиљежено у најстаријим списима, до неустрашивог ратника без икаквог помена дужности клирика, како стоји у најмлађим списима.²⁵

Сљедећа погрешка у вези је са ослањањем на биографске податке који се дају у спису. Већ је јасно да хагиографски текст не мари за историју. И наведени примјер Светог Прокопија на то указује. Не треба заборавити ни то да згода која се заиста десила у животу светитеља о којем хагиограф пише често бива сасвим изокренута, не због намјере хагиографа да заобиђе истину, него због специфичне перспективе из које гледа на догађај. Навешћемо примјер из српске књижевности. Данилов Ученик и Григорије Цамблук говоре о Стефану Дечанском. Будући да на догађаје гледају са битно различитог аспекта, дају им и другачији значај, па је за једног Дечански умро природном смрћу, а за другога мученичком. Отуда се, ако се пореде ова два текста, не може закључити шта је истина, јер је обоје могуће. Али постоји битна разлика с којом треба рачунати: Данилов Ученик пише о несимпатичном претходнику (и оцу) тренутног владара, а Григорије Цамблук о светитељу омиљеном у народу.

²⁵ Видјети: Н. Delehaye, *Les Légendes hagiographiques*, 143–151.

Треће, хагиографију не би требало подвргавати мјерилима модерног научног поступка, а заборављати црквену традицију у којој је поникла. И кад би хагиографски текст био лишен свих нелогичности и необичности, на њега не би требало гледати као на историјски поуздан спис, чак ни онда када садржи тачне географске податке.

Суштину хагиографских списа веома добро је описао француски философ Жозеф де Местр (1753–1821), који у једном од својих писама каже:

„Послушај, навешћу ти примјер. Преузет је из аскетског списка чије сам име заборавио. Светитељ чије сам име такође заборавио имао је виђење у којем је Сатана стајао пред пријестолом Божјим. Слушајући, чуо је злога како каже: 'Зашто си ме проклео, мене који сам те увриједио само једном, а спасао си на хиљаде оних који су те често вријеђали?' А Бог је одговорио: 'Јеси ли ти замолио за опроштај бар једном?' Таква је хришћанска митологија! То је драматична истина која чува своју вриједност и дејство у потпуности независно од буквалне истине, с којом баш ништа не би ни добила. Зашто би било битно да ли је светитељ о коме се приповиједа чуо или не тако узвишене ријечи које сам навео? Велики смисао је у томе да знамо како опроштај није добио само онај који није ни молио за њега.“²⁶

²⁶ Према Н. Delehayе, *op. cit.*, 260.

III

Хагиографија је саставни дио система жанрова византијске књижевности.²⁷ Међутим, како се и до сада могло примијетити, то није јединствен жанр. Под хагиографију је могуће подвести нека два формално врло неслична списа. Најупечатљивија особеност хагиографије византијског типа јесте њена веза са богослужењем и његовањем култа светог. Она подражумијева све списе којима је циљ прослављање светитеља: мартирејуме, житија, биљешке о преносу моштију, химнографију, похвале, збирке чуда и сл. У најдиректнијој вези са богослужењем јесте химнографија, али су и житија ту нашла своје мјесто, нарочито она синаксарска (краћа).

Житије Светог Антонија Атанасија Александријског (≈ 295–373) сматра се првим цјеловитим дјелом ове врсте. Но то не значи и да се о светитељима није писало и говорило прије Атанасија. На латинском језику сачувано је житије мученика Кипријана – „то је уједно најстарија светачка биографија у старокршћанској књижевности која – макар је писана с хагиографским циљем и с реторичким елементима – има карактер хисторијски“.²⁸ С друге стране, на грчком су сачувана *Дјела Павла и Текле* (грч. Προάξεις

²⁷ *The Oxford Dictionary of Byzantium* (ed. Alexander Kazhdan), Vol. II, Oxford University Press, New York – Oxford, 1991, 897.

²⁸ Т. Ј. Šagi-Bunić, op. cit., 209.

Παύλου καὶ Θέκλης), која се могу узети као прво житије неисторијског (легендарног) карактера. У питању су појединачни случајеви који нису имали претјераног утицаја на даљи развој хришћанске књижевности, за разлику од Атанасијевог дјела.

На трагу оне пустињачке духовности чији је дио сачуван у *Житију Светог Антонија* јесте и збирка изрека пустињака позната под различитим именима, од којих је најприсутније *Изреке отаца* или *Изреке старца* (лат. Aporhthegmata Patrum, грч. Ἀποφθέγματα τῶν ἁγίων γερόντων).²⁹ Лишена било какве опширности и фабуларности, збирка у изворном облику садржи казивања скитских старца³⁰ која су се дуго преносила усмено, а обједињена су и записана у 5. вијеку. Постоји неколико верзија, а најпознатија је она гдје су старци посложени алфавитским редом. С временом је проширивана и допуњавана изрекама подвижника који, попут Светог Антонија, нису живјели у Скиту, али су са скитским монасима дијелили подвижничке идеале, као што су: жеља за отшелничким животом, духовно узрастање у борби са демонима, сиромаштво, строга умјереност у јелу, постојана молитва, смиреноумље, послушање, скрушеност, покајање и сл. Све је било усмјерено ка постизању врлине. Ево једног примјера:

²⁹ Српски превод: *Старечник* (превео С. Јакшић), Беседа, Нови Сад, ³2008.

³⁰ Скит у Доњем Египту, западно од Делте Нила.

„Причали су како је ава Силуан једном приликом ишао по Скиту заједно са старцима, желећи да им покаже послушање свог ученика, којег је управо због тога послушања и волео. Угледавши малу дивљу свињу, рече му:

– Видиш ли ону антилопу, чедо моје?

Он одговори:

– Да, аво.

– А њене рокове, како су само лепи?

Вели:

– Да, аво.

И задивише се старци његовом одговору и укрепише се његовим послушањем.³¹

Многе су изреке још и краће, свега у једној реченици. На примјер, 38. изрека аве Пимена гласи: „Још је рекао: Тута је двојака: делује и чува.“³² Оне представљају праву малу школу пустињачког живота, у којем је понижао и Свети Антоније.

Исти дух присутан је и у житију Светог Пахомија (≈ 292–346), као и у Паладијевим дјелима *Историја монаштва у Египту* (*Historia monachorum in Aegypto*) и *Лавсаик* (*Historia Lausiaca*).³³ Овом раздобљу припадају и животописи сиријских монаха и монахиња

³¹ *Старечник* (превео С. Јакшић), Беседа, Нови Сад, ³2008, 256.

³² *Ibidem*, 297.

³³ Српски превод: Паладије, епископ Хеленопоља, *Лавсаик или казивање о животима светих и блажених Отаца* (превео са руског Слободан Продић), Истина, Шибеник, 2004.

које је Теодорит Кирски (≈ 393–457) унио у дјело *Историја богољубаца* (грч. Φιλόθεο Ἱστορία, лат. Historia religiosa), понекад називано *Историја монаха у Сирији*.³⁴ Наравно, у питању није историографско дјело, него изразито хагиографско, које одсликава духовне ликове сиријских пустињака како би ови постали примјери у успињању на љествици врлина.

Дâ се примијетити како је хагиографска традиција и ван корпуса мартитријума поклањала пажњу светитељкама, па су из периода рановизантијске књижевности, поред поменутих житија из *Историје богољубаца*, позната и: житије Свете Макрине, које је саставио њен брат Григорије Ниски (≈ 335–394), те житије блажене Горгоније, дјело брата јој Григорија Назијанског Богослова (≈ 330–389). На трагу пустињске духовности јесу житија великих блудница – покајница:³⁵ Свете Марије Египћанке, Пелагије; као и жена које су се претварале да су мушкарци, какве су

³⁴ *The Oxford Handbook of Byzantine Studies* (ed. E. Jeffereys, J. Haldon, R. Cormack), Oxford University Press, 2008, 864.

³⁵ Сљедствано библијском учењу да је покајање могуће и за највећег грешника, пустињски оци нису били непријатељски расположени према таквим појединцима. Међу изрекама у *Старечнику* налазимо и ову: „Упита монах аву Сисоја: – Шта да чиним, аво, јер сам пао? Старац му каже: – Опет се подигни. Вели му монах: – Подигао сам се и опет сам пао. А старац каже: – Подигни се опет и опет. Брат на то рече: – Докле? Старац каже: – Док се не обрешеш или у добру или у паду. Јер човек путује у ономе у чему се налази“ (*Старечник*, наведено издање, 373–374). Управо повијести о великим грешницима

биле Света Марија Монах и Света Анастасија (монах Анастасије).³⁶

Кирило Скитопољски (≈ 525–559) познавао је старију хагиографску традицију, нарочито *Житије Светог Антонија*, а циклус житија о рановизантијским монасима допунио је житијима светих монаха палестинске пустиње: Јевтимија, Саве (Освећенога), Јована Исихаста, Киријака и др. Већину је лично познавао, те се у дјелима очувала и историјска вјеродостојност.

Слично као у *Изрекама стараца*, у засебне зборнике сакупљали су се извјештаји о бројним чудима која су се збивала по смрти светитеља. Формирање колекција овог типа није успорила ни чињеница да су описи чуда већ улазили у састав житија. Тако је у 5. вијеку настао зборник са чудима Свете Текле, који уједно представља и образац за потоње списе овог типа. Познате су и збирке чуда светих Козме и Дамјана, Кира и Јована, Артемија, а посебно је било живо интересовање за опис чуда Светог Димитрија.

Двије неизмјерно значајне византијске хагиографске колекције јесу она Симеона Метафраста и *Константинопољски синаксар*, обје из 10. вијека. Заједнички им је распоред житија према данима у којима се светитељи славе. Метафраст је начинио прекретницу у кодификовању хагиографских текстова, али своје дјело није успио завршити. Већину тек-

који су се подигли биле су најдиректнији докази како је преумљење уистину могуће.

³⁶ Ibidem.

стова преписао је из различитих извора, уједначавајући израз, а добар дио је и сам написао. Исписао је десет томова свог *Минологиона*, који покривају девет мјесеци календара.

Многа византијска житија из доба Палеолога (1261–1453) одликују се опширношћу и реторичношћу. Обновљено је интересовање за зборнике са чудима светитеља, пишу се нови и преписују стари, а учестволо је и поновно писање житија светитеља из ранијих епоха. С тим у вези, не треба заборавити име Константина Акрополита, који је са својих двадесет и осам житија понио надимак „новог Метафраста“.³⁷

IV

Четврти вијек прекретничко је доба. Као потврду томе довољно је навести неколике чињенице: у четвртом вијеку издат је *Милански едикт*, осуђена је Аријева јерес, усвојено је Никео-цариградско исповиједање вјере, а православно учење утврђено дјелатношћу великих отаца: Атанасија Александријског, Кирила Александријског, Василија Великога, Григорија Назијанског Богослова, Григорија Ниског и Јована Златоустог. Но четврти вијек не прави хируршки рез у историји, него ће прије бити да чини почетни засјек, и то веома дубок и озбиљан, а који ће довести до силних промјена. Није у питању ампутација старог, него ње-

³⁷ Ibidem, 868.

гова надоградња и преосмишљавање. А у одређеном смислу и превазилажење. Управо тада се јављају први обриси онога што ће доцније погрдно и злурадо бити названо „средњим“ вијеком, као непомјаничким периодом *између* антике и модерног доба, које је започело ренесансом и хуманистичком опчињеношћу римском, а нешто мање грчком старином.

Иако је *Миланским едиктом* цара Константина (306–337) и Ликинија (308–324) 313. године проглашена вјерска толеранција у Римском царству, она хришћанима није донијела повлашћен положај. Тек је 380. године одлуком Теодосија I (379–395) хришћанство постало и званична религија царства. Од тада званична, али не одмах и једина. Паганизам се одржао бар до шестог вијека, и то у облику мање-више херметичних философских групација, каква је испрва била и новоплатонистичка, бар у свом теургијском дијелу. С тим у вези, занимљив је примјер Синесија Птолемаидског, хришћанског епископа, који је дубоко вјеровао у чарања и гатања, иако су она хришћанству била страна.³⁸

Антика не престаје у једном тренутку у којем би отпочињао средњи вијек. Питер Браун сматра да позна антика траје све до 8. вијека,³⁹ али би се могло рећи да се њено најозбиљније подрхтавање догодило упра-

³⁸ Г. Флоровски, *Источни оци IV века*, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњачка Бања, 2003, 12–13.

³⁹ Р. Brown, *The World of Late Antiquity: from Marcus Aurelius to Muhammad (AD 150–750)*, Thames and Hudson, 1989.

во у 4. вијеку. Битно је нагласити да Црква није категорички одбацивала античку традицију. С друге стране, пагански свијет се и те како супротстављао хришћанству. Довољно је само поменути гоњења која су предузимали римски цареви почевши од Нерона (54–68), па све до Диоклецијана (284–305), мада их је било и касније.

Свети Атанасије Велики рођен је у хришћанској породици у Александрији око 293. (или 295) године. Александрија је била изузетно угледан и битан културни центар старог свијета. Основао ју је Александар Македонски 332/331. године прије нове ере, а по њему је и добила име. Због изузетно повољног географског положаја, убрзо је постала мјесто у којем су у додир дошли народи са разних страна: Копти, Грци, Јевреји, Арабљани и други. Од посебног је значаја својеврсни синкретизам хеленизма и јудаизма, који врхуни у дјелатности Филона Александријског (20. г. п. н. е. – 40. г. н. е.). Он се обилато користио достигнућима грчке философске мисли при тумачењу библијских списа. Управо је у Александрији настала и нада леко чувена *Септуагинта* – најбољи грчки превод *Старог завјета* начињен још у 3. вијеку прије нове ере. Да је и у хришћанско доба Александрија имала изузетан значај, казује и поредак древних патријаршија, по којем је катедра александријских епископа трећа

по рангу, одмах иза римске и цариградске. Цијепањем јединства са епископијом Рима, Александрија је постала друга по части. За духовну премоћ у источном хришћанству дуго се борила са цариградском патријаршијом, али се показало да са царском престоницом ту битку није могла водити. Но, до данас су сачувани трагови изузетног значаја овог града, чији епископ и даље носи титулу „папе и патријарха“, те „тринаестог апостола и судије васељене“.⁴⁰

Управо ту катедру наслиједио је 328. године Атанасије, након смрти свог претходника Светог Александра Александријског. Код њега се и школовао, изучивши реторику и граматику, како је био и обичај тога доба. Али се у свјетовној науци није много усавршавао, него је више пажње посвећивао изучавању *Светог писма*. Упркос томе, показао се као изузетно вјешт сабесједник и достојан противник аријанцима, чија је дјела разобличавао од најранијег доба.

Аријански спор зачет је у вријеме младости Атанасијеве, око године 318, и готово цјелокупан његов рад јесте неуморна борба против ове заблуде. Александријски свештеник Арије (≈ 250–336) био је главни претендент на епископски трон Александрије, који је преузео Атанасијев учитељ Александар. Красиле су га бројне врлине, како свједоче стари историчари, а понајприје висока рјечитост. Но убрзо је застранио у исповиједању вјере, те је почео отворено проповије-

⁴⁰ Р. Поповић, *Православне помесне цркве*, Београд, 2004, 54.

дати субординационизам у односу личности Свете Тројице, што је локални сабор на челу са епископом Александром одмах осудио. Према његовом виђењу, личности Оца и Сина нису једнаке, него је Син подређен Оцу, који га је створио. Отуда се ова христо-лошка заблуда понегдје назива и јерес о времену, јер је Арије тврдио како је било времена кад Сина није било (грч. ἦν πότε ὅτε οὐκ ἦν – „било је кад га није било“). Наизглед логично и прихватљиво размишљање имало је многе присталице. Али бранитељи православног учења нису посустали и успротивили су се Арију. Стога је морао реаговати сам император Константин, те је послао у Александрију изасланство на челу са Осидијем, епископом кордовским, који је имао задатак да изглади несугласице међу супротстављеним странама. Како му то није пошло за руком, цар је одлучио да сазове сабор, који је требало да изрекне посљедњи суд о овоме. Сабор је отпочео са радом у Никеји у Малој Азији 325. године, а у историји ће остати упамћен као Први васељенски сабор.⁴¹ Сабору је присуствовало 318 епископа, а далеко више других заинтересованих клирика и лаика. Међу њима је био и Атанасије, који је у Никеју дошао у пратњи епископа Александра. Како расправа није била резервисана само за еписко-

⁴¹ Опширније о сабору видјети у: *Седам стубова премудрости. Историја васељенских сабора* (превео Младен Станковић), Предањске студије, Београд, ³2008, 7–24. А. В. Карташов, *Васељенски сабори* (превела Мира Лалић), том 1, Београд, 1995, 11–169.

пе, те су чак и неки пагански философи износили своја размишљања, ђакон Атанасије врло је срчано и запажено бранио православне ставове. Аријево учење осуђено је као јеретичко, а усвојено је и исповиједање вјере које је садржало појам 'једносуштан' (грч. ὁμοούσιος): Бог Син једносуштан је Богу Оцу, вјечно сапостојећи. То је значило да није било времена кад Сина није било, те да је Аријево учење како је Бог Син само створење Бога Оца (најсавршеније, али ипак створење) страно хришћанству и да га, као такво, треба одбацити. Будући да је и император Константин изјавио како вјерује на начин формулисан у саборском исповиједању, готово сви присутни аријанци учинили су исто и потписали одлуку, са изузетком епископа Секунда и Теоне. Они су, заједно са Аријем, по свршетку сабора прогнани у Илирик.

Иако је аријански спор формално окончан на сабору у Никеји, опасност од јереси није ишчезла. Врло моћна струја на Константиновом двору, предвођена познатим црквеним историчарем Јевсевијем Кесаријским (≈ 263–339), преко цареве сестре Констанције издејствовала је помиловање за Арија, који се убрзо обрео у Цариграду. Само га је изненадна смрт спријечила да настави са проповиједањем свог учења.

Атанасије је по повратку са сабора преузео епископску катедру, гдје је остао 47 година, од којих је многе провео у прогонству. Као епископ александријски одбио је да прими рехабилитованог Арија на траг у црквено општење, што му је сугерисао цар Кон-

стантин. Оптужен је да жели подићи побуну, а противљење цару коштало га је прогонства у Трир (335. године), које је било само једно у низу. Тада га је сабор у Триру свргнуо са епископске катедре. У Александрији су одмах избили нереди. Народ, предвођен лично Светим Антонијем Великим, није се мирио са могућим Аријевим повратком. Антоније је чак цару слао посланице у којима је стао на страну Атанасијеву. Двогодишње прогонство окончано је царевом смрћу 337. године, када су на власт дошли Константинови синови Константин II (337–340), Констанције (337–361) и Констанс (337–350). Константин II убрзо је погинуо у обрачунима са браћом, а власт су у наредних десет година дијелили Констанс и Констанције, који је надживио брата. Није неважна чињеница да је Констанс био проправославно настројен (и у заштиту узимао и Атанасија), а Констанције проаријански.

Клевете против Атанасија, које су ширили његови неистомишљеници, нису јењавале, а биле су заиста бројне: поткупљивање, светогрђе, убиство, силовање итд.⁴² Већ се 339. године опет нашао у изгнанству, и то у Риму. Тамошњи сабор из 341. године вратио му је достојанство одузето у Триру. Тада се западни свијет први пут директно упознао са пустињачком духовношћу, будући да им је Атанасије са пратњом преносио искуства египатских аскета. На позив цара

⁴² Dž. Dž. Norič, *Vizantija – Rani vekovi*, Evro–Giunti, Beograd, 2009, 69.

Констанција Атанасије се вратио у Александрију 346. године, а, по свједочанству древних историчара, његов улазак у Александрију личио је на тријумфални улазак римских императора.⁴³ Сљедећу деценију проживио је у миру.

Међутим, по смрти Констансовој, до изражаја је дошла нетрпељивост Констанцијева према Атанасију. Констанцијева владавина представља тријумф аријанства. Царевице су трупе у току вечерњег богослужења 8. фебруара 356. године опколиле цркву у којој је био Атанасије, са намером да га ухапсе као непријатеља императора. У хаосу који је настао, Атанасије је уз помоћ свештенства успио да побегне и оде у треће, 'добровољно' прогонство. Тога пута сакрио се у пустињу, усавршавајући се у испосничком животу. Тада је и написао *Житије Светог Антонија*, који се упокојио мало прије тога. У пустињи је саставио бројне списе против аријанаца, настављајући беспштедну борбу. Царска војска покушала је да га пронађе, али у томе није успјела.

Како је Констанције остао једини владар у про-страној империји, за савладара је изабрао Флавија Клаудија Јулијана (361–363), унука свога дједа Констанција Хлора и Теодоре. Исте године је и умро. Јулијан, по свему необичан младић, који је међу паганима остао упамћен као „кољач“, а међу хришћанима као

⁴³ W. Harmless, *Desert Christians: An Introduction to the Literature of Early Monasticism*, Oxford University Press, 2004, 36.

„отпадник“,⁴⁴ на царски трон дошао је из Атине, гдје се одушевљавао изучавањем наука. Велики утицај на њега оставио је Либаније, чувени антиохијски учитељ реторике и поштовалац паганских култова. Јулијан је био поприлично убијеђен да има послање, да је са разлогом дошао на трон, како би повратио сјај старих многобожачких култова. Политика му није била агресивна; ишао је постепено. Ускоро је услиједила одлука о вјерској толеранцији, по којој паганима нису била забрањена богослужења. Исто тако, сви који су били протјерани због религијских опредјељења помиловани су. Из прогонства су се вратили многи аријанци, а око 361. године из пустиње се вратио и Атанасије. Већ наредне године (362) сазвао је сабор у Александрији, чиме је изазвао гњев цара Јулијана будући да је настојао пагане привести хришћанству. Морао је поново бјежати. Кренуо је на југ, вјероватно намјеравајући да се опет склони међу монасима. Постоји анегдота о томе како је усред пловидбе рекао кормилару да се окрену и врате у Александрију. Успут су наишли на брод у којем је била царска потјера. На питање да ли

⁴⁴ Надимак „кољач“ цар Јулијан је добио јер је сам редовно приносио силне крвне жртве паганским божанствима, те је подстицао поштоваоце старих култова да чине исто. Хришћани су га назвали „отпадник“ (грч. Ἀποστάτης, отуда Јулијан Апостата), јер је скренуо са хришћанске путање којом су кренули његови претходници (од Константина Великог до Констанција), те се вратио паганским култовима.

су видјели Атанасија, он је одговорио: „Није вам далеко.“ И свако је отишао својим путем.⁴⁵

Сљедеће године (363) умро је цар Јулијан Апостата, владар који је хришћане сматрао узроком моралног посрнућа империје. Наслиједио га је Јовијан (363–364), поприлично нетрпељив према аријанцима, па не чуди податак да Атанасије није губио вријеме, него је похитао у Антиохију да поздрави новоизабраног цара. Такво стање није потрајало. Јовијан је умро врло брзо, чиме је и закључена линија мушких насљедника Констанција Хлора. Цар Валенс (364–378), присталица Аријевог учења, издао је указ којим су изнова морали бити прогнани сви које је био прогнао Констанције, а рехабилитовани су за вријеме Јулијанове политике вјерске толеранције. То је уједно био и посљедњи прогон Атанасија Александријског, који је са катедре одступио у току зиме 365/366. године. Због озбиљног негодовања народа, указ је повучен, те се и он вратио у Александрију. Умро је 2. маја 379. године.

Веома бурне и неповољне политичке околности у којима се нашао нису га омеле да врши своју примарну дужност – епископску. На непрекидно надзорништво (грч. ἐπίσκοπος – ’надзорник’) над хришћанском заједницом најбоље указују његови списи, који се могу груписати на сљедећи начин.⁴⁶

⁴⁵ W. Harmless, *op. cit.*, 36.

⁴⁶ J. Quasten, *Patrology*, Vol. III, Christian Classics, Westminster, 1986, 22–66.

- Апологетска и догматска дјела: *Против незнабожаца* (грч. Λόγος κατὰ Ἑλλήνων, лат. Oratio contra gentes), *О оваплоћењу Бога Логоса* (грч. Λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, лат. Oratio de incarnatione Verbi), бесједе против аријанаца (лат. Orationes contra Arianos).
- Историјско-полемички списи: *Апологија против аријанаца* (грч. Ἀπολογητικὸς κατὰ Ἀρειανῶν, лат. Apologia contra Arianos), *Апологија императору Константину* (грч. Πρὸς τὸν βασιλέα Κωνστάντιον ἀπολογία, лат. Apologia ad Constantium imperatorem), апологија о бијегу у вријеме гоњења, *Историја аријанаца* (лат. Historia Arianorum ad monachos).
- Егзегетски списи: посланица Марцелину о тумачењу Псалама; коментари *Псалтира*, *Књиге проповједникове*, *Пјесме над пјесмама*, *Књиге постања*; фрагменти коментара *Књиге о Јову*, *Јеванђеља по Матеју*, *Јеванђеља по Луки*, *Прве посланице Коринћанима*, за које се сматра да су дијелови изгубљених Атанасијевих списа друге врсте, јер ниједан стари писац не свједочи да је Атанасије коментарисао новозавјетне књиге.
- Аскетски списи: *Житије Светог Антонија* (грч. Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου, лат. Vita Antonii), трактат о дјевствениости, фрагменти трактата о болести и здрављу, проповиједи на различите теме. Некима од ових дјела оспорава се аутентичност.

- Посланице: празничне посланице (грч. Ἐπιστολαὶ ἑορταστικαί), три синодалне посланице (*Томос Антиохијцима*, *Посланица императору Јовинијану о вјери*, *Посланица епископима Африке*), окружне посланице (посланица епископима у православном свијету и циркуларна посланица епископима Египта и Либије), догматско-полемичке посланице (четири посланице о Духу Светом упућене Серапиону, епископу тмуитском; посланица Епиктету, епископу коринтском, посланица епископу и исповједнику Аделфију, посланица философу Максиму, посланица о одбрани никејског вјеровања, посланица о синодима у Риминију и Селевкији, посланица епископу Руфијану и посланица монасима у вези са Аријевом јереси), аскетске посланице (Амуну, Драконију) и неколико посланица чија аутентичност није утврђена.

Поред наведених, постоје и списи који се приписују Атанасију, а за које је доказано да им он није аутор, какав је и гласовити *Атанасијев символ*.

V

И ауторство самог *Житија Светог Антонија* довођено је у питање, али се данас са сигурношћу може рећи да је Атанасије Александријски његов ау-

тор. То потврђују и његови савременици, попут Јеронима, Григорија Назијанског, Паулина (аутор живота-писа Светог Амвросија Миланског) итд. Ни у наредном вијеку није се сумњало у Атанасијево ауторство. Говорећи о животу аве Амуна, Паладије биљежи: „Овај свети човек учини још небројено чуда. О једном његовом чуду прича и блажени Атанасије Александријски, пишући житије Антонија.“⁴⁷

Уједно, Паладијев *Лавсаик* може послужити и као посредни доказ изузетне популарности Атанасијевог дјела. У њему нема Антонијевог житија, што је у најмању руку чудно, јер је писао са намјером да укаже на „подвиге великих људи и жена који су са надом у Господа, савладали своју природу (страсти)“.⁴⁸ Антоније би требало да се нађе међу првима на овом попису, али га нема. Међутим, у дјелу је записана „Беседа блаженог Антонија“,⁴⁹ а сам подвижник помиње се на више мјеста. Из тога се дâ закључити да је житије аве Антонија и те како било већ познато, те није ни било потребе да га Паладије уноси као засебно поглавље у зборник начињен по наруџби високог дворског чиновника Лавса, по коме је спис добио име. А из наведеног одјелјка јасно се види да Паладије нема недоумица у вези са аутором житија чувеног монаха.

Сумњу је изазвало изостајање Антонијевог помена у другим Атанасијевим дјелима. Он га по имену

⁴⁷ Паладије, *op. cit.*, 11.

⁴⁸ *Ibidem*, 4.

⁴⁹ *Ibidem*, 33–34.

ословљава само на још једном мјесту – у 15. поглављу *Историје аријанаца*, а у вези са причом о Валакију.⁵⁰ Слични докази водили су до закључка какав је извео и Хенри Мелвил Гветкин [Henry Melvill Gwatkin, 1844–1916] – да Антоније никада није ни постојао.⁵¹ И питање Антонијевог постојања, као и Атанасијевог ауторства, одавно је ријешено и даље му не би требало посвећивати превише пажње.

Поред житија као писаног свједочанства о Антонију, усмено су преношене приче о њему, а неке су и забиљежене у *Изрекама отаца*. У алфавитној верзији заступљен је са 38 изрека,⁵² од којих су неке ушле у састав житија. Има и оних које нису. На примјер:

„Стану монаси хвалити једног брата пред авом Антонијем. А ава му оде у посету и стане га задиркивати да види подноси ли овај понижавање. Па наставши да не подноси, рече му:

– Личиш на село које је са предње стране украшено, а са задње га разбојници пљачкају.“⁵³

⁵⁰ Видјети 86. поглавље житија.

⁵¹ Н. М. Gwatkin, *The Arian Controversy*, Longmans, Green and Co., London, 1908, 48. Говорећи о Атанасију, Гветкин додаје: „Према другој причи, био је ученик чувеног испосника Антонија, који никада није ни постојао.“ (“Another story makes him a disciple of the great heremit Antony, who never exsisted.”)

⁵² *Старечник*, наведено издање, 45–57.

⁵³ Ibidem, 50.

У зборнику кратких животописа Јеронима Стридонског (≈ 331–419) – *О знаменитим мужевима* (лат. *De viris illustribus*) – о Антонију је забиљежено:

„Антоније, монах, о чијем је животу епископ Александрије, Атанасије, написао обимну књигу. Он је упутио седам писама на коптском језику у различите манастире; та писма по мислима и језику као да су апостолска и она су преведена на грчки језик. Најважније од писама је оно упућено Арсиноитима. Антоније је живео у време владавине Константина и његових синова.“⁵⁴

Атанасијево дјело већ се по инерцији помиње као темељно дјело ове врсте и као оно које је извршило огроман утицај на потоња житија: „Са *Житијем преподобног Антонија*, од Атанасија Александријског (IV век), створено је ново дело и коначно обликован житијни жанр као синтеза хеленистичке биографије, пустињачке повести и похвале, прожете изразитим морализмом и аскетизмом, са склоношћу ка истицању чудесних догађаја.“⁵⁵

⁵⁴ Преподобни Јероним Стридонски, *О знаменитим мужевима*, Истина, Шибеник, 2007, 66.

⁵⁵ Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, СКЗ, Београд, 1980, 71.

До сада смо бар узгред поменули феномен кружења усмених прича о монасима египатске пустиње (*Изреке отаца*), те се њихов удио у обликовању *Житија Светог Антонија* дâ наслутити. Сада је потребно отворити питање о утицају хеленске биографије и похвале на жанр житија. Пошто би расправа о том питању увелико превазишла функцију и очекивани обим овог предговора, у најкраћим цртама ћемо назначити само основне чињенице.

Атанасије Александријски, иако хришћанин, поникао је у духу хеленизма. То не подразумијева живот у складу са паганским култом, него живот у складу са одређеним схватањима која су иманентно уприсутњена и која се прихватају готово неосјетно. Има и оних хришћанских учитеља који су отворено показивали наклоност ка грчкој књижи. Такви су били: Јустин Философ, Климент Александријски, Василије Велики, Григорије Назијански Богослов, Григорије Ниски, Јован Златоусти итд.⁵⁶ Атанасије је био противник нехришћанске науке, на много мјеста је куди. Али је познаје.⁵⁷ Однос хришћана према античком наслеђу

⁵⁶ Више о овом питању у: Н. Ристовић, *Старохришћански класицизам – Позитивни ставови старохришћанских писаца према античкој књижи*, Чигоја, Београд, 2005.

⁵⁷ Н. Ристовић примјећује: „Атанасије Александријски, који неће да зна ни за коју другу мудрост осим библијске, у делу у коме сипа ватру полемичке дикције на античку културу, апологији Против пагана, након неких заједљивих опаски на рачун Платона, наједном изустити ’велики Платон.“ (ор. cit., 55)

најбоље је описао Свети Василије Велики, који у трактату *Беседа младима о користи од јелинских списа*⁵⁸ каже како треба да волимо све што је на корист вјечног живота, док све што не води њему треба одбацити. Зато треба презрети грчке пјеснике и вјеште говорнике, јер једни опијевају раскашашеност, а други умију добро да лажу, а „навикавање на недоличне речи јесте својеврсни пут ка недоличним делима“.⁵⁹ Од старих писаца, сматра Василије, треба прихватити само она мјеста у којима се велича врлина, а осуђују пороци. А таква мјеста јесу управо похвале и добрим дијелом хеленистичке биографије.

Похвала (грч. ἑλαινός и ἐγκώμιον) према Аристотеловој класификацији припада епидеиктичком (пригодном, свечаном) говорништву,⁶⁰ које „или нешто хвали или нешто куди“.⁶¹ Наравно, хвали се врлина, а куди порок. Платон у дијалогу *Менексен*,⁶² чији велик дио сачињава посмртни говор о војницима палима за слободу Атине, такође говори о врлини, о добром као предмету који ваља хвалити. Похвалом врлине слушаоци се подстичу на то да је упражњавају,

⁵⁸ Свети Василије Велики, *Беседе*, Манастир Хиландар, 2002, 185–196.

⁵⁹ Ibidem, 187.

⁶⁰ Аристотел, *Реторика* (превео Марко Вишић), Унирекс, Подгорица, 2008, 71–79.

⁶¹ Ibidem, 46.

⁶² Платон, *Менексен* (превела Ксенија Марицки Гађански), Матица српска, Нови Сад, 1976.

да живе у складу с њом, да је опонашају. Ово је суштинска веза похвале и житија: и једно и друго настоје преко примјера подстакнути слушаоце (читаоце) на живот у складу са вриједностима за које се залажу. Постоје и формални захтјеви похвале који су нашли своје мјесто у поетици житија: помињање родитеља, отаџбине, дјетињства и сл.⁶³ Од похвале се не очекује да догађаје наводи таксативно, хронолошки, него у односу на врлину која се жели нагласити.⁶⁴ У контексту житија, то би значило да сваки сегмент живота светитеља који се наводи треба да посвједочи његову опредијељеност за службу Богу. А то се и чини. На

⁶³ „Похвални говор [енкомиј] се тиче подвига (ту све околности воде уверљивости, као што је, на пример, племенито порекло и васпитање, јер је вероватно да се од добрих родитеља рађају добра деца, а човеков карактер одговара примљеном васпитању).“ (Аристотел, *op. cit.*, 76) „Чини ми се да их треба хвалити с обзиром на њихову нарав, јер тако и посташе добри. Постали су добри јер су рођени од добрих. Похвалимо зато прво њихово добро подријетло а онда одгој и образовање“ (Platon, *Ion, Lahet, Meneksen*, Studia Croatica Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1998, 135).

⁶⁴ Александријски софиста Елије Теон (1. вијек) у својим припремним вјежбама за говорнике (прогимназмата, грч. προγυμνάσματα) о похвали, између осталог, каже и следеће: „Потом ћемо размотрити дјела и успјехе, али не набрајајући их као да причамо причу, јер је прича одлика историчара, него доводећи сваки у везу са неком од врлина [...]“ (Према: G. A. Kennedy, *Progymnasmata – Greek Textbooks of Prose Composition and Rhetoric*, Society of Biblical Literature, Atlanta, 2003, 52). (Наш превод.)

примјер, када Атанасије наводи како је Свети Антоније потицао из имућне породице, нагласак није на том податку, него он служи само да се истакне како Антонију богатство није причињавало задовољство, те да он никада није тражио више од онога што су му давали пошто је био задовољан оним што добије – све у складу са врлином скромности која је красила великог монаха и коју Атанасије непрестано наглашава.

Поглавља 5–89 *Житија Светог Антонија* припадају слоју који би антички реторичари назвали „дјелима“ (грч. πράξεις): „Потом ћеш изнети најзначајнији део похвале, а то су дела која је неко учинио.“⁶⁵ Она не подразумевају секвенце животног тока, него подвиге појединца о коме се пише, а који илуструју његов карактер. Ту житије најближе прилази поетици хеленистичке биографије (грч. βίος, лат. *vita*), која је нешто између похвале и историје. Плутарх (≈ 46–120) у уводу животописа Александра Македонског каже:

„У овој књизи описујемо живот краља Александра и Цезара, који је оборио Помпеја. Због множине готових чињеница нећемо ништа друго унапред рећи, него ћемо своје читаоце замолити да нам не замерају ако не излажемо све и ако понеку знамениту појединост не бележимо опширно, него безмало све само укратко. Јер ми не пишемо историју, него животописе; а осим тога, врлина или неваљалство не објављују се

⁶⁵ *Προϋμνίσματα ρετορα Αφτονιја: припремне вежбе за беседнике* (превео Војислав Јелић), Матица српска – САНУ, Нови Сад – Београд, 1997, 113.

увек у најсјајнијим делима, него је често незнатно дело и незнатна реч или, штавише, каква шала објаснила карактер боље него битке у којима су пале хиљаде бораца, или највећи борбени редови и највећа подседања градова. Као што, дакле, сликари узимају сличност својих слика од лица и од обличја и црта у којима се објављује карактер, не водећи много рачуна о осталим деловима, тако и нама нека буде слободно да радије испитујемо обележја душе и по њима да приказујемо живот свакога појединца, а другима да оставимо јуначке подвиге и битке.“⁶⁶

Овај неизбежни навод из Плутархових *Упоредних животописа славних Грка и Римљана* готово да у потпуности расвјетљава везу између хеленистичке биографије плутархистичког типа⁶⁷ и житија, јер они нису историја, већ „животописи“ којима се „објављује карактер“. Богоугодни карактер хришћанских светитеља ваља подражавати. Приказана дјела само га одсликавају, а немају значај сама по себи. Зато су многа и испуштена.

Житија не пружају само парадигму којој се ваља уподобљавати. Некада имају и дидактичку улогу катихетског типа, која је опет у најдиректнијој вези са

⁶⁶ Плутарх, *Славни ликови антике II – Избор из Упоредних животописа* (превод и напомене Милош Н. Ђурић), Матица српска, Нови Сад, 1978, 101.

⁶⁷ Други тип хеленистичке биографије јесте она какву је писао Гај Светоније Транквил (≈ 70–160), познат по својим животописима римских царева, граматичара и ретора.

основним усмјерењем списа, јер се читаоци/слушаоци поучавају истинама потребним за спасење. По томе су блиска још једном познатом облику хеленистичке биографије – животима философа. У *Житију Светог Антонија* таквих је мјеста много. Довољно би било само скренути пажњу на везу Антонијеве препирке са философима (поглавља 78–80) и Атанасијевог дјела *О отјеловљењу Бога Логоса* (поглавља 46–55), који се на неким мјестима поклапају и језички. Религиозни идеал Атанасија Александријског – обожење људске природе у додиру са Богом⁶⁸ – утјеловљен је у лику његовог учитеља Антонија. До обожења се долази надилажењем чулности, а египатски је испосник то свједочио сваким својим кораком. Овај сегмент толико је наглашен да се *надилажење чулности*, сматра Иван. В. Попов, може узети као основна тема *Житија Светог Антонија*.⁶⁹

⁶⁸ И. В. Попов, *Религиозни идеал св. Атанасија*, Отачник, Београд, 2009, 109. Видјети цијело поглавље „Религиозни идеал св. Атанасија и монаштво“ (109–148), у којем се показује како је Свети Антоније послужио Атанасију Александријском као доказ могућег обожења човјека, јер је достигао највиши степен који је човјеку достушан. Презирањем чула и удаљавањем од њих долази се до стања апатије (бестрашћа), за које Атанасије вјерује да је стање прије пада. Антоније подвигом задобија дарове Духа Светога (мудрост, дар пророчтва, изгоњења демона, дар лијечења и чињења других чуда), што га приближава ликовима харизматика из доба најранијих хришћана.

⁶⁹ Ibidem, 113.

Свети Антоније Велики помиње се као оснивач анахоретског монаштва, за разлику од Светог Пахомија ($\approx 290\text{--}346$),⁷⁰ који се сматра оснивачем општежитељног монаштва.⁷¹ Два виђења подвижништва каткад су се сукобљавала, али су до данас преживјела оба, с тим што је општежитељно монаштво далеко заступљеније. Да би се употпунила слика о Антонијевом подвигу, неопходно је разлучити неколико појмова: анахореза, аскеза и пустиња.

Анахореза је ријеч грчког поријекла. И Атанасије је употребљава. Поријекло јој је у глаголу ἀναχωρέω, који значи 'повући се'. Духовни је смисао ријечи секундаран у његовој семантичкој историји. Испрва је означавао просто бјежање, удаљавање или повлачење – било оно из битке, било бјежање из града прије него што у њега уђу сакупљачи пореза.⁷² Са појавом монаштва добија значење 'удаљавања од свијета'. Различити су разлози узимани у циљу образлагања потребе за монашким подвигом. Једни су говорили да су монаси бјежали од немилосрдних порезника. Други – да су бјежали из паганских средина. Могући разлози су

⁷⁰ О Светом Пахомију нешто детаљније у: Г. Флоровски, *Византијски аскетски оци и духовници*, Отачник, Београд, 2009, 139–146.

⁷¹ О раном периоду монаштва видјети: Д. Ј. Чити, *Пустинја као град – Увод у изучавање египатског и палестинског монаштва у хришћанском царству*, Манастир Подмаине, 2008.

⁷² W. Harmless, op. cit., 64.

бројни и подложни сталном умножавању. Међутим, чињеница је да најстарији анахорети, међу њима и Антоније, не бјеже из друштвене средине потакнути неком невољом, већ најчешће сопственом жељом. Они нису несрећници који су стицајем околности морали отићи у дивљину, него самосвјесни појединци који су и упркос свим животним погодностима одабрали да оду – да се повуку. Циљ повлачења била је аскеза.

Аскеза је такође ријеч грчког поријекла. Грчко ἄσκησις значи 'вјежба', 'увјежбавање'. Летимичан поглед довољан је да би се уочило како јој је смисао у вези са спортским активностима. Стога се анахореза предузима како би се интензивирала аскеза – увјежбавање у врлинском животу, увјежбавање у животу који се све више удаљава од чулности, од страсти, све док не дође до апатије. Отуда су, попут тренера у спорту, и монаси имали (и данас имају) своје духовнике, који их надгледају, упућују и увјежбавају у подвижничком животу. Антоније је као младић трагао за таквим духовником, Свети Пахомије га је нашао у пустињаку Паламону. *Изреке оцаца* препуне су мини-дијалога искусних духовника и новајлија жељних усавршавања. И око Антонија се врло брзо окупљају монаси. Ваља на овом мјесту поменути да ријечи 'монах' (грч. μοναχός) и 'манастир' (од грч. μονή) наглашавају усамљеност. Када Атанасије у прологу *Житија Светог Антонија* каже „До овога времена већ постоје манастири међу вама и монашко име

јавно је признато“, не мисли на манастире у савременом значењу те ријечи, већ на монашке скупине, формиране најчешће око каквог духовника. Он указује на чињеницу да се у вријеме писања житија све више људи одавало подвигу удаљавајући се „из свијета“, а како се види из Антонијевог случаја, формирајући мање заједнице.⁷³ Те заједнице испрва су биле везане за пустињу.

Када се говори о улози пустиње у историји монаштва, она никако није представљала ненасељено подручје, далеко од опасности и искушења која нуде насељена мјеста.⁷⁴ Пустиња је у свијести монаха и те како била насељена. Њени становници били су – демони. Такво размишљање присутно је још у *Светом*

⁷³ „У хришћанском свету монаштво је 'другачији' град, нека врста 'антиграда', управо зато што је *различно*. [...] Међутим, то није повлачење у анархичну слободу, већ је, напротив, древно монаштво било изразито социјалног карактера. Чак су и пустињаци углавном живели заједно у посебним колонијама или насеобинама. Али, прикладно оваплоћење монашке идеје је управо *заједница, coenobium*. [...] Монаси су отишли у пустињу да би ту изградили ново друштво, ново и аутономно друштво које је оформљено у удаљеним деловима царства. [...] Сва оригиналност монаштва и његов историјски значај лежи у том социјалном 'другачијем постојању'“ (Г. Флоровски, *Византијски аскетски оци и духовници*, 119)

⁷⁴ О концептима пустиње од паганства до хришћанства видјети: C. Rapp, *Desert, City and Countryside in the Early Christian Imagination. V: The Enrcoaching Desert – Egyptian Hagiography and the Medieval West* (ed. J. Dijkstra and M. van Dijk), Leiden, Boston, 2006, 93–112.

писму. Опозиција насељено мјесто – пустиња у свијести човјека старог Египта, Сирије, Палестине и околних земаља била је врло блиска опозицији живот – смрт, добро – лоше и сл. *Стари завјет* помиње жртвеног јарца, који се на Јом Акипурим (Велики дан помирења) тјерао у пустињу и тако жртвовао демону Азазелу, што је тамо обитавао.⁷⁵ Стога је пустиња у свијести старих народа била „зло мјесто, гдје не роди ни жито ни смоква ни грожђе ни шипак, а ни воде нема за пиће“ (4 Мој 20, 5).⁷⁶ Отуда, укротити пустињу значило је савладати нечисте силе, учинити велико добро. Ово је размишљање веома карактеристично за потоњи средњи вијек.⁷⁷ Дакле, монаси у пустињу не одлазе само да би побјегли од насељеног свијета него да би изазвали демоне на окршај и тако се увјежбали у подвигу, јер „истинског монаха карактерише победа

⁷⁵ 3 Мој 16, 10: „А јарца на којег падне ждријеб Азазелов нека метне жива пред Господа, да учини очишћење на њему, па нека га пусти у пустињу Азазелу.“

⁷⁶ Наравно, и пустиње су се разликовале међу собом. Палестинске су имале блажу климу. У неким је било кише, као и растиња.

⁷⁷ О томе видјети студију Жака Ле Гофа „Шума – пустиња на средњовековном западу“ у: Ж. Ле Гоф, *Средњовековно имагинарно*, Издавачка књижница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 1999, 73–88. Зато Свети Сава не пропушта да каже како је Симеон од *пустог* мјеста сачинио манастир – „да у пустом овом месту подигне манастир овај, на покој и умножење монашког чина“. [Свети Сава, *Сабрана дела* (приредио и превео Томислав Јовановић), СКЗ, Београд, 1998, 149]

над демонима“.⁷⁸ Након што их је савладао у гробовима (поглавља 8–10), који се једнако као и пустиња сматрају демонским домовима, Антоније је продужио даље. И увијек треба ићи даље, јер хришћанин на уму има Исусове ријечи: „Будите ви, дакле, савршени, као што је савршен Отац ваш небески“ (Мт 5, 48). Савршенство Бога Оца, јасно, немогуће је достићи. Али у исто вријеме то не значи одустајање од усавршавања, већ напротив – непрестану тежњу ка већем савршенству. Антоније је по њега похитао у пустињу. Тамо се догодило оно што је Атанасије Александријски описао чувеним ријечима „ἡ ἔρημος ἐπολίσθη ὑπὸ μοναχῶν“ – „а пустиња је постала као град насељена монасима“ (поглавље 14). Стога у пустињи треба видјети специфично, али историјско мјесто борбе између демонâ и подвижникаâ, при чему демонска сила бива побијеђена, а беживотно, умртвљено подручје постаје живо и, на чему је нагласак, мјесто прослављања Бога, а не стјечиште демона. Пустиња није литерарни конструкт,⁷⁹ већ историјски факат, о

⁷⁸ И. В. Попов, *op. cit.*, 124.

⁷⁹ Уп. „Полазећи од метафоричке дихотомије између пустиње и града, Геринг [Goehring] показује да је ‘мит о пустињи’ литерарни конструкт у којем се многи свети људи повлаче у пустињу како би се одрекли свијета“ (*The Encoaching Desert – Egyptian Hagiography and the Medieval West* (ed. J. Dijkstra and M. van Dijk), Leiden, Boston, 2006, 1. Према овом мишљењу, пустиња је била нужна да би се нагласила супротност граду, а са Атанасијевим дјелом и *Изрекама отаца* постала је уобичајена сцена у приказивању испосничког живота.

чему свједоче и данас постојећи манастири, али и неизумрли вид отшелничког монаштва. Неразумијевање пустиње које се повремено јави у стручној литератури културолошки је условљено. Западној цивилизацији, која је настала на римском праву и потреби дефинисања и прописивања, далека је пустињачка духовност. С друге стране, православном свијету, који је поникао управо у духовности те врсте, страно је западњачко робовање силогизму. Стога, нити западњацима може бити у потпуности јасно у чему је смисао и значај пустињачког монаштва, нити источњацима у чему је значај доказивања тврдње да Исус није посједовао одјећу коју је носио. Запад трага за исказом, а Исток за његовим смислом. То и јесте одговор на питање како је могуће да Гибон и поред све учености није могао наћи одговор на питање зашто је „гнусан, извитоперен и испијен лудак, без образовања, патриотизма, природних склоности, који проводи свој живот у дугој рутини бескорисне и окрутне самотортуре, престрављен застрашујућим фантомима који се налазе у његовом буновном мозгу“⁸⁰ постао идеал и темељ Византије. А одговор је једноставан: пустињачка духовност. Православно виђење свијета тиче се искуства, а не наука. И зато данас најнеобразованији истински монах боље разумије Атанасијево дјело него било који научник који барата хронологијом, текстологијом, историографијом и другим дисциплинама.

⁸⁰ Према: Г. Флоровски, *Византијски аскетски оци и духовници*. Отачник, Београд, 2009, 137.

Јер знање које је потребно за приступ оваквим текстовима није кабинетско, него аскетско – оно изискује својеврсно „увјежбавање“.

VI

Изучавање хагиографије јавља се данас као врло плодна научна дисциплина⁸¹ која у себи синтетизује достигнућа филологије (углавном класичне), теологије, историје, историје умјетности, историје књижевности, археологије итд. Најгласовити изучаваоци ове области свакако су боландисти (*Société des Bollandistes*), чије је сједиште у Бриселу. Оснивач удружења Јан Боланд (*Jean Bolland*, 1596–1665) осмислио је колекцију коју је насловио као *Acta Sanctorum*. Замишљена је као вишетомни скуп житија подијељених по мјесецима. Сâм Боланд успио је приредити томове за јануар и фебруар. У 18. вијеку, под притиском 'просвјетитељства', боландистима се забрањује рад.

⁸¹ О хагиографији као научној дисциплини видјети: *The Oxford Handbook of Byzantine Studies* (ed. E. Jeffereys, J. Haldon, R. Cormack), Oxford University Press, 2008, 868–869; Stephanos Efthymiadis, *Hagiography in Byzantium: Literature, Social History and Cult*, Ashgate, London, 2011, 157–171; Ф. В. Омелере, „Acta Sanctorum и Боландистичка методологија у изучавању хагиографије“. У: *Византијски светитељ* (пр. Сергеј Хекел), Православни богословски факултет, Београд, 2008, 210–221.

Друштво је обновљено 1837. године и ради до данас. Објавили су 68 томова житија. Хвале је вриједан часопис *Analecta Bollandiana*, који се штампа од 1882. године, а објављује стручне радове у вези са хагиографијом. Трећи, врло битан сегмент рада боландиста јесте серија *Subsidia hagiographica*, у којој се објављују преводи, критичка издања и монографије. Боландистима је припадао и гласовити Иполит Делеај. Његове студије представљају полазну тачку у сваком озбиљнијем бављењу овом облашћу.

Од нешто млађих имена немогуће је не поменути добро познатог византолога Александра Каждана (Алекса́ндр Петро́вич Кажда́н, 1922–1997), који је по емиграцији у САД у оквиру центра Dumbarton Oaks покренуо пројекат израде базе података византијских житија 8–10. вијека. При истој институцији постојао је пројекат превођења житија из периода 8–11. вијека. Кажданов недовршени пројекат била је *Историја византијске књижевности*, а до сада је објављен само један њен дио (за период 650–850. године).

Поред наведених аутора, не треба заобићи ни имена Ленарда Ридена (Lennart Rydén), Игора Шевченка (Igor Ševčenko), Стефаноса Ефтимиадиса (Stephanos Efthymiadis) и др. На српском говорном подручју највише је писано, природно, о домаћим средњовјековним житијима (Д. Богдановић, Ћ. Трифуновић, Р. Маринковић, Т. Јовановић, Љ. Јухас

Георгиевска, З. Витић,⁸² И. Шпадијер и др.), а заживљавање интереса за хагиографију као научну дисциплину тек се очекује. У томе су прве кораке начинили историчари (С. Марјановић Душанић) и историчари умјетности (Д. Поповић), нарочито са својим специјалистичким универзитетским курсевима у вези са култом светитеља.

Како то обично бива, оно што у свијету годинама раде цијеле институције, међу Србима уради један човјек. Колекција *Житија светих* у дванаест томова (јануар–децембар), коју је приредио блажени Јустин Поповић (1894–1979), сврстава нас у ријетке народе који нешто такво и посједују. Иако није радио према правилима критичких издања, него је житија понудио без оптерећења сувишним напоменама, Јустин Поповић по ко зна који пут потврђује и показује како житија нису литерарни артефакти, текстолошки налази које ваља довести у ред, него су она „живот Господа Христа, продужен кроз светитеље, живот оваплоћеног Бога Логоса, Богочовека Исуса Христа, који је и постао човек: да би нам као човек дао и предао Свој бо-

⁸² З. Витић анализирала је српскословенске преводе *Житија Светог Антонија*, те издала српскословенски текст. Видјети: З. Витић Недељковић, „Житије Светог Антонија у српској рукописној традицији“, *Археографски прилози*, бр. 21, Београд, 1999, 37–131. З. Витић, „Текст Житија Светог Антонија према српским преписима“, *Археографски прилози*, бр. 31–32, Београд, 2009–2010, 269–343.

жански живот; да би као Бог Својим животом осветио и обесмртио и овечнои наш људски живот на земљи“.⁸³

⁸³ Ј. Поповић, *Житија светих за месец јануар*, Манастир Св. Ђелија, Ваљево, 1972, 9.

Житије Светог Антонија

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΑΛΕΙΣ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΤΗ ΞΕΝΗ ΜΟΝΑΚΟΥΣ ΠΑΡΑ
ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΧΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ἀγαθὴν ἄμιλλαν ἐνεστήσασθε πρὸς τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ μοναχοὺς, ἧτοι παρισωθῆναι, ἥ καὶ ὑπερβάλλεσθαι τούτους προελόμενοι τῇ κατ' ἀρετὴν ὑμῶν ἀσκήσει. Καὶ γὰρ καὶ παρ' ὑμῖν λοιπὸν μοναστήρια, καὶ τὸ τῶν μοναχῶν ὄνομα πολιτεύεται. Ταύτην μὲν οὖν τὴν πρόθεσιν δικαίως ἂν τις ἐπαιnéσειε, καὶ εὐχομένων ὑμῶν, ὁ Θεὸς τελειώσειεν· ἐπειδὴ δὲ ἀπητήσατε καὶ παρ' ἐμοῦ περὶ τῆς πολιτείας τοῦ μακαρίου Ἀντωνίου, μαθεῖν θέλοντες ὅπως τε ἤρξατο τῆς ἀσκήσεως, καὶ τίς ἦν πρὸ ταύτης, καὶ ὅποιον ἔσχε τοῦ βίου τὸ τέλος, καὶ εἰ ἀληθῆ τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενά ἐστιν, ἵνα καὶ πρὸς τὸν ἐκείνου ζῆλον ἑαυτοὺς ἀγάγητε· μετὰ πολλῆς προθυμίας ἐδεξάμην τὸ παρ' ὑμῶν ἐπίταγμα. Κάμοι γὰρ μέγα κέδρος ὠφελείας ἐστὶ καὶ τὸ μόνον Ἀντωνίου μνημονεύειν. Οἶδα δὲ, ὅτι καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες, μετὰ τοῦ θαυμάσαι τὸν

ЖИТИЈЕ И ПОДВИГ¹ СВЕТОГ² ОЦА НАШЕГ
АНТОНИЈА: ИСПИСАО И РАЗАСЛАО МОНАСИ-
МА У РАСИЈАЊУ МЕЂУ СВЕТИМА ОТАЦ НАШ
АТАНАСИЈЕ, ЕПИСКОП АЛЕКСАНДРИЈСКИ.

(ЕПИСКОП АТАНАСИЈЕ БРАЋИ У РАСИЈАЊУ)³

[ПРОЛОГ]

Упустили сте се у племенито ривалство са египатским монасима својом одлуком да им будете равни или да их чак надмашите у увјежбавању на путу врлине. До овога времена већ постоје манастири међу вама и монашко име јавно је признато. Стога ће сви подржати ову одлуку и Бог ће је довести до испуњења као одговор на ваше молитве. Будући да сте ме замолили да вас извијестим о начину живота блаженог Антонија и жељни сте да научите како је отпочео са уздржањем, ко је и какав је био прије тога, како се повукао из [свјетовног] живота, и да ли су приче о њему истините, како бисте га и сами подражавали, врло сам спремно прихватио ваш захтјев, јер је мени такође присјећање на Антонија од велике помоћи. И знам да ви, када будете чули, осим уподобљавања човјеку,

ἄνθρωπον, θελήσετε καὶ ζηλῶσαι τὴν ἐκείνου πρόθεσιν· ἔστι γὰρ μοναχοῖς ἱκανὸς χαρακτήρ πρὸς ἄσκησιν ὁ Ἀντωνίου βίος. Οἷς μὲν οὖν ἠκούσατε περὶ αὐτοῦ παρὰ τῶν ἀπαγγειλάντων, μὴ ἀπιστήσητε, ὀλίγα δὲ μᾶλλον ἀκηκοέναι παρ' αὐτῶν νομίζετε· πάντως γὰρ καὶ ἐκεῖνοι μόγις τοσαῦτα διηγήσαντο. Ἐπεὶ καὶ γὰρ, προτραπείς παρ' ὑμῶν, ὅσα ἂν διὰ τῆς ἐπιστολῆς σημανῶ, ὀλίγα τῶν ἐκείνου μνημονεύσας ἐπιστεῖλω· καὶ ὑμεῖς δὲ μὴ παύσησθε τοὺς ἐνθὲνδε πλείοντας ἐρωτᾶν. Ἴσως γὰρ, ἐκάστου λέγοντος ὅπερ οἶδε, μόγις ἐπαξίως ἢ περὶ ἐκείνου γένηται διήγησις. Ἐβουλόμην γὰρ οὖν, δεξάμενος ὑμῶν τὴν ἐπιστολὴν, μεταπέμψασθαι τινὰς τῶν μοναχῶν, τῶν μάλιστα πυκνότερον εἰωθότων πρὸς αὐτὸν παραγίνεσθαι· ὥς ἂν τι πλέον μαθὼν πληρέστερον ὑμῖν ἐπιστεῖλω· ἐπειδὴ δὲ γὰρ καὶ ὁ καιρὸς τῶν πλωϊμῶν συνέκλειε, καὶ ὁ γραμματοφόρος ἔσπευδε· διὰ τοῦτο ἅπερ αὐτός τε γινώσκω (πολλάκις γὰρ αὐτὸν ἐώρακα), καὶ ἃ μαθεῖν ἠδυνήθην παρ' αὐτοῦ, ἀκολουθήσας αὐτῷ χρόνον οὐκ ὀλίγον, καὶ ἐπιχέων ὕδωρ κατὰ χεῖρας αὐτοῦ,¹ γράψαι τῇ εὐλαβείᾳ ὑμῶν ἐσπούδασα· πανταχοῦ τῆς ἀληθείας φροντίσας, ἵνα μήτε πλέον τις ἀκούσας ἀπιστήσῃ, μήτε πάλιν ἐλάττονα τοῦ δέοντος μαθὼν, καταφρονήσῃ τοῦ ἀνδρός.

1. Ἀντώνιος γένος μὲν ἦν Αἰγύπτιος, εὐγενῶν δὲ γονέων καὶ περιουσίαν αὐτάρκη κεκτημένων, καὶ

¹ παρὰ τοῦ ἀκολουθήσαντος αὐτῷ χρόνον οὐκ ὀλίγον καὶ ἐπιχέαντος ὕδωρ κατὰ χεῖρὸς αὐτοῦ

жељећете да се уподобите његовој одлучности, пошто је Антонијев живот прави примјер уздржања. Због тога не будите сумњичави према ономе што сте чули од оних што вам донесоше вијести о Антонију. Имајте на уму да су вам они рекли само понешто, јер вам нису могли рећи више. И пошто сам се на ваш захтјев присјетио неколико ствари о њему, те ћу послати што више буде могло стати у писмо, не пропустите да читате оне који плове одавде, јер је мало вјероватно, и када свако исприча своју причу, да ће извјештај бити сразмјеран његовим заслугама. Због овога сам био жељан, када сам примио ваше писмо, да пошаљем по поуздане монахе, нарочито оне који су били навикнути да чешће обитавају с њим, тако да бих вам могао послати шта ново уколико бих дознао. Али како се сезона пловидбе приближавала крају и писмоноши се журило, пожurio сам и ја да напишем вашој побожности оно што знам и што сам могао дознати од онога који га је видео много пута, јер је дуго био његов пратилац и полијевао му је руке водом,⁴ а непрестано свјестан истине, тако да нико не би посумњао чувши превише, нити би, чувши премало, требало презрети човјека.

[Рођење и дјетињство Антонијево]

1. Антоније је рођен у Египту од благочестивих и имућних родитеља. Били су хришћани, те је и он одгојен у истој вјери. Дјетињство је провео уз родитеље и није познавао ништа друго осим њих и

Χριστιανῶν αὐτῶν ὄντων, Χριστιανικῶς ἀνήγετο καὶ αὐτός. Καὶ παιδίον μὲν ὢν, ἐτρέφετο παρὰ τοῖς γονεῦσι, πλεον αὐτῶν καὶ τοῦ οἴκου μηδὲν ἕτερον γινώσκων· ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐξήσας ἐγένετο παῖς, καὶ προσέκοπτε τῇ ἡλικίᾳ, γράμματα μὲν μαθεῖν οὐκ ἠνέσχετο, βουλόμενος ἐκτὸς εἶναι καὶ τῆς πρὸς τοὺς παῖδας συνηθείας· τὴν δὲ ἐπιθυμίαν πᾶσαν εἶχε, κατὰ τὸ γεγραμμένον περὶ τοῦ Ἰακώβ, ὡς ἄπλαστος οἰκεῖν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Συνήγετο μέντοι μετὰ τῶν γονέων ἐν τῷ Κυριακῷ· καὶ οὔτε ὡς παῖς ἐρῶραθύμει, οὔτε ὡς τῇ ἡλικίᾳ προκόπτων κατεφρόνει· ἀλλὰ καὶ τοῖς γονεῦσιν ὑπετάσσετο, καὶ τοῖς ἀναγνώσμασι προσέχων, τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν ἐν ἑαυτῷ διετήρει. Οὔτε δὲ πάλιν ὡς παῖς ἐν μετρίᾳ περιουσίᾳ τυγχάνων ἠνώχλει τοῖς γονεῦσι ποικίλης καὶ πολυτελοῦς ἔνεκα τροφῆς, οὔτε τὰς ἐκ ταύτης ἡδονὰς ἐζήτει· μόνοις δὲ οἷς ἡύρισκεν ἠρκεῖτο, καὶ πλεον οὐδὲν ἐζήτει.

2. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῶν γονέων, αὐτὸς μόνος κατελείφθη μετὰ μιᾶς βραχυτάτης ἀδελφῆς· καὶ ἦν ἐτῶν ἐγγὺς δέκα καὶ ὀκτὼ, ἥ καὶ εἴκοσι γεγονὼς, αὐτός τε τῆς οἰκίας καὶ τῆς ἀδελφῆς ἐφρόντιζεν. Οὕτω δὲ μῆνες ἕξ παρῆλθον τοῦ θανάτου τῶν γονέων αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸ εἰωθὸς προερχόμενος εἰς τὸ Κυριακόν, καὶ συνάγων ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν, ἐλογίζετο περιπατῶν,² πῶς οἱ μὲν ἀπόστολοι πάντα καταλιπόντες ἠκολούθησαν τῷ Σωτῆρι· οἱ δὲ ἐν ταῖς Πράξεσι παλοῦντες τὰ ἑαυτῶν ἔφερον καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων,

² περὶ πάντων

куће. Али када је поодрастао и доспио до младићства, није подносио да се подучава граматичици, нити да се зближава са вршњацима. Његова највећа жеља била је да, како је записано за Јакова,⁵ кротко живи у кући. Са родитељима је одлазио у дом Господњи и нити је као дијете љенчарио, нити им је као поодрастао био непокоран – био је и послушан према своме оцу и својој мајци, и пажљив према ономе што се читало [у храму], убирући из тога корисне плодове.⁶ Иако је одрастао у поприличном богатству, није узнемиравао родитеље захтјевима за разноврсним или скупим посластицама, нити му је то причињавало задовољство, већ је просто био задовољан оним што је затицао, не тражећи ништа више.

2. По смрти родитеља остао је сам са малом сестром. Било му је око деветнаест или двадесет година, а препуштена му би брига како за кућу тако и за сестру. Није прошло ни шест мјесеци од смрти родитеља, када је, одлазећи по обичају у дом Господњи и сабирајући своје мисли, промишљао о свему, па и како су апостоли напустили све и пошли за Спаситељем,⁷ како су онџи у *Дјелима апостолским*⁸ распродавали своја имања, те су доносили и полагали добијено пред ноге апостола да би се раздијелило потребитима, те им је била приправљена велика нада на небесима. Размишљајући о овоме, ушао је у цркву и збило се да је управо читано јеванђеље. Чуо је како Господ говори богаташу: „Ако хоћеш савршен да будеш, иди продај све што имаш и

εἰς διάδοσιν τῶν χρειᾶν ἐχόντων, τίς τε καὶ πόση τούτοις ἐλπίς ἐν οὐρανοῖς ἀπόκειται. Ταῦτα δὴ ἐνθυμούμενος, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ συνέβη τότε τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκεισθαι, καὶ ἤκουσε τοῦ Κυρίου λέγοντος τῷ πλουσίῳ· Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε, πώλησον πάντα τὰ ὑπάρχοντά σοι, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς. Ὁ δὲ Ἀντώνιος, ὥσπερ θεόθεν ἐσχηκὼς τὴν τῶν ἁγίων μνήμην, καὶ ὡς δι' αὐτὸν γενομένου τοῦ ἀναγνώσματος, ἐξελθὼν εὐθύς ἐκ τοῦ Κυριακοῦ, τὰς μὲν κτήσεις ἃς εἶχεν ἐκ προγόνων (ἄρουραι δὲ ἦσαν τριακόσαι εὐφοροὶ καὶ πάνυ καλαὶ), ταύτας ἐχαρίσατο τοῖς ἀπὸ τῆς κώμης, ἵνα εἰς μηδ' ὀτιοῦν ὀχλήσωσιν αὐτῷ τε καὶ τῇ ἀδελφῇ. Τὰ δὲ ἄλλα ὅσα ἦν αὐτοῖς κινήτᾳ, πάντα πωλήσας, καὶ συναγαγὼν ἀργύριον ἱκανὸν, δέδωκε τοῖς πτωχοῖς, τηρήσας ὀλίγα διὰ τὴν ἀδελφήν.

3. Ὡς δὲ, πάλιν εἰσελθὼν εἰς τὸ Κυριακὸν, ἤκουσεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου λέγοντος, Μὴ μεριμνήσητε περὶ τῆς αὔριον, οὐκ ἀνασχόμενος ἔτι μένειν, ἐξελθὼν διέδωκε κἀκεῖνα τοῖς μετρίοις. Τὴν δὲ ἀδελφήν παρθέμενος γνωρίμοις καὶ πισταῖς παρθένοις, δούς τε αὐτὴν εἰς παρθενῶνα³ ἀνατρέφεσθαι, αὐτὸς πρὸ τῆς οἰκίας ἐσχόλαζε λοιπὸν τῇ ἀσκήσει, προσέχων ἑαυτῷ καὶ καρτερικῶς ἑαυτὸν ἄγων. Οὕτω γὰρ ἦν οὕτως ἐν Αἰγύπτῳ συνεχῇ μοναστήρια, οὐδ' ὅλως ἦδει μοναχὸς τὴν μακρὰν ἔρημον, ἕκαστος δὲ τῶν βουλομένων

³ εἰς παρθενίαν

подај сиромасима, и имаћеш благо на небу, па хајде за мнош.“⁹ Антоније, примивши то као позив одозго, и разумјевши да је прочитани одјељак упућен њему, одмах је изашао из цркве и раздао сељанима имање својих предака (имао је триста арура¹⁰ плодне и добро обрађене земље), како више не би било сметња сестри и њему. Продао је и покретне ствари и, сакупивши много новца, раздијелио га сиромашнима, сачувавши ипак нешто зарад сестре.

[Почетак Антонијевог подвига]

3. И када је поново отишао у цркву, чувши како Господ говори у јеванђељу „не брините се за сутра“,¹¹ није више могао ту остати, него изађе и раздаде и остатак иметка сиромашнима. Пошто је у сестри распламсао љубав према вјерним дјевицама, повјери им њено васпитање, те се одаде подвигу ван куће, пазећи на себе и увјежбавајући се у стрпљењу. Тада још није било много манастира¹² у Египту, а монаси уопште нису познавали удаљену пустињу, и сви вољни усавршавања подвизавали су се у самоћи близу својих села. Деси се да је у сусједном селу један старац живио еремитским¹³ животом од своје младости. Пошто га је видио, Антоније се угледао на његову побожност. Испочетка је пребивао у мјесту надомак села. Ако би чуо за каквог ваљаног човјека било гдје, он би као мудра пчела ишао и тражио га и не би се враћао све док га не пронађе. А вратио би се доносећи такорећи намирни-

ἑαυτῷ προσέχειν οὐ μακρὰν τῆς ἰδίας κώμης καταμόνας ἡσκέιτο. Ἦν τοίνυν ἐν τῇ πλησίον κώμῃ τότε γέρων, ἐκ νεότητος τὸν μονήρην βίον ἀσκήσας· τοῦτον ἰδὼν Ἀντώνιος, ἐξήλωσεν ἐν καλῷ· καὶ πρῶτον μὲν ἤρξατο καὶ αὐτὸς μένειν ἐν τοῖς πρὸ τῆς κώμης τόποις. Κακεῖθεν εἴ που τινὰ σπουδαῖον ἤκουεν, προερχόμενος ἐξίητει τοῦτον ὡς ἡ σοφὴ μέλισσα· καὶ οὐ πρότερον εἰς τὸν ἴδιον τόπον ἀνέκαμπεν, εἰ μὴ τοῦτον ἐωράκει, καὶ ὥσπερ ἐφόδιόν τι τῆς εἰς ἀρετὴν ὁδοῦ παρ' αὐτοῦ λαβὼν, ἐπανήει. Ἐκεῖ τοίνυν τὰς ἀρχὰς διατρίβων, τὴν διάνοιαν ἐστάθμιζεν, ὅπως πρὸς μὲν τὰ τῶν γονέων μὴ ἐπιστρέφηται, μηδὲ τῶν συγγενῶν μνημονεύῃ· ὅλον δὲ τὸν πόθον καὶ πᾶσαν τὴν σπουδὴν ἔχη περὶ τὸν τόνον τῆς ἀσκήσεως. Εἰργάζετο γοῦν ταῖς χερσὶν, ἀκούσας Ὁ δὲ ἀργὸς μηδὲ ἐσθιέτω· καὶ τὸ μὲν εἰς τὸν ἄρτον, τὸ δὲ εἰς τοὺς δεομένους ἀνήλυσκε. Προσηύχετο δὲ συνεχῶς, μαθὼν, ὅτι δεῖ κατ' ἰδίαν προσεύχεσθαι ἀδιαλείπτως. Καὶ γὰρ προσεῖχεν οὕτως τῇ ἀναγνώσει, ὥς μηδὲν τῶν γεγραμμένων ἀπ' αὐτοῦ πίπτειν χαμαὶ, πάντα δὲ κατέχειν, καὶ λοιπὸν αὐτῷ τὴν μνήμην ἀντὶ βιβλίων γίνεσθαι.

4. Οὕτω μὲν οὖν ἑαυτὸν ἄγων, ἡγαπᾶτο παρὰ πάντων ὁ Ἀντώνιος· αὐτὸς δὲ τοῖς σπουδαίοις, πρὸς οὓς ἀπῆρχετο, γνησίως ὑπετάσσετο, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐκάστου τὸ πλεονέκτημα τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἀσκήσεως κατεμάνθανε· καὶ τοῦ μὲν τὸ χαρίεν, τοῦ δὲ τὸ πρὸς τὰς εὐχὰς σύντονον ἐθεώρει· καὶ ἄλλου μὲν τὸ ἀόργητον, ἄλλου δὲ τὸ φιλόανθρωπον κατενόει· καὶ τῷ μὲν ἀγρυπνοῦντι, τῷ δὲ φιλολογοῦντι προσεῖχε· καὶ τὸν

це за своје хођење на путу врлине. Иако је испрва живио ту, није видео свој смисао у повратку на земљу својих предака или у успомени на своје сроднике, него је усмјерио и жељу и снагу на усавршавање подвига. Радио је такође и рукама, чувши да „ако неко неће да ради, нека и не једе“.¹⁴ Дио је трошио на хљеб, а дио је раздавао потребитима. Био је постојан у молитви знајући да се човјек мора непрестано молити у тајности.¹⁵ Није ништа испуштао од онога што се читало, него је све памтио, а потом му је сјећање служило као књига.

4. Због оваквог понашања Антонија су сви вољели. У искрености се потчинио добром човјеку којег је посјетио и пажљиво је изучио гдје га све превазилази у ревности и подвигу. Посматрао је кротост једног, непрестану молитву другог; од једног се поучио слободи од бијеса, а од другог љубави према усрдности. Обраћао је пажњу на онога кога је проучавао. Једноме се дивио због уздржљивости, другоме због поста и спавања на земљи. Са пажњом је проматрао благост једног и постојану патњу другог, док је докучио оданост Христу и заједничку љубав која све оживљава. Тако испуњен, вратио се на старо мјесто на којем се подвизавао и отада је тежио ка томе да обједини добре стране свакога од њих и био је жељан да на себи покаже све те врлине. Није се такмичио са вршњацима, осим у томе да не буде иза њих у узвишеним дјелима. И чинио је тако како не би повриједио било кога,

μὲν ἐν καρτερίᾳ, τὸν δὲ ἐν νηστείαις καὶ χαμευνίαις ἐθαύμαζε· καὶ τοῦ μὲν τὴν πραότητα, τοῦ δὲ τὴν μακροθυμίαν παρατηρεῖτο· πάντων δὲ ὁμοῦ τὴν εἰς τὸν Χριστὸν εὐσέβειαν, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην ἐσημειοῦτο· καὶ οὕτω πεπληρωμένος, ὑπέστρεφεν εἰς τὸν ἴδιον τοῦ ἀσκητηρίου τόπον· λοιπὸν αὐτὸς τὰ παρ' ἐκάστου συνάγων εἰς ἑαυτὸν, καὶ σπουδάζων ἐν ἑαυτῷ τὰ πάντων δεικνύναι· καὶ γὰρ πρὸς τοὺς καθ' ἡλικίαν ἴσους οὐκ ἦν φιλόνεικος, ἢ μόνον ἵνα μὴ δεύτερος ἐκείνων ἐν τοῖς βελτίοσι φαίνεται· καὶ τοῦτο ἔπραττεν ὥστε μηδένα λυπεῖν, ἀλλὰ καὶ κείνους ἐπ' αὐτῷ χαίρειν. Πάντες μὲν οὖν οἱ ἀπὸ τῆς κώμης καὶ οἱ φιλόκαλοι, πρὸς οὓς εἶχε τὴν συνήθειαν, οὕτως αὐτὸν ὀρῶντες, ἐκάλουν θεοφιλεῖ· καὶ οἱ μὲν ὡς υἱὸν, οἱ δὲ ὡς ἀδελφὸν ἠσπάζοντο.

5. Ὁ δὲ μισόκαλος καὶ φθονερὸς διάβολος οὐκ ἤνεγκεν ὀρῶν ἐν νεωτέρῳ τοιαύτην πρόθεσιν. Ἄλλ' οἷα μεμελέτηκε ποιεῖν, ἐπιχειρεῖ καὶ κατὰ τούτου πράττειν· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπεύραζεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως καταγαγεῖν, ὑποβάλλων μνήμην τῶν κτημάτων, τῆς ἀδελφῆς τὴν κηδεμονίαν, τοῦ γένους τὴν οἰκειότητα, φιλαργυρίαν, φιλοδοξίαν, τροφῆς τὴν ποικίλην ἡδονήν, καὶ τὰς ἄλλας ἀνέσεις τοῦ βίου, καὶ τέλος τὸ τραχὺ τῆς ἀρετῆς, καὶ ὡς πολλὸς αὐτῆς ἐστὶν ὁ πόνος τοῦ τε σώματος τὴν ἀσθένειαν ὑπετίθετο, καὶ τοῦ χρόνου τὸ μῆκος. Καὶ ὅλως πολλὴν ἡγειρεν αὐτῷ κονιορτὸν λογισμῶν ἐν τῇ διανοίᾳ, θέλων αὐτὸν ἀποσχοινίσαι τῆς ὀρθῆς προαιρέσεως. Ὡς δὲ εἶδεν ἑαυτὸν ὁ ἐχθρὸς ἀσθενοῦντα πρὸς τὴν τοῦ Ἀντωνίου πρόθε-

допуштајући другима да ликују над њим. И сви из тог села, као и побожни људи са којима је био присан, видјевши га какав је, назвали су га „од Бога вољени“. И једни су га дочекивали као сина, а други као брата.

[Рани сукоби са ђаволом]

5. Али ђаво, који мрзи и завиди на свему што је добро, није могао трпјети гледајући такву одлучност код младог човјека, већ је настојао да и против њега учини оно што је чинио и против других. Најприје је покушао да га одврати од подвизавања подсјећајући га на богатство које је оставио, на бригу о сестри, на сроднике, љубав према новцу, славољубље, на стомакоугађање и друге животне разоноде, а напосљетку и на потешкоће у досезању врлине. Помињао је како је тијело слабо, као и то да је за досезање врлине потребно много времена. Ријечју, подигао је у његовим мислима буру помисли желећи да га спријечи у одлучној намјери. Али када је непријатељ увидио да је превише слаб у односу на Антонијеву одлучност и да је утолико прије поражен његовом чврстином, срушен његовом великом вјером и падајући због његових сталних молитава, на крају је посегнуо за оружјем које је, као и само разметање, „у пупку трбуха његова“,¹⁶ То су замке у које најприје упадају млади људи. Напао је младића, ометајући га ноћу и узнемиравајући га дању, тако да је свако могао видјети каква се битка води међу њима. Подстицао га је на прљаве мисли, а овај му

σιν, καὶ μᾶλλον ἑαυτὸν καταπαλαιόμενον ὑπὸ τῆς ἐκείνου στερῶότητος, καὶ ἀνατρεπόμενον τῇ πολλῇ πίστει, καὶ πίπτοντα ταῖς συνεχέσιν Ἀντωνίου προσευχαῖς τότε δὴ τοῖς ἐπ' ὀμφαλοῦ γαστροὺς ὄπλοις ἑαυτοῦ θαρρόων, καὶ καυχώμενος ἐπὶ τούτοις (ταῦτα γὰρ ἐστὶν αὐτοῦ τὰ πρῶτα κατὰ τῶν νεωτέρων ἔνεδρα), προσέρχεται κατὰ τοῦ νεωτέρου, νυκτὸς μὲν αὐτὸν θορυβῶν, μεθ' ἡμέραν δὲ οὕτως ἐνοχλῶν, ὥς καὶ τοὺς ὀρῶντας αἰσθέσθαι τὴν γινομένην ἀμφοτέρων πάλιν. Ὁ μὲν γὰρ ὑπέβαλλε λογισμοὺς ῥυπαροὺς, ὁ δὲ ταῖς εὐχαῖς ἀνέτρεπε τούτους· καὶ ὁ μὲν ἐγαργάλιζεν, ὁ δὲ, ὥς ἐρυθριᾶν δοκῶν, τῇ πίστει καὶ ταῖς εὐχαῖς καὶ νηστείαις ἐτείχιζε τὸ σῶμα· καὶ ὁ μὲν διάβολος ὑπέμενεν ὁ ἄθλιος καὶ ὥς γυνὴ σχηματίζεσθαι νυκτὸς, καὶ πάντα τρόπον μιμῆσθαι, μόνον ἵνα τὸν Ἀντώνιον ἀπατήσῃ· ὁ δὲ τὸν Χριστὸν ἐνθυμούμενος, καὶ τὴν δι' αὐτὸν εὐγένειαν, καὶ τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς λογιζόμενος, ἀπεσβέννυε τὸν ἄνθρακα τῆς ἐκείνου πλάνης. Πάλιν τε ὁ μὲν ἐχθρὸς ὑπέβαλλε τὸ λεῖον τῆς ἡδονῆς· ὁ δὲ, ὀργιζομένῳ καὶ λυπουμένῳ ἐοικῶς, τὴν ἀπειλὴν τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σκώληκος τὸν πόνον ἐνεθυμεῖτο· καὶ ἀντιτιθεὶς ταῦτα, διέβαινε τούτων ἀβλαβής. Ἦν δὲ ταῦτα πάντα πρὸς αἰσχύνην γινόμενα τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ γὰρ νομίσας ὅμοιος γενέσθαι Θεῷ ὑπὸ νεανίσκου νῦν ἐπαίζετο· καὶ ὁ σαρκὸς καὶ αἵματος κατακαυχώμενος ὑπὸ ἀνθρώπου σάρκα φοροῦντος ἀνετρέπετο. Συνήργει γὰρ ὁ Κύριος αὐτῷ, ὁ σάρκα δι' ἡμᾶς φορέσας, καὶ τῷ σώματι δοὺς τὴν κατὰ τοῦ διαβόλου νίκη· ὥστε τῶν ὄντως ἀγωνι-

се одупирао молитвом. Распаљивао је у њему пожуду, а овај је зајапурен укрепљивао тијело вјером, молитвама и постом. И будући незадовољан, ђаво је једне ноћи чак узео лик дјевојке и дошавши подражавао је све дјевојачке покрете, настојећи да превари Антонија. Но овај, испунивши своје мисли Христом и његовом узвишеношћу и узимајући у обзир нематеријалност душе, гасио је пламен ђаволске обмане. Изнова га је непријатељ подсјећао на љепоту ужитка. А овај, као човјек испуњен жестином и јадом, присјетио се пламена што пријети и врелине адских мука и користећи то против непријатеља прошао је преко искушења неоскврњен. Ово је посрамило противника, који се сматрао богом и ругао се младићу. Њега, који се хвалисао против тијела и крви, натјерао је у бјекство човјек у тијелу. Јер је Господ био уз Антонија, Господ који се зарад нас обукао у тијело и подао тијелу побједу над ђаволом, тако да свако ко се истински бори може рећи „не ја, него је благодат Божија која је са мном“.¹⁷

6. Када змај коначно није могао ни овако оборити Антонија, видећи да не може продријети у његово срце, шкргућући зубима, како је записано, као да је био ван себе. Јави се Антонију у лику црног дјечака, узевши видљив облик у складу са бојом свога ума. И устукнувши, такорећи, није га више салијетао помислима, будући препреден као што и јесте, био је поражен. Али на крају је проговорио људским гласом и рекао: „Многе сам преварио, многе сам бацио у очајање.

ζομένων ἕκαστον λέγειν· «Οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί.»

6. Τέλος γοῦν, ὥς οὐκ ἡδυνήθη τὸν Ἀντώνιον οὐδ' ἐν τούτῳ καταβαλεῖν ὁ δρᾶκων, ἀλλὰ καὶ ἔβλεπεν ἑαυτὸν ἐξωθούμενον ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ, τρίζων τοὺς ὀδόντας, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ὥσπερ ἐξιστάμενος, οἷός ἐστι τὸν νοῦν, τοιοῦτος ὕστερον καὶ τῇ φαντασίᾳ μέλας αὐτῷ φαίνεται παῖς· καὶ ὥσπερ ὑποπίπτων, οὐκέτι μὲν λογισμοῖς ἐπέβαινεν (ἐκβέβλητο γὰρ ὁ δόλιος), λοιπὸν δὲ ἀνθρωπίνη χρώμενος φωνῇ, ἔλεγε· Πολλοὺς μὲν ἠπάτησα, καὶ πλείστους κατέβαλον· νῦν δὲ, ὥς ἐπὶ πολλοῖς καὶ ἐπὶ σοὶ καὶ τοῖς σοῖς πόνοις προσβαλὼν, ἡσθένησα. Εἴτα τοῦ Ἀντωνίου πυθομένου· Τίς εἶ σὺ ὁ τοιαῦτα λαλῶν παρ' ἐμοί; εὐθὺς ἐκεῖνος οἰκτρὰς ἡφίει φωνάς· Ἐγὼ τῆς πορνείας εἰμὶ φίλος· ἐγὼ τὰ εἰς ταύτην ἔνεδρα, καὶ τοὺς ταύτης γαργαλισμοὺς κατὰ τῶν νέων ἀνεδεξάμην, καὶ πνεῦμα πορνείας κέκλημαι. Πόσους θέλοντας σωφρονεῖν ἠπάτησα! Πόσους ἐγκρατευομένους μετέπεισα γαργαλίζων! Ἐγὼ εἰμι δι' ὃν καὶ ὁ προφήτης μέμφεται τοὺς πεσόντας, λέγων· Πνεύματι πορνείας ἐπλανήθητε· δι' ἐμοῦ γὰρ ἦσαν ἐκεῖνοι σκελισθέντες. Ἐγὼ εἰμι ὁ πολλάκις σοὶ ὀχλήσας, καὶ τοσαυτάκις ἀνατραπεῖς παρὰ σοῦ. Ὁ δὲ Ἀντώνιος εὐχαριστήσας τῷ Κυρίῳ, καὶ καταθαρρόήσας αὐτοῦ, φησὶ πρὸς αὐτόν· Πολὺ τοίνυν εὐκαταφρόνητος τυγχάνεις· καὶ γὰρ μέλας εἶ τὸν νοῦν, καὶ ὥς παῖς ἀσθενής· οὐδὲ μία μοι λοιπὸν ἐστι φροντίς περὶ σοῦ· Κύριος γὰρ ἐμοὶ βοηθὸς, καὶ ἐγὼ ἐπόψομαι τοὺς ἐχθρούς μου. Ταῦτα ἀκούσας ὁ μέλας ἐκεῖνος, εὐθὺς ἔφυγε κα-

Али сада нападајући тебе и твој подвиг, као што сам то чинио и другима, показао сам се слабим.“ Када је Антоније питао „Ко си ти што тако са мном говориш?“, одговорио је тужним гласом: „Ја сам пријатељ курварлука и подстичем младе ка њему. Зову ме духом пожуде. Колико сам само обмануо оних који су жељели да живе трезвено, колико је оних непорочних које сам успио подговорити?! Ја сам онај на чији рачун је и пророк корио посрнуле, говорећи: 'Дух курварски заводи их да се курвају.'¹⁸ Јер сам их ја саплео. Ја сам онај који те је тако често доводио у искушења и којег си тако често рушио.“ Одавши хвалу Господу, Антоније му храбро одговори: „Достојан си презира, јер си мрачна срца и слаб као дијете. Одсада ме нећеш мучити јер 'Господ ми је помоћник: слободно ћу гледати у непријатеље своје.'¹⁹ Чувши ово, црни је смјеста побјегао, дрхтећи од тих ријечи и чак плашећи се да му се више и приближи.

[Антонијев живот између 271. и 285. године]

7. Ово је била прва Антонијева битка са ђаволом, боље речено дјело које Господ учини преко Антонија: „И због гријеха осуди гријех у тијелу, да се правда закона испуни у нама који не живимо по тијелу него по Духу.“²⁰ Но, иако је зло надвладано, Антоније се није опустио ни занемарио бригу, нити је непријатељ, иако побијеђен, прекинуо да му подмеће замке. Изнова је кружио попут лава налазећи згодну прилику да га на-

ταπτήξας τὰς φωνὰς, καὶ φοβηθεὶς ἔτι κἂν ἐγγίσει τῷ ἀνδρὶ.

7. Τοῦτο πρῶτον ἄθλον Ἀντωνίου γέγονε κατὰ τοῦ διαβόλου· μᾶλλον δὲ τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦτο γέγονεν ἐν τῷ Ἀντωνίῳ τὸ κατόρθωμα, τοῦ τὴν ἁμαρτίαν κατακρίναντος ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. Ἀλλ' οὔτε Ἀντώνιος, ὡς ὑποπεσόντος τοῦ δαίμονος, ἡμέλει λοιπὸν καὶ κατεφρόνει ἑαυτοῦ· οὔτε ὁ ἐχθρὸς, ὡς ἡττηθεὶς, ἐπαύετο τοῦ ἐνεδρεῦειν. Περιήρχετο γὰρ πάλιν ὡς λέων, ζητῶν τινα πρόφασιν κατ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἀντώνιος, μαθὼν ἐκ τῶν Γραφῶν πολλὰς εἶναι τὰς μεθοδείας τοῦ ἐχθροῦ, συντόνως ἐκέχρητο τῇ ἀσκήσει, λογιζόμενος, ὅτι, εἰ καὶ μὴ ἴσχυσε τὴν καρδίαν ἐν ἡδονῇ σώματος ἀπατῆσαι, πειράσει πάντως δι' ἐτέρας ἐνεδρεῦσαι μεθόδου· ἔστι γὰρ φιλαμαρτημῶν ὁ δαίμων. Μᾶλλον οὖν καὶ μᾶλλον ὑπεπίαζε τὸ σῶμα καὶ ἐδουλαγώγει, μήπως, ἐν ἄλλοις νικήσας, ἐν ἄλλοις ὑποσυρῇ. Βουλευεται τοίνυν σκληροτέραις ἀγωγαῖς ἑαυτὸν ἐθίζειν. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐθαύμαζον, αὐτὸς δὲ ῥᾶον τὸν πόνον ἔφερεν· ἡ γὰρ προθυμία τῆς ψυχῆς, πολὺν χρόνον ἐμμείνασα, ἕξιν ἀγαθὴν ἐνεδιγάξετο ἐν αὐτῷ· ὥστε καὶ μικρὰν πρόφασιν λαμβάνοντα παρ' ἐτέρων, πολλὴν εἰς τοῦτο τὴν σπουδὴν ἐνδείκνυσθαι· ἡγρούπνει γὰρ τοσοῦτον, ὡς πολλάκις καὶ ὅλην τὴν νύκτα διατελεῖν αὐτὸν ἄϋπνον· καὶ τοῦτο δὲ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πλειστάκις ποιῶν ἐθαυμάζετο. Ὅσθιέ τε ἅπαξ τῆς ἡμέρας μετὰ δύσιν ἡλίου· ἦν δ' ὅτε καὶ διὰ δύο, πολλάκις δὲ καὶ διὰ τεσσάρων μετελάμβανε.

падне. Али Антоније, поучен *Светим писмом* да су многа лукавства ђаволска,²¹ ревностно је наставио да се подвизава, сматрајући да ће ђаво настојати да га ухвати у замку на други начин, будући да то није успио тјелесним ужицима. Јер демон воли гријех. Стога је Антоније био све строжи према тијелу и држао га је у потчињености,²² да не би надјачао на једној страни, а на другој посустао. Одлучио је да се привикне на строг начин живота. Многи су се чудили, а он је подвиг подносио са лакоћом, јер је жудња његове душе, која је већ дуго пребивала у њему, изградила добре навике, тако да је након мале, почетне испомоћи других већ показао велику ревност у овоме. Бдио је ноћу до те мјере да је често проводио и по цијелу ноћ без сна. И то не једном, већ често, а на чуђење других. Јео је једанпут дневно, након заласка сунца, некада једном у два дана, а често чак и у четири. Храна су му били хљеб и со, а пиће само вода. О месу и вину сувишно је и говорити, јер нешто такво није нашао ни код других подвижника. Спавао је на рогозини, али најчешће на голом поду. Никада се није мазао уљем, говорећи како је младићима неопходно да буду строги у савршавању, а не да иду за оним што би могло ослабити тијело. Тијело треба да навикну на подвиг, сјећајући се ријечи апостола који каже: „Када сам слаб онда сам силан.“²³ „Јер душевни ум је онда чврст када су тјелесна задовољства потиснута“, говорио је. Дошао је и до истински предивног закључка да „напредак у врлини и повлачење из свијета зарад душе не би требало да се

Καὶ ἦν αὐτῷ ἡ τροφή ἄρτος καὶ ἄλας καὶ τὸ ποτὸν ὕδωρ μόνον. Περὶ γὰρ κρεῶν καὶ οἴνου περιττόν ἐστι καὶ λέγειν· ὅπου γε οὐδὲ παρὰ τοῖς ἄλλοις σπουδαίοις ὑψίσκετό τι τοιοῦτον. Εἰς δὲ τὸν ὕπνον ἤρκεϊτο ψι-
αθίῳ· τὸ δὲ πλεῖστον καὶ ἐπὶ γῆς μόνης κατέκειτο. Ἀλείφεσθαι δὲ ἐλαίῳ παρηγεῖτο, λέγων μᾶλλον πρέπειν τοὺς νεωτέρους ἐκ προθυμίας ἔχειν τὴν ἀσκησιν, καὶ μὴ ζητεῖν τὰ χαννοῦντα τὸ σῶμα· ἀλλὰ καὶ ἐθίζειν αὐτὸ τοῖς πόνοις, λογιζομένους τὸ τοῦ Ἀποστόλου ῥητόν· Ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι. Τότε γὰρ ἔλεγεν ἰσχύειν τῆς ψυχῆς τὸν τόνον,⁴ ὅταν αἱ τοῦ σώματος ἀσθενῶσιν ἡδοναί. Καὶ ἦν αὐτῷ παράδοξος ὄντως καὶ οὗτος ὁ λογισμός· οὐ γὰρ ἡξίου χρόνῳ μετρεῖν τὴν τῆς ἀρετῆς ὁδόν, οὐδὲ τὴν δι' αὐτὴν ἀναχώρησιν, ἀλλὰ πόθῳ καὶ τῇ προαιρέσει. Αὐτὸς γοῦν οὐκ ἐμνημόνευε τοῦ παρελθόντος χρόνου· ἀλλὰ καθ' ἡμέραν, ὡς ἀρχὴν ἔχων τῆς ἀσκήσεως, μείζω τὸν πόνον εἶχεν εἰς προ-
κοπὴν, ἐπιλέγων ἑαυτῷ τὸ τοῦ Παύλου ῥητόν συ-
νεχῶς· Τῶν ὀπισθεν ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπρο-
σθεν ἐπεκτεινόμενος· μνημονεύων τε καὶ τῆς φωνῆς τοῦ προφήτου Ἠλίου λέγοντος· Ζῇ Κύριος, ᾧ παρέστην ἐνώπιον αὐτοῦ σήμερον. Παρατηρεῖτο γὰρ, ὅτι, σήμε-
ρον λέγων, οὐκ ἐμέτρει τὸν παρελθόντα χρόνον· ἀλλ' ὡς ἀρχὴν αἰὲ καταβαλλόμενος, καθ' ἡμέραν ἐσπούδα-
ζεν ἑαυτὸν παριστάνειν τοιοῦτον, οἷον χρὴ φαίνεσθαι τῷ Θεῷ, καθαρὸν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἑτοιμον ὑπακούειν τῷ βουλήματι αὐτοῦ, καὶ μηδενὶ ἄλλῳ. Ἐλεγε δὲ ἐν ἑαυτῷ,

⁴ τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν

мјере временом, већ жељом и усмјереношћу на ту одлуку“. Зато није размишљао о прошлости, већ је из дана у дан, као да је био на самом почетку свог подвизавања, подносио све веће патње зарад напредовања, понављајући често Павлове ријечи: „Што је за мном заборављам, а стремим за оним што је преда мном.“²⁴ Такође се опомињао ријечи које је изрекао пророк Илија: „Тако да је жив Господ над војскама, пред којим стојим, данас ћу му се показати.“²⁵ Јер је примијетио да говорећи „данас“ пророк није рачунао вријеме које је прошло, већ из дана у дан увијек изнова почињући, жудећи је настојао да се покаже достојним пред Богом, будући чист у срцу и увијек спреман да се потчини Његовој вољи и Њему самом. Тако је Антоније говорио себи да у животу великог пустињака Илије треба као у огледалу сагледати свој живот.

[Антонијев живот у гробовима и борба са демонима]

8. Уздржавајући се тако, Антоније је отишао на гробље које је било изван села и пожелио је да му познаници само с времена на вријеме тамо донесу хљеба. Ушао је у једну од гробница и, пошто су затворили улаз, остао је сам. И када непријатељ то више није могао поднијети, већ се бојао да ће у кратком времену Антоније подвижништвом пустињу начинити градом, дошао је једне ноћи са мноштвом демона и тако га је пребио да је овај лежао на поду нијем од силног бола.

δεῖν τὸν ἀσκητὴν ἐκ τῆς πολιτείας τοῦ μεγάλου Ἡλίου καταμανθάνειν, ὡς ἐν ἐσόπτρῳ τὸν ἑαυτοῦ βίον ἀεί.

8. Οὕτω δὴ οὖν συσφίγξας ἑαυτὸν ὁ Ἀντώνιος, ἀπῆρχετο εἰς τὰ μακρὰν τῆς κώμης τυγχάνοντα μνήματα, καὶ παραγγείλας ἐνὶ τῶν γνωρίμων δι' ἡμερῶν πολλῶν αὐτῷ κομίζειν τὸν ἄρτον, αὐτὸς εἰσελθὼν εἰς ἐν τῶν μνημάτων, καὶ κλείσαντος ἐκείνου κατ' αὐτοῦ τὴν θύραν, ἔμενε μόνος ἔνδον. Ἐνθα δὴ μὴ φέρον ὁ ἐχθρὸς, ἀλλὰ μὴν καὶ φοβούμενος, μὴ κατ' ὀλίγον καὶ τὴν ἔρημον ἐμπλήσῃ τῆς ἀσκήσεως⁵ προσελθὼν ἐν μιᾷ νυκτὶ μετὰ πλήθους δαιμόνων, τοσοῦτον αὐτὸν ἔκοψε πληγαῖς, ὡς καὶ ἄφωνον αὐτὸν ἀπὸ τῶν βασάνων κεῖσθαι χαμαί· διεβεβαιοῦτο γὰρ οὕτω σφοδροὺς γεγενῆσθαι τοὺς πόνους, ὡς λέγειν μὴ δύνασθαι τὰς παρὰ ἀνθρώπων πληγὰς τοιαύτην ποτὲ βάσανον ἐμποιῆσαι. Θεοῦ δὲ προνοία (οὐ γὰρ παρορᾷ Κύριος τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτὸν), τῇ ἐξῆς παραγίνεται ὁ γνώριμος, κομίζων τοὺς ἄρτους αὐτῷ· ἀνοίξας τε τὴν θύραν, καὶ τοῦτον ἰδὼν χαμαὶ κείμενον ὡς νεκρὸν, βαστάσας ἔφερεν εἰς τὸ τῆς κώμης Κυριακὸν, καὶ τίθησιν ἐπὶ τῆς γῆς. Πολλοί τε τῶν συγγενῶν, καὶ οἱ ἀπὸ τῆς κώμης, παρεκαθέζοντο ὡς ἐπὶ νεκρῷ τῷ Ἀντωνίῳ. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν ὁ Ἀντώνιος, καὶ διεγερθεὶς, ὡς εἶδε πάντας κοιμωμένους, καὶ μόνον τὸν γνώριμον γρηγοροῦντα, νεύσας ἤκειν αὐτὸν πρὸς αὐτὸν, ἡξίου πάλιν αὐτὸν βαστάσαι καὶ ἀποφέρειν εἰς τὰ μνήματα, μηδένα ἐξυπνίσαντα.

⁵ καὶ τὴν ἔρημον πολίση τῆς ἀσκήσεως

Ударци су били толико снажни да ниједан човјек не би могао учинити нешто слично. Али Промислом Божијим, јер Господ никада не заборавља оне који се уздају у Њега, следећег дана дошао му је познаник доносећи векне хљеба. И отворивши врата и видјевши га како лежи на земљи као да је мртав, подигао га је, однио у сеоску цркву и положио на под. Многи рођаци и други сељани посједали су око Антонија као око умрлога. Али око поноћи он се освијестио и устао и, када је видио како остали спавају, а једино онај пријатељ бдије, дао му је знак руком да приђе и умолио га да га однесе назад на гробље, а да никога не пробуде.

9. Пријатељ га је однио и, пошто су се врата затворила, опет је био сам како је и навикао. Због удараца није могао стајати, већ се молио лежећи. И након што се помолио, узвикнуо је: „Ево ме, овдје сам, ја, Антоније! Не бјежим од твојих удараца и ништа ме неће одвојити од љубави према Христу,²⁶ чак и ако ми задаш још удараца.“ И онда је појао: „Ако против мене војска у око стане, неће се уплашити срце моје.“²⁷ Ето ријечи и помисли овог испосника. Али непријатељ, који мрзи добро, чудећи се што се након толико удараца усудио вратити, сакупио је своје псе и искочио говорећи: „Погледајте да ни духом пожуде нити ударцима нисмо успјели, него нас он још и охрабрује. Хајде да га нападнемо на други начин!“ Лако је ђаволу промијенити облик зла, те је усред ноћи подигао толику буку да је изгледало као да је земљотрес. Демони

9. Ἀπηνέχθη οὖν παρὰ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ συνήθως τῆς θύρας κεκλεισμένης, ἔνδον ἦν πάλιν μόνος. Καὶ στήκειν μὲν οὐκ ἴσχυε διὰ τὰς πληγὰς ἀνακείμενος δὲ ἠϋχετο. Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ἔλεγε μετὰ κραυγῆς· Ὡδέ εἰμι ἐγὼ Ἀντώνιος· οὐ φεύγω τὰς παρ' ὑμῶν πληγὰς. Κἂν γὰρ πλείονας ποιήσητε, οὐδέν με χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. Εἶτα καὶ ἔψαλλεν· Ἐὰν παρατάξῃται ἐπ' ἐμὲ παρεμβολή, οὐ φοβηθήσεται ἡ καρδιά μου. Ὁ μὲν οὖν ἀσκητὴς ἐφρόνει καὶ ἔλεγε ταῦτα· ὁ δὲ μισόκαλος, ἐχθρὸς, θαυμάσας, ὅτι καὶ μετὰ τὰς πληγὰς ἐθάρρυνεν ἐλθεῖν, συγκαλέσας αὐτοῦ τοὺς κύνας, καὶ διαρρήγνυμενος, ἔφη· Ὁρᾶτε ὅτι οὐ πνεύματι πορνείας, οὐ πληγαῖς ἐπαύσαμεν τοῦτον· ἀλλὰ καὶ θρασύνεται καθ' ἡμῶν· προσέλθωμεν ἄλλως αὐτῷ. Εὐκόλον δὲ τῷ διαβόλῳ τὰ εἰς κακίαν σχήματα. Τότε δὴ οὖν ἐν τῇ νυκτὶ κτύπον μὲν τοιοῦτον ποιοῦσιν, ὥς δοκεῖν πάντα τὸν τόπον ἐκείνον σειεσθαι· τοὺς δὲ τοῦ οἰκίσκου τέσσαρας τοίχους ὥσπερ ῥήξαντες οἱ δαίμονες, ἔδοξαν δι' αὐτῶν ἐπεισέρχεσθαι, μετασχηματισθέντες εἰς θηρίων καὶ ἐρπετῶν φαντασίαν· καὶ ἦν ὁ τόπος εὐθύς πεπληρωμένος φαντασίας λεόντων, ἄρκτων, λεοπάρδων, ταύρων, καὶ ὄφρων, ἀσπίδων, καὶ σκορπίων, καὶ λύκων. Καὶ ἕκαστον μὲν τούτων ἐκίνει κατὰ τὸ ἴδιον σχῆμα. Ὁ λέων ἔβρυχε, θέλων ἐπελθεῖν, ὁ ταῦρος ἐδόκει κερατίζειν, ὁ ὄφις ἔρπων οὐκ ἔφθανε, καὶ ὁ λύκος ὀρμῶν ἐπείχετο· καὶ ὅλως πάντων ὁμοῦ ἦσαν τῶν φαινομένων οἱ ψόφοι δεινοὶ, καὶ οἱ θυμοὶ χαλεποί. Ὁ δὲ Ἀντώνιος, μαστιζόμενος καὶ κεντούμενος παρ' αὐτῶν, ἦσθετο μὲν δεινότερου πόνου σωματικοῦ.

су навирали на сва четири зида и чинило се као да ће провалити, долазећи у облику звијери и разних других језивих створова. И убрзо се све испунило ликовима лавова, медвједа, леопарда, бикова, змија, аспида, шкорпија и вукова и сваки од њих кретао се како му доликује. Лав је рикао, желећи да нападне, бик се разбацивао својим роговима, змија се грчила, али није могла прићи, а вук је био обуздан да не јурне. Били су ужасни ти звуци који су уз жестоки бијес долазили од утвара. А Антоније, нападнут и подбадан, још увијек је осјећао страشان бол у тијелу. Лежао је и мирног духа посматрао, јецајући само због болова у тијелу. Разум му је био бистар и ругајући се демонима рекао је: „Да имате било какве моћи, било би довољно да само један од вас дође. Али будући да вас је Господ ослабио, покушавате ме уплашити долазећи у мноштву. А доказ ваше немоћи јесте и то што узимате обличја свирепих звијери.“ И опет одважно каза: „Ако сте способни и ако имате моћ нада мнош, не оклијевајте да нападнете! Али ако сте немоћни, зашто ме узалуд узнемиравате? Јер вјера у нашег Господа је печат и зид сигурности за нас.“ Након много покушаја зашкргутали су зубима на њега, јер је прије било да се ругају сами себи него њему.

10. Није Господ ни тада заборавио Антонијеву борбу, већ му је био на помоћи. Гледајући горе, спазио је кров отворен и зрак свјетлости како силази на њега. Демони су изненада ишчезли, а тјелесни бол је одмах

Ἀτρέμας καὶ μᾶλλον τῇ ψυχῇ γρηγορῶν ἀνέκειτο· καὶ ἔστενε μὲν διὰ τὸν τοῦ σώματος πόνον· νήφων δὲ τῇ διανοίᾳ καὶ ὥσπερ χλευάζων, ἔλεγεν· Εἰ δύναμίς τις ἦν ἐν ὑμῖν, ἤρκει καὶ μόνον ἓνα ἐξ ὑμῶν ἐλθεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἐξενεύρωσεν ὑμᾶς ὁ Κύριος, διὰ τοῦτο καὶ τῷ πλήθει πειράζετέ πως ἐκφοβεῖν· γνώρισμα τῆς ἀσθενείας ὑμῶν τὸ τὰς ἀλόγων ὑμᾶς μιμεῖσθαι μορφάς. Θαρρόων γοῦν πάλιν ἔλεγεν· Εἰ δύνασθε καὶ ἐξουσίαν ἐλάβετε κατ' ἐμοῦ, μὴ μέλλετε, ἀλλ' ἐπίβητε· εἰ δὲ μὴ δύνασθε, τί μάτην ταράσσεσθε; Σφραγὶς γὰρ ἡμῖν καὶ τεῖχος εἰς ἀσφάλειαν ἢ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν πίστις. Πολλὰ τοίνυν ἐπιχειρήσαντες, ἔτριζον κατ' αὐτοῦ τοὺς ὁδόντας, ὅτι μᾶλλον ἔπαιζον ἑαυτοὺς, καὶ οὐκ ἐκείνον.

10. Ὁ δὲ Κύριος οὐδὲ ἐν τούτῳ ἐπελάθετο τῆς ἀθλήσεως Ἀντωνίου, ἀλλ' εἰς ἀντίληψιν αὐτοῦ παραγέγονεν. Ἀναβλέψας γοῦν, εἶδε τὴν στέγην ὥσπερ διανοιγομένην, καὶ ἀκτῖνά τινα φωτὸς κατερχομένην πρὸς αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν δαίμονες ἐξαίφνης ἄφαντοι γεγόνασιν· ὁ δὲ πόνος τοῦ σώματος εὐθὺς ἐπέπαυτο, καὶ ὁ οἶκος πάλιν ἦν ὁλόκληρος. Ὁ δὲ Ἀντώνιος, αἰσθόμενος τῆς ἀντιλήψεως, καὶ πλεον ἀναπνεύσας, κουφισθεὶς τε τῶν πόνων, ἐδέετο τῆς φανείσης ὀπτασίας, λέγων· Ποῦ ἦς; διὰ τί μὴ ἐξ ἀρχῆς ἐφάνης, ἵνα μου τὰς ὁδύνας παύσης; Καὶ φωνὴ γέγονε πρὸς αὐτόν· Ἀντώνιε, ὧδε ἤμην, ἀλλὰ περιέμενον ἰδεῖν τὸ σὸν ἀγώνισμα. Ἐπεὶ οὖν ὑπέμεινας, καὶ οὐχ ἡττήθης, ἔσομαί σοι ἀεὶ βοηθός, καὶ ποιήσω σε ὀνομαστὸν πανταχοῦ γενέσθαι. Ταῦτα ἀκούσας, ἀναστὰς ἠῦχετο· καὶ τοσοῦτον ἰσχυσεν, ὥς αἰσθέσθαι αὐτόν, ὅτι πλείονα δύναμιν ἔσχεν ἐν τῷ

престао. Потом се све вратило у првобитно стање. А Антоније, осјетивши помоћ, дошавши до даха и будући ослобођен бола, преклињао је у виђењу које се десило и говорио: „Гдје си био? Зашто се ниси појавио на почетку и учинио да ми бол ишчезне?“ А глас је одговорио: „Антоније, био сам овдје, али сам чекао да видим твоју битку. Будући да си издржао до краја²⁸ и ниси био поражен, бићу ти увијек узданица и учинићу ти име познатим на све стране.“ Чувши ово, Антоније је устао, помолио се, те је задобио такву снагу да је опазио како је снажнији него раније. А тада му је било око тридесет пет година.

[Одлазак у пустињу и успутна искушења]

11. Сљедећег дана кренуо је даље једнако жељан служења Богу. Сагласивши се са старцем којег је био срео раније, упитао га је да живе заједно у пустињи. Али када је овај одбио правдајући се својим годинама и тиме што дотад није ни било уобичајено, Антоније је одмах сам кренуо у планину. И опет је непријатељ увидио његову ревност и, настојећи да га помути, бацио је на пут нешто налик на сребрну здјелу. Антоније је застао, прозријевши лукавство злога, погледао здјелу и посрамио ђавола рекавши: „Одакле то па здјела у пустињи? Овај пут није угажен, а нема ни трага од било каквог путника. Није могла испасти а да неко не примијети, јер је велика. Ако би је ко и изгубио, вративши се нашао би је, јер је ово пусто мјесто.

σώματι μᾶλλον, ἣς εἶχε τὸ πρότερον. Ἦν δὲ τότε λοιπὸν ἐγγὺς τριάκοντα καὶ πέντε ἐτῶν.

11. Τῇ δὲ ἑξῆς προελθὼν, ἔτι μᾶλλον προθυμότερος ἦν εἰς τὴν θεοσέβειαν, καὶ γενόμενος πρὸς τὸν γέροντα τὸν παλαιὸν ἐκείνον, ἡξίου τὴν ἔρημον οἰκῆσαι σὺν αὐτῷ. Τοῦ δὲ παραιτησαμένου διὰ τε τὴν ἡλικίαν, καὶ διὰ τὸ μηδέπω εἶναι τοιαύτην συνήθειαν, εὐθὺς αὐτὸς ὥρμησεν εἰς τὸ ὄρος. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ ἐχθρὸς, βλέπων αὐτοῦ τὴν σπουδὴν καὶ θέλων ἐμποδίσαι ταύτην, ὑπέβαλεν ἐν ταῖς ὁδοῖς ἀργυροῦ δίσκου μεγάλου φαντασίαν. Ἀντώνιος δὲ, συνεῖς τοῦ μισοκάλου τὴν τέχνην, ἔστη, καὶ τῷ δίσκῳ βλέπων, τὸν ἐν αὐτῷ διάβολον ἤλεγχε λέγων· Πόθεν ἐν ἐρήμῳ δίσκος; Οὐκ ἔστιν ἡ ὁδὸς αὕτη τετριμμένη, οὐδέ ἐστιν ἵχνος ὁδευσάντων ὧδέ τινων· ἐκπεσὼν οὐκ ἡδύνατο λαθεῖν μέγιστος ὢν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπολέσας, ἀναστρέψας καὶ ζητήσας εὗρεν ἂν διὰ τὸ ἔρημον εἶναι τὸν τόπον. Τοῦτο τέχνη τοῦ διαβόλου γέγονεν. Οὐκ ἐμποδίσεις ἐν τούτῳ μου τὴν προθυμίαν, διάβολε. Τοῦτο γὰρ σὺν σοὶ εἶη εἰς ἀπώλειαν. Καὶ τοῦτο τοῦ Ἀντωνίου λέγοντος, ἐξέλιπεν ἐκεῖνος, ὥσεὶ καπνὸς ἀπὸ προσώπου πυρός.

12. Εἴτα πάλιν οὐκ ἔτι φαντασίαν, ἀληθινὸν δὲ χρυσὸν ἐρῶμιμένον ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐώρακεν ἀπερχόμενος. Εἴτε δὲ τοῦ ἐχθροῦ δείξαντος, εἴτε τινὸς κρείττονος δυνάμεως γυμναζούσης τὸν ἀθλητὴν, καὶ δεικνυούσης τῷ διαβόλῳ, ὅτι μηδὲ τῶν ἀληθῶς φροντίζει χρημάτων· οὔτε αὐτὸς ἀπήγγειλεν, οὔτε ἡμεῖς ἔγνωμεν, πλὴν ὅτι χρυσὸς ἦν ὁ φαινόμενος. Ὁ δὲ Ἀντώνιος τὸ μὲν πλῆθος ἐθαύμασεν, ὥς δὲ πῦρ ὑπερβάς, οὕτως

Ово је некакво ђавоље лукавство. О, ти, зликовче, нећеш ме овако спријечити у мојој одлуци. Нека оде у пропаст заједно са тобом!“²⁹ А када је Антоније ово рекао, утвара је ишчезла као дим.

[Како се Антоније смјестио у порушеној тврђави преко Нила и како је поразио демоне; његов двадесетогодишњи боравак тамо]

12. И тек пошто је наставио пут, опазио је не привиђење него право злато расуто по путу. Но да ли је то било дјело ђавоље или силе добра која је хтјела тако да искуша подвижника и покаже зломе да Антоније уистину није обраћао пажњу на новац – нити је рекао, нити знамо. Али оно што се појавило засигурно је било злато. Антоније се чудео колико га је било, али га је заобишао попут ватре. Није се чак ни окренуо, већ је убрзао како би што прије отишао одакле. Још више утврђен у својој намјери, пожурео је на планину. И наставши на другој страни ријеке тврђаву која је била толико дуго напуштена да је била препуна језивих створова, прешао је ријеку и настанио се тамо. Гмизавци су се одмах разишли, иако су га неки и гонили. У потпуности је изградио улаз и пошто је ускладиштио хљебова за шест мјесеци – овакав је обичај код Тебанаца, а хљебови остану свјежи и до годину дана – и пошто је пронашао воду, повукао се унутра у подножје никада не излазећи нити обраћајући пажњу на било кога ако би и наишао. И тако је прошло много

αὐτὸν παρῆλθεν ὥς μηδὲ στραφῆναι· ἀλλὰ καὶ δρόμῳ σπουδάσαι τοσοῦτον, ὥστε κρύψαι καὶ λαθεῖν τὸν τόπον. Μᾶλλον οὖν καὶ μᾶλλον ἐπιτείνας τὴν πρόθεσιν, ὥρμησεν εἰς τὸ ὄρος. Καὶ παρεμβολὴν ἔρημον, καὶ διὰ τὸν χρόνον μεστήν ἐρπετῶν εὐρὼν εἰς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ, ἐκεῖ μετέθηκεν ἑαυτὸν, καὶ ὥκησεν ἐν αὐτῇ. Τὰ μὲν οὖν ἐρπετὰ, ὥσπερ τινὸς διώκοντος, εὐθύς ἀνεχώρησαν· αὐτὸς δὲ, τὴν εἴσοδον ἀναφράξας, καὶ ἄρτους εἰς μῆνας ἕξ ἀποθέμενος (ποιοῦσι δὲ τοῦτο Θηβαῖοι, καὶ πολλάκις μένουσι καὶ ὅλον ἐνιαυτὸν ἀβλαβεῖς), ἔχων ἔνδον ὕδωρ, ὥσπερ ἐν ἀδύτοις ἐγκαταδυόμενος μόνος ἔμενεν ἔνδον, μήτε αὐτὸς προΐων, μήτε τινὰ τῶν ἐρχομένων βλέπων. Αὐτὸς μὲν οὖν πολὺν χρόνον οὕτω συνῆψεν ἀσκούμενος· κατ' ἐνιαυτὸν μόνον ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ δώματος δεύτερον δεχόμενος τοὺς ἄρτους.

13. Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν ἐρχόμενοι τῶν γνωρίμων, ἐπεὶ μὴ συνεχῶρει τούτους εἰσελθεῖν, ἕξω πολλάκις ἡμέρας καὶ νύκτας ποιοῦντες, ἤκουον ὡς ὄχλων ἔνδον θορυβούντων, κτυπούντων, φωνὰς ἀφιέντων οἰκτρὰς, καὶ κραζόντων· Ἀπόστα τῶν ἡμετέρων· τί σοὶ καὶ τῇ ἐρήμῳ; οὐ φέρεις ἡμῶν τὴν ἐπιβουλήν. Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν εἶναι τινος σὺν αὐτῷ μαχομένους ἀνθρώπους, καὶ τούτους διὰ κλιμάκων εἰσεληλυθέναι πρὸς αὐτὸν ἐνόμιζον οἱ ἕξωθεν· ὡς δὲ διὰ τινος τρυμαλιᾶς παρακύψαντες, οὐδένα ἔβλεπον, τότε δὴ λογισάμενοι δαίμονας εἶναι τούτους, καὶ φοβηθέντες αὐτοὶ, τὸν Ἀντώνιον ἐκάλουν. Ὁ δὲ μᾶλλον τούτων ἤκουεν, ἢ ἐκείνων ἐφρόντιζε. Καὶ προσελθὼν ἐγγὺς τῆς θύρας, παρεκάλει τοὺς ἀνθρώπους ἀναχωρεῖν καὶ μὴ φοβεῖσθαι· οὕτω

времена како се он увјежбавао, а двапут годишње би се успињао, узимао хљебове и враћао се натраг доље.

13. Када би дошли његови познаници, обично би проводили дане и ноћи напољу, јер им није дозвољавао да уђу. Чули би галаму, као да је унутра била силна гужва, ломљаву, као и јауке: „Иди од овога што је наше! Шта уопште и радиш у пустињи? Не можеш ти истрпјети наш напад!“ Тако су испрва ови споља мислили да су унутра неки људи са којима се бије и да су ушли преко мердевина. Али када су провирили кроз рупу, видјели су да тамо нема никога. И зато су били уплашени, схвативши да су тамо демони, и звали су Антонија. Како није размишљао о демонима, он их је одмах чуо и, дошавши до врата, замолио их је да оду и да се не плаше јер, како рече, „због тога демони и чине да им напад изгледа силан према онима који су кукавице. Осјените се крсним знаком и храбро пођите, а ове пустите да се забављају за себе.“ Тако су отишли утврђени крсним знамењем. А он је остао ненадмудрен од злих духова, нити се досађивао борбом, јер му је помогло виђење које му је обузело ум и непријатељева слабост ослободила га је велике муке и наоружала га већом ревношћу. Његови познаници често су долазили очекујући да га затекну мртвог, а чули би га како пјева: „Устаће Бог, и расуће се непријатељи његови, и побјећи ће од лица његова који мрзе на њ. Ти ћеш их разагнати као дим што се разгони; као што се восак топи од огња, тако ће безбожници изгинути

γὰρ ἔλεγε τοὺς δαίμονας φαντασίας ποιεῖν κατὰ τῶν δειλιώντων. Ὑμεῖς οὖν σφραγίσατε ἑαυτοὺς, καὶ ἅπι-
τε θαρρόντες· καὶ τούτους ἄφετε παίζειν ἑαυτοῖς. Οἱ
μὲν οὖν ἀπήρχοντο τετειχισμένοι τῷ σημείῳ τοῦ σταυ-
ροῦ. Ὁ δὲ ἔμενε, καὶ οὐδὲν ἐβλάπτετο παρ' αὐτῶν·
ἀλλ' οὐδὲ ἔκαμνεν ἀγωνιζόμενος· ἡ γὰρ προσθήκη τῶν
γινομένων αὐτῷ τῶν ἄνω θεωρημάτων,⁶ καὶ ἡ τῶν
ἐχθρῶν ἀσθένεια, πολλὴν αὐτῷ τῶν πόνων ἀνάπαυλαν
παρείχετο, καὶ εἰς πλείονα προθυμίαν παρεσκεύαζε.
Καὶ γὰρ συνεχῶς παρέβαλλον οἱ γνώριμοι, νομίζοντες
εὐρίσκειν αὐτὸν νεκρὸν, καὶ ἤκουον αὐτοῦ ψάλλοντος·
Ἀναστήτω, ὁ Θεὸς, καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ
αὐτοῦ, καὶ φυγέτωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ οἱ μι-
σοῦντες αὐτόν. Ὡς ἐκλείπει καπνὸς, ἐκλείπέτωσαν ὥς
τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, οὕτως ἀπόλοι-
ντο οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν·
Πάντα τὰ ἔθνη ἐκύκλωσάν με, καὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου
ἡμυνάμην αὐτούς.

14. Εἴκοσι τοίνυν ἐγγὺς ἔτη διετέλεσεν, οὕτω καθ'
ἑαυτὸν ἀσκούμενος, οὔτε προῖων, οὔτε παρὰ τινων συ-
νεχῶς βλεπόμενος. Μετὰ δὲ ταῦτα, πολλῶν ποθούντων
καὶ θελόντων αὐτοῦ τὴν ἀσκησιν ζηλῶσαι, ἄλλων τε
γνωρίμων ἐλθόντων, καὶ βία τὴν θύραν καταβαλόντων
καὶ ἐξεωσάντων· προῆλθεν ὁ Ἀντώνιος ὥσπερ ἐκ τινος
ἀδύτου μεμυσταγωγημένος καὶ θεοφορούμενος· καὶ
τότε πρῶτον ἀπὸ τῆς παρεμβολῆς ἐφάνη τοῖς ἐλθοῦσι
πρὸς αὐτόν. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ὥς εἶδον, ἐθαύμαζον

⁶ τῶν γινομένων αὐτοῦ τῷ νῷ θεωρημάτων

од лица Божијега.“³⁰ И опет: „Сви ме народи опколише, али их у име Господње разбих.“³¹

[Како је напустио утврђење и како је у Египту почело цвјетати монаштво са Антонијем као предводником]

14. Искоро двадесет година провео је увјежбавајући се у самовању, никуда не одлазећи, а чак су га ријетко и виђали. Након тога, када је било много жељних и вољних да подражавају његов подвиг и када су његови познаници дошли и отпочели тргати и рушити врата, Антоније је сишао као из каквог светилишта, спознавши оно што је тајно и испунивши се Духом Божјим. И тада су га први пут видјели изван утврђења они који су дошли да га виде. Видјевши га, зачудили су се оним што је пред њима, јер је био у истом тјелесном лику као и раније. Нити се удебљао, како то обично бива са онима који не вјежбају, нити је био испијен од поста и рвања са демонима, него је био управо онакав каквим су га познавали прије него што се повукао. И сада је његова душа била без мане. Нити је била згрчена у жалости, нити је била опуштена ужитком, нити опсједнута смијехом или утученошћу. Није му било тешко када је посматрао окупљену гомилу, нити је био усхићен кад су га многи поздрављали. Него као да је био ту доведен са разлогом, природно се понашао. Господ је преко њега излијечио тјелесне болести многих присутних, а друге очистио од злих духова. А Антонију је дао благост у говору, тако да је тјешио многе

ὁρῶντες αὐτοῦ τό τε σῶμα τὴν αὐτὴν ἔξιν ἔχον, καὶ μήτε πιανθὲν, ὡς ἀγύμναστον, μήτε ἰσχνωθὲν ὡς ἀπὸ νηστειῶν καὶ μά χης δαιμόνων· τοιοῦτος γὰρ ἦν, οἶον καὶ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως ἡδεῖσαν αὐτόν· τῆς δὲ ψυχῆς πάλιν καθαρὸν τὸ ἦθος· οὔτε γὰρ ὡς ὑπὸ ἀνίας συνεσταλμέ νον ἦν, οὔτε ὑφ' ἡδονῆς διακεχυμένον, οὔτε ὑπὸ γέλωτος ἢ κατηφείας συνεχόμενον· οὔτε γὰρ ἐωρακῶς τὸν ὄχλον ἐταράχθη, οὔτε ὡς ὑπὸ τοσοούτων κατασπαζόμενος ἐγεγῆθει· ἀλλ' ὅλος ἦν ἴσος, ὡς ὑπὸ τοῦ λόγου κυβερνώμενος, καὶ ἐν τῷ κατὰ φύσιν ἐστῶς. Πολλοὺς γοῦν τῶν παρόντων τὰ σώματα πάσχοντας ἐθεράπευσεν ὁ Κύριος δι' αὐτοῦ· καὶ ἄλλους ἀπὸ δαιμόνων ἐκαθάρισε. Χάριν τε ἐν τῷ λαλεῖν ἐδίδου τῷ Ἀντωνίῳ· καὶ οὕτω πολλοὺς μὲν λυπουμενούς παρεμυθεῖτο, ἄλλους δὲ μαχομένους διήλλαττεν εἰς φιλίαν· πᾶσιν ἐπιλέγων μηδὲν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ προκρίνειν τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης. Διαλεγόμενος δὲ καὶ παραινῶν μνημονεύειν περὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καὶ τῆς εἰς ἡμᾶς γενομένης τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, ὃς οὐκ ἐφείσατο τοῦ ἰδίου Υἱοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν· ἔπεισε πολλοὺς αἰρῆσασθαι τὸν μονήρη βίον· καὶ οὕτω λοιπὸν γέγονε καὶ ἐν τοῖς ὅρεσι μοναστήρια, καὶ ἡ ἔρημος ἐπολίσθη ὑπὸ μοναχῶν, ἐξελθόντων ἀπὸ τῶν ἰδίων, καὶ ἀπογραψαμένων τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πο λιτείαν.

15. Χρείας δὲ γενομένης διελθεῖν αὐτὸν τὴν τοῦ Ἀρσενοΐτου διώρυγα (χρεία δὲ ἦν ἡ τῶν ἀδελφῶν ἐπίσκεψις), πλήρης ἦν ἡ διώρυξ κροκοδείλων. Καὶ μόνον εὐξάμενος, ἐνέβη αὐτός τε καὶ πάντες οἱ σὺν

ожалошћене, доводећи их у супротно стање, а све бодрећи да изнад свега на свијету поставе љубав према Христу. И док их је бодрио и савјетовао да упамте добро које треба да дође и љубав Божју према нама, „Он који свога Сина не поштедје, него га предаде за све нас“;³² убиједио је многе да пригрле усамњенички живот. И тако се на крају збило да монашке келије никну чак и у планинама, а пустиња је постала као град насељена монасима који су дошли из својих мјеста и који су се уписали у грађане небеса.

15. Када је кренуо у посјету сабраћи, морао је прећи Арсеноитски канал,³³ који је био препун крокодила. Помоливши се, ушао је, а тако и они с њим, и безбједно је прешао на другу страну. И вративши се у своју келију, наставио је са узвишеним увјежбавањем. Честим разговорима увећао је одлучност оних који су већ били монаси, а код већине других поспјешио је љубав према подвигу. Привучени Антонијевим ријечима, број келија се увећао, а он их је све водио као отац.

[Обраћање монасима преведено са коптског,
у којем их подстиче на истрајност и охрабрује их против
лукавстава Сатане]

16. Када је једном изашао, будући да су му дошли многи монаси тражећи да чују поуке, проговорио им је на језику Египћана и рекао: „*Писмо* је довољно као путовођа, али је такође добро да један другог бодри-

αὐτῷ, καὶ διήλθον ἀβλαβεῖς. Ὑποστρέψας δὲ εἰς τὸ μοναστήριον, τῶν αὐτῶν εἵχετο σεμνῶν καὶ νεανικῶν πόνων. Διαλεγόμενός τε συνεχῶς, τῶν μὲν ἤδη μοναχῶν τὴν προθυμίαν ἠϋξανε, τῶν δὲ ἄλλων τοὺς πλείστους εἰς ἔρωτα τῆς ἀσκήσεως ἐκίνει, καὶ τα χέως, ἔλκοντος τοῦ λόγου, πλεῖστα γέγονε μοναστήρια, καὶ πάντων αὐτῶν ὡς πατὴρ καθηγεῖτο.

16. Μιᾷ γοῦν ἡμέρᾳ προελθὼν, καὶ πάντων τῶν μοναχῶν ἐλθόντων πρὸς αὐτὸν, ἀξιούντων τε παρ' αὐτοῦ ἀκοῦσαι λόγον, ἔλεγεν αὐτοῖς τῇ Αἰγυπτιακῇ φωνῇ ταῦτα· Τὰς μὲν Γραφὰς ἱκανὰς εἶναι πρὸς διδασκαλίαν· ἡμᾶς δὲ καλὸν παρακαλεῖν ἀλλήλους ἐν τῇ πίστει, καὶ ἀλείφειν ἐν τοῖς λόγοις. Καὶ ὑμεῖς τοίνυν ὡς τέκνα φέρετε τῷ πατρὶ λέγοντες ἃ οἴδατε· καὶ γὰρ ὡς τῇ ἡλικίᾳ πρεσβύτερος ὑμῶν, ἃ οἶδα καὶ ὧν πεπειράμαι μεταδίδωμι. Ἐστω δὲ προηγουμένως κοινὴ πᾶσιν αὕτη σπουδὴ, ἀρξαμένους μὴ ὑπενδοῦναι, μηδὲ ἐκκακεῖν ἐν τοῖς πόνοις, μηδὲ λέγειν· Ἐχρονίσσαμεν ἐν τῇ ἀσκήσει· ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἀρχόμενοι καθ' ἡμέραν, τὴν προθυμίαν ἐπαυξήσωμεν. Ὅλος γὰρ ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος βραχύτατός ἐστι, μετρούμενος πρὸς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας· ὥστε καὶ πάντα τὸν χρόνον ἡμῶν μηδὲν εἶναι πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Καὶ πᾶν μὲν πρῶγμα ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ ἀξίου πιπράσκειται, καὶ ἴσον ἴσῳ τις ἀντικαταλλάσσει· ἡ δὲ ἐπαγγελία τῆς αἰωνίου ζωῆς ὀλίγου τινὸς ἀγοράζεται. Γέγραπται γάρ· Αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἑβδομήκοντα ἔτη, ἐὰν δὲ ἐν δυναστεαῖς, ὀγδοήκοντα ἔτη, καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν, κόπος καὶ πόνος. Ὅταν τοίνυν πάντα τὰ ὀγδοήκοντα

те у вјери и да се подстичете ријечима. Стога се као дјеца држите онога што сте научили од оца, а ја вам као старјешина преносим своје искуство. Нека ово буде од помоћи свима како не би попустили они који су кренули овим путем, како не би посустали у невољама или пак кад рекли: 'Дуго смо се подвизавали.' Увећавајмо своју озбиљност тако што би нам сваки дан био нови почетак. Људски живот веома је кратак у односу на вријеме које ће доћи³⁴ јер је све вријеме ништа у поређењу са вјечним животом. У свијету је све продато по својој цијени и човјек размјењује једну ствар за другу, а обећање живота вјечног дато нам је будзашто. Јер је написано: 'Дана година наших свега има до седамдесет година, а у јачега до осамдесет година: и сам је цвијет њихов мука и невоља.'³⁵ Стога, подвизавајући се осамдесет, или чак стотину година, нећемо царевати само стотину година, већ ћемо умјесто тога царевати у вијеке вијекова. Иако смо се борили на земљи, нећемо ту примити своје насљедство, него имамо обећање на небу. И након што одложимо тијело, које је искварено, примићемо га неискварено.

17. Стога, дјецо, не посустајмо нити помишљајмо да је вријеме дуго или да радимо нешто велико, 'јер мислим да страдања садашњег времена нису ништа према слави која ће нам се открити.'³⁶ Нити мислимо, када погледамо на свијет, да смо се одрекли чега значајног, јер цијела земља је врло мала у поређењу са небесима. И чак да смо могли бити владари цијелог

ἔτη, ἥ καὶ ἑκατὸν διαμείνωμεν ἐν τῇ ἀσκήσει, οὐκ ἴσα τοῖς ἑκατὸν ἔτεσι βασιλεύσομεν, ἀλλ' ἀντὶ τῶν ἑκατὸν αἰῶνας αἰώνων βασιλεύσομεν· καὶ ἐπὶ γῆς ἀγωνισάμενοι, οὐκ ἐν γῇ κληρονομοῦμεν, ἀλλ' ἐν οὐρανοῖς ἔχομεν τὰς ἐπαγγελίας· πάλιν δὲ φθαρτὸν ἀποθέμενοι τὸ σῶμα, ἄφθαρτον ἀπολαμβάνομεν αὐτό.

17. Ὡστε, τέκνα, μὴ ἐκκακῶμεν, μηδὲ νομίζωμεν χρονίζειν, ἥ μέγα τι ποιεῖν. Οὐ γὰρ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς δόξαν. Μηδὲ εἰς τὸν κόσμον βλέποντες νομίζωμεν μεγάλοις τισὶν ἀποτετάχθαι· καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ πᾶσα ἡ γῆ βραχυτάτη πρὸς ὅλον τὸν οὐρανὸν ἐστίν. Εἰ τοίνυν καὶ πάσης τῆς γῆς κύριοι ἐτυγχάνομεν, καὶ ἀπετασόμεθα τῇ γῇ πάση, οὐδὲν ἄξιον ἦν πάλιν πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὡς γὰρ εἴ τις καταφρονήσῃ μιᾶς χαλκῆς δραχμῆς, ἵνα κερδήσῃ χρυσᾶς δραχμᾶς ἑκατὸν, οὕτως ὁ πάσης τῆς γῆς κύριος ὢν, καὶ ἀποτασσόμενος αὐτῇ, ὀλίγον ἀφήσῃ, καὶ ἑκατονταπλασίονα λαμβάνει. Εἰ δὲ οὐδὲ πᾶσα ἡ γῆ ἄξια τῶν οὐρανῶν ἐστίν, ὁ ἄρα ἀφελὺς ὀλίγας ἀρούρας, ὥς οὐδὲν καταλιμπάνων, κἂν οἰκίαν ἢ χρυσίον ἱκανὸν ἀφῇ, οὐκ ὀφείλει καυχᾶσθαι ἢ ἀκηδιᾶν. Ἄλλως τε ὀφείλομεν λογίζεσθαι, ὅτι, κἂν μὴ ἀφώμεν δι' ἀρετὴν, ἀλλ' ὕστερον ἀποθνήσκοντες καταλιμπάνομεν αὐτὰ πολλάκις καὶ οἷς οὐ θέλομεν, ὥς ἐμνημόνευσεν ὁ Ἐκκλησιαστής. Διὰ τί οὖν μὴ δι' ἀρετὴν ἡμεῖς καταλιμπάνομεν, ἵνα καὶ βασιλείαν κληρονομήσωμεν; Διὰ τοῦτο μηδὲ τοῦ κτᾶσθαι τις ἡμῶν ἐπιθυμίαν λαμβανέτω. Τί γὰρ κέρδος ταῦτα κτᾶσθαι, ἃ μηδὲ αἰρομεν μεθ' ἑαυτῶν; τί οὐ μᾶλλον ἐκεῖνα κτῶμεθα,

свијета а напустили смо га, не би то било ништа у поређењу са царством небеским. То је као да би човјек требало да одбаци бакарну драхму³⁷ да би добио стотину златних драхми. Када би човјек био господар цијелога свијета и тога се одрекао, то чега се одриче је мало и он прима стоструко. Али како ни цијели свијет није раван небесима, тако онај који оставља неколико арура земље као да ништа и не оставља. Чак и да се одрекао куће или мноштва злата, не би требало да се хвалиса нити да буде малодушан. Штавише, требало би да имамо на уму да и кад се не одрекнемо тих ствари зарад спасења душе, након смрти ћемо их оставити и то често, како Проповједник рече, онима којима не бисмо жељели.³⁸ Зашто се онда не бисмо одрекли тога зарад спасења душе када можемо наслиједити чак и царство? И зато нека жеља за посједом не обузима никога, јер каква нам је добит ако имамо све ове ствари које не можемо понијети са собом? Зашто не бисмо радије пригрлили оне ствари које можемо понијети са собом – разум, разборитост, праведност, умјереност, смјелост, разумијевање, љубав, осјећајност према сиромашнима, вјеру у Христа, ослобођеност од гњева, гостопримство? Ако имамо ово, припремиће нам се добродошлица у земљи кротких срцем.

18. И човјек се треба убиједити да такве ствари не схвати неозбиљно, нарочито када зна да је слуга Господњи и да треба да служи свом господару. Стога се као слуга не могу усудити да кажем да зато што сам

ἃ καὶ μεθ' ἑαυτῶν ἄραι δυνάμεθα, ἅτινά ἐστι φρόνησις, δικαιοσύνη, σωφροσύνη, ἀνδρεία, σύνεσις, ἀγάπη, φιλοπτωχία, πίστις ἢ εἰς Χριστὸν, ἀοργησία, φιλοξενία; Ταῦτα κτώμενοι, εὐρήσομεν αὐτὰ πρὸ ἑαυτῶν ἐκεῖ ποιοῦντα ἡμῖν ξενίαν ἐν τῇ γῇ τῶν προαέων.

18. Ὡστε καὶ ἐκ τοιούτων πειθέτω τις ἑαυτὸν μὴ ὀλιγωρεῖν· καὶ μάλιστα, ἐὰν λογίσηται, δοῦλον ἑαυτὸν εἶναι τοῦ Κυρίου, καὶ ὀφείλοντα τῷ δεσπότῃ δουλεύειν. Ὡσπερ οὖν ὁ δοῦλος οὐκ ἂν τολμήσῃ λέγειν· Ἐπειδὴ χθὲς εἰργασάμην, οὐκ ἐργάζομαι σήμερον· οὐδὲ τὸν παρελθόντα χρόνον μετρῶν, παύσεται τῶν ἑξῆς ἡμερῶν, ἀλλὰ καθ' ἡμέραν, ὡς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται, τὴν αὐτὴν προθυμίαν δείκνυσιν, ἵνα τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ἀρέσκῃ, καὶ μὴ κινδυνεύσῃ· οὕτω καὶ ἡμεῖς καθ' ἡμέραν ἐπιμένωμεν τῇ ἀσκήσει, εἰδότες, ὅτι, ἐὰν μίαν ἡμέραν ἀμελήσωμεν, οὐ διὰ τὸν παρελθόντα χρόνον ἡμῖν συγχωρήσει, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμέλειαν ἀγανακτήσει καθ' ἡμῶν. Οὕτως καὶ ἐν τῷ Ἰεζεχιήλ ἠκούσαμεν· οὕτως καὶ ὁ Ἰούδας διὰ νύκτα μίαν ἀπώλεσε καὶ τοῦ παρελθόντος χρόνου τὸν κάματον.

19. Ἐχώμεθα οὖν, τέκνα, τῆς ἀσκήσεως, καὶ μὴ ἀκηδιῶμεν. Ἐχομεν γὰρ ἐν τούτῳ καὶ τὸν Κύριον συνεργόν, ὡς γέγραπται· Παντὶ τῷ προαιρουμένῳ τὸ ἀγαθὸν συνεργεῖ ὁ Θεὸς εἰς τὸ ἀγαθόν. Εἰς δὲ τὸ μὴ ὀλιγωρεῖν ἡμᾶς καλὸν τὸ τοῦ Ἀποστόλου ῥητὸν μελετᾶν, τὸ, Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω. Ἄν γὰρ καὶ ἡμεῖς, ὡς ἀποθνήσκοντες καθ' ἡμέραν, οὕτως ζῶμεν, οὐχ ἁμαρτήσομεν. Ἔστι δὲ τὸ λεγόμενον τοιοῦτον, ἵνα, ἐγειρόμενοι καθ' ἡμέραν, νομίζωμεν μὴ μένειν ἕως

радио јуче нећу радити данас, те обраћајући пажњу на прошлост нећу радити у будућности. Већ треба, како стоји у *Писму*, да из дана у дан показује једнаку приправност да угоди свом господару. Да бисмо избјегли ризик, хајде да свакодневно издржавамо у непоколебљивој дисциплини, знајући да нам Господ неће опростити ако не бринемо само о једном дану на рачун прошлости, него ће бити гњеван на нас због наше небриге – као што смо већ и чули код Језекиља,³⁹ а и Јуда је због једне ноћи уништио сав свој пређашњи труд.⁴⁰

19. Стога, дјецо, чврсто пригрлимо подвиг и будимо брижни. Јер је Господ наша узданица, као што је написано: 'Онима који љубе Бога све помаже на добро.'⁴¹ А да бисте избјегли непажњу, требало би да се сјећате ријечи апостола: 'Сваки дан умирем.'⁴² Ако живимо тако као да умиремо сваки дан, нећемо гријешити.⁴³ А ово значи да када ујутро устајемо из дана у дан не би требало да мислимо да ћемо поживјети до вечери. И опет, када лијежемо на починак, не би требало да мислимо да ћемо сутрадан устати.⁴⁴ Наш живот је сам од себе несигуран и Провиђење нам га одређује свакога дана. Али тако уређујући свакодневицу нећемо пасти у гријех, нити жудјети за било чим, гњевити се на било кога, нити ћемо сабирати блага на земљи.⁴⁵ Него очекујући смрт свакога дана,⁴⁶ бићемо без богатства, опростићемо све свакоме, а нећемо задржати пожуду према женама или неком другом прљавом ужитку. Окренућемо се од тога као од онога

ἐσπέρας, καὶ πάλιν μέλλοντες κοιμᾶσθαι, νομίζομεν μὴ ἐγείρεσθαι· ἀδήλου φύσει καὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν οὔσης, καὶ μετρουμένης καθ' ἡμέραν παρὰ τῆς Προνοίας. Οὕτω δὲ διακειμένοι, καὶ καθ' ἡμέραν οὕτω ζῶντες, οὔτε ἁμαρτήσομεν, οὔτε τινὸς ἐπιθυμίαν ἔχομεν, οὔτε μηνι-οὔμέν τινι, οὔτε θησαυρίζομεν ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλ' ὥς καθ' ἡμέραν προσδοκῶντες ἀποθνήσκειν, ἀκτήμενες ἐσόμεθα, καὶ πᾶσι πάντα συγχωρήσομεν· ἐπιθυμίας δὲ γυναικὸς, ἢ ἄλλης ῥυπαρᾶς ἡδονῆς, οὐδ' ὅλως κρατήσομεν, ἀλλ' ὥς παρ' ἐρχομένην ἀποστραφησόμεθα· ἀγωνιῶντες ἀεὶ καὶ προβλέποντες τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Ἀεὶ γὰρ ὁ μείζων φόβος καὶ ὁ ἀγὼν τῶν βασάνων διαλύει τὸ λείον τῆς ἡδονῆς, καὶ τὴν ψυχὴν κλίνουσαν ἀνίστησιν.

20. Οὐκοῦν ἀρξάμενοι καὶ ἐπιβάντες ἤδη τῇ ὁδῷ τῆς ἀρετῆς, ἐπεκτεινώμεθα μᾶλλον ἵνα φθάσωμεν ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν. Καὶ μηδεὶς εἰς τὰ ὀπίσω στρεφέσθω, ὥς ἡ γυνὴ τοῦ Λῶτ· μάλιστα ὅτι Κύριος εἴρηκεν· Οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετός ἐστιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Τὸ δὲ στραφῆναι οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ μεταμεληθῆναι, καὶ πάλιν κοσμικὰ φρονεῖν. Μὴ φοβεῖσθε δὲ ἀκούοντες περὶ ἀρετῆς, μηδὲ ξενίζεσθε περὶ τοῦ ὀνόματος· οὐ γὰρ μακρὰν ἀφ' ἡμῶν ἐστιν οὐδ' ἔξωθεν ἡμῶν συνίσταται, ἐν ἡμῖν δέ ἐστι τὸ ἔργον, καὶ εὐκολόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, εἰ μόνον θελήσωμεν. Ἕλληνες μὲν οὖν ἀποδημοῦσι, καὶ θάλατταν περῶσι, ἵνα γράμματα μάθωσιν· ἡμεῖς δὲ οὐ χρεῖαν ἔχομεν ἀποδημῆσαι διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὔτε περᾶσαι θάλατταν διὰ τὴν ἀρετὴν.

што је прошло и отишло, увијек тежећи и радујући се судњем дану. Јер велики страх и опасност од патњи увијек униште удобности уживања и усправе душу уколико је на путу да падне.

20. Будући да сте већ пошли путем врлине, хајде да настојимо достићи што више од онога што је пред нама. И нека се нико не обазире на оно иза, попут Лотове жене,⁴⁷ тим прије јер је Господ рекао: 'Ниједан ко је метнуо руку своју на плуг па се обазире назад није приправан за Царство Божије.'⁴⁸ Ово окретање је ништа друго до кајање и тежња ка користољубљу. Но не плашите се да чујете о врлини, немојте се запрепасти-ти на њен помен. Јер она није далеко од нас нити изван нас, већ управо у нама самима и лагана је само уколико смо вољни. Да би могли доћи до знања, Грци живе у расијању и прелазе море. А ми не треба да одлазимо од куће зарад царства небеског, нити да прелазимо море зарад врлине. Зато што је Господ рекао: 'Царство Божије унутра је у вама.'⁴⁹ За врлину је стога потребна само наша слободна воља, будући да је она у нама и ми је обликујемо. Када је духовна снага душе у свом природном стању, обликује се врлина. А она је у њему ако остане онаква каква је створена. Јер када је створена, била је праведна и веома честита. Због тога је Исус син Навинов,⁵⁰ подстичући народ, рекао: 'Привијте срце своје ка Господу Богу Израилеву.'⁵¹ А Јован:⁵² 'Поравните стазе његове.'⁵³ Честитост душе је у томе да има духовни дио у оном стању како је и створен. С

Φθάσας γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν· Οὐκοῦν ἡ ἀρετὴ τοῦ θέλειν ἡμῶν μόνου χρεῖαν ἔχει· ἐπειδήπερ ἐν ἡμῖν ἐστι, καὶ ἐξ ἡμῶν συνίσταται. Τῆς γὰρ ψυχῆς τὸ νοερὸν κατὰ φύσιν ἐκούσης, ἡ ἀρετὴ συνίσταται. Κατὰ φύσιν δὲ ἔχει, ὅτ' ἂν ὡς γέγονε μένει, γέγονε δὲ καλὴ καὶ εὐθὴς λίαν. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς παραγγέλλων ἔλεγε τῷ λαῷ· Εὐθύνετε τὴν καρδίαν ὑμῶν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν Ἰσραὴλ· ὁ δὲ Ἰωάννης· Εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους ὑμῶν. Τὸ γὰρ εὐθεῖαν εἶναι τὴν ψυχὴν, τοῦτό ἐστι τὸ κατὰ φύσιν νοερὸν αὐτῆς ὡς ἐκτίσθη. Πάλιν δὲ ὅτ' ἂν ἐκκλίνη, καὶ ἐν διαστροφῇ τοῦ κατὰ φύσιν γένηται, τότε κακία ψυχῆς λέγεται. Οὐκοῦν οὐκ ἔστι δυσχερὲς τὸ πρᾶγμα· ἐὰν γὰρ μείνωμεν ὡς γεγόνα μεν, ἐν τῇ ἀρετῇ ἐσμεν· ἐὰν δὲ λογιζώμεθα τὰ φαῦλα, ὡς κακοὶ κρινόμεθα. Εἰ μὲν οὖν ἔξωθεν ἦν ποριστέον τὸ πρᾶγμα, δυσχερὲς ὄντως ἦν· εἰ δὲ ἐν ἡμῖν ἐστι, φυλάξωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ ῥυπαρῶν λογισμῶν, καὶ ὡς παρακαταθήκην λαβόντες, τηρήσωμεν τῷ Κυρίῳ τὴν ψυχὴν ἵν' αὐτὸς ἐπιγνῶ τὸ ποίημα αὐτοῦ, οὕτως οὔσαν, ὥσπερ αὐτὴν καὶ πεποίηκεν αὐτήν.

21. Ἔστω δὲ ἡμῖν ἀγὼν, ὥστε μὴ τυραννεῖν ἡμῶν θυμὸν, μηδὲ κρατεῖν ἡμῶν ἐπιθυμίαν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι Ὁργὴ ἀνδρὸς δικαιοσύνην Θεοῦ οὐ κατεργάζεται· ἡ δὲ ἐπιθυμία, συλλαβοῦσα, τίκει ἁμαρτίαν· ἡ δὲ ἁμαρτία, ἀποτελεσθεῖσα ἀποκτείνει θάνατον. Οὕτω δὲ πολιτευόμενοι νήφωμεν ἀσφαλῶς καὶ, ὡς γέγραπται, πάση φυλακῇ τηρῶμεν ἑαυτῶν τὴν καρδίαν. Ἐχθροὺς γὰρ ἔχομεν δεινοὺς καὶ πανούργους, τοὺς πονηροὺς

друге стране, пороком душе назива се управо када за-
страни и окрене се од свог природног стања. Ствар је
једноставна. Ако живимо онако како смо и створени,
живимо у врлини. Али ако мислимо о неплеминитим
стварима, убројаћемо се у зле. Када би се врлина до-
сезала споља, било би заиста тешко. Али уколико је
она у нама, сачувајмо се од прљавих помисли. А будући
да смо примили душу као залог, хајде да је сачувамо за
Господа, како би он препознао своје дјело неизмије-
њено у односу на оно шта је створио.

21. Потрудимо се да гњев не управља нама нити да
нас пожуда обузме. Пошто је писано: 'Јер гњев човјеков
не твори правду Божију. Тада жеља затрудњевши рађа
гријех, а гријех учињен рађа смрт.'⁵⁴ Живећи, стража-
римо опрезно, као што је написано да чувамо своје
срца са великом пажњом.⁵⁵ Имамо ужасне и препре-
дене непријатеље, духове зла, и против њих се бори-
мо, као што је апостол рекао: 'Јер не ратујемо против
крви и тијела, него против поглаварства, и власти, и
господара таме овога свијета, против духова злобе у
поднебесју.'⁵⁶ Мноштво их је у ваздуху око нас и нису
далеко. Постоје многе различитости међу њима. О
тим разликама и о њиховој природи могло би се мно-
го шта рећи, али такви су описи за друге, за оне који
имају више снаге него што ми имамо. Али за нас је
сада хитно и неопходно само да знамо за њихова лу-
кавства против нас.

δαίμονας· καὶ πρὸς τούτους ἐστὶν ἡμῖν ἡ πάλη, ὥς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· Οὐ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, καὶ πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. Πολὺς μὲν οὖν ἐστὶν αὐτῶν ὁ ὄχλος ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς ἀέρι, καὶ μακρὰν οὐκ εἰσὶν ἀφ' ἡμῶν· πολλὴ δέ τις ἐστὶν ἐν αὐτοῖς ἡ διαφορά. Καὶ περὶ μὲν τῆς φύσεως αὐτῶν καὶ τῆς διαφορᾶς πολὺς ἂν εἴη λόγος, καὶ ἄλλων μειζόνων ἢ καθ' ἡμᾶς ἐστὶ τὸ τοιοῦτον διήγημα· τὸ δὲ νῦν κατεπεῖγον καὶ ἀναγκαῖον ἡμῖν, γινῶναί ἐστι μόνον τὰς καθ' ἡμῶν αὐτῶν πανουργίας.

22. Πρῶτον τοίνυν τοῦτο γινώσκωμεν, ὅτι οἱ δαίμονες οὐ καθ' ὃ δαίμονες καλοῦνται, οὕτω γεγόνασιν· οὐδὲν γὰρ κακὸν ἐποίησεν ὁ Θεός· ἀλλὰ καλοὶ μὲν γεγόνασι καὶ αὐτοὶ, ἐκπεσόντες δὲ ἀπὸ τῆς οὐρανίου φρονήσεως, καὶ λοιπὸν περὶ τὴν γῆν καλινδούμενοι, τοὺς μὲν Ἑλληνας ἠπάτησαν ταῖς φαντασίαις, ἡμῖν δὲ τοῖς Χριστιανοῖς φθοноοῦντες, πάντα κινεοῦσι, θέλοντες ἐμποδίζειν ἡμᾶς τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου· ἵνα μὴ ὅθεν ἐξέπεσον αὐτοὶ ἀνέλθωμεν ἡμεῖς. Δι' ὃ καὶ πολλῆς εὐχῆς, καὶ ἀσκήσεώς ἐστι χρεία· ἵνα τις, λαβὼν διὰ τοῦ Πνεύματος χάρισμα διακρίσεως πνευμάτων, γινῶναι δυνηθῇ τὰ κατ' αὐτοῦς· καὶ τίνες μὲν αὐτῶν εἰσὶν ἑλαττον φαῦλοι, τίνες δὲ ἐκείνων φαυλότεροι, καὶ περὶ ποῖον ἐπιτήδευμα ἕκαστος αὐτῶν ἔχει τὴν σπουδὴν, καὶ πῶς ἕκαστος αὐτῶν ἀνατρέπεται καὶ ἐκβάλλεται. Πολλὰ γὰρ αὐτῶν ἐστὶ τὰ πανουργεύματα, καὶ τὰ τῆς ἐπιβουλῆς κινήματα. Ὁ μὲν οὖν μακάριος Ἀπόστολος

22. Прво што треба да имамо на уму је следеће: демони нису створени онаквима какве их замишљамо када их поменемо, јер Бог није створио никакво зло, те су тако чак и они створени као добри.⁵⁷ Међутим, откада су отпали од небеске мудрости, пузе по земљи. Тако су својом појавом заварали Грке, а из зависти према нама хришћанима чине све у жељи да нас омету при узласку на небеса, како се ми не бисмо попели тамо одакле су они пали. Због тога је потребно много молитве и подвига да би човјек, након што Духом Светим прими дух разборитости, могао прикупити снаге да распозна њихове ликове: који су мање а који више зли, која је намјера свакога од њих, те како свакога од њих срушити и отјерати. Многе су њихове сплетке и безобразлуци. Благословени апостол и његови пратиоци знали су то када су рекли: 'Јер нам његове намјере нису непознате.'⁵⁸ И ми у искушењима која смо трпјели од њихових руку треба да исправљамо један другог. Јер вам ово говорим као дјеци, будући да сам искусио.

23. Демони, стога, када виде било ког хришћанина, а нарочито монахе, раздрагано дјелају и јуришају, најприје нападајући искушењима и постављајући препреке разуму, како би спутали наш пут злим мислима. Не треба да се плашимо њиховог наговора, јер молитвом, постом и вјером у Господа њихов напад одмах пропада. Али и ако бива тако, они не престају, већ подмукло и с лукавством долазе изнова. Јер када не

καὶ οἱ κατ' αὐτὸν ἤδεισαν τὰ τοιαῦτα λέγοντες· Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν· ἡμεῖς δὲ ἀφ' ὧν ἐπειράθημεν παρ' αὐτῶν, ὀφείλομεν ἀλλήλους ὑπ' αὐτῶν διορθοῦσθαι. Ἐγὼ γοῦν, ἐκ μέρους πείραν αὐτῶν ἔχων, ὥς τέκνοις λέγω.

23. Οὗτοι μὲν οὖν, ἐὰν ἴδωσι καὶ πάντας μὲν Χριστιανοὺς, μάλιστα δὲ μοναχοὺς, φιλοπονοῦντας καὶ προκόπτοντας, πρῶτον μὲν ἐπιχειροῦσι καὶ πειράζουσιν, ἐχόμενα τρίβου τιθέντες σκάνδαλα· σκάνδαλα δὲ αὐτῶν εἰσιν οἱ πονηροὶ λογισμοί. Οὐ δεῖ δὲ ἡμᾶς φοβεῖσθαι τὰς ὑποβολὰς αὐτῶν· εὐχαῖς γὰρ καὶ νηστείαις καὶ τῇ εἰς τὸν Κύριον πίστει πίπτουσιν εὐθὺς ἐκείνοι. Ἀλλὰ καὶ πεσόντες οὐ παύονται, αὐθις δὲ πάλιν προσέρχονται πανούργως καὶ δολίως. Ἐπειδὰν γὰρ ἐκ φανεροῦ καὶ ῥυπαρᾶς ἡδονῆς μὴ δυνηθῶσιν ἀπατῆσαι τὴν καρδίαν, ἄλλως πάλιν ἐπιβαίνουσι· καὶ λοιπὸν φαντασίας ἀναπλάττοντες ἐκφοβεῖν προσποιοῦνται, μετασχηματιζόμενοι, καὶ μιμούμενοι γυναῖκας, θηρία, ἔρπετά, καὶ μεγέθη σωμάτων, καὶ πλῆθος στρατιωτῶν. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως δεῖ τὰς τούτων φαντασίας δειλιᾶν· οὐδὲν γάρ εἰσιν, ἀλλὰ καὶ ταχέως ἀφανίζονται· ἐὰν μάλιστα τῇ πίστει καὶ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ ἑαυτόν τις περιφράττῃ. Τολμηροὶ δέ εἰσι καὶ λίαν ἀναιδεῖς. Ἐὰν γὰρ καὶ οὕτως ἡττηθῶσιν, ἄλλω τρόπῳ πάλιν ἐπιβαίνουσι. Καὶ προσποιοῦνται μαντεύεσθαι, καὶ προλέγειν τὰ μεθ' ἡμέρας ἐρχόμενα, δεικνύειν τε ἑαυτοὺς ὑψηλοὺς ἄχρι τῆς στέγης φθάνοντας, καὶ πλατεῖς τῷ μεγέθει· ἵνα οὕς οὐκ ἡδυνήθησαν ἀπατῆσαι τοῖς λογισμοῖς, κἂν ταῖς τοιαύταις φαντασίαις ὑφαρπάσωσιν.

могу преварити срце прљавим ужицима, узимају други лик и тада покушавају напасти страхом, мијењајући облике, узимајући ликове жена, дивљих звијери, језивих створења, огромних тијела и чета војске. Али ни тада не треба да се плашите њихових обмана, пошто су оне ништа и брзо ишчезавају, нарочито ако се унапријед утврдите вјером и знаком крста. И даље су они одважни и бестидни, јер када их тако поразите, они јуришају на други начин и претварају се да проричу и предвиђају будућност, приказују се огромним тако да досежу до самог крова и много у ширину. Таквим појавама потајно могу бити обманути они које нису могли обманути убјеђивањем. Ако и овдје наиђу на душу оснажену вјером и надом, онда у помоћ зову свога вођу.

24. Обично се појављују како је Господ открио Јову говорећи: 'Очи су му као трепавице у зоре. Из уста му излазе лучеви, и искре огњене скачу. Из ноздрва му излази дим као из врелога лонца или котла. Дах његов распаљује угљевље и пламен му излази из уста.'⁵⁹ Када се демонски кнез појави у тој мудрости, онај лукави, као што рекох раније, напада ужасно говорећи велике ствари, као што га је Господ осудио говорећи Јову: 'Њему је гвожђе као пљева, а мјед као труло дрво. Чини те ври дубина као лонац, и море се мути као у ступи.'⁶⁰ И опет на другом мјесту: 'И рука моја нађе као гнијездо богатство у народа, и како се купе јајца остављена тако покупих сву земљу.'⁶¹ Таква су, просто

Ἐὰν δὲ καὶ οὕτως εὕρωσι τὴν ψυχὴν ἡσφαλισμένην τῇ πίστει, καὶ τῇ ἐλπίδι τῆς διανοίας, λοιπὸν ἐπάγονται τὸν ἄρχοντα ἑαυτῶν.

24. Καὶ φαίνεσθαι αὐτοὺς πολλάκις ἔλεγε τοιούτους, οἷον τὸν διάβολον τῷ Ἰὼβ ὁ Κύριος ἀπεκάλυψε, λέγων· Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς εἶδος ἑωσφόρου. Ἐκ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύονται λαμπάδες καιόμεναι, καὶ διαρῶν-
πτοῦνται ἐσχάραι πυρός· ἐκ μυκτῆρων αὐτοῦ ἐκπο-
ρεύεται καπνὸς καμίνου καιομένης πυρὶ ἀνθράκων. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἄνθρακες· φλὸξ δὲ ἐκ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύεται. Τοιοῦτος δὲ φαινόμενος ὁ τῶν δαιμονίων ἄρχων, ἐκφοβεῖ, καθὰ προεῖπον, μεγάλα λαλῶν ὁ πα-
νοῦργος, ὡς πάλιν ἐξηλέγξεν αὐτὸν ὁ Κύριος, τῷ μὲν Ἰὼβ λέγων· Ἥγηται μὲν γὰρ σίδηρον ἄχυρα, χαλκὸν δὲ ὥσπερ ξύλον σαθρόν· ἥγηται δὲ θάλασσαν ὥσπερ ἐξάλειπτρον, τὸν δὲ τάρταρον τῆς ἀβύσσου ὥσπερ αἰχμάλωτον· ἐλογίσατο ἄβυσσον ὡς περίπατον· διὰ δὲ τοῦ προφήτου· Εἶπεν ὁ ἐχθρός· Διώξας καταλήψομαι καὶ πάλιν δι' ἑτέρου· Τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψο-
μαι τῇ χειρὶ μου, ὡς νεοσσιὰν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὡὰ ἄρῳ. Καὶ ὅλως τοιαῦτα κομπάζειν ἐπιχειροῦσι, καὶ ἐπαγγέλλονται ταῦτα, ὅπως ἀπατήσωσι τοὺς θεο-
σεβοῦντας. Ἄλλ' ἡμᾶς οὐδ' οὕτως πάλιν χρὴ τοὺς πι-
στοὺς τὰς τε φαντασίας αὐτοῦ φοβεῖσθαι, καὶ ταῖς φω-
ναῖς αὐτοῦ προσέχειν. Ψεύδεται γὰρ, καὶ οὐδὲν ὅλως ἀληθὲς λαλεῖ. Ἀμέλει τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα λαλῶν καὶ
θρασυνόμενος, ὡς μὲν δράκων εἰλκύσθη τῷ ἀγκίστρῳ παρὰ τοῦ Σωτῆρος, ὡς δὲ κτῆνος φορβαίαν ἔλαβε περὶ
τὰς ῥίνας, ὡς δὲ δραπέτης κρὶκῶ δέδεται τοὺς μυκτῆρας,

речено, њихова размишљања и осмишљавања како би преварили добре. Но не би требало да се ми вјерни прибојавамо његове појаве или да обраћамо пажњу на његове ријечи. Он је лажљивац и никада није рекао ни ријечи истине.⁶² И мада је у својој одважности говорио многе и велике ријечи, без сумње га је Спаситељ извукао удицом попут оне немани⁶³ и као теглећа животиња примио је улар око ноздрва, и попут бјегунца метнута му је алка у нос, а усне су му пробужене сјечивом. И Господ га је везао као врапца, како бисмо му се могли наругати. И са њим су и његови пратиоци демони, да их хришћани згазе као змије и шкорпије. И доказ тога је да ми данас живимо супротстављени њему. Јер он који је пријетио да ће исушити море и завладати свијетом, где сада не може трпјети наш подвиг, па ни мене док говорим против њега. Стога не обраћајмо пажњу на његове ријечи, јер је лажов. И не бојмо се његових утвара, знајући да су варљиве. Јер то што се појављује није истинска свјетлост, већ је то прије увод и преукус ватре припремљене за демоне који су покушали да престраве људе управо ватром у којој ће и сами горјети. Они се без сумње појављују, али опет у часу нестају, не повређујући никога од вјерних, већ доносећи са собом преукус ватре у коју ће отићи. Зато је неприкладно да их се плашимо, знајући ово, јер су милошћу Божјом сви њихови подухвати узалудни.

καὶ ψελλίῳ τετρύπηται τὰ χεῖλη. Καὶ δέδεται μὲν παρὰ τοῦ Κυρίου ὡς στρουθίον, εἰς τὸ καταπαίξεσθαι παρ' ἡμῶν· τέθινται δὲ αὐτός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ δαίμονες, ὡς σκορπίοι καὶ ὄφεις, εἰς τὸ καταπατεῖσθαι παρ' ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν. Καὶ τούτου γνῶρισμα, τὸ νῦν ἡμᾶς πολιτεύεσθαι κατ' αὐτοῦ. Ὁ γὰρ τὴν θάλασσαν ἐπαγγελλόμενος ἐξαλείφειν καὶ τὴν οἰκουμένην καταλαμβάνειν, ἰδοὺ νῦν οὐ δύναται κωλύσαι τὴν ἄσκησιν ὑμῶν, ἀλλ' οὐδὲ ἐμὲ λαλοῦντα κατ' αὐτοῦ. Μὴ τοίνυν προσέχωμεν οἷς ἂν λαλῇ (ψεύδεται γὰρ), μηδὲ δειλιῶμεν αὐτοῦ τὰς φαντασίας, ψευδεῖς καὶ αὐτὰς τυγχανούσας. Οὐ γὰρ φῶς ἐστὶν ἀληθὲς τὸ φαινόμενον ἐν αὐταῖς· τοῦ δὲ ἡτοίμασμένου πυρὸς αὐτοῖς μᾶλλον τὰ προοίμια καὶ τὰς εἰκόνας φέρουσι· καὶ ἐν οἷς κατακαίεσθαι μέλλουσιν, ἐν τούτοις ἐκφοβεῖν τοὺς ἀνθρώπους πειράζουσιν. Ἀμέλει φαίνονται, καὶ παρ' αὐτὰ πάλιν ἀφανίζονται· βλάψαντες μὲν οὐδένα τῶν πιστῶν, φέροντες δὲ μεθ' ἑαυτῶν τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ μέλλοντος αὐτοὺς δέχεσθαι πυρός. Ὅθεν οὐδὲ οὕτως φοβεῖσθαι τούτους προσήκει· πάντα γὰρ αὐτῶν διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ χάριν εἰς οὐδέν ἐστι τὰ ἐπιτηδεύματα.

25. Δόλιοι δέ εἰσι καὶ ἔτοιμοι πρὸς πάντα μεταβάλλεσθαι καὶ μετασχηματίζεσθαι. Πολλάκις γοῦν καὶ ψάλλειν μετ' ᾧδῆς προσποιοῦνται μὴ φαινόμενοι, καὶ μνημονεύουσι τῶν ἀπὸ τῶν Γραφῶν λέξεων· ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀναγινωσκόντων ἡμῶν, εὐθὺς ὥσπερ ἡχῶ λέγουσιν αὐτοὶ τὰ αὐτὰ πολλάκις ἅπερ ἀνέγνωσται· καὶ κοιμωμένους ἡμᾶς διεγείρουσιν εἰς προσευχάς· καὶ τοῦτο συνεχῶς ποιοῦσι, σχεδὸν μὴ ἐπιτρέποντες ἡμῖν

25. Али опет, они су подмукли и спремни да се измијене у све могуће облике и поприме различите изгледе. Врло често, чак и без појављивања, имитирају звук харфе и људски глас, опомињући се ријечи из *Писма*.⁶⁴ Понекад, такође, док читамо, они прочитано одмах понове и по неколико пута, попут еха. Пробуде нас из сна на молитву и овако стално, једва нам дозвољавајући да спавамо уопште. Други пут узму лик монаха и претварају се да говоре као благочести-ви људи, и тако могу преварити своје жртве и одвући их куд пожелe. Али не смијемо обраћати пажњу на њих чак и када нас подигну на молитву, чак и када нам савјетују да не једемо уопште, чак и ако нас сада оптужују и грде за ствари које су некада и сами одо-бравали. Јер ово не чине из побожности, нити зарад истине, него да би оне слабије одвели у очај и да би могли рећи како је подвиг бескористан и тако учини-ти да се гнушамо усамљеничког живота као какве муке и терета. Тако би могли помести оне који се уп-ркос њима подвизавају.

26. Стога их пророк Господњи објави јаднима када рече: "Тешко ономе који поји ближњегa својегa, додаје мијех свој да би га опојио."⁶⁵ Јер овакви обичаји и нау-ми подривачки су на путу који води ка врлини. И сам Господ, чак и ако би демони говорили истину – јер су истинито рекли "Ти си Христос Син Божији"⁶⁶ – и даље је обуздавао њихове језике и забрањивао им да говоре да не би посијали своје зло заједно са истином и како

μηδὲ κοιμᾶσθαι. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀποτυποῦντες ἑαυτοὺς εἰς σχήματα μοναχῶν, ὥς εὖ λαβεῖς προσποιοῦνται λαλεῖν, ἵνα τῷ ὁμοίῳ σχήματι πλανήσωσι, καὶ λοιπὸν ἔνθα θέλουσιν ἐλκύσωσι τοὺς ἀπατηθέντας παρ' αὐτῶν. Ἀλλ' οὐ χρὴ προσ ἔχειν αὐτοῖς, κἂν εἰς προσευχὴν δι-εγείρωσι, κἂν συμβουλευώσι μὴθ' ὅλως ἐσθίειν, κἂν κατηγορεῖν καὶ ὀνειδίζειν προσποιῶνται, ἐν οἷς ποτε συνέγνωσαν ἡμῖν. Οὐ γὰρ δι' εὐλάβειαν ἢ ἀλήθειαν ταῦτα ποιοῦσιν, ἀλλ' ἵνα τοὺς ἀκεραίους εἰς ἀπόγνω-σιν ἐνέγκωσιν, καὶ ἀνωφελῆ τὴν ἄσκησιν εἴπωσι, ναυ-τιᾶσαί τε ποιήσωσι τοὺς ἀνθρώπους, ὥς φορτικοῦ καὶ βαρυτάτου ὄντος τοῦ μονήρους βίου, καὶ ἐμποδίσωσι τοὺς κατ' αὐτῶν πολιτευομένους.

26. Ὁ μὲν οὖν προφήτης ἀποσταλεὶς παρὰ τοῦ Κυρίου, ἐταλάνιζε τοὺς τοιούτους λέγων· Οὐαὶ ὁ ποτίζων τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπὴν θολεράν. Τὰ γὰρ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα καὶ ἐνθυμήματα ἀνα-τρεπτικὰ τῆς εἰς ἀρετὴν φερούσης ἐστὶν ὁδοῦ. Ὁ δὲ Κύριος αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ, καίτοι τάληθῇ λέγοντας τοὺς δαίμονας (ἀληθῇ γὰρ ἔλεγον· Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς Θεοῦ) ὅμως ἐφίμου, καὶ λαλεῖν ἐκώλυε, μὴ ποτε μετὰ τῆς ἀληθείας καὶ τὴν ἰδίαν κακίαν ἐπισπεύρωσι, καὶ ἵνα καὶ ἡμᾶς συ-νεθίσῃ, μηδέποτε τοῖς τοιούτοις προσέχειν, κἂν δοκῶσι τάληθῇ λέγειν· καὶ γὰρ ἀπρεπὲς, ἔχοντας ἡμᾶς τὰς ἁγίας Γραφάς, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐλευθερίαν, διδάσκεσθαι παρὰ τοῦ διαβόλου, τοῦ μὴ τηρήσαντος τὴν ἰδίαν τάξιν, ἀλλ' ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων φρονήσαντος. Διὰ τοῦτο καὶ λαλοῦντα τοῦτον τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν λέξεις κωλύει λέγων· Τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· Ἵνα

би нас навикао да никада не обраћамо пажњу на њих, па чак и када нам се чини да говоре истину. Неприкладно је да се ми који имамо *Свето писмо* и слободу коју нам је дао Спаситељ подучавамо од ђавола, који је непостојан и стално се премишља. Зато и када ђаво користи ријечи *Светога писма*, Господ му забрањује говорећи: 'А безбожнику рече Бог: зашто казујеш уредбе моје и носиш завјет мој у устима својим?'⁶⁷ Јер демони све ово чине: брбљају, настоје помести, прикривају, збуњују; а све да обману просте. Галаме, лудачки се смију, фијучу, урлају и пљешћу. Али ако нико на њих не обрати пажњу, одмах плачу и јадикују као да су побијеђени.

27. Господ је као Бог затворио уста демонима и стога би требало да и ми, научени од светитеља, чинимо исто што и они, подражавајући њихову одважност. Јер су они, када би видјели овако нешто, обично говорили: 'Док је безбожник преда мном бијаш нијем и гласа не пустих; мучах и о добру.'⁶⁸ И опет: 'А ја као глух не чујем и као нијем који не отвара уста својијех, ја сам као човјек који не чује.'⁶⁹ Не слушајмо их као да су нам странци, нити обраћајмо пажњу на њих чак и ако нас подижу на молитву или говоре о посту. Него се радије приљубимо подвигу и не дајмо се да нас обману они који чине све на превару, чак и ако пријете смрћу. Они су слаби и не могу учинити ништа осим да пријете.

τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου; Πάντα γὰρ ποιοῦσι, καὶ λαλοῦσι, καὶ θορυβοῦσι, καὶ ὑποκρίνονται, καὶ ταράττουσι πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων. Καὶ κτύπους γοῦν ποιοῦσι, καὶ γελῶσιν ἀφρόνως καὶ συρίττουσιν.⁷ ἂν δὲ μὴ τις αὐτοῖς προσέχη, λοιπὸν κλαίουσι καὶ θρηνοῦσιν ὥς ἡττηθέντες.

27. Ὁ μὲν οὖν Κύριος ὡς Θεὸς ἐφίμου τοὺς δαίμονας· ἡμᾶς δὲ, μαθόντας ἀπὸ τῶν ἀγίων, πρέπει κατ' ἐκείνους ποιεῖν, καὶ μιμεῖσθαι τὴν ἀνδρίαν αὐτῶν. Καὶ γὰρ κἀκεῖνοι ταῦτα βλέποντες ἔλεγον· Ἐν τῷ συστήναι τὸν ἀμαρτωλὸν ἐναντίον μου, ἐκωφώθην, καὶ ἐταπεινώθην, καὶ ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν· καὶ πάλιν· Ἐγὼ δὲ ὥσει κωφὸς οὐκ ἤκουον, καὶ ὥσει ἄλαλος οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ. Καὶ ἐγενήθην ὥσει ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων. Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς μῆτε ἀκούωμεν αὐτῶν ὡς ἄλλοτρίων ὄντων ἡμῶν, μῆτε ὑπακούωμεν αὐτῶν, κἂν εἰς εὐχὴν ἐγείρωσι, κἂν λαλῶσι περὶ νηστειῶν· τῇ δὲ προθέσει τῆς ἀσκήσεως ἑαυτῶν μᾶλλον προσέχωμεν, καὶ μὴ παρ' ἐκείνων ἀπατώμεθα πάντα πραττόντων μετὰ δόλου. Οὐ δεῖ δὲ φοβεῖσθαι αὐτοὺς, κἂν ἐπέρχεσθαι δοκῶσι, κἂν θάνατον ἀπειλῶσιν· ἀσθενεῖς γάρ εἰσι, καὶ οὐδὲν δύνανται, ἢ μόνον ἀπειλεῖν.

28. Ἦδη μὲν οὖν περὶ τούτου παρερχόμενος εἴρηκα· καὶ νῦν δὲ πλατύτερον εἰπεῖν τὰ περὶ αὐτῶν οὐκ ὀκνητέον· ἀσφαλὴς γὰρ ὑμῖν ἡ ὑπόμνησις ἔσται, Ἐπιδημήσαντος τοῦ Κυρίου, πέπτωκεν ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἡσθένη-

⁷ συρίττουσι καὶ ποιοῦσι καὶ κροτοῦσιν

28. Већ сам и узгред говорио о овоме, а сада не смијем зазирати да вам проговорим опширније, јер ће вам успомена на то бити извор сигурности. Откако је Господ посјетио земљу, непријатељ је пао и његова је снага ослабјела. И иако је немоћан, попут каквог тигранина он није мирно поднио свој пад, него је пријетио, премда су му пријетње биле пуке ријечи. И нека свако од вас има на уму ово и биће способан да одоли демонима. Када би они били спутани тијелима каква ми имамо, било би им могуће рећи: 'Када се људи скрију, не можемо их наћи. Али кад год их нађемо, наносимо им зло.' И ми бисмо им такође могли умаћи прикривајући се, затварајући врата пред њима. Али како они нису ове природе, већ су способни да уђу и кроз затворена врата и да испуне ваздух – Спаситељ рече да ђаво бјеше човјекоубица од почетка и отац лажи⁷⁰ – а ми смо упркос овоме живи и проводимо своје животе опирајући се ђаволу што више можемо, јасно је да су они немоћни. Простор није препрека за њихове намјере, нити на нас гледају као на пријатеље које би требало поштедјети, нити љубе добро, које би требало да измијене. Већ је баш супротно – они су зли и ни за чим више не трагају као за онима који љубе врлину и боје се Бога, а како би им нанијели зло. А како немају моћи да утичу на било шта, не чине ни-шта друго но пријете. Јер када би само могли, не би оклијевали, већ би одмах чинили зло (јер се све њихове жудње заснивају на овоме), а нарочито против нас. Гле сада смо окупљени и говоримо против њих и они знају да

σαν αἱ δυνάμεις αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο γοῦν μηδὲν δυνάμενος ὅμως ὡς τύραννος, καὶ πεσὼν οὐκ ἡρεμεῖ, ἀλλὰ καὶ λόγοις μόνον ἀπειλεῖ· καὶ τοῦτο ἕκαστος ὑμῶν λογιζέσθω, καὶ δύναται καταφρονεῖν τῶν δαιμόνων. Εἰ μὲν οὖν τοιοῦτοις σώμασιν ἦσαν ἐνδεθέντες, ὥσπερ ἐσμὲν ἡμεῖς, δυνατὸν ἦν αὐτοῖς λέγειν, ὅτι Κρυπτομένους μὲν τοὺς ἀνθρώπους οὐχ εὐρίσκομεν, εὐρόντες δὲ βλάπτομεν. Ἦδυνάμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς κρυπτόμενοι λανθάνειν αὐτοὺς, κλείοντες κατ' αὐτῶν θύρας. Εἰ δὲ οὐκ εἰσὶν οὕτως, ἀλλὰ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσελθεῖν δύνανται, καὶ ἐν τῷ παντὶ ἀέρι τυγχάνουσιν αὐτοί τε καὶ ὁ τούτων πρῶτος διάβολος· εἰσὶ δὲ κακοθελεῖς καὶ πρὸς τὸ βλάπτειν ἔτοιμοι, καὶ, ὡς εἶπεν ὁ Σωτὴρ, ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ἐστὶν ὁ τῆς κακίας πατὴρ διάβολος· ζῶμεν δὲ νῦν ἡμεῖς καὶ μᾶλλον κατ' αὐτοῦ πολιτευόμεθα· δηλοὶ εἰσι μηδὲν ἰσχύοντες. Οὔτε γὰρ τόπος αὐτοὺς εἰς τὸ ἐπιβουλεύειν κωλύει, οὔτε φίλους ἡμᾶς ὁρῶσιν ἐαυτῶν, ἵνα φείσωνται, οὔτε φιλάγαθοί εἰσιν, ἵνα διορθώσωνται· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον εἰσι πονηροί· καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἐστι περισπούδαστον ὡς τὸ βλάπτειν τοὺς φιλαρέτους καὶ θεοσεβοῦντας. Διὰ δὲ τὸ μηδὲν δύνασθαι ποιεῖν, διὰ τοῦτο οὐδὲν ποιοῦσιν, ἢ μόνον ἀπειλοῦσιν· εἰ γὰρ ἠδύναντο, οὐκ ἂν ἔμελλον, ἀλλ' εὐθὺς ἐνήργουν τὸ κακὸν, ἐτοίμην ἔχοντες εἰς τοῦτο τὴν προαίρεσιν, καὶ μάλιστα κατ' ἡμῶν. Ἴδου γοῦν νῦν συνελθόντες κατ' αὐτῶν λαλοῦμεν, καὶ ἴσασι, ὅτι, προκοπτόντων ἡμῶν, ἀσθενοῦσιν αὐτοί. Εἰ τοίνυν εἶχον ἐξουσίαν, οὐδένα ἂν ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἀφῆκαν ζῆν· βδέλυγμα γὰρ ἁμαρτωλῷ θεοσεβεία. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν δύνανται, διὰ

слабе када ми напредујемо. И зато када би само могли, не би дозволили никоме од хришћана да живи, јер побожност је грозота за грешника.⁷¹ А како не могу учинити ништа, само себи наносе још веће ране, јер не могу испунити ниједну од својих пријетњи. Поред овога, требало би знати да их се не би требало уопште плашити, јер да имају моћ, не би долазили у гомилама, нити у облику утварâ, нити би нас варали промјеном лика. Било би довољно да дође само један и заврши оно за шта је способан и шта жели, а нарочито када знамо да свако ко има моћ нити убија утварама, нити напада страхом уз галаму, већ одмах у потпуности користи своју власт онако како му је воља. Демони су немоћни и изгледају попут глумаца на позорници, који мијењају свој изглед и плаше дјецу бучним приказима и различитим облицима, те би их утолико прије требало презријети, јер и сами показују своју немоћ. Истински анђеол који је послат од Господа против Асираца није морао да урличе, да се прикаже споља, да галами или звекеће, већ је у тишини искористио своју силу и одмах уништио стотину осамдесет и пет хиљада.⁷² Али демони попут ових, који су немоћни, покушавају да застраше бар својом појавом.

29. А ако би ко размишљајући о Јову⁷³ рекао 'Зашто је онда ђаво узнатредовао и извршио све ствари против њега, и одузео му све имање, и побио сву његову дјецу, и ударио га опаких чиревима?', нека такав, с друге стране, увиди да ђаво није био онај ко је

τοῦτο μᾶλλον ἑαυτοὺς τιτρώσκουσιν· ὅτι μηδὲν δύνανται ποιεῖν ὧν ἀπειλοῦσιν. Ἐπειτα ἀκαεῖνο λογίζεσθαι χρῆ, πρὸς τὸ μὴ φοβεῖσθαι τούτους· εἰ τὸ δυνατόν ὑπῆρχεν αὐτοῖς, οὐκ ἂν ἤρχοντο μετ' ὄχλου, οὐδὲ φαντασίας ἐποιοῦν, οὐδὲ μετασχηματιζόμενοι ἐμεθόδευον· ἀλλ' ἤρκει καὶ μόνον ἐλθεῖν ἓνα, καὶ ποιῆσαι τοῦτο ὅπερ δύναται καὶ βούλεται· καὶ μάλιστα ὅτι πᾶς ὁ τὴν ἐξουσίαν ἔχων οὐ μετὰ φαντασίας ἀναιρεῖ, οὐδὲ τοῖς ὄχλοις ἐκφοβεῖ, ἀλλ' εὐθὺς ὡς βούλεται τῇ ἐξουσίᾳ καταχρᾶται. Ἀλλ' οἱ δαίμονες, μηδὲν δυνάμενοι, παίζουσιν ὡς ἐπὶ σκηνῆς, ἀλλάττοντες τὰς μορφάς, καὶ τοὺς παῖδας ἐκφοβοῦντες, τῇ τῶν ὄχλων φαντασίᾳ καὶ τοῖς σχηματισμοῖς· ἐξ ὧν μᾶλλον καταφρονητέοι ὡς ἀσθενεῖς ὀφείλουσιν εἶναι. Ὁ γοῦν ἀληθινὸς ἄγγελος, ἀποσταλεὶς παρὰ τοῦ Κυρίου κατὰ τῶν Ἀσσυρίων, οὐ χρεῖαν ἔσχεν ὄχλων, οὐ φαντασίας τῆς ἔξωθεν, οὐ κτύπων, οὐ κρότων· ἀλλ' ἠρέμα τῇ ἐξουσίᾳ ἐκέχρητο, καὶ ἀνείλεν εὐθὺς ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας. Οἱ δὲ μηδὲν δυνάμενοι δαίμονες, οἳοί εἰσιν οὗτοι, καὶ ἀνταῖς φαντασίαις ἐκφοβεῖν πειράζουσιν.

29. Ἐὰν δέ τις τὰ τοῦ Ἰὼβ λογίσηται, καὶ εἴπῃ, Διὰ τί οὗν ἐξελθὼν ὁ διάβολος πάντα κατ' αὐτοῦ πεποίηκε; καὶ τῶν μὲν ὑπαρχόντων αὐτὸν ἐψίλωσε, τὰ δὲ τέκνα ἀνείλε, καὶ ἐκείνον ἔπαισεν ἔλκει πονηρῶ; γινωσκέτω πάλιν ὁ τοιοῦτος, ὡς οὐκ ἦν ὁ διάβολος ὁ ἰσχύων, ἀλλ' ὁ Θεὸς ὁ παραδιδούς αὐτῷ πρὸς πείραν τὸν Ἰὼβ· ἀμέλει μηδὲν δυνάμενος ποιῆσαι, ἤτησε καὶ λαβὼν πεποίηκεν. Ὡστε καὶ ἐκ τούτου μᾶλλον καταγνωστέος ἐστὶν ὁ ἐχθρὸς, ὅτι, καίτοι θέλων, οὐδὲ καθ' ἑνὸς ἰσχυ-

јак, већ Бог, који је дао Јова овоме на кушање. Он сигурно није могао ништа, али је питао, и тек пошто му је допуштено, урадио је шта је урадио. И због овога је непријатељ морао бити и више него осуђен, пошто иако је желио, није могао надјачати једног човјека самог. Јер да је могао, не би ни тражио допуштење. Тиме што је питао, и то не само једном него и други пут, показао је своју слабост и оскудицу у снази. И стога није чудно што није могао учинити ништа против Јова, па чак ни против његове стоке, а да Бог претходно није одобрио. Није имао ни моћ над свињама, јер су, како стоји у јеванђељу, преклињали Господа говорећи: 'Дозволи нам да идемо у крдо свиња.'⁷⁴ Како немају моћи чак ни над свињама, тим мање имају над људима, који су створени као слика Божја.⁷⁵

30. Зато треба једино да се бојимо Бога,⁷⁶ да презиремо демоне и да уопште не обраћамо пажњу на њих. Што год више они раде овакве ствари, хајде да појачамо подвиг против њих, јер су исправан живот и вјера у Бога снажно оружје. У сваком случају, они се плаше поста, бдијења, молитви, кротости, смирености, презира ка новцу и хвалисању, смјерности, љубави према сиромашнима, милостиња, ослобођености од бијеса коју имају аскете и поврх свега – њихове оданости Христу. Стога они и чине све то, јер нема ко да их згази. Знају какву је благодат против њих Спаситељ дао вјернима када је рекао: 'Ево вам дајем власт да стајете на змије и скорпије и на сву силу вражију.'⁷⁷

σεν ἀνθρώπου δικαίου· εἰ γὰρ ἴσχυσεν, οὐκ ἂν ἤτησεν· αἰτήσας δὲ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον, φαίνεται ἀσθενὴς καὶ μηδὲν δυνάμενος. Καὶ οὐ θαυμαστὸν εἰ κατὰ τοῦ Ἰωβ οὐκ ἴσχυσεν, ὅπου γε οὐδὲ κατὰ τῶν κτηνῶν αὐτοῦ ἐγίνετο ὄλεθρος,⁸ εἰ μὴ συγχωρήσας ἦν ὁ Θεός· ἀλλ' οὐδὲ κατὰ χοίρων ἔχει τὴν ἐξουσίαν. Παρεκάλουν γὰρ, ὥς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται, τὸν Κύριον, λέγοντες· Ἐπίτρεψον ἡμῖν ἀπελθεῖν εἰς τοὺς χοίρους. Εἰ δὲ μηδὲ χοίρων ἔχουσιν ἐξουσίαν, πολλῷ μᾶλλον τῶν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγεννημένων ἀνθρώπων οὐκ ἔχουσι.

30. Τὸν Θεὸν ἄρα μόνον φοβεῖσθαι δεῖ· τούτων δὲ καταφρονεῖν, καὶ μηδ' ὅλως αὐτοὺς δεδιέναι.⁹ Ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ὅσον ταῦτα ποιοῦσιν, ἐπιτείνωμεν ἡμεῖς τὴν ἀσκησιν κατ' αὐτῶν. Μέγα γὰρ ὄπλον ἐστὶ κατ' αὐτῶν βίος ὀρθός, καὶ ἡ πρὸς Θεὸν πίστις. Φοβοῦνται γοῦν τῶν ἀσκητῶν τὴν νηστείαν, τὴν ἀγρυπνίαν, τὰς εὐχὰς, τὸ πρᾶον, τὸ ἡσυχον, τὸ ἀφιλάργυρον, τὸ ἀκενόδοξον, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὸ φιλόπτωχον, τὰς ἐλεημοσύνας, τὸ ἀόργητον, καὶ προηγουμένως τὴν εἰς τὸν Χριστὸν εὐσέβειαν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πάντα ποιοῦσιν, ἵνα μὴ ἔχωσι τοὺς καταπατοῦντας αὐτούς. Ἰσασι γὰρ τὴν κατ' αὐτῶν δοθεῖσαν χάριν τοῖς πιστοῖς παρὰ τοῦ Σωτῆρος, λέγοντος αὐτοῦ· Ἴδου δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.

⁸ ἐγίνετο γμјєctο ἐγίνετο ὄλεθρος

⁹ προσποιεῖσθαι γμјєctο δεδιέναι

31. И ако се претварају да предсказују будућност, нека нико не обраћа пажњу, јер често знају унапријед рећи како ће ко од братије доћи за неколико дана. И заиста дођу. Демони, међутим, не чине ово из бриге према онима који их слушају, већ како би задобили њихово повјерење и како би их на крају, подводећи их под своју моћ, уништили. Зато не смијемо обраћати пажњу на њих, већ треба прије да их оповргнем док говоре, јер нам нису потребни. Шта је чудесно у томе што објављују њихов долазак? Имају спретнија тијела него људи и, када их виде да крену на пут, претекну их. То је исто као када би коњаник отишао пред човјеком који иде пјешке и објавио његов долазак. И зато оваквим стварима не треба да се чудимо. Они не знају ништа што се није десило, јер Бог је једини који познаје све ствари прије него се роде.⁷⁸ А ови, попут лопова, трче испред са оним што су видјели и то објављују. Па и многима су већ открили оно што ми чинимо – да смо се сакупили и расправљамо о борби против њих, а све то прије него што би било ко од нас могао отићи и то коме рећи. Но то би могао учинити и какав брзоног младић, истрчавајући испред неког споријег. Али шта под овим мислим? Ако ко почне да пјешачи из Тебаиде или ког другог округа, прије него ли крене, они не знају да ли ће ићи. Али када га виде како иде, пожуре и прије него што стигне, извијесте о његовом доласку. И на крају испадне да заиста након неколико дана путник стигне. Али често се путници и врате, па се демонско предвиђање изјалови.

31. Ἄν τοίνυν καὶ προλέγειν ὑποκρίνονται, μὴ προσποιεῖσθω τις. Πολλάκις γὰρ πρὸ ἡμερῶν λέγουσι τοὺς μεθ' ἡμέρας ἀπαντῶντας ἀδελφούς· καὶ ἔρχονται μὲν ἐκεῖνοι. Ποιοῦσι δὲ τοῦτο οὗτοι, οὐ κηδόμενοι τῶν ἀκουόντων, ἀλλ' ἵνα πιστεύειν αὐτοῖς πείσωσιν αὐτοὺς, καὶ τότε λοιπὸν ὑποχειρίους ἔχοντες, ἀπολέσωσιν· ὅθεν οὐ δεῖ προσέχειν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ λέγοντας ἀνατρέπειν χρῆ, ὅτι μὴ χρεῖαν ἔχομεν ἡμεῖς τούτων. Τί γὰρ θαυμαστὸν, εἰ λεπτοτέροις χρώμενοι σώμασι μᾶλλον τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς ἀρξαμένους ὁδεύειν ἑωρακότες, προλαμβάνουσι τῷ δρόμῳ καὶ ἀπαγγέλλουσι; τοῦτο καὶ ἵππῳ τις ἐπικαθήμενος προλέγει, προλαμβάνων τοῦ ὁδεύοντος τοῖς ποσίν· ὥστε οὐδ' ἐν τούτῳ χρῆ θαυμάζειν αὐτοὺς. Οὐδὲν γὰρ τῶν μὴ γενομένων προγινώσκουσιν· ἀλλὰ μόνος ὁ Θεὸς ἐστὶν ὁ πάντα γινώσκων πρὶν γενέσεως αὐτῶν. Οὗτοι δὲ ἃ βλέπουσιν, ὥς κλέπται, προτρέχοντες ἀπαγγέλλουσι. Πόσοις νῦν τὰ ἡμῶν, καὶ ὅτι συνήλθομεν, καὶ ὁμιλοῦμεν κατ' αὐτῶν σημαίνουσι, πρὶν παρ' ἡμῶν τις ἀπελθὼν ἀπαγγεῖλη! Τοῦτο δὲ καὶ παῖς τις ταχυδρόμος ποιῆσαι δύναται, προλαβὼν τὸν βραδύναντα. Ὁ δὲ λέγω, τοιοῦτός ἐστιν. Ἄν τις ἄρξηται περιπατεῖν ἀπὸ τῆς Θηβαίδος, ἢ ἀπὸ τινος ἄλλης χώρας, πρὶν μὲν ἄρξηται περιπατεῖν, οὐκ ἴσασιν εἰ περιπατήσει· περιπατοῦντα δὲ τοῦτον ἑωρακότες, προτρέχουσι, καὶ πρὶν αὐτὸν ἐλθεῖν, ἀπαγγέλλουσι· καὶ οὕτω συμβαίνει τούτους μεθ' ἡμέρας ἐλθεῖν. Πολλάκις δὲ τῶν περιπατούντων ὑποστρεφόντων, ἐψεύσαντο αὐτοί.

32. Исто тако понекад износе лажне тврдње поводом воде у ријеци. Видјевши да је било много кише у подручју Етиопије, а знајући да је она узрок поплава, прије него што вода доспије у Египат, они журе и најављују њен долазак. А ово би могли рећи и људи када би имали такву способност брзог кретања као што демони имају. И попут Давидовог⁷⁹ осматрача⁸⁰ који је, успевши се на узвишено мјесто, боље видио човјека који се приближавао него они који су стајали доље, те је објавио његов долазак – не ствари које се нису десиле, већ оне које су већ биле у току – тако се и демони труде да објаве другима шта се догађа само из жеље да их заведу. Ако у међувремену Провиђење одреди било шта другачије у вези са водом или путником, јер оно то може, демони буду насамарени, а они који су им вјеровали обманути.

33. У прошлости су настала грчка пророштва и тако су их демони обманули. Али је њихова превара ипак окончана доласком Господњим, који је разрушио демонску и њихову обману. Демони не знају ништа сами, већ попут лопова преносе оно што чују од других, и прије да нагађају него што ли предвиђају догађаје. И ако понекад говоре истину, нека им се нико не диви због тога. Искусни љекари исто тако, будући да су видјели исту болест на многим људима, често предвиђају шта би могло бити, чинећи то јер знају о чему се ради. Кормилари исто као и земљорадници из познавања временских прилика рећи ће од-

32. Οὕτω καὶ περὶ τοῦ ποταμίου ὕδατος ἔστιν ὅτε φλυαροῦσιν ἑωρακότες γὰρ πολλοὺς ὑετοὺς γινομένους ἐν τοῖς τῆς Αἰθιοπίας μέρεσι, καὶ εἰδότες, ὥς ἐξ ἐκείνων ἡ πλημμύρα τοῦ ποταμοῦ γίνεται, πρὶν ἔλθειν εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸ ὕδωρ, προτρέχοντες λέγουσι. Τοῦτο δ' ἂν καὶ οἱ ἄνθρωποι εἰρήκασιν, εἰ τοσοῦτον ἠδύναντο δραμεῖν, ὅσον ἐκείνοι. Καὶ ὥσπερ ὁ σκοπὸς τοῦ Δαβὶδ, ἀνερχόμενος εἰς ὑψηλὸν, μᾶλλον τοῦ κάτω μένοντος προέβλεπε τὸν ἐρχόμενον· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ προτρέχων ἔλεγε πρὸ τῶν ἄλλων, οὐ τὰ μὴ γενόμενα, ἀλλὰ τὰ ἤδη ὀδεύοντα καὶ γινόμενα· οὕτω καὶ οὗτοι κάμνουν αἰροῦνται, καὶ σημαίνουσιν ἄλλοις, ἵνα μόνον ἀπατῶσιν ἂν μέντοι ἡ Πρόνοια μεταξὺ τι βουλευσῇται περὶ τῶν ὑδάτων ἢ τῶν ὀδευόντων (ἔξεστι γὰρ αὐτῇ), ἐψεύσαντο οἱ δαίμονες, καὶ ἠπατήθησαν οἱ προσεσχηκότες αὐτοῖς.

33. Οὕτω συνέστη τὰ τῶν Ἑλλήνων μαντεῖα, καὶ οὕτως ἐπλανήθησαν παρὰ τῶν δαμόνων τὸ πρὶν· ἀλλὰ καὶ οὕτω πέπνυται λοιπὸν ἡ πλάνη. Ἦλθε γὰρ ὁ Κύριος ὁ σὺν αὐτῇ τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν καὶ τοὺς δαίμονας καταργήσας. Οὐδὲν γὰρ γινώσκουσιν ἅφ' ἑαυτῶν· ἀλλ' ὥς κλέπται, ἃ παρ' ἄλλοις ὀρῶσι, ταῦτα διαβάλλουσι· καὶ μᾶλλον στοχασταὶ εἰσιν ἢ προγνώσται. Διὸ, κἂν ἀληθῇ ποτε τοιαῦτα λέγωσι, μηδ' οὕτως αὐτοὺς θαυμάζω τις. Καὶ γὰρ καὶ ἰατροὶ πείραν ἔχοντες τῶν νοσημάτων, ἐπειδὴν θεωρήσωσιν ἐν ἄλλοις τὴν αὐτὴν νόσον, πολλάκις στοχαζόμενοι ἀπὸ τῆς συνηθείας προλέγουσι. Καὶ κυβερνῆται δὲ καὶ γεωργοὶ πάλιν, ἀπὸ τῆς συνηθείας βλέποντες τὴν τοῦ ἀέρος κατάστα-

мах какве су небеске прилике и да ли ће вријеме бити олујно или мирно. И нико не би рекао да они ово чине надахнућем, већ искуством и навиком. Па и ако демони понекад учине исто тако кад нагађају, нека се нико томе не чуди или обраћа пажњу. Јер каква је корист да ко од њих чује шта ће се десити прије него ли за то дође вријеме? И какав нам је интерес да знамо те ствари, чак и када су истините? Ништа од тога не потиче од врлине, нити је било какав знак добра. Ниједан од нас није осуђен за нешто што не зна, и ниједан није назван блаженим јер посједује наук и знање. Него ће свако бити позван на суд због овога: да ли је држао вјеру и истински се придржавао заповијести.

34. Зато нема потребе да много цијенимо овакве ствари, нити да се зарад њих подвизавамо и трудимо, већ да живећи праведно, можемо угодити Богу. Нити треба да се молимо како бисмо спознали будућност, нити да то тражимо као награду за свој подвиг. Наша молитва требало би да буде она да нам Господ буде помоћник како бисмо надвладали ђавола. И ако смо понекад и жељели да видимо будућност, хајде да очистимо своје мисли, јер вјерујем да је душа, ако је савршено чиста и у свом природном стању, способна, пошто је прозорљива, да види више и даље него што то могу демони, јер има Господа, који јој открива као души Јелисејевој,⁸¹ који је видио шта се дешава са Гијезијем⁸² и погледао на војску која је била уз њега.⁸³

σιν, προλέγουσιν ἢ χειμῶνα ἢ εὐδιον ἀέρα ἔσσεσθαι· καὶ οὐ διὰ τοῦτο ἐκ θείας ἐπιπνοίας αὐτοὺς ἄν τις εἴποι προλέγειν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πείρας καὶ τῆς συνηθείας. Ὅθεν εἰ καὶ οἱ δαίμονες τὰ αὐτά ποτε στοχαζόμενοι λέγουσι, μὴ διὰ τοῦτο τις αὐτοὺς θαυμαζέτω, μηδὲ προσεχέτω τούτοις. Τί γὰρ χρήσιμον τοῖς ἀκούουσι τὸ εἰδέναι παρὰ τούτων πρὸ ἡμερῶν τὰ ἐρχόμενα; ἢ ποία σπουδὴ τὰ τοιαῦτα γινώσκειν, κὰν ἀληθῶς γινώσκη; οὐ γὰρ ἀρετῆς ἐστὶ τοῦτο ποιητικόν, οὐδὲ ἡθους ἀγαθοῦ πάντως ἐστὶ τοῦτο γνῶρισμα. Οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν κρίνεται διὰ τί οὐκ οἶδε, καὶ οὐδεὶς μακαρίζεται, ὅτι μεμάθηκε καὶ ἔγνω· ἀλλ' ἐν τούτοις ἕκαστος ἔχει τὴν κρίσιν, εἰ τὴν πίστιν τετήρηκε, καὶ τὰς ἐντολὰς γνησίως ἐφύλαξεν.

34. Ὅθεν οὐ δεῖ περὶ πολλοῦ ταῦτα ποιεῖσθαι· οὐδὲ διὰ ταῦτα ἀσκεισθαι καὶ πονεῖν, ἵνα προγινώσκωμεν, ἀλλ' ἵνα Θεῷ καλῶς πολιτευόμενοι ἀρέσωμεν. Εὐχέσθαι τε χρὴ, οὐχ ἵνα προγινώσκωμεν, οὐδὲ τοῦτον τῆς ἀσκήσεως ἀπαιτεῖν μισθόν· ἀλλ' ἵνα συνεργὸς ἡμῖν εἰς τὴν κατὰ τοῦ διαβόλου νίκην ὁ Κύριος γένηται. Εἰ δὲ ἅπαξ καὶ τοῦ προγινώσκειν ἡμῖν μέλει, καθαρεύωμεν τῇ διανοίᾳ. Ἐγὼ γὰρ πιστεύω, ὅτι καθαρεύουσα ψυχὴ πανταχόθεν, καὶ κατὰ φύσιν ἐστῶσα, δύναται, διορατικὴ γενομένη, πλείονα καὶ μακρότερα βλέπειν τῶν δαιμόνων, ἔχουσα τὸν ἀποκαλύπτοντα Κύριον αὐτῇ· οἷα ἦν ἡ τοῦ Ἐλισσαίου βλέπουσα τὰ κατὰ τὸν Γιεζή, καὶ ὁρῶσα τὰς παρ' αὐτὴν ἐστῶσας δυνάμεις.

35. Ὅταν τοίνυν νυκτὸς ἔρχωνται πρὸς ὑμᾶς, καὶ θέλωσι τὰ μέλλοντα λαλεῖν, ἢ λέγωσιν· Ἡμεῖς ἐσμεν

35. Када вам ноћу долазе и желе да прорекну будућност или кажу 'ми смо анђели', не обраћајте пажњу, јер лажу. Да чак и хвале ваш подвиг и називају вас блаженима, не обраћајте пажњу и немајте посла с њима. Већ радије осјените крсним знаком себе и своје домове, и молите се, и видјећете их како ишчежавају. Они су кукавице, и страшно се плаше крста Господњег, којим је Господ сатрао силу њихову и јавно их жигосујући.⁸⁴ И ако бесрамно истрајавају у своме, лудујући и мијењајући облике, не бојте их се, нити зазирите од њих, нити обраћајте пажњу на њих као да су добри духови. Пројава добра и зла се врло лако може разлучити уз Божју помоћ. Указање светитеља не бива узнемиравајуће: 'Неће се свађати ни викати, нити ће ко чути по трговима гласа његова.'⁸⁵ Него долази тако тихо и лагано да у души одмах уздигне весеље, радост и смјелост. Јер је уз њих Господ, који је наша радост и сила Бога Оца. И мисли душе остају неузнемирене и непоремећене, тако да, освијетљена као кавим зракама, гледа поред себе оне који се јављају. Обузимају је божанска љубав и ствари које ће доћи и она би им се радо прикључила само да може кренути с њима. Ако се ко, будући човјек, и плаши виђења добра, они који се јаве одмах пониште сваки страх, како је учинио и Гаврило⁸⁶ када се јавио Захарији,⁸⁷ исто тако и анђео који се јавио женама на светом гробу,⁸⁸ као и онај који је у јеванђељу рекао пастирима: 'Не бојте се.'⁸⁹ Јер њихов страх не извире из бојажљивости, него из свијести о присуству виших бића. Такво је виђење светих.

οἱ ἄγγελοι μὴ προσέχετε, ψεύδονται γάρ. Ἄν δὲ καὶ ἐπαινῶσι τὴν ἄσκησιν ὑμῶν, καὶ μακαρίζωσιν ὑμᾶς· μήτε ὑπακούετε, μήθ' ὅλως προσποιεῖσθε τούτους· σφραγίζετε δὲ μᾶλλον ἑαυτοὺς καὶ τὸν οἶκον, καὶ εὐχέσθε· καὶ ὄψεσθε αὐτοὺς καὶ γινομένους ἀφανεῖς· δειλοὶ γάρ εἰσι, καὶ πάνυ φοβοῦνται τὸ σημεῖον τοῦ Κυριακοῦ σταυροῦ· ἐπειδήπερ ἐν αὐτῷ τούτους ἀποδυσάμενος, παρεδειγμάτισεν ὁ Σωτὴρ. Ἐὰν δὲ καὶ ἀναιδέστερον στήκωσιν, ἐξορχούμενοι καὶ ποικιλλόμενοι ταῖς φαντασίαις· μὴ δειλιάσητε, μηδὲ πτήξητε, μηδὲ ὡς καλοῖς αὐτοῖς προσέχητε· καὶ γὰρ τὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν φαύλων παρουσίαν εὐχερὲς καὶ δυνατόν ἐστι διαγνῶναι, τοῦ Θεοῦ διδόντος οὕτως. Ἡ μὲν γὰρ τῶν ἁγίων ὀπτασία οὐκ ἔστι τεταραγμένη. Οὐκ ἐρίσει γὰρ, οὔτε κραυγάσει, οὔδὲ ἀκούσει τις τῆς φωνῆς αὐτῶν. Ἡσύχως δὲ καὶ πράως γίνεται οὕτως, ὡς εὐθύς χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν καὶ θάρσος ἐγγίνεσθαι τῇ ψυχῇ· ἔστι γὰρ μετ' αὐτῶν ὁ Κύριος, ὅς ἐστιν ἡμῶν μὲν χαρὰ, τοῦ δὲ Θεοῦ Πατρὸς ἡ δύναμις· οἷ τε λογισμοὶ αὐτῆς ἀτάραχοι καὶ ἀκύμαντοι διαμένουσιν· ὥστε καταυγαζομένην αὐτὴν ὑπ' αὐτῆς, τοὺς φαινομένους θεωρεῖν. Καὶ γὰρ πόθος τῶν θείων καὶ τῶν μελλόντων αὐτῇ ἐπεισέρχεται, καὶ θελήσει πάντως συναφθῆναι τούτοις, εἰ ἀπῆρχετο μετ' αὐτῶν. Ἐὰν δὲ καὶ, ὡς ἄνθρωποι, τινὲς φοβηθῶσι τὴν τῶν καλῶν ὀπτασίαν, ἀφαιροῦσιν οἱ φαινόμενοι τὸν φόβον παρ' αὐτὰ τῇ ἀγάπῃ· ὡς ἐποίησε Γαβριὴλ τῷ Ζαχαρίᾳ, καὶ ὁ φανεὶς ἄγγελος ἐν τῷ θείῳ μνημείῳ ταῖς γυναιξί, καὶ ὁ τοῖς ποιμέσι λέγων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· Μὴ φοβεῖσθε. Ἔστι γὰρ ὁ φόβος ἐκείνων οὐ κατὰ δειλίαν

36. Упад и јављање злих духова пуни су пометње, буке, исто као у случају неотесане младежи. Из тога настаје страх у срцу, метеж и збуњеност у мислима, утученост, мржња према онима који живе подвижнички, равнодушност, туга, подсјећања на сроднике и страх од смрти, а на концу и жеља за злим стварима, занемаривање врлине и узнемиреност. Ако сте имали виђење и уплашили сте се, и ако вам је страх одмах ишчезнуо и на његово мјесто дошла неописива радост, веселост, храброст, обновљена снага, смиреност у мислима и све оно што сам већ поменуо, смјелост и љубав према Богу – охрабрите се и помолите. Јер радост и смиреност душе указује на светост онога ко је присутан. Зато је Авраам⁹⁰ ликовео видјевши Бога,⁹¹ као што је и Јован⁹² заиграо од радости када је чуо глас Богородице Марије.⁹³ Али ако виђење доноси збуњеност, деси се напрасно, у овоземаљском облику, пријети смрћу и уз себе има све оне ствари које сам већ поменуо, знајте да је у питању поход злих сила.

37. Нека вам и ово буде знак: кад год душа остаје испуњена страхом, непријатељи су ту. Јер демони не поништавају страх од свог присуства како је то учинио велики арханђео Гаврило Марији и Захарији,⁹⁴ као и онај који се јавио женама на гробу.⁹⁵ Него када год виде уплашеног човјека, они увећавају своје обмане како би га што више престравили. А у посљедњем нападугу му се наругају и кажу: 'Падни ничице и служи нам!' Тако су обманули Грке и зато су их ови сматрали

ψυχῆς, ἀλλὰ κατ' ἐπίγνωσιν τῆς τῶν κρειπόνων παρουσίας. Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ τῶν ἀγίων ὀπτασία.

36. Ἡ δὲ τῶν φαύλων ἐπιδρομὴ καὶ φαντασία τεταραγμένη, μετὰ κτύπου καὶ ἤχου καὶ κραυγῆς οἷα ἂν γένοιτο νεωτέρων ἀπαιδευτῶν καὶ ληστῶν κινήσεις. Ἐξ ὧν εὐθὺς γίνεται δειλία ψυχῆς, τάραχος καὶ ἀταξία λογισμῶν, κατήφεια, μῖσος πρὸς τοὺς ἀσκητὰς, ἀκηδία, λύπη, μνήμη τῶν οἰκείων, καὶ φόβος θανάτου καὶ λοιπὸν ἐπιθυμία κακῶν, ὀλιγωρία πρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ τοῦ ἥθους ἀκαταστασία. Ὅταν τοίνυν θεωρήσαντές τινα φοβηθῆτε, ἐὰν μὲν εὐθὺς ὁ φόβος ἀφαιρεθῇ, καὶ ἀντ' ἐκείνου γένηται χαρὰ ἀνεκκλάλητος, καὶ εὐθυμία, καὶ θάρσος, καὶ ἀνάκτησις, καὶ τῶν λογισμῶν ἀταραξία, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα προεῖπον, ἀνδρία τε καὶ ἀγάπη εἰς τὸν Θεὸν, θαρσεῖτε καὶ εὐχεσθε· ἡ γὰρ χαρὰ καὶ ἡ κατάστασις τῆς ψυχῆς δείκνυσιν τοῦ παρόντος τὴν ἀγιότητα. Οὕτως Ἀβραὰμ ἰδὼν τὸν Κύριον ἠγαλλιάσατο· καὶ ὁ Ἰωάννης, γενομένης φωνῆς παρὰ τῆς Θεοτόκου Μαρίας, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει. Ἐὰν δὲ φανέντων τινῶν ταραχὴ γένηται, καὶ κτύπος ἔξωθεν, καὶ φαντασία κοσμικὴ, καὶ ἀπειλὴ θανάτου, καὶ ὅσα προεῖπον· γινώσκετε ὅτι φαύλων ἐστὶν ἡ ἔφοδος.

37. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο γνώρισμα ὑμῖν ἔστω· ὅτ' ἂν τοίνυν ἐπιμένη δειλιῶσα ἡ ψυχὴ, παρουσία τῶν ἐχθρῶν ἐστίν. Οὐ γὰρ ἀφαιροῦνται τὴν δειλίαν τῶν τοιούτων οἱ δαίμονες, ὥσπερ πεποίηκεν ὁ μέγας ἀρχάγγελος Γαβριὴλ τῇ Μαρίᾳ καὶ τῷ Ζαχαρίᾳ, καὶ ὁ φανείς ἐν τῷ μνημείῳ ταῖς γυναιξίν· ἀλλὰ μᾶλλον ὅταν ἴδωσι δειλιῶντας, αὐξάνουσι τὰς φαντασίας, ἵνα μειζόνως

боговима, погрешно их тако називајући. Господ није трпио да нас ђаво обмањује, него га је корио када год би овај пред њим изводио какву обману, говорећи: 'Иди од мене, Сатано, јер је написано: Господу Богу своме клањај се и њему јединоме служи!'⁹⁶ Стога, хајде да и ми све више и више презремо преваранта, јер ово што је Господ рекао, рекао је нас ради, да се демони разбјеже због њега, чувши и од нас такве ријечи.

38. Није прикладно хвалисати се тиме што одгонимо демоне, нити да се уздижемо јер исцјељујемо болести. Исто је тако неприкладно да онај ко изгони демоне сâм буде веома поштован, док би се онај ко их не изгони сматрао безвриједним. Хајде да се од свакога учимо подвигу, па и да подражавамо, такмичимо се или поправљамо. Јер није на нама да чинимо знамења, већ је то дјело Божје. Рекао је ученицима: 'Али се томе не радујте што вам се духови покоравају, него се радујте што су имена ваша написана на небесима.'⁹⁷ Истина да су нам имена исписана на небесима доказ је нашег живота у врлини, а изгоњење демона само је услуга што нам чини Спаситељ, који то одобрава. Онима који су се хвалисали да чине знаке а не обитавајући у врлини говорили: 'Господе, нисмо ли твојим именом демоне изгонили и чудеса многа творили?';⁹⁸ одговорио је: 'Заиста вам кажем, не познајем вас.'⁹⁹ Јер Господ не познаје путеве злих. Морамо се увијек молити, као што сам већ рекао, како бисмо

αὐτοὺς καταπτῆξωσι· καὶ λοιπὸν ἐπιβάντες, προσπαῖζωσι λέγοντες· Πесόντες προσκυνήσατε. Τοὺς μὲν οὖν Ἑλληνας οὕτως ἠπάτησαν· οὕτως γὰρ ἐνομίσθησαν παρ' αὐτοῖς ψευδώνυμοι θεοί· ἡμᾶς δὲ οὐκ ἀφῆκεν ὁ Κύριος ἀπατηθῆναι παρὰ τοῦ διαβόλου, ὅπηνίκα τὰς τοιαύτας αὐτῷ ποιοῦντι φαντασίας ἐπιτιμῶν εἴρηκεν· Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· γέγραπται γάρ· Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Μᾶλλον οὖν καὶ μᾶλλον ὁ πανοῦργος διὰ ταῦτα καταφρονεῖσθω παρ' ἡμῶν· ὃ γὰρ εἴρηκεν ὁ Κύριος, τοῦτο ὑπὲρ ἡμῶν πεποίηκεν· ἵνα καὶ παρ' ἡμῶν ἀκούοντες οἱ δαίμονες τὰς τοιαύτας φωνὰς ἀνα τρέπωνται διὰ τὸν Κύριον, τὸν ἐν ταύταις αὐτοῖς ἐπιτιμήσαντα.

38. Οὐ δεῖ δὲ ἐπὶ τῷ δαίμονας ἐκβάλλειν καυχᾶσθαι, οὐδ' ἐπὶ ταῖς θεραπαίαις ἐπαίρεσθαι· οὐδὲ τὸν μὲν ἐκβάλλοντα δαιμόνια θαυμάζειν μόνον, τὸν δὲ μὴ ἐκβάλλοντα ἐξουθενεῖν· ἐκάστου δὲ τὴν ἄσκησιν καταμανθανέτω τις, καὶ ἡ μιμείσθω καὶ ζηλούτω, ἢ διορθούσθω. Τὸ γὰρ ποιεῖν σημεῖα οὐχ ἡμῶν τοῦτο Σωτῆρος ἔργον ἐστὶ· τοῖς γοῦν μαθηταῖς ἔλεγε· Μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑποτάσσεται· ἀλλ' ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Τὸ μὲν γὰρ ἐν οὐρανῷ γεγράφθαι τὰ ὀνόματα, μαρτύριόν ἐστι τῆς ἡμῶν ἀρετῆς καὶ τοῦ βίου· τὸ δὲ ἐκβάλλειν δαίμονας, τοῦ δεδοκότος Σωτῆρός ἐστιν ἡ χάρις αὐτῆ. Ὅθεν τοῖς μὴ ἐν ἀρετῇ, ἀλλ' ἐν σημείοις καυχωμένοις, καὶ λέγουσι· Κύριε, οὐ τῷ σῶ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ τῷ σῶ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; ἀπεκρίνατο· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. Οὐ γὰρ γινώσκει

могли примити духове мудрости, јер не треба да вјерујемо свакоме духу, како стоји записано.¹⁰⁰

39. Намјеравао сам да више не говорим и не понављам оно што је већ речено, задовољан оним што сам вам изнио. Али нећу, да не бисте помислили да говорим произвољно или да подробно објашњавам ствари које нисам искусио или које нису истините, иако ће ме можда неко сматрати лудим, али Господ који слуша зна да ми је савјест чиста, и да то чиним вас ради, због ваше привржености према мени и због молбе да вам изнова кажем шта сам дознао о демонским дјелима. Колико ли су ме само пута назвали блаженим, а ја сам их проклео у име Господње! Колико ли су пута само предвидјели бујање ријеке, а ја сам им одговорио: 'Шта ви имате с тим?' Једном су дошли пријетећи, опколивши ме како то чине војници у пуној опреми. Други пут испунили су ми кућу коњима, дивљим звијерима и језивим створењима. А ја сам појао: 'Једни се хвале колима, други коњима, а ми именом Господа Бога својега.'¹⁰¹ А преко молитава их је Господ нагнао у бјекство. Једном су по мраку дошли огрнути свјетлошћу, рекавши: 'Дошли смо, Антоније, да ти донесемо свјетлост.' А ја сам затворио очи и молио се и одмах је угашена свјетлост неваљалаца. Након неколико мјесеци дошли су и чинило се као да пјевају псалме и мрмљају ријечи *Светог писма*. Али 'ја сам као човјек који не чује.'¹⁰² Једном се деси да су земљотресом протресли келију,¹⁰³ а ја сам се наставио

Κύριος τὰς ὁδοὺς τῶν ἀσεβῶν. Καθόλου δὲ εὐχέσθαι δεῖ, καθὰ προεῖπον, λαμβάνειν χάρισμα διακρίσεως πνευμάτων ἵνα, καθὼς γέγραπται, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύωμεν.

39. Ἐβουλόμην μὲν οὖν σιωπῆσαι, καὶ μηδὲν ἐξ ἑμαυτοῦ λέγειν, ἀρκεῖσθαι δὲ μόνοις τούτοις ἵνα δὲ μὴ νομίσητε ταῦτά με λέγειν ἀπλῶς, ἀλλ' ἀπὸ πείρας καὶ ἀληθείας πιστεύσητε ταῦτά με διηγείσθαι διὰ τοῦτο, καὶ ὡς ἄφρων γένωμαι, ἀλλ' οἶδεν ὁ ἀκούων Κύριος τὸ τοῦ συνειδότος καθαρόν, καὶ ὅτι οὐ δι' ἑμαυτὸν, τῆς δὲ ὑμῶν ἀγάπης χάριν καὶ προτροπῆς, ἃ εἶδον τῶν δαμιόνων ἐπιτηδεύματα, ταῦτα πάλιν λέγω. Ποσάκις ἑμακάρισάν με, καὶ γὰρ κατηρασάμην αὐτοὺς ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ποσάκις προειρήκασιν περὶ τοῦ ποταμίου ὕδατος, καὶ γὰρ πρὸς αὐτοὺς ἔλεγον· Καὶ ὑμῖν τί περὶ τούτου μέλει; Ἦλθόν ποτε ἀπειλοῦντες, καὶ ἐκύκλωσάν με ὡς στρατιῶται μετὰ πανοπλίας. Καὶ ἄλλοτε ἵππων καὶ θηρίων καὶ ἐρπετῶν ἐπλήρωσαν τὸν οἶκον· καὶ γὰρ ἔψαλλον· Οὗτοι ἐν ἄρμασι, καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα· καὶ ταῖς εὐχαῖς ἀνετράπησαν ἐκεῖνοι παρὰ τοῦ Κυρίου. Ἦλθόν ποτε ἐν σκοτίᾳ, φωτὸς ἔχοντες φαντασίαν, καὶ ἔλεγον· Ἦλθομεν φᾶναι· Ἄντωνιε· ἐγὼ δὲ, καμμύων τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἠὺχόμην, καὶ εὐθὺς ἐσβέσθη τὸ φῶς τῶν ἀσεβῶν. Καὶ μετὰ μῆνας ὀλίγους ἦλθον ὡς ψάλλοντες, καὶ λαλοῦντες ἀπὸ τῶν Γραφῶν· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον. Ἔσεισάν ποτε τὸ μοναστήριον· ἐγὼ δὲ ἠὺχόμην ἀκίνητος μένων τῷ φρονήματι. Καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἐλθόντες ἐκρότουν, ἐσύριττον, ὠρχοῦντο.

молити неуздрманог срца. Касније су опет дошли галамећи, звиждући и плешући. А када сам се помолио и прионуо да појем псалме, одмах су почели нарицати и плакати, као да их је снага изневјерила. Узвеличао сам Бога, који их је срушио и поставио за поруку њихову смјелост и лудост.

40. Једном се врло раскошно указао јако висок демон, који се усудио да каже: 'Ја сам сила Божја и Провиђење, шта желиш да ти дам?' А ја сам што сам могао јаче дунуо на њега и изговорио Христово име и кренуо да га ударим. И чинило ми се и да јесам, а он је одмах на помен Христовог имена, велики какав је био, нестао заједно са својим демонима. Други пут је дошао док сам постио, препреден као и обично, и то у лику монаха који носи нешто налик векнама. Посавјетовао ме је рекавши: 'Једи и одмори се од многих трудова. Ти си исто човјек и можеш се разбољети.' Увидјевши превару, устао сам и помолио се, а он то није могао истрпјети и отишао је. Кроз врата је изашао као да су од дима. Колико ли је само пута у пустињи разбацивао нешто налик злату, што је требало само да дирнем или погледам. А ја сам против њега појао псалме, и он би нестао. Често би ме тукли, а ја сам понављао изнова и изнова: 'Ништа ме неће раставити од љубави према Христу!';¹⁰⁴ на шта би они почели ударати један другог. Али нисам ја тај који их је зауставио и уништио њихову силу, већ Господ, који је рекао: 'Видјех сатану гдје паде са неба као муња.'¹⁰⁵ Ја

Ὡς δὲ ἡὺ χόμην, καὶ ἀνεκείμεν ψάλλον κατ' ἑμαυτὸν
εὐθὺς ἤρξαντο θρηνεῖν καὶ κλαίειν, ὥσπερ ἔξατονήσαν-
τες· ἐγὼ δὲ ἐδόξαζον τὸν Κύριον, τὸν καθελόντα καὶ
παραδειγματίσαντα τὴν τόλμαν καὶ τὴν μανίαν αὐτῶν.

40. Ἐφάνη ποτὲ δαίμων ὑψηλὸς λίαν μετὰ φα-
ντασίας, καὶ τετόλμηκεν εἰπεῖν· Ἐγὼ εἰμι ἡ δύναμις τοῦ
Θεοῦ· καὶ, Ἐγὼ εἰμι ἡ πρόνοια· τί σοι θέλεις χαρίσω-
μαι; Ἐγὼ δὲ τότε μᾶλλον ἐνεφύσησα κατ' αὐτοῦ, τὸν
Χριστὸν ὀνομάσας, καὶ τύψαι τοῦτον ἐπεχείρησα· καὶ
ἔδοξα τετυφέναι, καὶ εὐθὺς ὁ τηλικοῦτος σὺν πᾶσι τοῖς
ἑαυτοῦ δαίμοσι ἠφανίσθη ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ.
Ἦλθέ ποτε νηστεύοντός μου, καὶ ὡς μοναχὸς ὁ δόλι-
ος, ἔχων ἄρτων φαντασίαν· καὶ συνεβούλευε λέγων·
Φάγε, καὶ παῦσαι τῶν πολλῶν πόνων· ἄνθρωπος εἶ καὶ
σὺ, καὶ μέλλεις ἀσθενεῖν. Ἐγὼ δὲ, νοήσας αὐτοῦ τὴν
μεθοδείαν, ἀνέστην εὗξασθαι. Κἀκεῖνος οὐκ ἠνεγκεν
ἐξέλιπε γὰρ, καὶ διὰ τῆς θύρας ὡς καπνὸς ἐξερχόμενος
ἐφάνη. Ποσάκις ἐν τῇ ἐρήμῳ φαντασίαν ἔδειξε χρυ-
σοῦ, ἵνα μόνον ἄψωμαι, καὶ βλέψω! ἐγὼ δὲ κατέψαλλον
αὐτοῦ, κἀκεῖνος ἐτήκετο. Πολλάκις ἔκοπτόν με πλη-
γαῖς, κἀγὼ ἔλεγον· Οὐδέν με χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης
τοῦ Χριστοῦ· καὶ μᾶλλον αὐτοὶ μετὰ ταῦτα κατέκο-
πτον ἀλλήλους. Οὐκ ἐγὼ δὲ ἤμην ὁ παύων ἐκείνους καὶ
καταργῶν· ἀλλ' ὁ Κύριος ἦν, ὁ λέγων· Ἐθεώρουν τὸν
Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα. Ἐγὼ
δὲ, τέκνα, μνημονεύων τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ, μετε-
σχημάτισα ταῦτα εἰς ἑμαυτὸν, ἵνα μάθῃτε μὴ ἐκκακεῖν
ἐν τῇ ἀσκήσει, μηδὲ φοβεῖσθαι τοῦ διαβόλου καὶ τῶν
δαμόνων αὐτοῦ τὰς φαντασίας.

сам, дјецо, ово примијенио на себи, имајући на уму ријечи апостола,¹⁰⁶ како бисте научили да не посустајете у подвигу, нити да се плашите ђавола и демонских обмана.

41. И пошто на крају испадох безуман говорећи о овим стварима, прихватите и ово као испомоћ зарад своје сигурности и неустрашивости. И вјерујте ми јер не лажем. Једном је неко покуцао на врата моје келије, и изашавши угледао сам нешто огромно. Када сам упитао 'Ко си ти?', одговорио је: 'Ја сам Сатана.' А када сам ја рекао 'Зашто си овдје?', одговорио је: 'Зашто ме монаси и сви остали хришћани оптужују без разлога? Зашто ме проклињу из часа у час?' Одговорио сам: 'Зашто их ти узнемираваш?' Рекао је: 'Не узнемиравам их ја, већ они сами себе, јер сам постао немоћан. Зар нису прочитали *непријатељу нестача мачева сасвијем; градове ти си развалио*?¹⁰⁷ Немам више ни мјеста, ни оружја, ни града. Хришћани су се раширили посвуда, на крају се и пустиња испунила монасима. Нека се позабаве собом, а мене нека не проклињу без разлога.' Тада сам се запрепастио пред толиком милошћу Божјом, те сам му рекао: 'Ти који си одувијек лажљивац и који никада ниси говорио истину, на крају си је изрекао, па бар и против своје воље. Јер те је ослабио долазак Христов, који те је збацио и лишио свега.' А он, чувши Спаситељево име, није могао истрпјети и нестаче.

41. Καὶ ἐπειδὴ γέγονα ἄφρων διηγούμενος, δέξα-
σθε καὶ τοῦτο πρὸς ἀσφάλειαν καὶ ἀφοβίαν· καὶ πι-
στεύσατέ μοι· οὐ ψεύδομαι γάρ. Ἐκρουσέ ποτέ τις ἐν
τῷ μοναστηρίῳ τὴν ἐμὴν θύραν· καὶ ἐξελθὼν, εἶδόν τινα
μακρὸν καὶ ὑψηλὸν φαινόμενον. Εἶτα πυθομένου μου·
Σὺ τίς εἶ; ἔφη· Ἐγὼ εἰμι ὁ Σατανᾶς. Εἶτα λέγοντός μου·
Τί οὖν ἐνταῦθα πάρει; ἔλεγεν ἐκεῖνος· Τί μέμφονταί με
μάτην οἱ μοναχοί, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες Χριστιανοί; Τί
μοι καταρῶνται καθ' ὥραν; Ἐμοῦ δὲ εἰπόντος· Τί γὰρ
αὐτοῖς ἐνοχλεῖς; ἔφη· Οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ ἐνοχλῶν αὐτοῖς,
ἀλλ' αὐτοὶ ταράττουσιν ἑαυτούς· ἐγὼ γὰρ ἀσθενὴς
γέγονα. Οὐκ ἀνέγνωσαν, ὅτι Τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ
ῥομφαῖαι εἰς τέλος, καὶ πόλεις καθεῖλες; οὐκ ἔτι τόπον
ἔχω, οὐ βέλος, οὐ πόλιν. Πανταχοῦ Χριστιανοὶ γεγόνα-
σι· λοιπὸν καὶ ἡ ἔρημος πεπλήρωται μοναχῶν. Ἐαυ-
τοὺς τηρεῖωσαν, καὶ μὴ μάτην με καταράσθωσαν.
Τότε θαυμάσας ἐγὼ τοῦ Κυρίου τὴν χάριν, εἶπον πρὸς
αὐτόν· Ἀεὶ ψεύστης ὢν, καὶ μηδέποτε λέγων ἀλήθειαν,
ὅμως τοῦτο νῦν, καὶ μὴ θέλων, εἴρηκας ἀληθές· ὁ γὰρ
Χριστὸς, ἐλθὼν, ἀσθενῇ σε πεποίηκε, καὶ καταβαλὼν
ἐγύμνωσεν. Ἐκεῖνος, ἀκούσας τὸ τοῦ Σωτῆρος ὄνομα,
καὶ μὴ φέρων τὴν ἐκ τούτου καῦσιν, ἀφανὴς γέγονεν.

42. Εἰ τοίνυν καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος ὁμολογεῖ μηδὲν
δύνασθαι, ὀφείλομεν παντελῶς καταφρονεῖν αὐτοῦ τε
καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ. Ὁ μὲν οὖν ἐχθρὸς μετὰ τῶν
ἑαυτοῦ κυνῶν τοσαύτας ἔχει τὰς πανουργίας· ἡμεῖς δὲ,
μαθόντες αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν, καταφρονεῖν αὐτῶν
δυνάμεθα. Τοῦτον οὖν τὸν τρόπον μὴ προκαταπίπτω-
μεν τῇ διανοίᾳ, μηδὲ λογιζώμεθα ἐν τῇ ψυχῇ δειλίας,

42. Ако sâm ђаво признаје да му је снага ишчезла, ми треба да презремо и њега и његове демоне. И како се непријатељ и његови пси користе оваквим средствима, ми их можемо презријети познајући њихове слабости. Стога, не клонимо тако духом, нити будимо кукавице у својим срцима, нити се плашимо за себе говорећи: 'Плашим се да ће демон доћи и запосјести ме, да ће ме дизати и бацати, или да ће се изненада појавити преда мном и збунити ме.' Ослободимо се у потпуности таквих мисли и не будимо жалосни, него увијек одважни и радосни, вјерујући да смо безбједни. Усадимо у своје душе мисао да је Господ са нама – онај који је нагнао у бјекство силе зла и саломиио снагу њихову. Јер када нам долазе, долазе у облику који одговара стању у којем нас затекну и прилагоде своју обману стању ума у каквом нас затекну. Те тако, ако нас затекну уплашене и збуњене, одмах ће запосјести то мјесто, попут провалника, пошто су га нашли без чувара. И све на шта помишљамо, они чине, и још много више. Ако нас нађу малодушне и у кукавичлуку, силно увећају терор варкама и пријетњама. И овако несрећна душа бива измучена. Али ако нас виде како ликујемо у Господу промишљајући о блаженству које ће доћи, мислећи на Господа, сматрајући да је све у Његовим рукама, да ниједан зао дух нема никакву власт над хришћанином, нити над било киме, када виде душу утврђену овим мислима, збуне се и врате се. Зато се непријатељ повукао од Јова,¹⁰⁸ видјевши како се овај оградио од њега. Али затекавши Јуду без одбране, узео

μηδὲ ἀναπλάττωμεν ἑαυτοῖς φόβους, λέγοντες· Μὴ ἄρα δαίμων ἐλθὼν ἀνατρέψῃ με· μὴ ἄρα βασιτάξας καταβάλλῃ, ἢ ἑξαίφνης ἐπιστὰς ἐκταράξῃ. Μηδ' ὅλως ἐνθυμώμεθα τοιαῦτα, μηδὲ λυπώμεθα ὡς ἀπολλύμενοι· θαρρόμεν δὲ μᾶλλον καὶ χαίρωμεν ἀεὶ, ὡς σωζόμενοι· καὶ λογιζώμεθα τῇ ψυχῇ, ὅτι Κύριος μεθ' ἡμῶν ἐστίν, ὁ τροπώσας καὶ καταργήσας αὐτούς. Καὶ διανοώμεθα δὲ καὶ ἐνθυμώμεθα ἀεὶ, ὅτι, ὄντος τοῦ Κυρίου μεθ' ἡμῶν, οὐδὲν ἡμῖν οἱ ἐχθροὶ ποιήσουσιν. Ἐλθόντες γὰρ, ὁποίους ἂν εὕρωσιν ἡμᾶς, τοιοῦτοι καὶ αὐτοὶ γίνονται πρὸς ἡμᾶς, καὶ πρὸς ᾧς εὕρισκουσιν ἐν ἡμῖν ἐννοίας, οὕτω καὶ αὐτοὶ τὰς φαντασίας ἀφομοιοῦσιν. Ἐὰν μὲν οὖν δειλιῶντας εὕρωσι καὶ ταραττομένους, εὐθὺς αὐτοὶ, ὡς λησταί, τὸν τόπον ἀφύλακτον εὐρόντες, ἐπιβαίνουσι· καὶ ὅπερ ἀφ' ἑαυτῶν λογιζόμεθα, τοῦτο μετὰ προσθήκης ποιοῦσιν. Ἐὰν γὰρ βλέπωσιν ἡμᾶς φοβουμένους καὶ δειλιῶντας, μειζόνως αὐξάνουσι τὴν δειλίαν ἐν ταῖς φαντασίαις καὶ ταῖς ἀπειλαῖς, καὶ λοιπὸν ἐν τούτοις ἢ ταλαίπωρος κολάζεται ψυχὴ· ἐὰν δὲ χαίροντας ἡμᾶς εὕρωσιν ἐν Κυρίῳ, καὶ λογιζομένους περὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ ἐνθυμουμένους τὰ τοῦ Κυρίου, καὶ διαλογιζομένους, ὅτι πάντα ἐν χειρὶ Κυρίου ἐστὶ, καὶ οὐδὲν ἰσχύει δαίμων κατὰ Χριστιανοῦ, οὐδὲ ὅλως ἐξουσίαν ἔχει κατὰ τινος βλέποντες ἡσφαλισμένην τὴν ψυχὴν τοῖς τοιούτοις λογισμοῖς, ἀποστρέφονται κατησχυμμένοι. Οὕτως τὸν μὲν Ἰωβ ἰδὼν ὁ ἐχθρὸς περιπεφραγμένον, ἀνεχώρησεν ἀπ' αὐτοῦ· τὸν δὲ Ἰούδαν γυμνὸν ἀπὸ τούτων εὐρὼν, ἠχμαλώτισεν. Ὡστε, εἰ θέλομεν καταφρονεῖν τοῦ ἐχθροῦ, λογιζώμεθα ἀεὶ τὰ τοῦ Κυρίου, καὶ χαιρέτω

га је као заточеника.¹⁰⁹ Стога, ако желимо да презремо непријатеља, размишљајмо увијек о дјелима Господњим и нека нам се душа увијек радује у нади. И увидјећемо да су замке демонâ као дим и да они сами радије бјеже него што нас гоне, јер су, како сам већ рекао, превише страшливи имајући на уму ватру која има је припремљена.

43. А да их се не бисте плашили, поступајте овако. Кад год вам се јави какво виђење, не будите обузети страхом, већ одважно упитајте, ма шта да је било: 'Ко си ти и одакле долазиш?' И ако је то виђење светитеља, увјериће вас и измијенити ваш страх у радост. Али ако је виђење од ђавола, одмах постаје слабо пред вашом непоколебљивошћу. Јер доказ је непомућеног духа ако само упитате 'Ко си ти и одакле долазиш?'. Упитавши ово, Навинов син¹¹⁰ дознао је ко му је био помоћник, а непријатељ није успио умаћи ни Даниловом¹¹¹ испитивању.¹¹²

44. Док је Антоније говорио, сви су ликовали. У неким се увећала љубав ка врлини, други су се утјешили због своје немарности, трећи су прекинули са уображеношћу. А сви су били убијеђени у то да презру нападе ђавола и дивили су се милости коју је Господ дао Антонију како би овај могао разликовати духове. Њихове келије биле су у планинама, испуњене мноштвом људи који су пјевали псалме, воћели да читају, постили су, молили се, радовали у нади ономе што ће доћи, трудили се у давању милостиње и чували

ἀεὶ ἢ ψυχὴ τῇ ἐλπίδι· καὶ ὁψόμεθα ὥς καπνὸν τὰ τῶν δαμώνων παίγνια, καὶ μᾶλλον φεύγοντας αὐτοὺς ἢ διώκοντας. Εἰσὶ γὰρ λίαν αὐτοὶ, καθὰ προεῖπον, δειλοὶ, προσδοκῶντες ἀεὶ τὸ ἡτοίμασμένον αὐτοῖς πῦρ.

43. Καὶ τοῦτο δὲ πρὸς ἀφοβίαν κατ' ἐκείνων ἔχετε παρ' ἑαυτοῖς τὸ τεκμήριον· Ὅταν τις φαντασία γένηται, μὴ προκατάπιπτε ἐν δειλίᾳ, ἀλλ' ὅποια ἂν ᾖ, θαρρῶν ἐρώτα πρῶτον· Τίς εἶ σὺν, καὶ πόθεν; Καὶ ἐὰν μὲν ᾖ ἁγίων ὁπτασία, πληροφοροῦσί σε, καὶ τὸν φόβον σου εἰς χαρὰν μεταβάλλουσιν· ἐὰν δὲ διαβολικὴ τις ᾖ, εὐθὺς ἐξασθενεῖ, βλέπουσα ἐρῶμένην τὴν διάνοιαν· ἀταραξίας γὰρ τεκμήριον τὸ ὅλως πυνθάνεσθαι· Τίς εἶ, καὶ πόθεν; Οὕτως ὁ μὲν τοῦ Ναυῆ, ἐρωτήσας, ἔμαθεν· ὁ δὲ ἐχθρὸς οὐκ ἔλαθεν ἐρωτήσαντα τὸν Δανιήλ.

44. Ταῦτα διαλεγομένου τοῦ Ἀντωνίου, πάντες ἔχαιρον· καὶ τῶν μὲν ὁ ἔρως τῆς ἀρετῆς ἠϋξανε, τῶν δὲ ἢ ὀλιγωρία παρεκβαλεῖτο,¹⁰ καὶ ἄλλων ἢ οἵησις ἐπαύετο· πάντες τε ἐπέιθοντο καταφρονεῖν τῆς δαιμονικῆς ἐπιβουλῆς, θαυμάζοντες τὴν δοθεῖσαν παρὰ τοῦ Κυρίου Ἀντωνίῳ χάριν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πνευμάτων. Ἦν οὖν ἐν τοῖς ὄρεσι τὰ μοναστήρια ὥς σκηναὶ πεπληρωμέναι θείων χορῶν, ψαλλόντων, φιλολογούντων, νηστευόντων, εὐχομένων, ἀγαλλιωμένων ἐπὶ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι, καὶ ἐργαζομένων εἰς τὸ ποιεῖν ἐλεημοσύνας, ἀγάπην τε καὶ συμφωνίαν ἐχόντων εἰς ἀλλήλους. Καὶ ἦν ἀληθῶς ἰδεῖν ὥσπερ χώραν τινὰ καθ' ἑαυτὴν οὖσαν θεοσεβείας καὶ δικαιοσύνης. Οὐκ ἦν

¹⁰ τῶν δὲ ἢ ὀλιγωρία παρεκβαλεῖτο

љубав и слогу међу собом. И заиста се могао видјети предио испуњен побожношћу и праведношћу. Нико није наносио зло, нити га трпио од кога, нити су их кори́ли порезници. Умјесто тога било је мноштво подвижника са једним циљем: да достигну врлину. Свако ко би погледао на келије, увидјевши благочестије међу монасима, узвикнуо би: 'Како су лијепи шатори твоји, Јакове, и колибе твоје, Израилу! Пружили су се као потоци, као вртови крај ријеке, као мирисава дрвета која је посадио Господ, као кедри на води.'¹¹³

[Како је Антоније овога пута обновио своје
подвижничке напоре]

45. Антоније се по обичају вратио сам у келију, те је умножио подвиг. Сваки дан је, жудећи за небеским обитавалиштима, промишљао о њима, као и о краткоћи људског живота. Када би помислио на духовне способности душе, са срамом је јео, спавао и чинио друге тјелесне потребе. Често, када би требало да једе са другим подвижницима, а сјећајући се духовне хране, молио би да му буде допуштено да оде и повукао би се далеко од њих, сматрајући неком врстом срамоте ако би био виђен како једе са осталима. Када је био сам, јео је само колико му је било потребно. Често је јео и са братијом, али прекривен срамом због прилике у којој се нашао, и даље одважно говорећи ријечи утјехе. Имао је обичај да каже како би човјек требало да све вријеме посвети својој души умјесто тијелу, но да и

γὰρ ἐκεῖ ὁ ἀδικῶν ἢ ὁ ἀδικούμενος, οὐδὲ μέμψις φορολόγου· ἀλλὰ πλῆθος μὲν ἀσκητῶν, ἐν δὲ τῶν πάντων εἰς ἀρετὴν τὸ φρόνημα· ὥστε ἰδόντα τινὰ πάλιν τὰ μοναστήρια, καὶ τὴν τοιαύτην τῶν μοναχῶν τάξιν, ἀναφωνήσαι καὶ εἰπεῖν· Ὡς καλοὶ σου οἱ οἴκοι, Ἰακώβ, αἱ σκηναὶ σου, Ἰσραήλ! ὥσει νάπαι σκιαζουσai, καὶ ὥσει παράδεισος ἐπὶ ποταμὸν, καὶ ὥσει σκηναὶ, ἃς ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ ὥσει κέδροι παρ' ὕδασι.

45. Αὐτοὺς μέντοι συνήθως καθ' ἑαυτὸν ἀναχωρῶν ἐν τῷ ἑαυτοῦ μοναστηρίῳ, ἐπέτεινε τὴν ἄσκησιν, καθ' ἡμέραν τε ἐστέναζεν, ἐνθυμούμενος τὰς ἐν οὐρανῷ μονὰς, τὸν τε πόθον ἔχων εἰς αὐτάς, καὶ σκοπῶν τὸν ἐφήμερον τῶν ἀνθρώπων βίον. Καὶ γὰρ μέλλων ἐσθίειν καὶ κοιμᾶσθαι, καὶ ἐπὶ ταῖς ἄλλαις ἀνάγκαις τοῦ σώματος ἔρχεσθαι, ἡσχύνετο, τὸ τῆς ψυχῆς λογιζόμενος νοερόν. Πολλάκις γοῦν μετὰ πολλῶν ἄλλων μοναχῶν μέλλων ἐσθίειν, ἀναμνησθεὶς τῆς πνευματικῆς τροφῆς, παρητήσατο, καὶ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀπῆλθε, νομίζων ἐρυθριᾶν, εἰ βλέποίτο παρ' ἐτέρων ἐσθίων· ἥσθιε μέντοι καθ' ἑαυτὸν διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀνάγκην· πολλάκις δὲ καὶ μετὰ τῶν ἀδελφῶν· αἰδούμενος μὲν ἐπὶ τούτοις, παρῴρησιαζόμενος δὲ ἐπὶ τοῖς ὑπὲρ ὠφελείας λόγοις. Καὶ ἔλεγε χρῆναι τὴν πᾶσαν σχολὴν διδόναι τῇ ψυχῇ μᾶλλον ἢ τῷ σώματι, καὶ συγχωρεῖν μὲν διὰ τὴν ἀνάγκην ὀλίγον καιρὸν τῷ σώματι, τὸ δὲ ὅλον σχολάζειν τῇ ψυχῇ μᾶλλον, καὶ τὴν ταύτης ὠφέλειαν ζητεῖν· ἵνα μὴ αὕτη καθέλκηται ὑπὸ τῶν ἡδονῶν τοῦ σώματος, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ σῶμα παρ' αὐτῆς δουλαγωγῆται· τοῦτο γὰρ εἶναι τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Σωτῆρος· Μὴ μερμινήση-

тијелу ипак уступи нешто времена како би задовољио и његове потребе. А остатак времена што озбиљније да посвети души и трага за оним што јој је од користи, како не би била оборена тјелесним ужицима, већ на-против – како би тијело било подређено души. Јер о овоме је говорио Господ: „Не брините се, дакле, говорећи: шта ћемо јести, или шта ћемо пити, или чиме ћемо се одјенути? Јер све ово незнабошци ишту; а зна и Отац ваш небески да вама треба све ово. Него иштите најприје Царство Божије и правду његову, и ово ће вам се све додати.“¹¹⁴

[Како је Антоније трагао за мучеништвом у Александрији током гоњења у вријеме цара Максимиана]

46. Потом су почела гоњења Цркве под царем Максимином.¹¹⁵ Када су свети мученици били одвођени у Александрију, Антоније је напустио келију и ишао за њима, говорећи: „Хајде и ми да идемо да, ако устреба, исповједимо вјеру или да гледамо како то они чине.“ Чезнуо је за тим да страда мученичком смрћу, но не хотећи се сам предати,¹¹⁶ помагао је исповједницима у рудницима и у затворима. У судницама је био веома ревностан бодрећи оне који су изведени пред суд. А оне који су страдали пратио је до краја. Увидјевши одважност Антонија и његових пратилаца и њихову ревност у овоме, судија је наредио да се монаси више не смију појављивати у судници, нити да се задржавају у граду. Сви су настојали да се сакрију

τε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τίφάγητε, μηδὲ τῷ σώματι τί ἐνδύσθησθε. Καὶ ὑμεῖς μὴ ζητεῖτε τί φάγητε ἢ τί πῖντε, καὶ μὴ μετεωρίζεσθε· ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ἐπιζητεῖ. Ὑμῶν δὲ ὁ Πατὴρ οἶδεν, ὅτι χρήσετε τούτων ἀπάντων. Πλὴν ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

46. Μετὰ ταῦτα κατέλαβε τὴν Ἐκκλησίαν ὁ κατὰ Μαξιμῖνον τὸ τηνικαῦτα γενόμενος διωγμός· καὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων ἀγομένων εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἠκολούθησε καὶ αὐτὸς, ἀφείς τὸ μοναστήριον, λέγων· Ἀπέλθωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα ἀγωνιζώμεθα κληθέντες, ἢ θεωρήσωμεν τοὺς ἀγωνιζομένους. Καὶ πόθον μὲν εἶχε μαρτυρῆσαι παραδοῦναι δὲ μὴ θέλων ἑαυτὸν, ὑπερέτει τοῖς ὁμολογηταῖς ἐν τε τοῖς μετάλλοις καὶ ἐν ταῖς φυλακαῖς. Πολλή τε ἦν αὐτῷ σπουδὴ ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ἀγωνιζομένους μὲν τοὺς καλουμένους ἐπαλείφειν εἰς προθυμίαν, μαρτυροῦντας δὲ αὐτοὺς ἀπολαμβάνειν καὶ προπέμπειν ἕως τελειωθῶσιν. Ὁ γοῦν δικαστὴς, βλέπων αὐτοῦ τε καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τὸ ἄφοβον, καὶ τὴν εἰς τοῦτο σπουδὴν, παρήγγειλε μηδένα τῶν μοναχῶν ἐν τῷ δικαστηρίῳ φαίνεσθαι, μηδὲ ὅλως ἐν τῇ πόλει διατρίβειν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἔδοξαν κρύπτεσθαι τὴν ἡμέραν ἐκείνην· ὁ δὲ Ἀντώνιος τοσοῦτον ἐφρόντισεν, ὥστε καὶ μᾶλλον πλῦναι τὸν ἐπενδύτην, καὶ τῇ ἐξῆς ἔμπροσθεν ἐφ' ὑψηλοῦ στήναι, καὶ φαίνεσθαι τῷ ἡγεμόνι λαμπρόν. Πάντων οὖν ἐπὶ τούτῳ θαυμαζόντων, καὶ τοῦ ἡγεμόνος ὀρῶντος, καὶ μετὰ τῆς τάξεως¹¹

¹¹ μετὰ τὴν προᾶξιν

тога дана, али Антоније је толико занемарио наређење да је опрао одјећу и на узвишењу пред свима престајао цијели сљедећи дан, појавивиши се пред управитељем у чистој одјећи. И чудили су се овоме. Видјевши то, управитељ је након суђења само прошао, а Антоније је храбро стајао, показујући спремност нас хришћана. Као што сам раније рекао, он се молио да пострада мученички, и чинило се да тугује када то није страдањем и посвједочио. Господ га је чувао због нас и због других, како би многима постао учитељ у подвигу, којем се поучио у *Писму*. Многи су пожељели да подражавају пут којим иде, гледајући његов начин живота. Опет је као и обично помагао исповједницима и како је био заточен с њима, трудио се да им служи.

[Како је живио у вријеме по гоњењу]

47. Када су гоњења напоскон окончана и пошто је пострадао блажени епископ Петар,¹¹⁷ Антоније је отишао [из Александрије] и опет се повукао у своју келију, гдје је данима био мученик своје савјести, подвизавајући се у вјери. Само што му је подвиг био строжи: непрестано је постио, обучен у хаћину која је изнутра била обложена длаком, а споља је била од коже (коју је носио до смрти).¹¹⁸ Није се умивао водом, нити се чистио од прљавштине. Никада није опрао своја стопала, нити је подносио да их стави у воду, сем ако је било у нужди. Нико га никада није видио без

αὐτοῦ διαβαίνοντος, αὐτὸς ἀτρέμας εἰστήκει, δεικνὺς ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν τὴν προθυμίαν· ἠύχετο γὰρ καὶ αὐτὸς μαρτυρῆσαι, καθὰ προεῖπον. Αὐτὸς μὲν οὖν λυπούμενῳ ἑώρακε, ὅτι μὴ μεμαρτύρηκεν· ὁ δὲ Κύριος ἦν αὐτὸν φυλάττων εἰς τὴν ἡμῶν καὶ τὴν ἑτέρων ὠφέλειαν, ἵνα καὶ ἐν τῇ ἀσκήσει, ἣν ἐκ τῶν Γραφῶν αὐτὸς μεμάθηκε, πολλοῖς διδάσκαλος γένηται. Καὶ γὰρ καὶ μόνον βλέποντες αὐτοῦ τὴν ἀγωγὴν, πολλοὶ τῆς πολιτείας αὐτοῦ ἐσπουδάζοντο ζηλωταὶ γενέσθαι. Πάλιν οὖν ὑπηρέτει συνήθως τοῖς ὁμολογηταῖς, καὶ ὡς συνδεδεμένος αὐτοῖς, ἦν κοπιῶν ἐν ταῖς ὑπηρεσίαις.

47. Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν ὁ διωγμὸς ἐπαύσατο, καὶ μεμαρτύρηκεν ὁ μακαρίτης ἐπίσκοπος Πέτρος, ἀπεδήμησε, καὶ πάλιν εἰς τὸ μοναστήριον ἀνεχώρει, καὶ ἦν ἐκεῖ καθ' ἡμέραν μαρτυρῶν τῇ συνειδήσει, καὶ ἀγωνιζόμενος τοῖς τῆς πίστεως ἄθλοις. Καὶ γὰρ καὶ ἀσκήσει πολλῇ καὶ συντονωτέρῳ ἐκέχρητο· ἐνήστευε γὰρ αἰεὶ, τὸ δὲ ἔνδυμα εἶχεν ἔνδον μὲν τρίχινον, ἐπάνω δὲ δερμάτινον, ὃ καὶ ἕως τελευτῆς τετήρηκε, μήτε σῶμα διὰ ῥύπον ὕδατι λούσας, μήθ' ὅλως τοὺς πόδας ἀπονίψας, ἢ καὶ ἀπλῶς εἰς ὕδωρ αὐτοὺς χωρὶς ἀνάγκης ἀνασχόμενος ἐμβαλεῖν· ἀλλ' οὐδὲ γυμνωθέντα τις αὐτὸν ἑώρακεν, οὐδὲ ὅλως τὸ σῶμά τις εἶδε Ἀντωνίου γυμνὸν, εἰ μὴ ὅτε τελευτήσας ἐθάπτετο.

48. Ἀναχωροῦντι τοίνυν αὐτῷ, καὶ προθεμένῳ ποιῆσαι χρόνον, ὥστε μήτε αὐτὸν προῖεναι, μήτε τινὰ δέξασθαι, Μαρτινιανὸς τις ἄρχων στρατιωτῶν, ἐλθὼν, ἐγένετο δι' ὅχλου τῷ Ἀντωνίῳ· εἶχε γὰρ ὑπὸ δαίμονος ἐνοχλουμένην τὴν θυγατέρα· ὡς δὲ ἐπὶ πολὺ διέμενε

одјеће, нити потпуно голог тијела, осим по смрти, када је сахрањен.

[Како је Антоније изгнао злог духа из жене]

48. Када се повукао, дуго времена проводио је у самоћи, никоме не дозвољавајући да га посјећује, а онда му дође војни заповједник Мартинијан, који је имао ћерку запосједнуту злим духом. И пошто је не-престано куцао на врата молећи Антонија да изађе и помоли се Богу за његово дијете, овај, не могавши поднијети да отвори врата, провирио је одозго рекавши: „Човјече, зашто ме зовеш? И ја сам само човјек као сваки од вас. Али ако вјерујеш у Христа, коме служим, иди, помоли се Богу, и биће ти по вјери твојој.“ Одмах је отишао, вјерујући у Христа и призивајући га, и би му ћерка очишћена од злого духа. Мноштво је тога што је кроз Антонија учинио Господ, који је рекао: „Иштите и даће вам се.“¹¹⁹ Многи су болесни спавали испред келије када не би отворио своја врата. И били су излијечени сопственом вјером и искреним молитвама.

κόπτων τὴν θύραν καὶ ἀξιῶν ἐλθεῖν αὐτόν, καὶ εὗξα-
σθαι τῷ Θεῷ διὰ τὴν παῖδα· ἀνοῖξαι μὲν οὐκ ἠνέσχε-
το, παρὰκύψας δὲ ἄνωθεν, εἶπεν· Ἄνθρωπε, τί μου κα-
τακράξεις; ἄνθρωπός εἰμι καὶ γὰρ ὡσπερ καὶ σύ. Εἰ δὲ
πιστεύεις τῷ Χριστῷ, ᾧ λατρεύω, ὕπαγε, καὶ ὡς πι-
στεύεις εὗξαι τῷ Θεῷ, καὶ γίνεται. Εὐθύς οὖν ἐκεῖνος
πιστεύσας, καὶ ἐπικαλεσάμενος τὸν Χριστὸν, ἀπῆλθεν,
ἔχων τὴν θυγατέρα καθαρισθεῖσαν ἀπὸ τοῦ δαίμονος.
Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα δι' αὐτοῦ πεποίηκεν ὁ Κύριος, ὃ
λέγων· Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν. Πλείστοι γὰρ τῶν
πασχόντων, μὴ ἀνοίγοντος αὐτοῦ τὴν θύραν, μόνον
ἐκάθευδον ἔξω τοῦ μοναστηρίου, καὶ πιστεύοντες καὶ
εὐχόμενοι γνησίως, ἐκαθαρίζοντο.

49. Ὡς δὲ εἶδεν ἑαυτὸν ὀχλούμενον ὑπὸ πολλῶν
καὶ μὴ ἀφιέμενον κατὰ γνώμην ἀναχωρεῖν, ὡς βούλε-
ται· εὐλαβηθεὶς μὴ ἔξ ὧν ὁ Κύριος ποιεῖ δι' αὐτοῦ, ἦ
αὐτὸς ἐπαρθῇ, ἦ ἄλλος τις ὑπὲρ ὃ ἐστὶ λογίσηται περὶ
αὐτοῦ, ἐσκέψατο καὶ ὥρμησεν ἀνελθεῖν εἰς τὴν ἄνω Θη-
βαΐδα πρὸς τοὺς ἀγνοοῦντας αὐτόν. Καὶ δὴ παρὰ τῶν
ἀδελφῶν δεξάμενος ἄρτους, ἐκάθητο παρὰ τὰς ὄχθας
τοῦ ποταμοῦ, σκοπῶν εἰ ἄρα παρέλθοι πλοῖον, ἵνα
ἐμβὰς ἀνέλθῃ μετ' αὐτῶν. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ σκεπτομένου,
φωνή τις ἄνωθεν γέγονε πρὸς αὐτόν· Ἀντώνιε, ποῦ πο-
ρεύῃ, καὶ διὰ τί; Ὁ δὲ μὴ ταραχθεὶς, ἀλλ' ὡς εἰθῶς
καλεῖσθαι πολλάκις οὕτως, ἐπακούσας, ἀπεκρίνατο,
λέγων· Ἐπειδὴ οὐκ ἐπιτρέπουσί μοι ἡρεμεῖν οἱ ὄχλοι,
διὰ τοῦτο βούλομαι ἀνελθεῖν εἰς τὴν ἄνω Θηβαΐδα, διὰ
τὰς πολλὰς τῶν ὧδέ μοι γινομένας ἐνοχλήσεις, καὶ μάλι-
στα διὰ τὸ ἀπαιτεῖσθαι με παρ' αὐτῶν τὰ ὑπὲρ τὴν ἐμὴν

[О одласку Антонијевом у унутрашњост планине]

49. Када је видео да га многи опсједају, те да се није успио повући како је намјеравао и желио, а плашећи се да би због знамења која је Господ чинио кроз њега могао бити величан или да би неко о њему могао помислити нешто више него што би требало, размислио је и пошао у горњу Тебаиду, ка онима који га нису познавали. Узевши векне хљеба од братије, спустио се на обалу ријеке, тражећи какав чамац у поласку да би се укрцао и њиме стигао у горње крајеве. Док је размишљао о томе, дође му глас одозго: „Антоније, куда идеш и због чега?“ А он, неузнемирен, јер је био навикнут да овако буде дозиван, пошто је чуо глас, одговори ријечима: „Будући да ми многи нису дали мира, желим отићи у горњу Тебаиду због силних потешкоћа које су ми се овдје јавиле, а нарочито зато што су од мене захтијевали ствари које су изнад моје моћи.“ А глас му рече: „Чак и да одеш горе у Тебаиду, или се спустиш доље у Буколију,¹²⁰ мораћеш истрпјети удвостручен терет. Али ако уистину желиш мир, поћи у унутрашњост пустиње.“ А када је Антоније рекао: „Ко ће ми показати пут пошто га ја не знам?“; глас га је одмах упутио на Сарацене¹²¹ који су пошли баш тим путем. Антоније им је пришао и упитао их може ли поћи с њима у пустињу. А они су га, научени Провиђењем, радо прихватили. Пошто су путовали три дана и три ноћи, доспио је до врло високе планине, у чијем је подножју био чист извор слатке и врло

δύναμιν. Ἡ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔφη· Κἂν εἰς τὴν Θηβαΐδα ἀνέλθης, κἂν, ὥς ἐνθυμῇ, κατέλθης εἰς τὰ βουκόλια, πλείω καὶ διπλασίονα τὸν κάματον ἔχεις ὑπομένειν. Εἰ δὲ θέλεις ὄντως ἡρεμεῖν, ἀνελθε νῦν εἰς τὴν ἐνδοτέραν ἔρημον. Τοῦ δὲ Ἀντωνίου λέγοντος· Καὶ τίς δεῖξει μοι τὴν ὁδόν; ἄπειρος γάρ εἰμι ταύτης· εὐθύς ἔδειξεν αὐτῷ Σαρακηνοὺς μέλλοντας ὁδεύειν τὴν ὁδὸν ἐκείνην. Προσελθὼν τοίνυν, καὶ ἐγγίσας αὐτοῖς ὁ Ἀντώνιος, ἡξίου σὺν αὐτοῖς εἰς τὴν ἔρημον ἀπελθεῖν. Οἱ δὲ, ὥσπερ ἐξ ἐπιτάγματος τῆς Προνοίας, προθύμως αὐτὸν ἐδέξαντο· καὶ ὁδεύσας τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας μετ' αὐτῶν, ἦλθεν εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν· καὶ ὕδωρ μὲν ἦν ὑπὸ τὸ ὄρος διειδέστατον, γλυκὺ, καὶ μάλα ψυχρόν. Πεδιὰς δὲ ἔξωθεν, καὶ φοῖνικες ἀμεληθέντες ὀλίγοι.

50. Ὁ οὖν Ἀντώνιος, ὥσπερ θεόθεν κινούμενος, ἠγάπησε τὸν τόπον· οὗτος γὰρ ἦν ὃν ἐσήμανεν ὁ λαλήσας αὐτῷ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ. Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν δεξιόμενος παρὰ τῶν συνοδευσάντων ἄρτους, ἔμενεν ἐν τῷ ὄρει μόνος, οὐδενὸς ἑτέρου συνόντος αὐτῷ· ὥς γὰρ ἴδιον οἶκον ἐπιγνοὺς, εἶχε λοιπὸν τὸν τόπον ἐκεῖνον. Αὐτοί τε οἱ Σαρακηνοὶ, θεωρήσαντες τὴν Ἀντωνίου προθυμίαν, ἐξεπίτηδες ἐκείνην τὴν ὁδὸν διήρχοντο, καὶ χαίροντες ἔφερον ἄρτους αὐτῷ· εἶχε δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν φοινίκων ὀλίγην τινὰ τότε καὶ εὐτελεῖ παραμυθίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα, μαθόντες οἱ ἀδελφοὶ τὸν τόπον, ὥς τέκνα, πατρὸς μνημονεύοντες, ἐφρόντιζον ἀποστέλλειν αὐτῷ· ἀλλ' ὁρῶν ὁ Ἀντώνιος, ὅτι προφάσει τοῦ ἄρτου σκύλλονταί τινες ἐκεῖ, καὶ κάματον ὑπομένουσι· φειδόμενος καὶ ἐν τούτῳ τῶν μοναχῶν, ἐβουλεύσατο

хладне воде. У околини је била равница и неколико дивљих палми.

50. Антоније је, доведен ту Божјом вољом, заволио мјесто,¹²² јер је било управо оно које му је назначио онај с ким је разговарао на обали ријеке. Узевши нешто хљебова од својих сапутника, остао је сам у планини, није било никога више. Прихватајући га као свој дом, остао је на том мјесту и убудуће. Али Сарацени, увидјевши Антонијеву озбиљност, намјерно су ишли тим путем и с радошћу му доносили хљебове, док су њему понекад и палме пружале скромно окрепљење. Међутим, када су сабраћа сазнала гдје се налази, побринула су се да му пошаљу хљеба, будући као дјеца пажљива према оцу. Када је Антоније увидио да је то неким изазивало проблеме и потешкоће, а да би их поштедио, умолио је оне који су му долазили да му донесу лопату, сјекиру и мало кукуруза. И када су му донијели, обишао је земљу по планини. Нашавши погодно мјесташце, обрадио га је. Имао је и довољно воде за залијевање, те је засијао. Чинећи тако из године у годину, почео је да справља и хлеб, радујући се што не мора бити проблем и оптерећење другима. Послије је, видјевши да људи опет долазе, узгојио и нешто зелениша, како би се придошли, након терета напорног пута, могли и окријепити. Испрва су дивље звијери из пустиње, долазећи да се напоје, штетиле сјемену и усјевима. Антоније, њежно зграбивши једну од њих, рече: „Зашто ме дирате када ја не дирам нико-

καθ' ἑαυτὸν, καὶ τῶν εἰσερχομένων τινὰς πρὸς αὐτὸν ἠξίωσε κομίσαι αὐτῷ δίκελλαν, καὶ πέλεκυν, καὶ σίτον ὀλίγον. Ὡς δὲ ἐκομίσθη ταῦτα, διοδεύσας τὴν περὶ τὸ ὄρος γῆν, βραχύτατόν τινα τόπον εὐρὼν ἐπιτήδειον, ἐγεώργησε· καὶ τὸν ἐκ τοῦ ὕδατος ποτισμὸν ἀφθόνως ἔχων, ἔσπειρε. Καὶ κατ' ἐνιαυτὸν τοῦτο ποιῶν, εἶχεν ἐκεῖθεν τὸν ἄρτον· χαίρων, ὅτι μηδενὶ διὰ τοῦτο γενήσεται ὀχληρὸς, καὶ ὅτι ἐν πᾶσιν ἑαυτὸν ἀβαρῆ φυλάττει. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα βλέπων πάλιν τινὰς ἐρχομένους, ἐγεώργησε καὶ ὀλιγοστὰ λάχανα, ἵνα ὁ εἰσερχόμενος ἔχη τινὰ παραμυθίαν ὀλίγην τοῦ καμάτου τῆς καλεπῆς ἐκείνης ὁδοῦ. Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ θηρία προφάσει τοῦ ὕδατος ἐρχόμενα, πολλάκις ἔβλαπτον αὐτοῦ τὸν σπόρον καὶ τὴν γεωργίαν· αὐτὸς δὲ χαριέντως κρατήσας ἐν τῶν θηρίων, ἔλεγε τοῖς πᾶσι· Διὰ τί με βλάπτετε, μηδὲν ἐμοῦ βλάπτοντος ὑμᾶς; Ἀπέλθετε, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου μηκέτι ἐγγίσητε τοῖς ὧδε. Καὶ ἐξ ἐκείνου λοιπὸν, ὥσπερ φοβηθέντα τὴν παραγγελίαν, οὐκ ἔτι τῷ τόπῳ ἤγγισαν.

51. Αὐτὸς μὲν οὖν μόνος ἦν εἰς τὸ ἔσω ὄρος, ταῖς εὐχαῖς καὶ τῇ ἀσκήσει σχολάζων· οἱ δὲ ἀδελφοὶ οἱ διακονοῦντες αὐτῷ, ἠξίωσαν αὐτὸν, ἵνα διὰ μηνῶν εἰσερχόμενοι κομίζωσιν αὐτῷ ἐλαίας καὶ ὄσπριον καὶ ἔλαιον¹² γέρων γὰρ λοιπὸν ἦν. Ἐκεῖ τοίνυν ἀναστρεφόμενος, ὅσας ὑπέμεινε πάλας, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀντικειμένους δαίμο-

¹² οἱ δὲ ἀδελφοὶ οἱ εἰσερχόμενοι ἠξίωσαν αὐτόν, καὶ διὰ μηνῶν διακονοῦντες ἐκόμιζον αὐτῷ ἐλαίας καὶ ὄσπριον καὶ ἔλαιον

га од вас? Одлазите, и именом Господа вам пријетим да се више не приближавате овом мјесту!“ И отада звијери нису прилазиле ни близу тога мјеста, плашећи се његове пријетње.

[Како се ту борио с демонима]

51. Антоније је био сам у унутрашњости планине, а вријеме је проводио у молитви и подвигу. Сабраћа која су га посјећивала умолила су га за дозволу и служили су му тако што су сваки мјесец долазили и доносили маслине, поврће и уље, јер је Антоније био већ веома стар. Ту је провео остатак живота, истрпјевши тако страшне борбе не „против крви и тијела“, ¹²³ као што је записано, него против непријатељских демона, како смо дознали од оних који су га посјетили. Они су тамо чули силну галаму, мноштво гласова и, такорећи, звекет оружја. Ноћу би видјели планину испуњену искрама и њега како се бори као против видљивих бића и како се моли. Охрабривао је оне који су му долазили, клечао је молећи и подвизавајући се. Уистину је било чудесно то да се човјек сам у таквој пустињи није плашио ни демона који су устајали на њега, нити свирепости четвороножних створења и језивих створова, а њих је било много. И заиста је, као што је написано, вјеровао у Бога као брдо Сион, ¹²⁴ непомућеног и неуздрманог ума, тако да су демони бјежали од њега, а дивље звијери, како је написано, биле у миру с њим. ¹²⁵

νας, ἐκ τῶν εἰσερχομένων πρὸς αὐτὸν ἔγνωμεν. Καὶ γὰρ κἄκει θορύβων, καὶ φωνῶν πολλῶν, καὶ κτύπων, ὡς ὅπλων ἤκουον· τό τε ὄρος νυκτὸς πλήρες θηρίων γενόμενον ἔβλεπον· ἐθεώρουν δὲ καὶ αὐτὸν ὡς πρὸς βλεπομένους μαχόμενον, καὶ εὐχόμενον κατ' αὐτῶν. Καὶ τοὺς μὲν ἐρχομένους πρὸς αὐτὸν παρεθάρρυνεν, αὐτὸς δὲ ἠγωνίζετο κάμπτων τὰ γόνατα καὶ προσευχόμενος τῷ Κυρίῳ. Καὶ ἦν ἀληθῶς θαύματος ἄξιον, ὅτι, μόνος ἐν τοιαύτῃ ἐρήμῳ ὦν, οὔτε δαιμόνων ἐφισταμένων ἐπτοεῖτο, οὔτε, τοσοῦτων ὄντων ἐκεῖ θηρίων¹³ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν, ἐφοβεῖτο τούτων τὴν ἀγριότητα· ἀλλ' ἀληθῶς, κατὰ τὸ γεγραμμένον, πεποιθὼς ἦν ἐπὶ Κύριον ὡς ὄρος Σιών, ἀσάλευτον ἔχων καὶ ἀκύμαντον τὸν νοῦν· ὥστε μᾶλλον τοὺς δαίμονας φεύγειν, καὶ τὰ θηρία τὰ ἄγρια, ὡς γέγραπται, εἰρηνεύειν πρὸς αὐτόν.

52. Ὁ μὲν οὖν διάβολος, ὡς ψάλλει Δαβὶδ, παρετηρεῖτο τὸν Ἀντώνιον, καὶ ἔτριξε κατ' αὐτοῦ τοὺς ὀδόντας· ὁ δὲ Ἀντώνιος παρεκαλεῖτο παρὰ τοῦ Σωτῆρος, ἀβλαβὴς διαμένων ἀπὸ τῆς ἐκείνου πανουργίας καὶ τῆς ποικίλης μεθοδείας. Ἀγρυπνοῦντι τοίνυν αὐτῷ νυκτὸς ἐπαφῆκε θηρία· καὶ σχεδὸν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐρήμῳ πᾶσαι αἱ ὕαιναι, ἐξελθοῦσαι τῶν φωλεῶν, περιεκύκλωσαν, καὶ μέσος ἦν αὐτός· χαινούσης δὲ, καὶ δάκνειν ἐκάστης ἀπειλούσης, συνεῖς τὴν τοῦ ἐχθροῦ τέχνην, εἶπε πάσαις αὐταῖς· Εἰ μὲν ἐξουσίαν ἐλάβετε κατ' ἐμοῦ, ἔτοιμός εἰμι βρωθῆναι παρ' ὑμῶν· εἰ δὲ παρὰ δαιμόνων ὑπεβλήθητε, μὴ μέλλετε, ἀλλ' ἀναχωρεῖτε· Χριστοῦ γὰρ δοῦλός εἰμι. Ταῦτα

¹³ σπινθήρων

52. Зато је ђаво, као што Давид каже у псалмима,¹²⁶ посматрао Антонија и шкргутао зубима на њега. Али Антонија је утјешио Спаситељ. И остао је неповријеђен од ђавољих смицалица и различитих наума. Док је бдио једне ноћи, ђаво је на њега послао дивље звијери. И скоро да су се све хијене из пустиње извукле из својих јазбина и опколиле га. Он је био у средини, а свака од њих је пријетила да га угризе. Знајући да је то непријатељево лукавство, рекао им је: „Ако имате власти нада мношћем, спреман сам да ме прождрете. Али ако су вас демони послали, немојте се више задржавати, него идите, јер сам ја слуга Христов.“ Чим је Антоније ово изговорио, оне се разбјежаше, гоњене том ријечју као бичем.

53. Након неколико дана, док је радио (био је предан тешком раду), неко је застао на вратима и повукао плетеницу коју је уплитао, јер је плео корпе које би као замјену давао посјетиоцима ако би му шта донјели. Уставши, угледао је звијер налик човјеку, али са ногама и стопалима као у магарца. Антоније се само прекрстио и рекао: „Ја сам слуга Христов. Ако си послат на мене, види – овдје сам.“ Али је звијер побјегла заједно са злим духовима, и у тој брзини пала је и скончала. И скончање звијери било је пад демона. На све начине покушавали су да му помету пут и одврате га од пустиње, али нису могли.

τοῦ Ἀντωνίου λέγοντος, ἔφυγον ἐκεῖναι, ὥς ὑπὸ μάστιγος τοῦ λόγου, διωκόμεναι.

53. Εἶτα μεθ' ἡμέρας ὀλίγας, ὥς εἰργάζετο (ἔμελε γὰρ αὐτῷ καὶ κοπιᾶν), ἐπιστάς τις τῇ θύρᾳ, εἴλκε τὴν σειρὰν τοῦ ἔργου· σπυρίδας γὰρ ἔρῳαπτε, καὶ ταύτας τοῖς εἰσερχομένοις ἀντὶ τῶν κομιζομένων αὐτῷ ἐδίδου. Ἀναστὰς δὲ, εἶδε θηρίον, ἀνθρώπῳ μὲν ἐοικὸς ἕως τῶν μηρῶν, τὰ δὲ σκέλη καὶ τοὺς πόδας ὁμοίους ἔχον ὄνῳ. Καὶ ὁ μὲν Ἀντώνιος μόνον ἑαυτὸν ἐσφράγισε, καὶ εἶπε· Χριστοῦ δοῦλός εἰμι· εἰ ἀπεστάλης κατ' ἐμοῦ, ἰδοὺ πάρειμι. Τὸ δὲ θηρίον σὺν τοῖς ἑαυτοῦ δαίμοσιν οὕτως ἔφυγεν, ὥς ὑπὸ τῆς ὀξύτητος πεσεῖν καὶ ἀποθανεῖν. Ὁ δὲ τοῦ θηρίου θάνατος πτώμα τῶν δαιμόνων ἦν. Πάντα γὰρ ἐσπούδαζον ποιεῖν, ἵνα καταγάγωσιν αὐτὸν ἐκ τῆς ἐρήμου, καὶ οὐκ ἴσχυσαν.

54. Ἀξιωθεὶς δέ ποτε παρὰ τῶν μοναχῶν κατελθεῖν πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐπισκέψασθαι διὰ χρόνου αὐτούς τε καὶ τοὺς τόπους, ὥδευσε σὺν τοῖς μοναχοῖς τοῖς ἀπαντήσασιν· κάμηλος δὲ ἐβάσταξε αὐτοῖς τοὺς ἄρτους καὶ τὸ ὕδωρ. Ἄνυδρος γὰρ ἡ ἔρημός ἐστιν ἐκεῖνη πᾶσα, καὶ οὐκ ἔστιν ὕδωρ πότιμον ὅλως, εἰ μὴ ἐν ἐκείνῳ τῷ ὄρει μόνῳ, ὅθεν καὶ ὕδρευσαντο, ἐν ᾧ καὶ τὸ μοναστήριόν¹⁴ ἐστιν αὐτοῦ. Λείψαντος τοίνυν τοῦ ὕδατος ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ καύματος ὄντος σφοδροτάτου, πάντες ἔμελλον κινδυνεύειν. Περιελθόντες γὰρ τοὺς τόπους, καὶ μὴ εὐρόντες ὕδωρ, οὐδὲ περιπατεῖν ἐδύναντο λοιπὸν, ἀλλὰ κατέκειντο χαμαὶ, τὴν τε κάμηλον ἀφῆκαν ἀπελ-

¹⁴ ἀσκητήριον

[О чудесном извору, о томе како је просвијетио монахе из спољашњости планине и о његовој сестри]

54. Једном су га монаси молили да се спусти и послје неког времена посјети њих и њихово бора-виште. Путовао је са онима који су дошли по њега. Камила је носила векне хљеба и воду. Сва та пустош била је сува и нигдје није било питке воде, осим у планини гдје је била и Антонијева келија, а одакле су је и понијели. Када им је успут воде понестало, а била је велика врућина, нађоше се у опасности. Тражили су је по око-лини, али је нису нашли. Зато нису могли ићи даље, него су лежали и очајавали, пустивши камилу да иде. А старац је видио да су сви у опасности и удаљио се уздишући у дубокој тузи, те клекнуо, испружио руке и помолио се. И одмах је Господ учинио да вода потече са мјеста на којем се молио, па су се сви напили и жив-нули. Пошто су напунили посуде водом, тражили су камилу и нашли су је, јер се десило да је уже запело за камен и тако је задржало. Повели су је и натоварили посуде са водом, те безбједно довршили путовање. И када је дошао у спољашње келије и поздравио их, гле-дали су на њега као на оца. Он их је такође, као да је са планине доносио потпору, обузимао својим ријечима и пружио помоћ. И опет је била радост у планинама, ревност у усавршавању и утјеха кроз заједничку врли-ну. Антоније се обрадовао видје-вши озбиљност мо-наха, те да му је сестра, подигнута у дјевствености, и сама постала предводница дјевственица.

θεῖν, ἀπογνόντες ἑαυτῶν. Ὁ δὲ γέρων, ὁρῶν πάντας κινδυνεύοντας, πάνυ λυπηθεὶς καὶ στενάξας, ὀλίγον ἀπ' αὐτῶν ἀπελθὼν, καὶ κλίνας τὰ γόνατα, καὶ τὰς χεῖρας ἐκτείνας, προσηύχετο· καὶ εὐθὺς ἐποίησεν ὁ Κύριος ὕδωρ ἐξελθεῖν, ἔνθα προσευχόμενος εἰστήκει καὶ οὕτως πiónτες οἱ πάντες, ἀνέπνευσαν· καὶ τοὺς ἀσκοὺς πλήσαντες, ἐζήτησαν τὴν κάμηλον, καὶ εὗρον· συνέβη γὰρ τὸ σχοινίον εἰς τινα λίθον περιειληθῆναι, καὶ οὕτω κατασχεθῆναι. Ἀγαγόντες τοίνυν καὶ ποτίσαντες, ἐπέθηκαν ἐπ' αὐτὴν τοὺς ἀσκοὺς καὶ διώδευσαν ἀβλαβεῖς. Ὡς δὲ ἦλθεν εἰς τὰ ἔξω μοναστήρια, πάντες ὡς πατέρα βλέποντες κατησπάζοντο. Καὶ αὐτὸς δὲ, ὥσπερ ἐφόδια φέρων ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἐξένιζεν αὐτοὺς τοῖς λόγοις, καὶ μετεδίδου τῆς ὠφελείας. Πάλιν τε ἦν χαρὰ ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ ζῆλος προκοπῆς, καὶ παράκλησις διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως. Ἐχαιρεν οὖν καὶ αὐτὸς, βλέπων τὴν τε τῶν μοναχῶν προθυμίαν, καὶ τὴν ἀδελφὴν γηράσασαν ἐν παρθενίᾳ, καθηγουμένην τε καὶ αὐτὴν ἄλλων παρθένων.

55. Μεθ' ἡμέρας τοίνυν εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὸ ὄρος· καὶ τότε λοιπὸν πολλοὶ πρὸς αὐτὸν εἰσῆρχοντο· καὶ ἄλλοι πάσχοντες ἐτόλμησαν εἰσελθεῖν· Πρὸς μὲν οὖν πάντας τοὺς εἰσερχομένους πρὸς αὐτὸν μοναχοὺς, τοῦτο συνεχῶς εἶχε τὸ παράγγελμα, πιστεῦειν εἰς τὸν Κύριον, καὶ ἀγαπᾶν αὐτὸν, φυλάττειν τε ἑαυτοὺς ἀπὸ ῥυπαρῶν λογισμῶν καὶ σαρκικῶν ἡδονῶν, καὶ, ὡς ἐν ταῖς Παροιμίαις γέγραπται, μὴ ἀπατᾶσθαι χορτασίᾳ κοιλίας· φεύγειν τε κενοδοξίαν, καὶ εὐχεσθαι συνεχῶς, ψάλλειν τε πρὸ ὕπνου καὶ μεθ' ὕπνον, καὶ ἀποστηθίζειν

[Колико је људски савјетовао оне који су му приступали]

55. Након неког времена вратио се у планину. И долазили су му многи, а усуђивали су се да дођу и они који су боловали. Свим монасима који су му стизали истрајно је давао овакав савјет: „Вјерујте у Бога и волите га. Чувајте се од нечистих мисли и тјелесних ужитака и, као што је написано у *Причама*, обмане лудости стомака. Молите се без престанка, избегавајте хвалисање, појте псалме прије спавања и, кад устајете од сна, чувајте у срцу заповијести *Писма*, имајте на уму подвиге светих, како би вас присјећање на заповијести могло увести у склад са ревношћу светитеља.“ А нарочито их је савјетовао да непрестано размишљају о апостоловим ријечима „сунце да не зађе у гњеву вашем“.¹²⁷ Сматрао је да је ово заједничко за све заповијести и да срџба, и не само она него ниједан гријех, не би требало да дочекају залазак сунца. „Било би добро и потребно да нас ни сунце не осуђи због нашег зла дању, нити мјесец због нашег зла ноћу, или какве зле помисли. Да бисмо се могли сачувати, добро је да послушамо и упамтимо апостолове ријечи: 'Сами себе испитујте, јесте ли у вјери, сами себе испробајте.'¹²⁸ Стога, причајте о својим поступцима дању и ноћу, и ако је ко гријешао, нека престане с тим. Ако није гријешао, нека се не хвали тиме, него нека пребива у том добру, бивајући пажљив и не осуђујући своје сажитеље 'докле не дође Господ, који ће и освијетлити што је сакривено',¹²⁹ како рече блаже-

τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς παραγγέλματα, καὶ μνημονεύειν τῶν πράξεων τῶν ἀγίων, πρὸς τὸ τῷ ζήλῳ τούτων ῥυθμίζεσθαι τὴν ψυχὴν ὑπομινησκομένην ἐκ τῶν ἐντολῶν. Μάλιστα δὲ συνεβούλευε τὸ τοῦ Ἀποστόλου ῥητὸν συνεχῶς μελετᾶν· Ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν· καὶ τοῦτο κοινῶς περὶ πάσης ἐντολῆς εἰρησθαι νομίζειν, ἵνα μὴ ἐπὶ μόνῳ παροργισμῷ, ἀλλὰ μηδὲ ἐπὶ ἄλλῃ ἁμαρτία ἡμῶν ὁ ἥλιος ἐπιδύνη· καλὸν γὰρ καὶ ἀναγκαῖον, μήτε τὸν ἥλιον περὶ ἡμερινῆς κακίας, μήτε τὴν σελήνην περὶ νυκτερινῆς ἁμαρτίας, ἢ ὅλως ἐνθυμήσεως, καταγινώσκειν ἡμῶν. Ἴν' οὖν τοῦτο ἡμῖν περισώζεται, καλὸν ἀκοῦσαι τοῦ Ἀποστόλου καὶ φυλάξαι· φησὶ γάρ· Ἐαυτοὺς ἀνακρίνετε, καὶ ἑαυτοὺς δοκιμάζετε. Καθ' ἡμέραν τοίνυν τῶν ἡμερινῶν καὶ τῶν νυκτερινῶν πράξεων τὸν λόγον ἕκαστος παρ' ἑαυτῷ λαμβανέτω· καὶ, εἰ μὲν ἥμαρτε, παυέσθω· εἰ δὲ μὴ ἥμαρτε, μὴ καυχάσθω· ἀλλ' ἐπιμενέτω τῷ καλῷ, καὶ μὴ ἀμελείτω, μηδὲ κατακρινέτω τὸν πλησίον, μηδὲ δικαιούτω ἑαυτὸν, ὡς εἶπεν ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὁ τὰ κρυπτὰ ἐρευνῶν. Πολλάκις γὰρ καὶ ἑαυτοὺς, ἐν οἷς πράττομεν, λανθάνομεν· καὶ ἡμεῖς μὲν οὐκ οἶδαμεν, ὁ δὲ Κύριος καταλαμβάνει πάντα. Αὐτῷ οὖν τὸ κρῖμα διδόντες, ἀλλήλοις συμπάσχωμεν, καὶ ἀλλήλων μὲν τὰ βάρη βαστάζωμεν, ἑαυτοὺς δὲ ἀνακρίνωμεν, καὶ ἅ ὑστεροῦμεν, ἀναπληροῦν σπουδάζωμεν. Ἔστω δὲ καὶ αὕτη πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν παρατήρησις· Ἐκαστος τὰς πράξεις καὶ τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς, ὡς μέλλοντες ἀλλήλοις ἀπαγγέλλειν, σημειώμεθα καὶ γράφωμεν· καὶ θαρρόεϊτε,

ни Павле. Често чинимо ствари о којима не знамо, али Господ све види. Оставивши зато суд њему, имајмо саосјећања један према другоме. Носимо терет један другога,¹³⁰ испитујмо сопствену савјест и похитајмо надомјестити оно у чему оскудијевамо. Као штит од гријеха нека вам буде и ово. Нека свако опази и запише своја дјела и трзаје душе, као да ћемо их међусобно поредити. И будите сигурни – ако будемо знали да ћемо бити потпуно постиђени кад их изнесемо на видјело, чуваћемо се од гријеха и нећемо скривати ниске мисли у своме уму. Јер ко жели да га виде како гријеши? Или ко прије не би лагао након почињеног гријеха како би избјегао да буде примијећен? Тако, ако се бринемо један о другоме, нећемо починити тјелесни гријех. Исто тако, ако биљежимо мисли као да ћемо их испричати један другоме, много лакше ћемо се сачувати од злих мисли, а све због срамоте од тога да будемо откривени. И зато нека то што је записано буде надохват погледа саподвижника, како никада не бисмо ни помислили нешто неприкладно, црвенећи се при писању као да смо ухваћени. Овако се управљајући, бићемо у стању да сачувамо тијело у покорности како бисмо угодили Господу, те да згазимо противничко лукавство.“

ὅτι, πάντως αἰσχυρόμενοι γνωσθῆναι, παυσόμεθα τοῦ ἁμαρτάνειν, καὶ ὅλως τοῦ ἐνθυμείσθαι τι φαῦλον. Τίς γὰρ ἁμαρτάνων θέλει βλέπεσθαι; ἢ τίς ἁμαρτήσας, οὐ μᾶλλον ψεύδεται, λανθάνειν θέλων; Ὡσπερ οὖν βλέποντες ἀλλήλους, οὐκ ἂν πορνεύσαμεν, οὕτως, ἐὰν ὡς ἀπαγγέλλοντες ἀλλήλοις τοὺς λογισμοὺς γράφωμεν, μᾶλλον τηρήσομεν ἑαυτοὺς ἀπὸ λογισμῶν ῥυπαρῶν, αἰσχυρόμενοι γνωσθῆναι. Ἐστω οὖν ἡμῖν τὸ γράμμα ἀντὶ ὀφθαλμῶν τῶν συνασκητῶν· ἵνα, ἐρυθριῶντες γράφειν ὡς τὸ βλέπεσθαι, μὴθ' ὅλως ἐνθυμηθῶμεν τὰ φαῦλα· οὕτω δὲ τυποῦντες ἑαυτοὺς, δυνησόμεθα δουλαγωγεῖν τὸ σῶμα, καὶ ἀρέσκειν μὲν τῷ Κυρίῳ, πατεῖν δὲ τὰς τοῦ ἐχθροῦ μεθοδείας.

56. Ταῦτα μὲν τοῖς ἀπαντῶσι παρήγγελλε· τοῖς δὲ πάσχουσι συνέπασχε καὶ συνηύχετο· πολλάκις τε καὶ ἐν πολλοῖς ὁ Κύριος ἐπήκουεν αὐτοῦ· καὶ οὔτε ἐπακουόμενος ἐκαυχᾶτο, οὔτε μὴ ἐπακουόμενος ἐγόγγυζεν· ἀλλ' αἰὲ μὲν αὐτὸς ἠὐχαρίστει τῷ Κυρίῳ, τοὺς δὲ πάσχοντας παρεκάλει μακροθυμεῖν, καὶ εἰδέναι, ὅτι οὔτε αὐτοῦ, οὔθ' ὅλως ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ θεραπεία, ἀλλὰ μόνον τοῦ Θεοῦ τοῦ ποιοῦντος, ὅτε θέλει, καὶ οἷς βούλεται. Οἱ οὖν πάσχοντες ὡς θεραπείαν ἐδέχοντο καὶ τοὺς λόγους τοῦ γέροντος, μανθάνοντες καὶ αὐτοὶ μὴ ὀλιγωρεῖν, μακροθυμεῖν δὲ μᾶλλον· καὶ οἱ θεραπευόμενοι δὲ ἐδιδάσκοντο μὴ τῷ Ἀντωνίῳ εὐχαριστεῖν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ μόνῳ.

57. Εἷς γοῦν Φρόντων καλούμενος, ἀπὸ Παλατίου τυγχάνων, καὶ πάθος ἔχων δεινόν, τὴν τε γὰρ γλῶτταν ἑαυτοῦ κατήσθιε, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔμελλε βλάπτε-

56. Ово је савјет који је дао дошавшим. А са онима који су патили саосјећао је и молио се. Господ га је често слушао у име многих. Али он се није хвалио тиме, нити је мрмљао уколико га Господ не би слушао. Увијек је уздизао Господу захвалност, а страдалнике је молио да буду стрпљиви и да знају како изљечење не припада ни њему нити било ком човјеку, већ само Господу, који чини добро када и коме хоће. Страдалници су прихватили ове старчеве ријечи као да су већ излијечени, научивши да не буду сломљени, него да имају дуготрпљења. А излијечени су научени да не захваљују Антонију, него само Господу.

[Случај Фронта, који је излијечен вјером и молитвом]

57. Човјек по имену Фронто, који је био чиновник на двору и патио од опаке болести у којој се уједао за језик и могао наудити и очима, дошавши у планину, упитао је Антонија да се помоли за њега. Али овај му је рекао: „Иди и бићеш излијечен!“ Али када је овај постао насилан и био такав неколико дана, Антоније је сачекао и рекао: „Ако останеш ту, нећеш бити излијечен. Иди, и видјећеш знамење на себи када доћеш у Египат.“ Повјеровао је и отишао. И чим је спазио Египат, патње су му престале и човјек је постао здрав, како је Антоније и рекао, а што му је Спаситељ открио у молитви.

σθαι, εἰσελθὼν εἰς τὸ ὄρος, ἡξίου τὸν Ἀντώνιον εὔξεσθαι περὶ αὐτοῦ. Ὁ δὲ εὐξάμενος, ἔλεγε τῷ Φρόντωνι· Ἀπελθε, καὶ θεραπεύη. Τοῦ δὲ βιασαμένου, καὶ μείναντος ἔνδον ἡμέρας, ἐπέμενε λέγων ὁ Ἀντώνιος· Οὐ δυνήσῃ μένων ὧδε θεραπευθῆναι. Ἐξελθε, καὶ φθάσας εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅψει τὸ γινόμενον εἰς σὲ σημεῖον. Πιστεύσας ἐκεῖνος ἐξῆλθε· καὶ ὥς μόνον εἶδε τὴν Αἴγυπτον, πέπαυτο τοῦ πάθους, καὶ γέγονεν ὑγιὴς ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν λόγον Ἀντωνίου, ὃν εὐξάμενος ἔμαθε παρὰ τοῦ Σωτῆρος.

58. Παρθένος δέ τις ἀπὸ Βουσίρεως τῆς Τριπόλεως πάθος εἶχε δεινὸν καὶ λίαν αἰσχροῦν.¹⁵ Τά τε γὰρ δάκρυα αὐτῆς, καὶ αἱ μύξαι, καὶ τὰ ἐκ τῶν ὠτῶν ὕγρα πίπτοντα χαμαὶ, σκώληκες εὐθὺς ἐγίνοντο· ἦν δὲ καὶ τὸ σῶμα παραλελυμένη, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἶχεν οὐ κατὰ φύσιν. Ταύτης οἱ γονεῖς μαθόντες ἀπερχομένους πρὸς τὸν Ἀντώνιον μοναχοὺς, πιστεύσαντες τῷ Κυρίῳ τῷ τὴν αἰμορροοῦσαν θεραπεύσαντι, ἡξίωσαν μετὰ τῆς θυγατρὸς συνοδεῦσαι τούτοις. Τῶν δὲ ἀνασχομένων, οἱ μὲν γονεῖς μετὰ τῆς παιδὸς ἔμειναν ἔξω τοῦ ὄρους παρὰ Παφνουτίῳ τῷ ὁμολογητῇ καὶ μοναχῷ· οἱ δὲ εἰσῆλθον, καὶ μόνον ὥς ἠθέλησαν ἀπαγγεῖλαι περὶ τῆς παρθένου, ἔφθασεν αὐτοὺς αὐτὸς, καὶ διηγῆσατο τό τε πάθος τῆς παιδὸς, καὶ πῶς συνώδευσεν αὐτοῖς. Εἶτα τούτων ἄξιούτων κἀκείνους εἰσελθεῖν, τοῦτο μὲν οὐκ ἐπέτρεψεν, εἶπε δέ· Ὑπάγετε, καὶ εὐρήσετε αὐτήν, εἰ μὴ ἀπέθανε, τεθεραπευμένην. Οὐ γὰρ ἐμὸν ἐστὶ τοῦτο κατόρθω-

¹⁵ οἰκτρον

[О једној дјевици и о исповједнику Пафнуцију]

58. Бијаше дјевица из Бузириса Триполскога обузета страшном болешћу која је изазивала жаљење. Цурење из очију, носа и ушију падало је на земљу и одмах се претварало у црве. Тијело јој је било ослабљено, а на очи је једва гледала. Њени родитељи упитали су неке монахе, пошто су чули да иду Антонију, да пођу с њима, вјерујући у Бога који је излијечио жену од течења крви.¹³¹ И пошто су се намучили у путу, родитељи и дјевојка остадоше изван планине заједно са исповједником и монахом Пафнуцијем. А остали монаси отишли су Антонију. И тек што су намјеравали да му кажу за дјевојку, предухитрио их је и описао им је и патње тог дјетета и како су скупа путовали. Када му рекоше како би требало да прими дјевојку, Антоније је одбио ријечима: „Идите, и ако није мртва, наћи ћете је здраву. Јер то не зависи од мене, па да би морала долазити мени, јаднику какав јесам, већ је њено оздрављење дјело Спаситеља, који на сваком мјесту показује своје сажаљење према онима који га призивају. Господ јој се приклонио док се молила и његово милосрђе открило ми је да ће излијечити дијете тамо гдје се налази.“ Чудо се и десило. По изласку, затекли су родитеље у радости, а дјевојку излечену.

μα, ἵνα καὶ πρὸς ἡμὲ τὸν οἰκτρὸν ἄνθρωπον ἔλθῃ· ἀλλὰ τοῦ Σωτῆρός ἐστιν ἡ θεραπεία, τοῦ ποιοῦντος ἐν παντὶ τόπῳ τὸ ἔλεος αὐτοῦ τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν. Κἀκεῖνη τοίνυν ἐπένευσεν ὁ Κύριος εὐξαμένη, καὶ μοὶ δεδήλωκεν ἡ αὐτοῦ φιλανθρωπία, ὅτι τὸ πάθος ἐκεῖ οὔσης τῆς παιδὸς θεραπεύσει. Γέγονε γοῦν τὸ θαῦμα, καὶ ἐξελθόντες εὗρον τοὺς γονεῖς χαίροντας, καὶ τὴν παῖδα λοιπὸν ὑγιαίνουσαν.

59. Εἰσερχομένων δὲ δύο ἀδελφῶν τινῶν, καὶ λείψαντος ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ ὕδατος, ὁ μὲν εἰς ἀπέθανεν, ὁ δὲ ἕτερος ἔμελλε· μηκέτι γοῦν ἰσχύων ὁδεύειν, ἔκειτο καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς γῆς τεθνήξασθαι προσδοκῶν. Ὁ δὲ Ἀντώνιος, καθήμενος ἐν τῷ ὄρει, φωνήσας δύο μοναχοὺς (συνέβη γὰρ ἐκεῖ τούτους εἶναι), ἤπειγε λέγων· Λάβετε κεράμιον ὕδατος, καὶ δράμετε τὴν ἐπ’ Αἴγυπτον ὁδόν· δύο γὰρ ἐρχομένων, ὁ μὲν εἰς ἄρτι τετελεύτηκεν, ὁ δὲ ἕτερος μέλλει, ἐὰν μὴ σπεύσῃτε. Τοῦτο γὰρ εὐχομένῳ μοι νῦν πεφανέρωται. Ἐλθόντες τοίνυν οἱ μοναχοὶ, εὗρον τὸν μὲν κείμενον νεκρὸν, καὶ ἔθαψαν, τὸν δὲ ἕτερον ἀνεκτήσαντο τῷ ὕδατι, καὶ ἀπήγαγον πρὸς τὸν γέροντα· ἦν γὰρ τὸ διάστημα ἡμέρας ὁδός. Ἐὰν δὲ ζητήσῃ τις, διὰ τί μὴ πρὸ τοῦ τελευτῆσαι τὸν ἄλλον οὐκ εἴρηκεν· οὐκ ὀρθῶς ζητεῖ τοῦτο λέγων. Οὐ γὰρ ἦν Ἀντωνίου τὸ τοῦ θανάτου κρῖμα, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ καὶ περὶ ἐκείνου κρίναντος, καὶ περὶ τούτου ἀποκαλύψαντος. Μόνον δὲ Ἀντωνίου τοῦτο θαῦμα ἦν, ὅτι ἐν τῷ ὄρει καθήμενος, εἶχε τὴν μὲν καρδίαν νήφουσαν, τὸν δὲ Κύριον δεικνύοντα αὐτῷ τὰ μακράν.

[О двојици браће и како је један скончао од жеђи]

59. Када су му долазила двојица браће, успут им је нестало воде, те је један умро, а други био на самрти. Како није имао снаге да настави пут, легао је и чекао смрт. А Антоније, сједећи у планини, позвао је двојицу монаха који су се ту случајно затекли и узбунио их говорећи: „Узмите крчаг воде и трчите путем ка Египту. Један од двојице људи који су пошли овамо већ је умро, а и други ће уколико не пожурите. Ово ми је откривено док сам се молио.“ И тако су монаси отишли и пронашли онога што је умро и сахранили га, а другога су окријепили водом и одвели га старцу, јер је удаљеност била један дан хода. Нико не би требало да поставља питање зашто није проговорио прије него што је онај први умро. Јер казна смрћу није била од Антонија, него од Бога, који је досудио једноме, а открио стање другога. А чудо је овдје само у вези са Антонијем: то да је био у планини буднога срца и Господ му је показао оно што се дешава у даљини.

[О смрти Амуна и Антонијево виђење тога]

60. И опет је Антоније био у планини када је гледајући горе видио у ваздуху нешто како се узноси ка висини, а они који су то сусрели много су се радовали. Чудећи се и сматрајући да то мора бити нешто благословено, помолио се како би сазнао шта би то могло бити. И одмах је зачуо глас: „Ово је душа Амунa,¹³² монаха из Нитрије.“ Амун се подвизавао до ста-

60. Καὶ γὰρ ποτε πάλιν, καθήμενος ἐν τῷ ὄρει καὶ ἀναβλέψας, εἶδεν ἐν τῷ ἀέρι ἀναγόμενόν τινα, πολλήν τε τῶν ἀπαντώντων γινομένην τὴν χαράν. Εἶτα θαυμάζων καὶ μακαρίζων τὸν τοιοῦτον χορὸν, ᾗ ἔχετο μαθεῖν, τί ἂν εἴη τοῦτο. Καὶ εὐθὺς ἦλθεν αὐτῷ φωνή, ταύτην εἶναι τοῦ Ἀμοῦν τὴν ψυχὴν, τοῦ ἐν τῇ Νιτρίᾳ μοναχοῦ. Ἦν δὲ οὗτος ἕως γήρως ἀσκητὴς διαμείνας. Καὶ τὸ διάστημα δὲ τὸ ἀπὸ Νιτρίας ἕως τοῦ ὄρους, ἔνθα ἦν ὁ Ἀντωνίος, ἡμερῶν ἐστὶ δεκατριῶν. Οἱ τοίνυν ὄντες μετὰ Ἀντωνίου, βλέποντες τὸν γέροντα θαυμάζοντα, ἠξίωσαν μαθεῖν καὶ ἠκουσαν, ὅτι ἄρτι τετελεύτηκεν ὁ Ἀμοῦν. Ἦν γὰρ γνώριμος, διὰ τὸ πυκνότερον αὐτὸν ἐκεῖ παραγίνεσθαι, καὶ πολλὰ καὶ δι' αὐτοῦ σημεῖα γεγενῆσθαι· ἐξ ὧν ἓν ἐστὶ τοῦτο· Ποτὲ χρειᾶς γενομένης παρελθεῖν αὐτὸν τὸν ποταμὸν τὸν λεγόμενον Λύκον (ἦν δὲ τότε πλημμύρα τῶν ὑδάτων), ἠξίωσε τὸν σὺν αὐτῷ Θεόδωρον μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ γενέσθαι, ἵνα μὴ ἀλλήλους ἴδωσι γυμνοὺς, ἐν τῷ διανήχεσθαι τὸ ὕδωρ. Εἶτα ἀπελθόντος τοῦ Θεοδώρου, ἡσχύνετο πάλιν καὶ ἑαυτὸν ἰδεῖν γυμνόν. Ἔως τοίνυν ἡσχύνετο, καὶ ἐφρόντιζεν, ἐξαίφνης ἀπηνέχθη εἰς τὸ πέραν. Ὁ οὖν Θεόδωρος, καὶ αὐτὸς ἀνὴρ εὐλαβὴς, ἐγγίσας καὶ ἑωρακὼς αὐτὸν προλαβόντα, καὶ μὴθ' ὅλως ὕδατι βραχέοντα, ἠξίου μαθεῖν τὸν τρόπον τοῦ περάματος. Ὡς δὲ ἑώρα μὴ θέλοντα εἰπεῖν αὐτὸν, δισχυρίζετο, κατέχων αὐτοῦ τοὺς πόδας, μὴ πρότερον ἐξαφῆναι, πρὶν ἂν μάθῃ παρ' αὐτοῦ. Βλέπων τοιγαροῦν ὁ Ἀμοῦν τὸ φιλόνοιον τοῦ Θεοδώρου, μάλιστα καὶ διὰ τὸν λόγον, ὃν εἶπεν, ἀπήτησε καὶ αὐτὸς μηδενὶ λέγειν αὐτὸν ἕως

рости. А раздаљина између Нитрије и Антонијеве планине била је тринаест дана хода. Антонијеви пратиоци, примијетивши старчеву замишљеност, молили су га да им открије узрок. Тада им је рекао како је Амун управо умро.¹³³ Овај им је био веома познат, јер је често долазио Антонију, а и многа су се чудеса дешавала преко њега. А ово је једно од њих. Када је једном морао прећи ријеку Ликос, а било је доба поплава, упитао је пријатеља Теодора да остану на удаљености, како не би један другог видјели голе када буду препливали ријеку. Када је Теодор отишао, овај је и даље био постиђен чак и од самога себе. Док је тако размишљао, испуњен посрамљеношћу, одједном је пао на другу страну. Теодор, будући честит човјек, пришао је и, видећи да је Амун препливао први и то без иједне капи воде на себи, пропитивао га је како је прешао. И схвативши да Амун није рад да му то каже, ухватио га је за стопало и рекао да га неће пустити док му не исприча. Видећи Теодорову одлучност, а нарочито када му је ово рекао, Амун му откри да је пренесен на другу обалу, али га и замоли да то никоме не каже до његове смрти. Притом није чак оквасио ни стопала. То човјеку није могуће, већ само Господу и онима којима Он то дозволи, као што је дозволио великом апостолу Петру.¹³⁴ Теодор је ово испричао након Амунове смрти. Монаси којима је Антоније рекао о смрти Амуновој забиљежили су дан, и када су сабраћа дошла из Нитрије након тринаест дана, упитали су их и дознали да је Амун уснуо у онај дан и час

θανάτου αὐτοῦ· καὶ οὕτως ἀπήγγειλε, βεβαστάχθαι καὶ τεθεῖσθαι αὐτὸν εἰς τὸ πέραν· μήτε δὲ περιπεπατηκέναι εἰς τὸ ὕδωρ, μήθ' ὅλως εἶναι τοῦτο δυνατὸν ἀνθρώποις, εἰ μὴ μόνῳ τῷ Κυρίῳ, καὶ οἷς ἂν αὐτὸς ἐπιτρέψη, ὥς τῷ μεγάλῳ ἀποστόλῳ Πέτρῳ πεποίηκεν. Ὁ μὲν οὖν Θεόδωρος μετὰ θάνατον τοῦ Ἀμοῦν διηγήσατο τοῦτο· οἱ δὲ μοναχοὶ, οἷς εἶπεν ὁ Ἀντώνιος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀμοῦν, ἐσημειώσαντο τὴν ἡμέραν καὶ ἀνελθόντων τῶν ἀδελφῶν ἀπὸ τῆς Νιτρίας μετὰ τριάκοντα ἡμέρας, ἐπύθοντο, καὶ ἔγνωσαν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ καὶ τῇ ὥρᾳ κεκοιμηθῆναι τὸν Ἀμοῦν, ἐν ᾗ τὴν ψυχὴν εἶδεν ἀναφερομένην ὁ γέρον αὐτοῦ. Καὶ πάνυ καὶ οὗτοι κἀκεῖνοι τὸ καθαρὸν τῆς ψυχῆς ἐθαύμαζον Ἀντωνίου, πῶς τὸ ἀπὸ διαστήματος ἡμερῶν δεκατριῶν γενόμενον παρ' αὐτὰ μεμάθηκε, καὶ τὴν ψυχὴν εἶδεν ἀναγομένην.

61. Καὶ μὴν καὶ Ἀρχελάος ποτε ὁ κόμης, εὐρὼν αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει τῷ ἔξω, προσεύξασθαι μόνον ἡξίωσεν αὐτὸν περὶ Πολυκρατείας τῆς ἐν Λαοδικεῖᾳ θαυμαστῆς καὶ Χριστοφόρου παρθένου. Ἐπασχε γὰρ ἐκείνῃ δεινῶς τὸν στόμαχον καὶ τὸ πλευρὸν ἀπὸ τῆς ἄγαν ἀσκήσεως, καὶ ὅλη ἦν ἀσθενὴς τῷ σώματι. Ὁ μὲν οὖν Ἀντώνιος ἠύχετο· ὁ δὲ κόμης ἐσημειώσατο τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ γέγονεν ἡ εὐχή· καὶ ἀπελθὼν εἰς τὴν Λαοδικεῖαν, εὔρεν ὑγίῃ τὴν παρθένον. Πυνθανόμενος δὲ, πότε καὶ ποῖα ἡμέρα πέπαυται τῆς ἀσθενείας, προήνεγκε τὸν χάρτην, ἐν ᾧ τὸν χρόνον τῆς εὐχῆς ἔγραψε· καὶ μαθὼν, ἔδειξε καὶ αὐτὸς εὐθύς τὴν ἐν τῷ χάρτι γράφην· καὶ πάντες ἐθαύμασαν ἐπιγνόντες, ὅτι τότε πέπαυκεν ὁ Κύριος αὐτὴν τῶν πόνων, ὅτε ἦν εὐχόμενος ὁ Ἀντώνι-

у који је старац видио како му се душа узноси на небо. И једни и други чудили су се чистоти Антонијеве душе и томе како је дознао одмах оно што се дешавало на удаљености од тринаест дана хода, угледавши душу која се уздиже ка висини.

[О војводи Архелају и дјевици Поликратији]

61. И Архелај, управитељ, наставши Антонија изван планине, замоли га да се помоли за Поликратију из Лаодикеје, врсну дјевицу која је сљедовала Христу.¹³⁵ Ова је много патила од утробе и слабине, јер се строго подвизавала, а била је уистину слаба тијелом. Антоније се помолио, а управитељ је прибиљежио дан у који се то збило. Отишавши у Лаодикеју, нашао је дјевојку излијечену. И упитавши када је дјевојка ослобођена немоћи, извадио је папир на којем је записао онај дан у који се Антоније молио и, прочитавши, показао га осталима. И сви су се чудили када су дознали да ју је Господ ослободио бола у вријеме у које се Антоније молио и призивао Спаситељеву доброту на њу.

62. Антоније је често знао данима, па чак и мјесец дана унапријед, због чега му људи долазе. Неки су стизали само да га виде, једни због болести, а други патећи од злих духова. И никоме оптерећење путовања није представљало сметњу или губитак. Јер се свако враћао са свијешћу да је примио оно што му је од користи. Казујући и гледајући таква знамења, Антоније

ος καὶ παρακαλῶν τὴν ἀγαθότητα τοῦ Σωτῆρος περὶ αὐτῆς.

62. Καὶ περὶ τῶν ἐρχομένων δὲ πρὸς αὐτὸν πολλάκις προέλεγε πρὸ ἡμερῶν, ἣν δὲ ὅτε καὶ πρὸ μηνὸς, καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἤρχοντο· οἱ μὲν γὰρ ἔνεκα τοῦ μόνον ἰδεῖν αὐτὸν ἤρχοντο, οἱ δὲ δι' ἀσθένειαν, καὶ ἄλλοι πάσχοντες ὑπὸ δαιμόνων. Καὶ πάντες οὐ σκυλμὸν οὐδὲ ζημίαν ἠγοῦντο τὸν κόπον τῆς ὁδοῦ· ἀνέκαμπτε γὰρ ἕκαστος αἰσθόμενος τῆς ὠφελείας. Τοιαῦτα δὲ λέγων καὶ βλέπων, ἡξίου μηδένα θαυμάζειν αὐτὸν ἐν τούτῳ· ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάζειν τὸν Κύριον, ὅτι ἀνθρώποις ἡμῖν οὓσιν ἐχαρίσατο κατὰ δύναμιν γινώσκειν αὐτόν.

63. Κατελθὼν δέ ποτε πάλιν εἰς τὰ ἔξω μοναστήρια, καὶ ἀξιωθείς εἰς πλοῖον εἰσελθεῖν, καὶ εὗξασθαι μετὰ μοναχῶν, μόνος αὐτὸς ἀντελάβετο δεινῆς δυσωδίας καὶ πάνυ πικρᾶς. Τῶν δὲ ἐν τῷ πλοίῳ λεγόντων, ἰχθὺν εἶναι καὶ τάριχον ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ τούτων εἶναι τὴν ὁσμὴν, αὐτὸς ἄλλην ἔλεγεν εἶναι τὴν δυσωδίαν· ἔτι δὲ αὐτοῦ λέγοντος, νεώτερός τις ἔχων δαίμονα, ὃς προεισελθὼν ἐκρύπτετο ἐν τῷ πλοίῳ, εὐθὺς ἀνέκραξεν. Ἐπιτιμηθεὶς δὲ ὁ δαίμων ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξῆλθε· καὶ ὁ μὲν ἄνθρωπος γέγονεν ὑγιής· πάντες δὲ ἔγνωσαν, ὅτι τοῦ δαίμονος ἦν ἡ δυσωδία.

64. Καὶ ἄλλος δέ τις τῶν ἐπιφανῶν ἦλθεν ἔχων δαίμονα πρὸς αὐτόν. Ἦν δὲ ὁ δαίμων ἐκεῖνος οὕτω δεινός, ὥς τὸν ἐνεργούμενον μὴ γινώσκειν, εἰ πρὸς Ἀντώνιον ἦει· ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ τὰ περιττὰ κατήσθιεν. Οἱ μὲν οὖν ἀγαγόντες αὐτόν, παρεκάλουν τὸν Ἀντώνιον εὗξασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ· ὁ δὲ Ἀντώνιος συμπαθὼν τῷ

је молио све да се не диве њему због тога, него да се диве Господу, који је допустио нама људима да га познамо колико нам је могуће.

[Необичне приче о истјеривању демона]

63. Једном приликом, када је Антоније сишао у спољашње келије, упитали су га да уђе на брод и помоли се са монасима. Тамо је осјетио веома непријатан мирис. Рекли су му да је то задах рибе и усољеног mesa на броду. Антоније је одговорио да је овај мирис ипак другачији. И баш док је говорио, заурлика младић обзет злим духом који је дошао и сакрио се у броду. И демон је, укорен у име Господа Исуса Христа, одмах одступио и човјек је оздравио. И сви су знали да је задах потицао од демона.

64. Други пут му је дошао човјек на положају запосједнут злим духом. И демон је био толико ужасан да запосједнути није ни знао да иде Антонију. Чак је јео и сопствени измет. Они који су га довели замолити су Антонија да се помоли за њега. А Антоније се молио, сажаливши се над младим човјеком, и пазио је на њега цијеле ноћи. А око зоре младић је изненада напао Антонија и ударио га. Они који су дошли с њим гњевили су се, а Антоније је рекао: „Не љутите се на младића, јер овај што то чини није он, него демон који је у њему. Укорен и послат у пуста мјеста, демон је подивљао и зато је ово учинио. Зато усхвалите Господа, јер ме овај напад као знак да зао дух одлази.“ Када

νεανίσκῳ, ἤρχετο· καὶ τὴν νύκτα πᾶσαν συνηγρούπη-
σεν αὐτῷ. Καὶ ὁ μὲν νεανίσκος, ἐξαίφνης ἐπελθὼν
τῷ Ἀντωνίῳ περὶ τὴν ἕω, ὤθησεν αὐτόν· τῶν δὲ σὺν
ἐκείνῳ ἐλθόντων ἀγανα κτούντων, ἔφη ὁ Ἀντώνιος·
Μὴ χαλεπαίνετε τῷ νεανί σκῳ· οὐ γὰρ αὐτός ἐστιν,
ἀλλ' ὁ ἐν αὐτῷ δαίμων· ἐπιτιμηθεὶς δὲ, καὶ κελευσθεὶς
ἐλαθῆναι εἰς ἀνύδρους τόπους, ἐμάνη, καὶ τοῦτο πε-
ποίηκε. Δοξάζετε οὖν τὸν Κύριον· τὸ γὰρ οὕτως αὐτὸν
ὁρμῆσαι κατ' ἐμοῦ σημεῖον ὑμῖν γέγονε τῆς τοῦ δαίμο-
νος ἐξόδου. Ταῦτα τοῦ Ἀντωνίου εἰπόντος, εὐθύς ὁ νε-
ανίσκος γέγονεν ὑγιής· καὶ λοιπὸν σωφρονήσας, ἔγνω,
ὅπου τε ἦν, καὶ κατησπάζετο τὸν γέροντα εὐχαριστῶν
τῷ Θεῷ.

65. Πολλὰ τε ἄλλα τοιαῦτα συμφώνως καὶ
ὁμαλῶς εἰρήκασι περὶ αὐτοῦ πλείστοι τῶν μοναχῶν
δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι. Οὐκ ἔτι δὲ ταῦτα θαυμαστὰ το-
σοῦτον, ὅσον τὰ ἄλλα θαυμασιώτερα μᾶλλον φαίνε-
ται. Μέλλων γὰρ ἐσθίειν ποτὲ, καὶ ἀναστὰς εὕξασθαι
περὶ τὴν ἐννάτην ὥραν, ἦσθετο ἑαυτὸν ἀρπαγέντα τῇ
διανοίᾳ· καὶ, τὸ παράδοξον, ἐστῶς ἔβλεπεν ἑαυτὸν
ὥσπερ ἔξωθεν ἑαυτοῦ γινόμενον, καὶ ὥς εἰς τὸν ἀέρα
ὀδηγούμενον ὑπὸ τινων· εἶτα πικροὺς καὶ δεινούς τι-
νας ἐστῶτας ἐν τῷ ἀέρι καὶ θέλοντας αὐτὸν κωλύσαι
ὥστε μὴ διαβῆναι. Τῶν δὲ ὀδηγούντων ἀντιμαχομένων,
ἀπῆλθον ἐκεῖνοι λόγον, εἰ μὴ ὑπεύθυνος αὐτοῖς εἶη.
Θελόντων τοίνυν συνᾶραι λόγον ἀπὸ τῆς γεννήσεως
αὐτοῦ, ἐκώλυον οἱ τὸν Ἀντώνιον ὀδηγοῦντες, λέγοντες
ἐκείνοις· Τὰ μὲν ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ὁ Κύριος
ἀπῆλειψεν· ἐξ οὗ δὲ γέγονε μοναχὸς, καὶ ἐπηγγείλατο

је Антоније ово изговорио, младић одмах би излијечен. Дошавши до свијести, дознао је гдје се налази, поздравио се са старцем и одао захвалност Богу.

[О Антонијевом виђењу о отпуштању гријехова]

65. Многи монаси су испричали са највећим одобравањем и једнодушно да је Антоније чинио и многе друге сличне ствари. Једном када је требало да једе, подигавши се на молитву око деветог часа,¹³⁶ опазио је како је узет духом и, дивно је рећи, стајао је и видео себе као да је био изван тијела, а потом су га неки провели кроз ваздух. Около су стајала љута и ужасна створења, која су се успињала како би га спријечила да прође. Али када су им се његове путовође успротивили, тражили су да им одговара на питања. И када су жељели да сравне рачун све од његовог рођења, Антонијеви водичи зауставили су их рекавши: „Господ је обрисао гријехе од његовог рођења. Дозвољено вам је да сравните рачун само од времена када је постао монах и посветио се Богу.“ И пошто су га оптуживали и нису могли доказати, пустише га да прође. И одмах му се учини као да долази и стаје поред себе и опет је био онај стари Антоније. Заборавивши на јело, остатак дана и цијелу ноћ провео је јецајући и молећи се. Био је запрепашћен када је видео против каквих моћних противника треба да се боримо и колико нам напора треба да прођемо кроз ваздух.¹³⁷ И упамтио је да је ово управо што је и апо-

τῷ Θεῷ, ἐξέστω λόγον ποιῆσαι. Τότε κατηγορούντων, καὶ μὴ ἐλεγχόντων, ἐλευθέρα γέγονεν αὐτῷ καὶ ἀκώλυτος ἡ ὁδός· καὶ εὐθὺς εἶδεν ἑαυτὸν ὥσπερ ἐρχόμενον καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐστῶτα, καὶ πάλιν ἦν ὅλως Ἀντώνιος. Τότε τοῦ μὲν φαγεῖν αὐτὸς ἐπιλαθόμενος, ἔμεινε τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς στενάζων καὶ εὐχόμενος. Ἐθαύμαζε γὰρ βλέπων πρὸς πόσους ἡμῖν ἐστὶν ἡ πάλῃ, καὶ διὰ πόσων πόνων ἔχει τις διαβῆναι τὸν ἄερα· καὶ ἐμνημόνευεν, ὅτι τοῦτό ἐστιν ὃ ἐλεγεν ὁ Ἀποστόλος· Κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος. Ἐν τούτῳ γὰρ ὁ ἐχθρὸς ἔχει τὴν ἐξουσίαν, ἐν τῷ μάχεσθαι καὶ πειράζειν διακωλύειν τοὺς διερχομένους. Δι' ὃ καὶ μάλιστα παρήνει· Ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῇτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ· ἵνα μηδὲν ἔχων λέγειν περὶ ἡμῶν φαῦλον ὁ ἐχθρὸς καταισχυθῇ. Ἡμεῖς δὲ, τοῦτο μαθόντες, μνημονεύωμεν τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα· εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· ὁ Θεὸς οἶδεν. Ἀλλ' ὁ μὲν Παῦλος ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἠρπάγη, καὶ ἀκούσας ἄρρητα ῥήματα κατήλθεν· ὁ δὲ Ἀντώνιος ἕως τοῦ ἀέρος ἑαυτὸν εἶδε φθάσαντα, καὶ ἀγωνισάμενον ἕως ἐλεύθερος φανῇ.

66. Εἶχε δὲ καὶ τοῦτο πάλιν χάρισμα. Ἐν γὰρ τῷ ὄρει κατὰ μόνας καθήμενος, εἴ ποτέ τι πρὸς ἑαυτὸν ζητῶν ἠπόρει, τοῦτο αὐτῷ παρὰ τῆς Προνοίας εὐχομένῳ ἀπεκαλύπτετο. Καὶ ἦν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, θεοδίδακτος γενόμενος ὁ μακάριος. Μετὰ ταῦτα γοῦν διαλέξεως αὐτῷ ποτε γενομένης πρὸς τινὰς εἰσελθόντας πρὸς αὐτὸν, περὶ τῆς διαγωγῆς τῆς ψυχῆς, καὶ ποῖος μετὰ

стол рекао – „по кнезу који влада у ваздуху“.¹³⁸ У њему непријатељ има снагу да се бори и покуша спријечити оне који пролазе. Због тога је најозбиљније све подстицао: „Зато узмите свеоружје Божије, да бисте се могли одупријети у зли дан“;¹³⁹ „да се посрами противник немајући ништа лоше рећи за нас“.¹⁴⁰ И хајде да се ми који смо се подучили овоме испунимо ријечима апостола у којима каже: „Да ли у тијелу, не знам, да ли изван тијела, не знам, Бог зна.“¹⁴¹ Павле¹⁴² је узнесен до трећег неба и, чувши ријечи неизрециве, вратио се доље,¹⁴³ док је Антоније видио да је доспио у ваздух, гдје се опирао све док није био слободан.

[О проласку душа и како је неке помео Сатана]

66. Задобрио је и ову милост. Обитавајући сам у планини, упао је у недоумицу и ово му је Провиђењем било откривено док се молио. А блажени човјек, како је написано, јесте онај који је поучен Господом.¹⁴⁴ Тако, када је једном разговарао са неким човјеком о томе шта бива са душом и у каквом ће стању она бити послје овог живота, сљедеће ноћи је зачуо глас одозго како говори: „Антоније, устани, изађи ван и погледај.“ Изашавши напоље (јер је знао коме треба да се повинује) и погледавши, видио је нешто што стоји и дотиче се облака, високо, одвратно и језиво, и неке како се успињу као да имају крила. А створ је испружио руке и зауставио једне који су ишли ка горе, док су други пролазили. И пошто су га избјегли, ношени су високо, ослобођени од бриге. На такве је овај горо-

ταῦτα αὐτῇ τόπος ἔσται, τῇ ἑξῆς νυκτὶ καλεῖ τις αὐτὸν ἄνωθεν, λέγων· Ἀντώνιε, ἀναστὰς ἔξελθε, καὶ βλέπε. Ἐξελθὼν τοίνυν, (ἦδει γὰρ τίσιν ὑπακούειν ὀφείλει) καὶ ἐθεώρησέ τινα μακρὸν ἀναβλέψας, αἰετὶ καὶ φοβερὸν, ἐστῶτα καὶ φθάνοντα μέχρι τῶν νεφελῶν, καὶ ἀναβαίνοντάς τινας ὥσπερ ἐπτερωμένους· καθεῖνον ἐκτείνοντα τὰς χεῖρας· καὶ τοὺς μὲν κωλυομένους παρ' αὐτοῦ, τοὺς δὲ ὑπεριπταμένους, καὶ διελθόντας λοιπὸν, ἀμερίμνως ἀνάγεσθαι. Ἐπὶ μὲν οὖν τοῖς τοιοῦτοις ἔτριξε τοὺς ὀδόντας ὁ μακρὸς ἐκεῖνος· ἐπὶ δὲ τοῖς ἀποπίπτουσιν, ἔχαιρε. Καὶ εὐθὺς πρὸς Ἀντώνιον ἐγένετο φωνή· Νόει τὸ βλέπόμενον· καὶ διανοιχθείσης αὐτοῦ τῆς διανοίας, ἐνενόει τῶν ψυχῶν εἶναι τὴν πάροδον, καὶ τὸν ἐστῶτα μακρὸν εἶναι τὸν ἐχθρὸν τὸν φθονοῦντα τοῖς πιστοῖς· καὶ τοὺς μὲν ὑπευθύνους αὐτῷ κρατοῦντα καὶ κωλύοντα διελθεῖν, τοὺς δὲ μὴ πεισθέντας αὐτῷ μὴ δυνάμενον κρατεῖν ὡς ὑπερβαίνοντας. Τοῦτο πάλιν ἑωρακὼς, καὶ ὥσπερ ὑπομιμνησκόμενος, μᾶλλον ἠγωνίζετο προκόπτειν τοῖς ἔμπροσθεν καθ' ἡμέραν. Ταῦτα δὲ οὐχ ἐκὼν ἀπήγγελλεν αὐτός· ἐν δὲ τῷ χρονίζειν ἐν ταῖς εὐχαῖς καὶ καθ' ἑαυτὸν θαυμάζειν, πυνθανομένων τῶν συνόντων καὶ θλιβόντων αὐτὸν, ἠναγκάζετο λέγειν, ὡς πατὴρ οὐ δυνάμενος κρύπτειν τοῖς τέκνοις· ἀλλὰ καὶ ἠγούμενος, ὅτι τὸ μὲν αὐτοῦ σύνειδός ἐστι καθαρόν, ἐκεῖνοις δὲ τὸ διήγημα γίνεται πρὸς ὠφέλειαν, μανθάνουσι τῆς ἀσκήσεως εἶναι καρπὸν ἀγαθὸν, τῶν τε πόνων πολλάκις παραμύθιον γίνεσθαι τὰς ὀπτασίας.

67. Πρὸς δὲ καὶ τὸ ἥθος ἀνεξίκακος ἦν, καὶ τὴν ψυχὴν ταπεινόφρων· τοιοῦτος γὰρ ὢν, τὸν τε κανόνα

стас шкргутао зубима, а радовао се због оних који су пали. И одмах дође глас Антонију: „Разумијеш ли ово што видиш?“ И дато му је да разумије и разумио је да је то био прелазак душа, а да је горостас који је стајао непријатељ који завиди вјерноме. А које је ухватио и зауставио при проласку одговорни су њему, док му нису покорни они које није могао задржати. Видјевши ово и прихвативши као опомену, свакодневно се борио све више да напредује. А о овоме виђењу није био рад говорити. Но како је све више времена проводио у молитви, бивајући задивљен, они који су били с њим наваљивали су са питањима и присилили га да проговори, као отац који не може сакрити што од своје дјеце. И подучавао их је да ће сведени рачун, ако им савјест буде чиста, бити повољан по њих. Тако су схватили да подвиг доноси силне плодове и да су виђења често утјеха за њихове напоре.

[Како је Антоније поштовао клирике]

67. Треба додати да је Антоније био врло снисходљиве нарави и скроман у духу. И при свој духовној узвишености најстроже се држао правила Цркве и био вољан да постави сваког клирика изнад себе.¹⁴⁵ Није му били понижење да приклони главу пред епископима и презвитерима, а ако би му какав ђакон дошао по помоћ, разговарао би с њим о ономе што је корисно. Уступао би му и мјесто приликом молитве, не срамећи се да и сам понешто научи. Често би

τῆς Ἐκκλησίας ὑπερφυῶς ἐτίμα, καὶ πάντα κληρικὸν τῇ τιμῇ προηγεῖσθαι ἤθελεν ἑαυτοῦ. Τοῖς μὲν γὰρ ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις οὐκ ἠδεῖτο κλῖναι τὴν κεφαλὴν· διάκονος δὲ εἴ ποτε πρὸς αὐτὸν ὠφελείας χάριν ἀπῆντα, τὰ μὲν πρὸς ὠφέλειαν διελέγετο· τὰ δὲ τῆς εὐχῆς αὐτῷ παρεχώρει, οὐκ αἰδοῦμενος μανθάνειν καὶ αὐτός. Καὶ γὰρ πολλάκις ἐπυνθάνετο, καὶ ἡξίου παρὰ τῶν συνόντων ἀκούειν καὶ ὡμολόγει ὠφελεῖσθαι, εἴ τι χρησίμῳ τις ἔλεγε. Καὶ μὴν καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ χάριν εἶχε πολλὴν καὶ παράδοξον. Εἶχε δὲ καὶ τοῦτο τὸ χάρισμα παρὰ τοῦ Σωτῆρος· εἰ γὰρ μετὰ τοῦ πλήθους τῶν μοναχῶν παρῆν, καὶ τοῦτον ἰδεῖν τις ἐβούλετο μὴ πρότερον γινώσκων, προσελθὼν εὐθὺς, τοὺς μὲν ἄλλους ὑπερέβαινε, πρὸς αὐτὸν δὲ ἔτρεχεν, ὥς ὑπὸ τῶν ὄψεων αὐτοῦ ἐλκόμενος. Οὐχ ὕψει δὲ, οὐδὲ τῷ πλάτει διέφερε τῶν ἄλλων, ἀλλὰ τῇ τῶν ἡθῶν καταστάσει, καὶ τῇ τῆς ψυχῆς καθαρότητι. Ἀθορύβου γὰρ οὕσης τῆς ψυχῆς, ἀταράχους εἶχε καὶ τὰς ἑξωθεν αἰσθήσεις ὥς ἀπὸ τῆς χαρᾶς τῆς ψυχῆς ἰλαρὸν ἔχειν καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ ἀπὸ τῶν τοῦ σώματος κινήματων αἰσθῆσθαι καὶ νοεῖν τὴν τῆς ψυχῆς κατάστασιν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Καρδίας εὐφραινόμενης, θάλλει πρόσωπον· ἐν δὲ λύπαις οὕσης, σκυθρωπάζει. Οὕτως Ἰακώβ ἐπέγνω τὸν Λάβαν ἐπιβουλήν ἐνθυμούμενον, καὶ φησι πρὸς τὰς γυναῖκας· Οὐκ ἔστι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ὑμῶν ὥς χθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν· οὕτως ὁ Σαμουὴλ ἐπέγνω τὸν Δαβὶδ· χαροποιοὺς γὰρ εἶχε τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τοὺς ὀδόντας ὥς γάλα λευκούς. Οὕτως καὶ ὁ Ἀντώνιος ἐπιγινώσκειτο· οὐδέποτε γὰρ ἐταράττετο, γαληνιώσης αὐτοῦ τῆς

постављао питања и желио чути оне који су му дошли, и ако би ко рекао нешто корисно, Антоније би признао да је на добитку. Поред тога, његово лице посједовало је велику и предивну милост. И овај дар добио је од Спаситеља. Када би био у друштву монаха, чак и неко ко га није већ познавао, а желио је да га види, одмах би пролазио поред осталих монаха и ишао право Антонију, као да је привучен његовим изгледом. Није ни растом ни стасом био над осталима, него спокојним држањем и чистотом душе. Јер како му је душа била слободна од узнемирености, спољашњост му је била смирена. Из радости душе црпио је веселост лика, а из покрета тијела могло је бити сагледано стање његове душе, као што је написано: „Весело срце весели лице, а жалост у срцу обара дух.“¹⁴⁶ Тако је Јаков¹⁴⁷ спознао намјеру која је била на срцу Лавановом¹⁴⁸ и рекао својим женама: „Видим гдје лице оца вашег није према мени као прије.“¹⁴⁹ Тако је Самуило¹⁵⁰ препознао Давида,¹⁵¹ јер је овај имао веселе очи и зубе попут млијека.¹⁵² А и Антоније би тако препознат, јер никада није био узнемирен, будући да му је душа пребивала у миру. Никада није био ни обореног погледа, јер му је ум био радостан.

ψυχῆς οὐδέποτε σκυθρωπὸς ἐγίνετο, χαιρούσης αὐτοῦ τῆς διανοίας.

68. Καὶ τὰ πίστει δὲ πάνυ θαυμαστὸς ἦν καὶ εὐσεβής. Οὐτε γὰρ Μελετιανοῖς τοῖς σχισματικοῖς ποτε κεκοινώνηκεν, εἰδὼς αὐτῶν τὴν ἐξ ἀρχῆς πονηρίαν καὶ ἀποστασίαν· οὐτε Μανιχαίοις, ἢ ἄλλοις τισὶν αἵρετικοῖς ὠμίλησε φιλικὰ, ἢ μόνον ἄχρι νουθεσίας τῆς εἰς εὐσέβειαν μεταβολῆς· ἡγούμενος καὶ παραγγέλλων τὴν τούτων φιλίαν καὶ ὁμιλίαν βλάβην καὶ ἀπώλειαν εἶναι ψυχῆς. Οὕτω γοῦν καὶ τὴν τῶν Ἀρειανῶν αἵρεσιν ἐβδελύσσετο, παρήγγελλέ τε πᾶσι μῆτε ἐγγίξειν αὐτοῖς, μῆτε τὴν κακοπιστίαν αὐτῶν ἔχειν. Ἀπελθόντας γοῦν ποτέ τινας πρὸς αὐτὸν τῶν Ἀρειομανιτῶν, ἀνακρίνας καὶ μαθὼν ἀσεβοῦντας, ἐδίωξεν ἀπὸ τοῦ ὄρους, λέγων ὄφρων ἰοῦ¹⁶ χείρονας εἶναι τοὺς λόγους αὐτῶν.

69. Καὶ ψευσαμένων δέ ποτε τῶν Ἀρειανῶν, ὡς ἐκείνοις τὰ αὐτὰ φρονοῦντος, ἡγανάκτει καὶ ἐθυμοῦτο κατ' ἐκείνων. Εἷτα παρακληθεὶς παρὰ τε τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἀδελφῶν πάντων, κατήλθεν ἀπὸ τοῦ ὄρους καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τοὺς Ἀρειανοὺς ἀπεκῆρυξεν· αἵρεσιν ἐσχάτην λέγων εἶναι ταύτην, καὶ πρόδρομον τοῦ Ἀντιχρίστου. Ἐδίδασκέ τε τὸν λαὸν μὴ εἶναι κτίσμα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, μηδὲ ἐξ οὐκ ὄντων γεγενῆσθαι· ἀλλ' ὅτι αἰδιδός ἐστι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας Λόγος καὶ Σοφία. Δι' ὃ καὶ ἀσεβές ἐστι λέγειν· Ἦν ὅτε οὐκ ἦν· ἦν γὰρ αἰεὶ ὁ Λόγος συννύπαρχων τῷ Πατρί· ὅθεν μηδὲ μίαν ἔχετε κοινωνίαν πρὸς τοὺς ἀσεβεστάτους

¹⁶ ὄφρων γмјесто ὄφρων ἰοῦ

[Како је одбацио Мелетијев раскол и јереси
Манија и Арија]

68. И био је изврстан у вјери и побожности, јер никада није заједничарио са Мелетијевим¹⁵³ шизматичима, од почетка увиђајући њихову изопаченост и отпадништво. Нити се пријатељски односио према манихејцима¹⁵⁴ или било којим другим јеретичима. Уколико и јесте, било је то само како би их посавјетовао да се врате побожности. Учио је и тврдио да је општење са њима штетно и разорно за душу. На исти начин гнушао се аријанске¹⁵⁵ јереси и подстицао остале да им не прилазе и не дијеле њихова погрешна убјеђења. И када су му једном дошли неки с ума сишавши аријанци, и пошто их је пропитао и увидио њихово безбожништво, отјерао их је са планине, казујући како су њихове ријечи горе од змија.

[Како је оповргавао аријанце]

69. Једном су аријанци, лажући, устврдили како су Антонијеви ставови једнаки њиховим, што га је озлоједило и разљутило. Епископи и братија су га позвали, те је сишао са планине. По уласку у Александрију¹⁵⁶ разобличио је аријанце, говорећи како је њихова јерес посљедња у низу и претеча Антихриста. И pouчио је народ да Син Божји није створено биће, нити је из непостојања призван у постојање, него да он вјечно јесте Логос и Премудрост Очеве суштине. И зато је било безбожништво рећи „било је кад га није

Ἀρειανούς· Οὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος. Ὑμεῖς μὲν γὰρ εὐσεβοῦντες Χριστιανοὶ ἐστε· ἐκεῖνοι δὲ, κτίσμα λέγοντες τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγον, οὐδὲν διαφέρουσιν ἐθνικῶν, λατρεύοντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα Θεόν. Πιστεύσατε δὲ, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις πᾶσα ἀγανακτεῖ κατ' αὐτῶν ὅτι τὸν κτίστην καὶ Κύριον τοῦ παντὸς, ἐν ᾧ τὰ πάντα γέγονε, τοῦτον τοῖς γενητοῖς συναριθμοῦσιν.

70. Οἱ μὲν οὖν λαοὶ πάντες ἔχαιρον ἀκούοντες παρὰ τοῦ τοιοῦτου ἀνδρὸς ἀναθεματιζομένην τὴν χριστομάχον αἵρεσιν· οἱ δὲ τῆς πόλεως πάντες συνέτρεχον ἰδεῖν τὸν Ἀντώνιον. Ἑλληνές τε καὶ αὐτοὶ οἱ λεγόμενοι αὐτῶν ἱερεῖς, εἰς τὸ Κυριακὸν ἤρχοντο λέγοντες· Ἀξιοῦμεν ἰδεῖν τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον· πάντες γὰρ αὐτὸν οὕτως ἐκάλουν. Καὶ γὰρ κακεῖ πολλοὺς δι' αὐτοῦ ἐκαθάρισεν ὁ Κύριος ἀπὸ δαιμόνων, καὶ βλαβέντας τὴν διάνοιαν ἰάσατο. Πολλοὶ δὲ καὶ Ἑλληνες ἠξίουσαν μόνον ἅπτεσθαι τοῦ γέροντος, πιστεύοντες ὡφελεῖσθαι. Ἀμέλει τοσοῦτοι γεγόνασι Χριστιανοὶ ἐν ταῖς ὀλίγαις ἡμέραις ἐκείναις, ὅσους ἂν τις εἶδεν ἐνιαυτῷ γενομένους. Εἴτα, τινῶν νομιζόντων ἐκ τῶν ὄχλων αὐτὸν ταράττεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ἀποτρεπόντων ἀπ' αὐτοῦ πάντας, αὐτὸς οὐ ταραττόμενος ἔλεγε, μὴ πλείους εἶναι τούτους ἐκείνων, μεθ' ὧν ἐν τῷ ὄρει παλαίωμεν δαιμόνων.

71. Ὅτε δὲ ἀπεδήμει, καὶ προεπέμπομεν αὐτὸν, ὥς ἐφθάσαμεν εἰς τὴν πύλην, ὅπισθέν τις ἐβόα γυνὴ· Μεῖνον, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ἡ θυγάτηρ μου δεινῶς ὑπὸ δαίμονος ἐνοχλεῖται· μεῖνον, παρακαλῶ, μὴ καγὼ κιν-

било“,¹⁵⁷ јер је Логос увијек био сапостојећи Оцу. Зато немојте друговати са најбезбожнијим аријанцима. Јер нема заједнице између свјетлости и таме.¹⁵⁸ Ви сте добри хришћани, а аријанци се не разликују ни по чему од пагана када кажу да је Син Очев, Логос Божји, створено биће, јер тако поштују оно што је створено прије него ли Бога створитеља.¹⁵⁹ Али вјерујте да је сâм Створитељ љут на њих јер га убрајају, Господа свега, у створења, заједно са свиме што је створено.

[Како је посјетио Александрију, излијечио и преобратио многе и како га је Атанасије испратио из града]

70. Сви су се обрадовали чувши да је такав човјек анатемисао ову јерес, која је против Христа. И сви су трчали да виде Антонија, а Грци и они које су називали својим свештеницима дошли су у цркву говорећи: „Хоћемо да видимо Божјег човјека“; јер су га тако звали. Ту је Господ такође очистио многе од демона и излијечио оне који су били луди. Многи Грци су питали могу ли само додирнути старца, вјерујући да ће им то бити од користи. Сигурно је да је само тога дана више њих постало хришћанима него што би се могло видјети за цијелу годину. Када су неки помислили да му је та гужва напорна, те су одвраћали људе од њега, Антоније је смирено рекао да их ту није више него што је демона са којима се борио у планини.

71. Док смо га испраћали при одласку, а када смо дошли до капије, нека је жена из позадине повикала:

δυνεύσω τρέχουσα. Ἀκούσας ὁ γέρων, καὶ ἀξιωθεὶς παρ' ἡμῶν, θέλων ἔμεινεν. Ὡς δὲ ἤγγισεν ἡ γυνὴ, ἡ μὲν παῖς ἔρριπτο χαμαί· τοῦ δὲ Ἀντωνίου προσευξαμένου, καὶ τὸν Χριστὸν ὀνομάσαντος, ἠγέρθη ἡ παῖς ὑγιής, ἐξελθόντος τοῦ ἀκαθάρτου δαίμονος. Ἡ τε μήτηρ εὐλόγει τὸν Θεὸν, καὶ πάντες ἠὺχαρίστουν. Καὶ αὐτὸς δὲ ἔχαιρεν ἀποδημῶν, ὥς εἰς τὸν ἴδιον οἶκον, εἰς τὸ ὄρος.

72. Καὶ φρόνιμος δὲ ἦν λίαν· καὶ τὸ θαυμαστὸν, ὅτι, γράμματα μὴ μαθὼν, ἀγχίνους ἦν καὶ συνετὸς ἄνθρωπος. Ποτὲ γοῦν φιλόσοφοι δύο ἦλθον πρὸς αὐτὸν Ἑλλήνες, νομίζοντες δύνασθαι τὸν Ἀντώνιον πειράσαι· ἦν δὲ ἐν τῷ ὄρει τῷ ἔξω· ὁ δὲ ἐκ τοῦ προσώπου συνεὶς τοὺς ἀνθρώπους, ἐξελθὼν πρὸς αὐτοὺς, ἔφη δι' ἐρμηνέως· Τί τοσοῦτον ἐσκύλητε, ὦ φιλόσοφοι, πρὸς μωρὸν ἄνθρωπον; Τῶν δὲ εἰπόντων, μὴ εἶναι μωρὸν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ μάλα φρόνιμον, ἔφη πρὸς αὐτούς· Εἰ μὲν πρὸς μωρὸν ἦλθετε, περιττὸς ὑμῶν ὁ κάματος· εἰ δὲ νομίζετέ με φρόνιμον εἶναι, γίνεσθε ὥς ἐγώ· δεῖ γὰρ τὰ καλὰ μιμεῖσθαι. Καὶ εἰ μὲν ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς ἡρχόμην, ἐμιμησάμην ἂν ὑμᾶς· εἰ δὲ ὑμεῖς πρὸς ἐμὲ, γίνεσθε ὥς ἐγώ· Χριστιανὸς γάρ εἰμι. Οἱ δὲ θαυμάζοντες ἀνεχώρουν ἔβλεπον γὰρ καὶ δαίμονας φοβουμένους τὸν Ἀντώνιον.

73. Ἄλλων δὲ πάλιν τοιούτων ἀπαντησάντων πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει τῷ ἔξω, καὶ νομιζόντων χλευάζειν, ὅτι μὴ μεμάθηκε γράμματα, λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἀντώνιος· Ὑμεῖς δὲ τί λέγετε; Τί πρῶτόν ἐστι, νοῦς ἢ γράμματα; καὶ τί τίνος αἴτιον, ὁ νοῦς τῶν γραμμάτων, ἢ τὰ γράμματα τοῦ νοῦ; Τῶν δὲ εἰπόντων πρῶτον εἶναι τὸν

„Остани, Божји човјече, моју ћерку болно муче демони. Остани, преклињем те, да се не бих повриједила од трчања.“ А када ју је старац чуо, и пошто смо га замолили, вољно је остао. Жена се приближила, те је бацила дијете на земљу. Чим се Антоније помолио и призвао име Христово, дијете је устало излијечено, јер је нечисти дух одступио. Мајка је благословила Бога и сви су одали хвале. И сâм Антоније се радовао одлазећи у свој дом у планини.

[Како је расуђивао са Грцима и философима]

72. Сâм Антоније био је веома разборит. Право је чудо што је био промућуран и мудар човјек будући да није учио читати. Једном му дођоше два грчка философа хотећи да испробају своје вјештине на њему. Антоније је био у унутрашњости планине и, познавши по изгледу ко су,¹⁶⁰ пришао им је и преко тумача рекао: „Зашто сте се, философи, мучили толико да дођете до овако будаласта човјека?“ Када су му одговорили да он није будаласт, већ веома разборит, рече им: „Ако сте дошли будаластом човјеку, ваш труд је узалудан. А ако сматрате да сам разборит, постаните као ја, јер треба да подражавамо оно што је добро. Јер да сам ја дошао вама, ја бих вас и подражавао, али пошто сте дошли мени, постаните оно што сам ја – хришћанин.“ А они су отишли чудећи се, јер су видјели да га се чак и демони плаше.

νοῦν, καὶ τῶν γραμμάτων εὐρέτην· ἔφη ὁ Ἀντώνιος· Ὡ τοίνυν ὁ νοῦς ὑγιαίνει, τούτῳ οὐκ ἀναγκαῖα τὰ γράμματα. Τοῦτο καὶ τοὺς παρόντας καὶ αὐτοὺς ἐξέπληξεν. Ἀπῆλθον οὖν θαυμάζοντες, ὅτι τοσαύτην ἔβλεπον ἐν ἰδιώτῃ σύνεσιν· καὶ γὰρ οὐχ ὥς ἐν ὄρει τραφεῖς, κἀκεῖ γέρων γενόμενος, ἄγριον εἶχε τὸ ἦθος· ἀλλὰ καὶ χαρίζεις ἦν καὶ πολιτικός. Τὸν δὲ λόγον εἶχεν ἠρτυμένον τῷ θείῳ ἄλατι· ὥστε μηδένα φθονεῖν, χαίρειν δὲ μᾶλλον ἐπ' αὐτῷ πάντας τοὺς ἐρχομένους πρὸς αὐτόν.

74. Ἀμέλει μετὰ ταῦτα πάλιν ἐλθόντων ἐτέρων τινῶν ἦσαν δὲ οὗτοι τῶν παρ' Ἑλλήσι δοκούντων εἶναι σοφῶν· καὶ ἀπαιτούντων αὐτὸν λόγον περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐν Χριστῷ πίστεως· ἐπιχειρούντων δὲ συλλογίζεσθαι περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ θείου σταυροῦ, καὶ βουλομένων χλευάζειν· ὀλίγον ἐπισχὼν ὁ Ἀντώνιος, καὶ πρῶτον οἰκτείρας αὐτοὺς ἐπὶ τῇ ἀγνωσίᾳ, ἔλεγε δι' ἐρμηνέως, τοῦ καλῶς τὰ ἐκείνου διερμηνεύοντος· Τί κάλλιον ἐστὶ, σταυρὸν ὁμολογεῖν, ἢ μοιχείας καὶ παιδοφθορίας προσάπτειν τοῖς παρ' ὑμῖν λεγομένοις θεοῖς; Τὸ μὲν γὰρ παρ' ἡμῶν λεγόμενον ἀνδρίας ἐστὶ τεκμήριον, καὶ καταφρονήσεως θανάτου γνῶρισμα· τὰ δὲ ὑμέτερα ἀσελγείας ἐστὶ πάθη. Ἐπειτα τί βέλτιον ἐστὶ, λέγειν, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐκ ἐτράπη· ἀλλ' ὁ αὐτὸς ὢν, ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ εὐεργεσίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἀνείληφε σῶμα ἀνθρώπινον, ἵνα, τῇ ἀνθρωπίνῃ γενέσει κοινωνήσας, ποιήσῃ τοὺς ἀνθρώπους κοινωνῆσαι θείας καὶ νοεῤῥας φύσεως· ἢ ἐν ἀλόγοις ἐξομοιοῦν τὸ Θεῖον, καὶ διὰ τοῦτο σέβειν τετράποδα, καὶ ἔρπετα, καὶ ἀνθρώπων εἰκόνας; Ταῦτα γὰρ ὑμῶν ἐστὶ τῶν σοφῶν

73. И други пут га изван планине сретеше неки слични овима, мислећи да му се наругају јер није знао читати. А Антоније им рече: „Шта кажете, шта претходи – разум или слова? И шта је узрок чему – разум словима или слова разуму?“ А када су они одговорили да је разум на првом мјесту и да је он узрок постанка слова, Антоније рече: „Стога, ко год има здрав разум не потребује слова!“ Овај одговор је задивио и посматраче и философе, који су отишли чудећи се што су видјели такво схватање у неук а човјека. Антоније није био неуљудан, иако је проживио и остарио у планини, него љубазан и учтив, а говор му је био осођен божанском соли, тако да нико није био љубоморан на њега, него се радовао свако ко би га посјетио.

74. Послије ових дошли су и други, и то они који су се сматрали мудрима међу Грцима.¹⁶¹ Упитали су га зашто ми вјерујемо у Христа. Но када су намјеравали заподјенути свађу, оспоравајући проповијед о крсту¹⁶² и желећи да се наругају, Антоније се на тренутак заустави. А онда, сажаљевајући њихово незнање, рече преко тумача који је могао вјешто превести његове ријечи: „Шта је љепше, прихватити крст или приписивати прељубу и завођење дјечака онима које називате боговима? Јер оно што смо изабрали јесте ознака смјелости и сигуран знак непоштовања власти смрти,¹⁶³ док су разуданост и страсти ваше. Штавише, Логос Божји није се промијенио, него је, оставши исти, узео људско тијело зарад спасења и добра човје-

τὰ σεβάσματα. Πῶς δὲ γλευάζειν τολμᾶτε ἡμᾶς, λέγοντας τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον πεφανερῶσθαι· ὅπου γε ὑμεῖς, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὴν ψυχὴν χωρίζοντες,¹⁷ φάσκετε πεπλανῆσθαι αὐτὴν καὶ πεπτωκέναι ἀπὸ τῆς ἀψίδος τῶν οὐρανῶν εἰς σῶμα· καὶ εἴθε εἰς ἀνθρώπινον μόνον, καὶ μὴ εἰς τετράποδα καὶ ἔρπετὰ μεταβαίνειν καὶ μεταπίπτειν. Ἡ μὲν γὰρ ἡμετέρα πίστις ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν λέγει· ὑμεῖς δὲ πλανᾶσθε, ὅτι περὶ ἀγεννήτου ψυχῆς ἐξηγεῖσθε. Καὶ ἡμεῖς μὲν τὸ δυνατόν καὶ φιλόανθρωπον τῆς Προνοίας φρονοῦμεν, ὅτι καὶ τοῦτο οὐκ ἀδύνατον ἦν τῷ Θεῷ· ὑμεῖς δὲ, εἰκόνα τοῦ νοῦ τὴν ψυχὴν λέγοντες, πτώματα προσάπτετε αὐτῇ, καὶ τρεπτὴν αὐτὴν μυθολογεῖτε· καὶ λοιπὸν καὶ αὐτὸν τὸν νοῦν διὰ τὴν ψυχὴν τρεπτὸν εἰσάγετε. Ὅποια γὰρ ἦν ἡ εἰκὼν, τοιοῦτον ἀνάγκη κάκεῖνον εἶναι, οὗ ἔστιν ἡ εἰκὼν. Ὅτ' ἂν δὲ περὶ τοῦ νοῦ τοιαῦτα νομίζετε, ἐνθυμεῖσθε, ὅτι καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα τοῦ νοῦ βλασφημεῖτε.

75. Περὶ δὲ τοῦ σταυροῦ τί βέλτιον ἂν εἴποιτε, ἐπιβουλῆς ἐπαγομένης παρὰ πονηρῶν ὑπομένειν σταυρὸν, καὶ μὴ πτήσσειν τὸν ὅπως δήποτε θάνατον ἐπαγόμενον· ἢ πλάνας Ὅσιριδος καὶ Ἰσιδος, καὶ ἐπιβουλὰς Τυφῶνος, καὶ Κρόνου φυγὴν, καὶ τέκνων καταπόσεις, καὶ πατροκτονίας μυθολογεῖν; Ταῦτα γὰρ ὑμῶν ἔστι τὰ σοφά. Πῶς δὲ, γλευάζοντες τὸν σταυρὸν, οὐ θαυμάζετε τὴν ἀνάστασιν; Οἱ γὰρ τοῦτο εἰπόντες κάκεῖνο ἔγραψαν. Ἡ διὰ τί, μνημονεύοντες τοῦ σταυροῦ, σιωπᾶτε

¹⁷ ἐκ τοῦ Νοῦ τὴν ψυχὴν ὁρίοντες

ковог, а како би, бивајући рођен као човјек, могао учинити људе причасницима божанске и духовне природе.¹⁶⁴ Или поредити божанско са неразумним животињама, те зато поштовати четвороножне звијери, језиве ствари и нешто налик људима? Ви то поштујете. И како се онда усуђујете подсмјевати се нама који кажемо да се Христос јавио као човјек, а у исто вријеме тврдите да је душа, коју сводите са неба, залутала и отуда пала у тијело?¹⁶⁵ А то што сте рекли значило би да душа пада само у људско тијело, а није сигурно да одлази и уподобљава се четвороножним звијерима и језивим створењима. Наша вјера обзнањује да је долазак Христов био зарад спасења људи. Ви гријешите јер говорите о души као о нествореној. А ми, с обзиром на моћ и милосрђе Провиђења, сматрамо да долазак Христа у тијелу Богу није био немогућ. А ви, умом објашњавајући душу,¹⁶⁶ доводите је у везу са падовима са неба у тијело и претачете у митове како је она промјењива,¹⁶⁷ а због тога уводите идеју да је сам ум промјењив, и то због душе. Каква год да је природа сличности, то је обавезно природа онога од чега потиче сличност. И кад год помишљате тако о уму, сјетите се да хулите чак и на самог Оца ума.

75. Када је ријеч о крсту, шта бисте рекли да је боље: претрпјети га због завјере коју су склопили злочинци и не бојати се смрти ма каква она била или брбљати о Озирисовим¹⁶⁸ и Изидиним¹⁶⁹ лутањима, Тифоновим¹⁷⁰ сплеткама, Кроновом¹⁷¹ лету, о томе

περὶ τῶν ἐγεροθέντων νεκρῶν, καὶ τῶν ἀναβλεψάντων τυφλῶν, καὶ τῶν θεραπευθέντων παραλυτικῶν, τῶν τε καθαρισθέντων λεπρῶν καὶ τῆς ἐπὶ τὴν θάλασσαν πεζοπορίας, τῶν τε ἄλλων σημείων καὶ τεραστίων, ἅπερ οὐκέτι ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεὸν δείκνυσι τὸν Χριστόν; Πάνυ μοι δοκεῖτε ἀδικεῖν ἑαυτοὺς,¹⁸ καὶ μὴ γνησίως ἐντετυχηκέναι ταῖς Γραφαῖς ἡμῶν. Ἄλλ' ἐντυγχάνετε μὲν ὑμεῖς, καὶ βλέπετε, ὅτι ἃ πεποίηκεν ὁ Χριστὸς, Θεὸν αὐτὸν ἀποδεικνύουσιν, ἐπιδημήσαντα ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων.

76. Εἶπατε δὲ καὶ ὑμεῖς ἡμῖν τὰ ὑμέτερα. Τί δ' ἂν εἴποιτε περὶ τῶν ἀλόγων, ἢ ἀλογίαν καὶ ἀγριότητα; Ἐὰν δὲ, ὡς ἀκούω, θελήσητε λέγειν μυθικῶς λέγεσθαι ταῦτα παρ' ὑμῖν καὶ ἀλληγορεῖτε ἀρπαγὴν Κόρης εἰς τὴν γῆν, καὶ Ἡφαίστου χωλότητα εἰς τὸ πῦρ, καὶ Ἥραν εἰς τὸν ἄερα, καὶ Ἀπόλλωνα εἰς τὸν ἥλιον, καὶ Ἄρτεμιν μὲν εἰς τὴν σελήνην, τὸν δὲ Ποσειδῶνα εἰς τὴν θάλασσαν· οὐδὲν ἦττον αὐτὸν οὐ Θεὸν σέβεσθε, ἀλλὰ τῇ κτίσει λατρεύετε παρὰ τὸν τὰ πάντα κτίσαντα Θεόν. Εἰ γὰρ, ὅτι καλὴ ἢ κτίσις, τοιαῦτα συνεθήκατε· ἀλλ' ἔδει μέχρι τοῦ θαυμάσαι μόνον ὑμᾶς γενέσθαι, καὶ μὴ θεοποιῆσαι τὰ ποιήματα· ἵνα μὴ τὴν τοῦ Δημιουργοῦ τιμὴν τοῖς γεννητοῖς παρέχητε. Ἐπεὶ ὥρα ὑμᾶς καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος τὴν τιμὴν εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην οἰκίαν μεταφέρειν, ἢ τὴν τοῦ στρατηγοῦ εἰς τὸν στρατιώτην. Τί τοίνυν πρὸς ταῦτα λέγετε, ἵνα γνῶμεν, εἰ ἄξιόν τι χλεύης ὁ σταυρὸς ἔχει;

¹⁸ ἀδικεῖν ymjecto ἀδικεῖν ἑαυτοὺς

како је појео сопствену дјецу и заклао оца? Јер то је ваша мудрост. Кад се већ ругате крсту, како се не дивите васкрсењу? Јер је ово друго описао исти онај што је описао и оно прво. А када спомињете крст, зашто ћутите о мртвима који су устали,¹⁷² о слијепима који су прогледали,¹⁷³ о узетима који су били излијечени,¹⁷⁴ о губавима који су очишћени,¹⁷⁵ о ходању по мору¹⁷⁶ и другим знацима и чудима,¹⁷⁷ која су показала да Исус није само човјек већ и Бог? Чини ми се да гријешите и да нисте пажљиво прочитали *Писмо*. Прочитајте и видите да Христова дјела доказују да је он Бог, који је дошао на земљу зарад спасења људи.

76. Него кажите нам о својим вјеровањима. Шта можете рећи о бесловесним створовима осим да су неразумни и свирепи? Али пошто, како чујем, хоћете да кажете да се овакве ствари код вас приповиједају као легенде, те да ви разумијете да је отмица дјевојке Персефоне¹⁷⁸ алегорија земље, хроми Хефест¹⁷⁹ – ватре, Хера¹⁸⁰ – ваздуха, Аполон¹⁸¹ – сунца, Артемида¹⁸² – мјесеца, а Посејдон¹⁸³ – мора; тако још мање поштујете Бога, а служите створењу прије неголи Богу, који је све створио. Ако због љепоте створеног састављате такве легенде, опет је потребно да прекинете са тим дивљењем и прављењем богова од створених бића. Иначе бисте морали и да скренете почаст са градитеља на саму кућу, која је његова творевина, и са генерала на војника. Шта можете рећи на ово, како

77. Ἐκείνων δὲ διαπορούντων, καὶ στρεφομένων ὧδε ἀκαεῖσε, μειδιάσας ὁ Ἀντώνιος ἔφη πάλιν δι' ἑρμηνέως· Ταῦτα μὲν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ὄψεως ἔχει τὸν ἔλεγχον· ἐπειδὴ δὲ μᾶλλον ὑμεῖς τοῖς ἀποδεικτικοῖς λόγοις ἐπερείδεσθε, καὶ ταύτην ἔχοντες τὴν τέχνην, βούλεσθε καὶ ἡμᾶς μὴ ἄνευ τῆς διὰ τῶν λόγων ἀποδείξεως θεοσεβεῖν· εἶπατε πρῶτον ὑμεῖς, τὰ πράγματα, καὶ μάλιστα ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ γνῶσις, πῶς ἀκριβῶς διαγινώσκεται, δι' ἀποδείξεως λόγων, ἢ δι' ἐνεργείας πίστεως; καὶ τί πρεσβύτερόν ἐστιν, ἢ δι' ἐνεργείας πίστις, ἢ ἡ διὰ λόγων ἀπόδειξις; Τῶν δὲ ἀποκριναμένων, πρεσβυτέραν εἶναι τὴν δι' ἐνεργείας πίστιν, καὶ ταύτην εἶναι τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν· ἔφη ὁ Ἀντώνιος· Καλῶς εἶπατε· ἡ μὲν γὰρ πίστις ἀπὸ διαθέσεως ψυχῆς γίνεται· ἡ δὲ διαλεκτικὴ ἀπὸ τέχνης τῶν συντιθέντων ἐστίν. Οὐκοῦν οἷς πάρεστιν ἡ διὰ πίστεως ἐνέργεια, τούτοις οὐκ ἀναγκαῖα, ἢ τάχα καὶ περιττὴ ἡ διὰ λόγων ἀπόδειξις. Καὶ γὰρ ὅπερ ἡμεῖς ἐκ πίστεως νοοῦμεν, τοῦτο ὑμεῖς διὰ λόγων κατασκευάζειν πειρᾶσθε· καὶ πολλάκις οὐδὲ φράσαι ἃ νοοῦμεν δύνασθε· ὥστε βελτίων καὶ ὀχυρωτέρα ἢ διὰ πίστεως ἐνέργεια τῶν σοφιστικῶν ὑμῶν συλλογισμῶν.

78. Ἡμεῖς τοίνυν οἱ Χριστιανοὶ οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγων Ἑλληνικῶν ἔχομεν τὸ μυστήριον· ἀλλ' ἐν δυνάμει πίστεως ἐπιχορηγουμένης ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ παρὰ Θεοῦ. Καὶ ὅτι ἀληθὴς ἐστιν ὁ λόγος, ἰδοὺ νῦν, μὴ μαθόντες ἡμεῖς γράμματα, πιστεύομεν εἰς τὸν Θεὸν, ἐπιγινώσκοντες διὰ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ τὴν εἰς πάντα πρόνοιαν. Καὶ ὅτι ἐνεργὴς ἐστὶν ἡ πίστις ἡμῶν, ἰδοὺ νῦν

бисмо и ми знали има ли крст ичега вриједног исмијавања?“

77. Када су увидјели да су на губитку, те поскакивали тамо-овамо, Антоније се насмијао и опет преко тумача рекао: „За све ово о чему сам вам говорио постоји и видљив доказ. Како ви више волите да се ослањате на доказе разума, будући да сте вјешти у томе, не желите да ми поштујемо Бога без таквог доказа. Стога ми најприје реците како ми уопште познајемо ствари, а нарочито Бога – посредством разума или вјере? И шта је боље: вјера која долази из дјеловања (Божјег) или аргументи разума?“ Када су одговорили да вјера која долази кроз дјеловање јесте боље и исправно знање, Антоније је рекао: „Добро сте одговорили, јер је вјера та која се диже из нарави душе, а дијалектика је производ сопствених твораца. Зато су непотребни, или чак сувишни докази разума онима који имају сарадништво кроз вјеру. Оно што ми знамо кроз вјеру, ви покушавате доказати ријечима, а често нисте у стању ни изразити оно што ми разумијемо. Стога је дјеловање кроз вјеру боље и чвршће него ваши стручни аргументи.

78. Код нас хришћана тајна боговиђења није у мудрости језичког умовања, него у сили вјере, коју нам је Бог даровао кроз Исуса Христа. И како бисте видјели да је ово тачно, гле, ми без познавања слова вјерујемо у Бога, познајући путем творевине Провидност, која је у свему. Наша вјера је дејствена, јер је утврђена у

ἡμεῖς ἐπερειδόμεθα τῇ πίστει τῇ εἰς τὸν Χριστὸν, ὑμεῖς δὲ σοφιστικαῖς λογομαχίαις. Καὶ τὰ μὲν παρ' ὑμῖν τῶν εἰδώλων φάσματα καταργεῖται, ἡ δὲ παρ' ἡμῖν πίστις ἐπεκτείνεται πανταχοῦ. Καὶ ὑμεῖς μὲν συλλογιζόμενοι καὶ σοφίζόμενοι, οὐ μεταπείθετε ἀπὸ Χριστιανισμοῦ εἰς Ἑλληνισμόν· ἡμεῖς δὲ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν διδάσκοντες, ψιλοῦμεν ὑμῖν τὴν δεισιδαιμονίαν, ἐπιγινωσκόντων πάντων τὸν Χριστὸν εἶναι Θεὸν, καὶ τοῦ Θεοῦ Υἱόν. Καὶ ὑμεῖς μὲν τῇ καλλιεπείᾳ οὐκ ἐμποδίζετε τὴν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν· ἡμεῖς δὲ, ὀνομάζοντες τὸν ἐσταυρωμένον Χριστὸν, πάντας διώκομεν δαίμονας, οὓς ὑμεῖς φοβεῖσθε ὡς θεοῦς. Καὶ ἔνθα τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ γίνεται, ἀσθενεῖ μὲν μαγεία, οὐκ ἐνεργεῖ δὲ φαρμακεία.

79. Εἶπατε γοῦν, ποῦ νῦν ὑμῶν τὰ μαντεῖα; ποῦ αἱ τῶν Αἰγυπτίων ἐπαοιδαί; ποῦ τῶν μάγων αἱ φαντασίαι; πότε ταῦτα πάντα πέπαιναν καὶ ἡσθένησεν, εἰ μὴ ὅτε ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς γέγονεν; Ἄρα οὖν ἄξιός οὗτος χλεύης, ἢ μᾶλλον τὰ καταργούμενα παρ' αὐτοῦ καὶ ἐλεγχόμενα ἀσθενῇ; Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο θαυμαστόν ἐστιν· ὅτι τὰ μὲν ὑμέτερα οὐδέποτε ἐδιώχθη, ἀλλὰ καὶ παρὰ ἀνθρώπων κατὰ πόλιν τιμᾶται· οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ διώκονται, καὶ μᾶλλον τὰ παρ' ἡμῖν ὑπὲρ τὰ ὑμέτερα ἀνθεῖ καὶ πληθύνει. Καὶ τὰ μὲν ὑμέτερα εὐφημούμενα καὶ περικλειόμενα διαφθείρεται· ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ πίστις καὶ ἡ διδασκαλία, χλευαζομένη παρ' ὑμῶν, καὶ διωχθεῖσα παρὰ βασιλέων πολλάκις, πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην. Πότε γὰρ οὕτω θεογνωσία ἐξέλαμψεν; ἢ πότε οὕτω σωφροσύνη καὶ ἀρετὴ παρ-

Христу, а ви се ослањате на софистичку вјештину.¹⁸⁴ Док се ликови ваших идола губе, наша вјера се шири посвуда. Никада ви нисте никога преобратили из хришћанства у паганство својим аргументима и цјепидлачењем. А ми, поучавајући вјеру у Христа, разоткривамо ваше сујевјерје, јер је свакоме јасно да је Христос Бог и Син Божји. Ви својом слаткорјечивошћу не ометате проповиједање о Христу. А ми на сами помен Христа распетога тјерамо у бјекство све демоне, којих се ви плашите као да су богови. Гдје је знак крста, магија је слаба и чарање нема силу.

79. Реците нам гдје су вам сада предсказања? Гдје су египатске враџбине? Гдје су обмане мађионичара? Када су све те ствари престале и ослабјеле ако не када се уздигао Христов крст? Треба ли га онда исмијавати прије неголи оно што је поништио и осудио на слабост? Чудесно је да ми и даље цвјетамо и умножавамо се преко вас, будући да ваше схватање није никада гоњено, него је чак величано по свим градовима док су Христови сљедбеници прогоњени. Ваше увјерење страда, мада величано и слављено, док је Христово учење испунило свијет, иако сте га често исмијавали а цареви прогонили. Када је познање Бога тако засијало? Када се јавило толико самообуздавање? А кад толика дјевственост? А кад је смрт била толико презрена ако не кад се јавио крст Христов? У ово нико не сумња ако погледа како мученици презиру смрт зарад Христа и

θενίας ἐφάνη; ἢ πότε οὕτως ὁ θάνατος κατεφρονήθη, εἰ μὴ ὅτε ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ γέγονε; Τοῦτο δὲ οὐδεὶς ἀμφιβάλλει βλέπων τοὺς μάρτυρας διὰ τὸν Χριστὸν καταφρονοῦντας τοῦ θανάτου, βλέπων τὰς τῆς Ἐκκλησίας παρθένους διὰ τὸν Χριστὸν καθαρὰ καὶ ἀμίαντα τὰ σώματα φυλαττούσας.

80. Καὶ ἔστι μὲν ἱκανὰ ταῦτα τεκμήρια δεῖξαι τὴν κατὰ Χριστὸν πίστιν μόνην ἀληθῆ εἶναι εἰς θεοσέβειαν. Ἴδου ἀκμὴν ὑμεῖς ἀπιστεῖτε ζητοῦντες τοὺς ἐκ τῶν λόγων συλλογισμοὺς. Ἡμεῖς μὲν οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας Ἑλληνικῆς λόγοις, ὡς εἶπεν ὁ διδάσκαλος ἡμῶν, ἀποδείκνυμεν τῇ δὲ πίστει πείθομεν ἐναργῶς προλαμβανούσῃ τὴν ἐκ τῶν λόγων κατασκευήν. Ἴδου πάρεσιν ὧδε ὑπὸ δαιμόνων πάσχοντες ἦσαν δέ τινες ἐλθόντες πρὸς αὐτὸν ὑπὸ δαιμόνων ἐνοχλούμενοι, καὶ παραγῶν αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον, ἔφη· Ἡ ὑμεῖς τοῖς συλλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἢ ἂν βούλησθε τέχνη ἢ μαγεία, ἐπικαλούμενοι τὰ εἰδῶλα ἑαυτῶν, καθαρῖσατε αὐτούς· ἢ, εἰ μὴ δύνασθε, κατάθεσθε τὴν πρὸς ἡμᾶς μάχην, καὶ ὄψεσθε τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐπεκαλέσατο τὸν Χριστὸν, ἐσφράγισέ τε τοὺς πάσχοντας τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ δεύτερον καὶ τρίτον. Καὶ εὐθὺς ἔστησαν οἱ ἄνθρωποι ὁλόκληροι, σωφρονοῦντες καὶ εὐχαριστοῦντες τῷ Κυρίῳ λοιπόν. Καὶ οἱ μὲν λεγόμενοι φιλόσοφοι ἐθαύμαζον, καὶ ἀληθῶς ἐξεπλήττοντο ἐπὶ τῇ συνέσει τοῦ ἀνδρὸς, καὶ τῷ γενομένῳ σημείῳ· ὁ δὲ Ἀντώνιος ἔφη, Τί θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ; οὐκ ἔσμεν ἡμεῖς οἱ ποιοῦντες, ἀλλ' ὁ Χριστός ἐστιν, ὁ διὰ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων ταῦτα ποιῶν.

како се дјевственице Цркве држе чисте и неокаљане Христа ради.

[Како је оповргао философе лијечећи човјека
посједнутог демонима]

80. И ова знамења довољна су да докажу како је вјера у Христа истинско богопознање. Али гле! И даље не вјерујете и тражите доказе. Ми свој доказ не изводимо 'убједљивим ријечима људске мудрости'¹⁸⁵ Грка, како то чине ваши учитељи, већ вјером, која очигледно претходи доказима разума. Видите, овдје су неки запосједнути демонима.“ Управо су тада њему дошли људи које су демони веома узнемиравали, и поставивши их у средину, Антоније је рекао: „Очистите их од демона својим аргументима или којом год магијском вјештином, призивајући своје идоле. А ако то не можете, маните се раздора међу нама и видјећете силу крста Христовога.“ И рекавши ово, призвао је име Христово и осјенио два-три пута знаком крста оне који су патили. И одмах су устали здрави и при чистој свијести, те узнијели захвалност Богу. А ови философи, како су се називали, чудили су се и били неизмјерно задивљени разумијевањем Антонијевим и чудом које је учинио. Тад он рече: „Зашто се чудите? То не чинимо ми, него је Христос тај који им учини, а преко оних који вјерују у њега. Зато вјерујте и ви, постаните као ми, и видјећете да код нас нема обмана ријечима, него вјера која дјелује кроз љубав према Христу. Ако је и

Πιστεύσατε οὖν καὶ ὑμεῖς¹⁹ καὶ ὄψεσθε, ὅτι οὐ τέχνη λόγων τὰ παρ' ἡμῖν ἐστίν, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἐνεργουμένης²⁰ ἥντινα ἐὰν σχοίητε καὶ ὑμεῖς, οὐκέτι τὰς διὰ λόγων ἀποδείξεις ζητήσετε· ἀλλ' αὐτὴ ἀρκητὴν τὴν εἰς τὸν Χριστὸν πίστιν ἡγήσεσθε. Ταῦτα τοῦ Ἀντωνίου τὰ ῥήματα· ἐκεῖνοι δὲ καὶ ἐν τούτῳ θαυμάζοντες, ἀνεχώρουν, κατασπαζόμενοι αὐτὸν, καὶ ὁμολογοῦντες ὠφελεῖσθαι παρ' αὐτοῦ.

81. Ἐφθασε δὲ καὶ μέχρι βασιλέων ἡ περὶ Ἀντωνίου φήμη. Ταῦτα γὰρ μαθόντες Κωνσταντῖνος ὁ Αὐγουστος, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Κωνσταντίος καὶ Κώνστας οἱ Αὐγουστοί, ἔγραφον αὐτῷ ὡς πατρὶ, καὶ ἠύχοντο λαμβάνειν ἀντίγραφα παρ' αὐτοῦ. Ἀλλ' οὔτε τὰ γράμματα περὶ πολλοῦτινος ἐποιεῖτο, οὔτε ἐπὶ ταῖς ἐπιστολαῖς ἐγεγήθει· ὁ αὐτὸς δὲ ἦν, οἷος καὶ πρὸ τοῦ γράφειν αὐτῷ τοὺς βασιλέας. Ὅτε δὲ ἐκομίζετο αὐτῷ τὰ γράμματα, ἐκάλει τοὺς μοναχοὺς, καὶ ἔλεγε· Μὴ θαυμάζετε, εἰ γράφει βασιλεὺς πρὸς ἡμᾶς, ἄνθρωπος γάρ ἐστιν· ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάζετε, ὅτι ὁ Θεὸς τὸν νόμον ἀνθρώποις ἔγραψε, καὶ διὰ τοῦ ιδίου Υἱοῦ λελάληκεν ἡμῖν. Ἐβούλετο μὲν οὖν μὴ δέχεσθαι τὰς ἐπιστολάς, λέγων οὐκ εἰδέναι πρὸς τὰ τοιαῦτα, ἀντιγράφειν· προτραπεῖς δὲ παρὰ τῶν μοναχῶν, ὅτι Χριστιανοὶ εἰσιν οἱ βασιλεῖς, καὶ ἵνα μὴ ὡς προρῥιφέντες²¹ σκανδαλισθῶσιν, ἐπέτρεπεν ἀναγινώσκεισθαι. Καὶ ἀντέγραφεν, ἀποδεχόμενος μὲν

¹⁹ Πιστεύσατε οὖν καὶ ὑμεῖς· Γίνεσθε ὡς ἡμεῖς·

²⁰ ἐνεργουμένη

²¹ ἀπορριφέντες

сами прихватите, нећете даље трагати за доказима разума, него ћете држати да је вјера у Христа довољна.“ Ово су ријечи Антонијеве. Чудили су се и овоме такође. Поздравивши се с њим, отишли су, признавши да су од њега много добили.

[Како су цареви писали Антонију и његов одговор]

81. Слава Антонијева доспјела је и до царева. Константин Августус¹⁸⁶ и његови синови Констанције¹⁸⁷ и Констанс¹⁸⁸ августи писали су му посланице као оцу и молили га за одговор. А он није томе придавао велику важност, нити се радовао порукама, већ је био исти као и прије него што су му цареви писали. Када су му донијели писма, позвао је монахе и рекао: „Немојте се чудити ако нам цар пише, јер је и он човјек. Радије се чудите томе што је Господ дао закон људима и проговорио нам кроз Сина свога.“¹⁸⁹ И није био рад даprima посланице, изговарајући се како не зна писати и одговарати на њих. Али пошто су га монаси подстицали, јер су цареви били хришћани, те да се не би увриједили ако би их овај одбио, Антоније је пристао да се посланице прочитају и одговорио је одобравајући њихову вјеру у Христа и дајући им савјет у вези са спасењем: да не мисле много на садашњост, него да се присјећају суда који долази и да знају како је сам Христос истински и вјечни цар.¹⁹⁰ Преклињао их је да буду милостиви и обраћају пажњу на праведност и на сиромашне. А цареви су се обрадовали примивши од-

αὐτοὺς, ὅτι τὸν Χριστὸν προσκυνοῦσι, συνεβούλευε δὲ τὰ εἰς σωτηρίαν· καὶ μὴ μεγάλα ἡγεῖσθαι τὰ παρόντα, ἀλλὰ μᾶλλον μνημονεύειν τῆς μελλούσης κρίσεως, καὶ εἰδέναι, ὅτι ὁ Χριστὸς μόνος ἀληθὴς καὶ αἰώνιός ἐστι βασιλεύς. Φιλανθρώπους τε αὐτοὺς εἶναι ἡξίου, καὶ φροντίζειν τοῦ δικαίου καὶ τῶν πτωχῶν. Κάκεῖνοι δεχόμενοι ἔχαιρον. Οὕτω παρὰ πᾶσιν ἦν προσφιλεῖς, καὶ πάντες ἔχουν αὐτὸν ἡξίου πατέρα.

82. Τοιοῦτος δὴ οὗν γινωσκόμενος, καὶ οὕτω πρὸς τοὺς ἀπαντῶντας ἀποκρινόμενος, ὑπέστρεφε πάλιν εἰς τὸ ἔνδον ὄρος. Καὶ τῆς μὲν συνήθους ἀσκήσεως εἶχετο· πολλάκις δὲ μετὰ τῶν εἰσερχομένων πρὸς αὐτὸν καθεζόμενος, καὶ περιπατῶν, ἀπηγεοῦτο, ὥς ἐν τῷ Δανιὴλ γέγραπται. Καὶ αὐτὸς μὲν μεθ' ὥρας ὠμίλει τὰ ἀκόλουθα τοῖς συνοῦσιν ἀδελφοῖς αὐτῷ· οἱ δὲ συνόντες ἡσθάνοντό τινα θεωρίαν αὐτὸν βλέπειν. Καὶ γὰρ καὶ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ γινόμενα πολλάκις, ἐν τῷ ὄρει τυγχάνων ἔβλεπε καὶ διηγήσατο Σαραπίωνι τῷ ἐπισκόπῳ, ἔνδον ὄντι καὶ βλέποντι τὸν Ἀντώνιον ἀσχοληθέντα τῇ ὁπτασίᾳ. Ποτὲ γοῦν καθεζόμενος καὶ ἐργαζόμενος, ὥσπερ ἐν ἐκστάσει γέγονε, καὶ πολὺς ἦν ἐν τῇ θεωρίᾳ στενάζων. Εἶτα μεθ' ὥραν στραφεὶς πρὸς τοὺς συνόντας, ἐστέναξε, καὶ ἔντρομος γενόμενος, ἤψχετο,²² καὶ κάμπτων τὰ γόνατα, διέμενεν ἐπὶ πολὺ. Καὶ ἀναστὰς ἔκλαιεν ὁ γέρων. Ἐντρομοὶ τοίνυν γενόμενοι οἱ συνόντες, καὶ πάνυ φοβηθέντες, ἡξίου μαθεῖν παρ' αὐτοῦ· καὶ πολὺ διώχλησαν ἕως βιασθεὶς εἶπῃ. Ὁ δὲ καὶ

²² ἀναστὰς ἤψχετο

говор. Тако је Антоније био драг свима и свако је же-
лио да га има као оца.

[Како је у виђењу спознао дјела аријанаца]

82. Антоније је био познат као изузетан човјек и одговарао је онима који су му долазили. Но вратио се у унутрашњост планине држећи се у уобичајеном по-
двигу. Када би му људи долазили, често се дешавало да би, сједећи или ходајући, постао нијем, како стоји код Данила.¹⁹¹ Након неког времена наставио би нит приче коју је започео са присутном братијом. А они су опазили да је имао виђење. Много је пута пребивајући у планинама видио шта се догађа у Египту и рекао би то епископу Серапиону,¹⁹² који је био с њим и који је видио како је Антоније обузет виђењем. Једном, док је сједио и радио, као да је пао у занос и много је уздисао због онога шта је видио. Након неког времена, окре-
нувши се са уздахом и трепетом ка онима који су то гледали, помолио се. И павши на кољена, дуго је остао тако. А након што се подигао, плакао је. Остали су били престрављени и дрхтали су, хотећи сазнати о чему се ради. И толико су га узнемиравали да је на крају морао проговорити. Силно уздишући, рекао је: „Ох, дјецо моја, боље би било прије умријети него до-
чекати да се оствари оно што сам видио.“ А када су га, уплакани, поново запитали о томе, рекао је: „Гњев ће обузети Цркву када буде предата људима који су по-
пут бесловесних звијери. Видио сам трпезу¹⁹³ дома

οὕτω μέγα στενάξας ὦ τέκνα, βέλτιον, ἔλεγεν, ἀποθανεῖν, πρὸ τοῦ γενέσθαι τὰ τῆς θεωρίας. Τῶν δὲ πάλιν ἀξιούντων, δακρύσας ἔλεγε· Μέλλει τὴν Ἐκκλησίαν ὀργὴ καταλαμβάνειν, καὶ μέλλει παραδίδοσθαι ἀνθρώποις ὁμοίοις ἀλόγοις κτήνεσιν. Εἶδον γὰρ τὴν τράπεζαν τοῦ Κυριακοῦ, καὶ περὶ αὐτὴν ἐστῶτας ἡμιόνους κύκλω πανταχόθεν, καὶ λακτίζοντας τὰ ἔνδον οὕτως, ὥς ἂν ἀτάκτως σκιρτώντων κτηνῶν γένοιτο λακτίσματα. Πάντως δὲ ἥσθεσθε, φησὶ, πῶς ἐστέναζον· ἤκουσα γὰρ φωνῆς λεγούσης· Βδελυχθήσεται τὸ θυσιαστήριόν μου. Ταῦτα εἶδεν ὁ γέρων· καὶ μετὰ δύο ἔτη γέγονεν ἡ νῦν ἔφοδος τῶν Ἀρειανῶν, καὶ ἡ ἀρπαγὴ τῶν ἐκκλησιῶν, ὅτε καὶ τὰ σκεύη μετὰ βίας ἀρπάσαντες, δι' ἐθνικῶν ἐποιοῦν βαστάζεσθαι· ὅτε καὶ τοὺς ἐθνικοὺς ἀπὸ τῶν ἐργαστηρίων ἠνάγκαζον συνάγεσθαι μετ' αὐτῶν· καὶ παρόντων αὐτῶν ἔπραττον ἐπὶ τῆς τραπέζης ὡς ἤθελον. Τότε πάντες ἡμεῖς ἐπέγνωμεν, ὅτι τὰ λακτίσματα τῶν ἡμιόνων ταῦτα προεμήνυε τῷ Ἀντωνίῳ, ὃ νῦν οἱ Ἀρειανοὶ ἀλόγως πράττουσιν ὡς τὰ κτήνη. Ὡς δὲ ταύτην εἶδε τὴν θεωρίαν, τοὺς συνόντας παρεκάλεσε, λέγων· Μὴ ἀθυμεῖτε, τέκνα· ὥσπερ γὰρ ὠργίσθη ὁ Κύριος, οὕτω πάλιν ἰάσεται. Καὶ πάλιν ταχέως ἀπολήψεται τὸν ἑαυτῆς κόσμον ἡ Ἐκκλησία, καὶ συνήθως ἀναλάμψει· καὶ ὤψεσθε τοὺς διωχθέντας ἀποκαθισταμένους, καὶ τὴν μὲν ἀσέβειαν πάλιν εἰς τοὺς ἰδίους φωλεοὺς ἀναχωροῦσαν, τὴν δὲ εὐσεβῆ πίστιν παρῶρησιαζομένην μετὰ πάσης ἐλευθερίας πανταχοῦ· μόνον μὴ μιάνητε ἑαυτοὺς μετὰ τῶν Ἀρειανῶν. Οὐκ ἔστι γὰρ τῶν ἀποστόλων αὕτη ἡ διδασκαλία, ἀλλὰ τῶν δαυμόνων,

Господњег и муле како стоје укруг око ње и ритајући се све разбацују, баш као да су дивље звијери. Видјели сте“, рекао је, „како сам уздисао, а то јер сам чуо глас који ми рече: 'Мој олтар ће бити оскрнављен!'“ Ово је старац видео, и двије године после је упали су аријанци и отимали храмове, а тада су насилници разнијели са-суде, позивајући и пагане да их носе. И незнабошци су им се придруживали остављајући своје послове, а ови су у њиховом присуству чинили на светој трпези како су хтјели. Тада смо сви разумјели да су ударци мула означавали Антонију оно што аријанци, бесловесни попут звијери, тренутно чине. Када је имао ово виђење, утјешио је све око себе рекавши: „Не будите мало-душни, дјецо моја. Како се Господ разљутио, тако ће нас и исцијелити, и Црква ће се ускоро вратити свом поретку и опет ће сијати како је и сијала. И видјећете да ће бити укријељени они које сад гоне. Порок ће се опет повући у своју јазбину, а побожност ће се разглашавати одважно и слободно по свим крајевима. Само, немојте се онечистити аријанством, јер њихово учење није апостолско, већ припада демону и ђаволу, који им је отац. Јалово је оно и бесмислено и без истинског разумијевања, попут бесловесности ових мула.“

[О томе како су излечења путем молитве дјело Христово]

83. То су ријечи Антонијеве и не треба сумњати да су се таква чуда дешавала човјечјом руком, јер је то Спаситељево обећање, када је рекао: „Ако имате вјере

καὶ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου· καὶ μᾶλλον ἄγονος, καὶ ἄλογος, καὶ διανοίας ἐστὶν οὐκ ὀρθῆς, ὡς ἡ τῶν ἡμιόνων ἀλογία.

83. Τοιαῦτα μὲν τὰ τοῦ Ἀντωνίου. Οὐ δεῖ δὲ ἡμᾶς ἀπιστεῖν, εἰ δι' ἀνθρώπου τοσαῦτα γέγονε θαύματα. Τοῦ γὰρ Σωτῆρός ἐστιν ἐπαγγελία, λέγοντος· Ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ· Μετάβηθι ἐντεῦθεν, καὶ μεταβήσεται· καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσῃ ὑμῖν. Καὶ πάλιν· Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν τι αἰτήσητε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν. Αἰτεῖτε, καὶ λήψεσθε. Καὶ αὐτός ἐστιν ὁ τοῖς μαθηταῖς λέγων, καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· Ἀσθενοῦντας θεραπεύετε· δαίμονας ἐκβάλλετε· δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε.

84. Οὐ προστάττων γοῦν ἐθεράπευεν ὁ Ἀντώνιος, ἀλλ' εὐχόμενος καὶ τὸν Χριστὸν ὀνομάζων· ὡς πᾶσι φανερὸν γενέσθαι, ὅτι οὐκ ἦν αὐτὸς ὁ ποιῶν, ἀλλ' ὁ Κύριος, δι' Ἀντωνίου φιλανθρωπευόμενος, καὶ θεραπεύων τοὺς πάσχοντας. Ἀντωνίου δὲμόνον ἢ εὐχὴ καὶ ἢ ἄσκησις, ἧς ἔνεκεν ἐν τῷ ὄρει καθήμενος, ἔχαιρε μὲν τῇ τῶν θείων θεωρίᾳ, ἐλυπεῖτο δὲ διοχλούμενος ὑπὸ πολλῶν καὶ ἐλκόμενος εἰς τὸ ὄρος τὸ ἔξω. Καὶ γὰρ καὶ δικασταὶ πάντες ἡξίουσαν ἀπὸ τοῦ ὄρους αὐτὸν κατέρχεσθαι, ἐπεὶ μὴ δυνατὸν ἦν αὐτοὺς εἰσελθεῖν ἐκεῖ, διὰ τοὺς ἀκολουθοῦντας τῶν δικαζομένων. Ἡξίουσαν δὲ ὁμῶς, ἵνα ἔλθῃ καὶ μόνον αὐτὸν ἴδωσιν· αὐτὸς μὲν οὖν ἐξετρέπετο καὶ παρηγεῖτο τὰς πρὸς τούτους ὁδοὺς οἱ δὲ ἐπέμενον, καὶ μᾶλλον τοὺς ὑπευθύνους ὄντας ὑπὸ στρατιώτας προσέπεμπον· ἵνα καὶ διὰ τὴν ἐκείνων

колико зрно горушичино, рећи ћете гори овој: пређи одавде тамо, и пређи ће, и ништа вам неће бити немогуће.“¹⁹⁴ И опет: „Заиста, заиста вам кажем да што год заиштете од Оца у име моје, даће вам. Иштите и добићете.“¹⁹⁵ И сâм он је рекао ученицима и свима који вјерују у њега: „Болесне исцјељујте, губаве чистите, мртве дижите, демоне изгоните; на дар сте добили, на дар и дајте.“¹⁹⁶

84. Антоније није лијечио заповиједањем, него молитвом и изговарањем имена Христовог. И свима је било јасно да није он тај који дјелује, него Господ, који је показао милост и лијечио болеснике. Антонијев дио били су само молитва и подвиг, због којих је и обитавао у планини, веселећи се у промишљањима о божанском, а тугујући када су га многи спопадали, повлачећи се у унутрашњост планине. А и судије су га молили да сиђе како би га бар видјели, јер нису могли горе због оптужених које су имали уза се. Како је Антоније то избјегавао и одбијао да им дође, они су, пошто су били непоколебљиви, послали заробљенике под војничком пратњом како би због њих дошао. При-сиљен нуждом, гледајући их како јадикују, изашао је из планине. И опет Антонијев напор није био без плодова, јер је његов долазак значио напредак и услугу за многе. Био је од користи судијама, савјетујући их да ставе правду изнад свега, да се боје Бога и знају да „каквим судом судите, онаквим ће вам се судити“.¹⁹⁷ Но изнад свега волио је своје обиталиште у планини.

πρόφασιν κατέλθῃ. Πάσχων οὖν ἀνάγκην, καὶ ὁρῶν αὐτοὺς ὀδυρομένους, ἤρχετο μὲν εἰς τὸ ὄρος τὸ ἔξω· οὐκ ἀνωφελῆς δὲ πάλιν ἦν ὁ σκυλμὸς αὐτοῦ· πολλοῖς μὲν γὰρ εἰς ὄνησιν ἐγίνετο, καὶ εἰς εὐεργεσίαν ἢ ἄφιξις αὐτοῦ. Τοὺς δὲ δικαστὰς ὠφέλει, συμβουλευόντων πάντων μᾶλλον προκρίνειν τὸ δίκαιον καὶ φοβεῖσθαι τὸν Θεὸν, καὶ εἰδέναι, ὅτι οἷω κρίματι κρίνουσι, κριθήσονται. Πλὴν τὴν ἐν τῷ ὄρει διατριβὴν πάντων μᾶλλον ἡγάπα.

85. Ποτὲ οὖν βίαν τοιαύτην παθὼν παρὰ τῶν χρεῖαν ἐχόντων, καὶ τοῦ στρατηλάτου διὰ πολλῶν ἀξιώσαντος αὐτὸν κατελθεῖν· ἐλθὼν, καὶ ὁμιλήσας ὀλίγα, τὰ εἰς σωτηρίαν φθάνοντα, καὶ περὶ τῶν δεομένων, ἡπείγετο. Τοῦ δὲ λεγομένου δουκὸς ἀξιοῦντος αὐτὸν ἐμβραδύνειν, ἔλεγε μὴ δύνασθαι χρονίζειν μετ' αὐτῶν, καὶ παραδείγματι χαρίεντι τοῦτον ἔπειθε λέγων· Ὡσπερ οἱ ἰχθύες ἐγχρονίζοντες τῇ ξηρᾷ γῇ τελευτῶσιν, οὕτως οἱ μοναχοὶ βραδύνοντες μεθ' ὑμῶν, καὶ παρ' ὑμῖν ἐκδι-ατριβόντες ἐκλύονται. Δεῖ οὖν, ὥσπερ τὸν ἰχθὺν εἰς τὴν θάλασσαν, οὕτως ἡμᾶς εἰς τὸ ὄρος ἐπείγεσθαι· μήποτε ἐμβραδύνοντες, ἐπιλαθώμεθα τῶν ἔνδον. Ἀκούσας δὲ ὁ στρατηλάτης ταῦτα παρ' αὐτοῦ, καὶ ἕτερα πολλὰ, θαυμάσας, ἔλεγεν, ἀληθῶς εἶναι τοῦτον δοῦλον τοῦ Θεοῦ· πόθεν γὰρ ἰδιώτῃ τοιοῦτος καὶ τοσοῦτος νοῦς, εἰ μὴ ἦν ἀγαπώμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ;

86. Εἷς δέ τις στρατηλάτης, Βαλάκιος δὲ ἦν ὄνομα αὐτῷ, πικρῶς ἐδίωκεν ἡμᾶς τοὺς Χριστιανοὺς διὰ τὴν ὑπὲρ τῶν δυσωνύμων Ἀρειανῶν σπουδὴν. Καὶ ἐπειδὴ τοσοῦτον ἦν ὠμὸς, ὥς καὶ παρθένους τύπτειν, καὶ μονάζοντας γυμνοῦν καὶ μαστίζειν· ἀποστέλλει

[Како је мудро одговорио војводи]

85. Другом приликом, оптерећен истим наваљивањима оних којима је потребовао, а након што га је војни заповједник много преклињао, Антоније је сишао. Накратко је поразговарао о стварима битним за спасење и био је у журби да помогне ономе коме је био потребан. Али када га је војвода, како се називао, преклињао да остане, Антоније је рекао да се не може задржати међу њима и убиједио га је љупким примјером, говорећи: „Ако рибе дуго остану на сувом, умру. Тако и монаси изгубе своју снагу ако тумарају међу вама и са вама проводе вријеме. Како риба мора хитати мору, тако ми морамо хитати планини, да не бисмо одгађањем заборавили што нам је унутра.“ Чувши ово и још многе ствари, војвода је био задивљен, те рекао: „Заиста је овај човјек слуга Божји. Јер да га Бог не воли, како би било могуће да један тако неук човјек посједује овакво разумијевање?“

[О војводи Валакију и како је, упозорен Антонијем,
биједно скончао]

86. Војсковођа именом Валакије љуто је гонио нас хришћане због своје оданости аријанцима. Његова окрутност била је толика да је тукао дјевице, скидао и бичевао монахе. Стога му је Антоније тада написао и послао следеће писмо: „Видим гњев Божји како долази на тебе. Зато престани да гониш хришћане како те не би гњев сустигао, јер ето га иде ка теби.“¹⁹⁸

πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀντώνιος, καὶ γράφει τοιοῦτον ἔχουσαν νοῦν ἐπιστολὴν· Ὁρῶ ὀργὴν ἐπερχομένην ἐπὶ σέ· παῦσαι οὖν διώκων Χριστιανοὺς, μή ποτέ σε ἡ ὀργὴ καταλάβῃ· μέλλει γὰρ ἤδη ἐπὶ σέ ἔρχεσθαι. Ὁ δὲ Βαλάκιος, γελάσας, τὴν μὲν ἐπιστολὴν ἔρριψε χαμαὶ, πτύσας εἰς αὐτὴν, τοὺς δὲ κομίσαντας ὕβρισε, παραγγείλας ἀπαγγέλλειν Ἀντωνίῳ ταῦτα· Ἐπειδὴ φροντίζεις περὶ τῶν μοναχῶν, ἤδη καὶ σε μετελεύσομαι. Καὶ οὐ παρῆλθον ἡμέραι πέντε, καὶ κατέλαβεν αὐτὸν ἡ ὀργή. Εἰς γὰρ τὴν πρώτην μο νὴν Ἀλεξανδρείας τὴν λεγομένην Χαιρέου ἐξῆλθεν αὐτός τε ὁ Βαλάκιος καὶ Νεστόριος ὁ ἑπαρχος τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἀμφοτέρωι μὲν ἐπεκαθέζοντο ἵπποι· ἦσαν δὲ οὗτοι ἴδιοι τοῦ Βαλακίου, καὶ πραότεροι πάντων τῶν τρεφομένων παρ' αὐτῷ. Ἀλλὰ μήπω φθασάντων αὐτῶν εἰς τὸν τόπον, ἤρξαντο παίζειν, ὥς εἰώθασι, πρὸς ἀλλήλους· καὶ ἐξαίφνης ὁ πραότερος, ὃς ἐπεκαθέζετο Νεστόριος, δῆγματι τὸν Βαλάκιον καταβαλὼν ἐπέπεσεν αὐτῷ· καὶ οὕτω τοῖς ὁδοῦσιν ἐσπάραξε τὸν μηρὸν αὐτῷ, ὥς εὐθὺς μὲν ἀπενεχθῆναι εἰς τὴν πόλιν, ἐν τρισὶ δὲ ἡμέραις ἀποθανεῖν· καὶ πάντας θαυμάζειν, ὅτι ἃ προείρηκεν ὁ Ἀντώνιος, ταχέως πεπλήρωται.

87. Οὕτω μὲν οὖν τοῖς πικροτέροις παρήνει· τοὺς δὲ ἄλλους τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀπαντῶντας οὕτως ἐνουθέτει, ὥς ἐπιλανθάνεσθαι παρ' αὐτὰ τοῦ δικάζειν, καὶ μακαρίζειν τοὺς ἀναχωροῦντας ἀπὸ τοῦ βίου τούτου. Οὕτω δὲ τῶν ἀδικουμένων προΐστατο, ὥς νομίζειν μὴ ἄλλους, ἀλλ' αὐτὸν εἶναι τὸν πάσχοντα. Οὕτω δὲ πάλιν πρὸς ὠφέλειαν πᾶσιν ἦν ἱκανὸς, ὥς πολλοὺς στρα-

Валакије се насмијао, бацио писмо и пљунуо на њега те, вријеђајући доносиоце, молио их да овако кажу Антонију: „Пошто се толико бринеш за монахе, ето ме ускоро и по тебе!“ Није прошло ни пет дана а гњев се излио на њега. Валакије и Несторије, префект Египта,¹⁹⁹ изашли су до првог одморишта наомак Александрије, којег зову Хереу. Обојица су били на Валакијевим коњима, и то на оним најмирнијима из цијеле ергеле. Нису далеко одмакли кад су се коњи почели играти као по обичају. И одједном онај мирнији, на којем је био Несторије, угризом збаци Валакија и нападе га,²⁰⁰ поцијепавши му зубима бедро тако гадно да су га одмах однијели у град, гдје је након три дана умро. И сви су се дивили јер се брзо обистинило оно што је Антоније рекао.

[Како је носио немоћи слабих и о великој користи од Антонија за цијели Египат]

87. Тако је опоменуо овог свирепог човјека. А остале који су му долазили савјетовао је да одмах заборава на своја спорјечкања и да похвале оне који су се повукли из свијета. Борио се против заблудјелих тако срчано да бисте помислили како је он тај који пати, а не они. Свима је био од толике користи да су чак веома имућни људи остављали сва животна оптерећења и остатак живота проводили као монаси. Изгледало је као да је Бог послао љекара Египту. Јер ко је био тужан а да се није зарадовао пошто је срео

τευομένους, καὶ τῶν τὰ πολλὰ κεκτημένων, ἀποτίθεται τὰ τοῦ βίου βάρη, καὶ λοιπὸν γίνεσθαι μοναχοὺς. Καὶ ὅλως ὥσπερ ἰατρὸς ἦν δοθεὶς παρὰ τοῦ Θεοῦ τῇ Αἰγύπτῳ. Τίς γὰρ λυπούμενος ἀπὴντα, καὶ οὐχ ὑπέστρεφε χαίρων; τίς ἤρχετο θρηνῶν διὰ τοὺς αὐτοῦ τεθνηκότας, καὶ οὐκ εὐθέως ἀπετίθετο τὸ πένθος; τίς ὀργιζόμενος ἤρχετο, καὶ οὐκ εἰς φιλίαν μετεβάλλετο; τίς πένης ἀκηδιῶν ἀπὴντα, καὶ ἀκούων αὐτοῦ καὶ βλέπων αὐτὸν, οὐ κατεφρόνει τοῦ πλούτου, καὶ παρεμυθεῖτο τὴν πενίαν; τίς μοναχὸς, ὀλιγωρήσας, καὶ ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν, οὐ μᾶλλον ἰσχυρότερος ἐγένετο; τίς νεώτερος ἐλθὼν εἰς τὸ ὄρος, καὶ θεωρήσας Ἀντώνιον, οὐκ εὐθέως ἐξηρνεῖτο τὰς ἡδονὰς,²³ καὶ ἡγάπα σωφροσύνην; τίς ἤρχετο πρὸς αὐτὸν ὑπὸ δαίμονος πειραζόμενος, καὶ οὐκ ἀνεπαύετο; τίς δὲ ἐν λογισμοῖς ἐν οἰκλούμενος ἤρχετο, καὶ οὐκ ἐγαληνία τῇ διανοίᾳ;

88. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἦν μέγα τῆς ἀσκήσεως τοῦ Ἀντωνίου, ὅτι, καθὰ προεῖπον, χάρισμα διακρίσεως πνευμάτων ἔχων, ἐπεγίνωσκεν αὐτῶν τὰ κινήματα· καὶ πρὸς ὃ τις αὐτῶν εἶχε τὴν σπουδὴν καὶ τὴν ὁρμὴν, τοῦτο οὐκ ἠγνόει.²⁴ Καὶ οὐ μόνον αὐτὸς οὐκ ἐπαίζετο παρ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐνοχλουμένους ἐν λογισμοῖς παρακαλῶν²⁵ ἐδίδασκε, πῶς ἂν δύναιτο τὰς ἐκείνων ἐπιβουλὰς ἀνατρέπειν· διηγούμενος τῶν ἐνεργούντων τὰς ἀσθενείας καὶ τὰς πανουργίας. Ἐκαστος γοῦν,

²³ ἐξηραίνεται τῶν ἡδονῶν

²⁴ τοῦ ἐπιβουλεύειν γμjecto τοῦτο οὐκ ἠγνόει

²⁵ παρ' ἐκείνων

Анто-нија? Ко је дошао оплакујући покојника и није одмах одбацио тугу? Ко је дошао у бијесу а да се није обратио на срдачност? Који малодушни сиромаш који му је дошао, гледајући га и слушајући, није презрео богатство и утјешо се у свом сиромаштву? Који младић, дошавши у планину и видјевши Антонија, није одмах сагорио ужитак а заволио суздржање? Ко је мучен демонима дошао а да није нашао покоја муци својој? Ако је дошао гоњен сумњом и није задобио смирење ума?

[О Антонијевој разборитости и о томе
како је свима давао савјете]

88. Дивно је било у Антонијевом подвигу то, како сам већ рекао, што је имао дар да разликује духове, препознавао је њихово кретање и знао је тачно куда журе да скују какву подлост. И не само да никада није био обманут од демона већ је бодрио и оне које су демони мучили. Учио их је како да разруше демонске замисли, говорећи им о слабостима и вјештинама оних који су их запосјели. И зато би сваки, као да се спремао за битку, силазио са планине, храбро се супротстављајући наумима ђавола и његових демона. Колико ли је само дјевица које су имале просце остало у дјевичанству Христа ради пошто су видјеле Антонија, и то само издалека? Долазили су му људи и из страних крајева и враћали су се након што би задобили користи, поштујући га са осталима као оца. И

ὥσπερ ἐπαλιφεῖς παρ' αὐτοῦ, κατήρχετο καταθαρόων τῶν νοημάτων τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ. Πόσαι δὲ καὶ μνηστῆρας ἔχουσαι παρθένοι, καὶ μόνον ἀπὸ τοῦ πέραν ἰδοῦσαι τὸν Ἀντώνιον, ἔμειναν τῷ Χριστῷ παρθένοι; Ἦρχοντο δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω μερῶν πρὸς αὐτόν. Καὶ αὐτοὶ μετὰ πάντων τὴν ὠφέλειαν ἐσχηκότες ὑπέστρεφον, ὥς παρὰ πατρὸς προπεμπόμενοι. Ἀμέλει κοιμηθέντος αὐτοῦ, πάντες, ὥς ὀρφανοὶ γενόμενοι πατρὸς, μόνη τῇ ἐκείνου μνήμῃ παρακαλοῦσιν ἑαυτοὺς, κατέχοντες ἅμα τὰς νοουθεσίας καὶ τὰς παραινήσεις αὐτοῦ.

89. Οἷον δὲ καὶ τὸ τέλος αὐτῷ τοῦ βίου γέγονεν, ἄξιον καὶ μνημονεῦσαι, καὶ ὑμᾶς ἀκοῦσαι ποθοῦντας· καὶ τοῦτο γὰρ αὐτοῦ ζηλωτὸν γέγονε. Κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐπεσκέπτετο τοὺς μοναχοὺς τοὺς ἐν τῷ ὄρει τῷ ἔξω, καὶ προσμαθὼν παρὰ τῆς Προνοίας περὶ τῆς ἑαυτοῦ τελευτῆς, ἐλάλει τοῖς ἀδελφοῖς λέγων· Ταύτην ὑμῶν τὴν ἐπίσκεψιν ὑστέραν ποιοῦμαι, καὶ θαυμάζω, εἰ πάλιν ἑαυτοὺς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ θεωρήσομεν. Καιρὸς ἐστὶ καὶ λοιπὸν ἀναλῦσαι· εἰμὶ γὰρ ἐγγὺς ἐτῶν πέντε καὶ ἑκατόν. Οἱ μὲν οὖν ἀκούσαντες, ἔκλαιον, καὶ περιεπτύσσοντο καὶ κατεφίλουν τὸν γέροντα· ὁ δὲ, ὥς ἀπὸ ἀλλοτρίας εἰς ἰδίαν ἀπαίρων πόλιν, χαίρων διελέγετο· καὶ παρήγγελλεν αὐτοῖς μὴ ὀλιγωρεῖν ἐν τοῖς πόνοις, μηδὲ ἐκκακεῖν ἐν τῇ ἀσκήσει· ἀλλ' ὥς καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκοντας ζῆν· καὶ καθὰ προεῖπον σπουδάζειν τὴν ψυχὴν φυλάττειν ἀπὸ ῥυπαρῶν λογισμῶν· καὶ τὸν ζῆλον ἔχειν πρὸς τοὺς ἁγίους, μὴ ἐγγίξειν δὲ Μελετιανοῖς τοῖς σχισματικοῖς· οἶδατε γὰρ αὐτῶν τὴν πονηρὰν

засигурно је да су сви, када је умро, остали као без оца, тјешећи се једино успоменом на њега, а чувајући савјете и препоруке које им је дао.

[Како је савјетовао монахе и дао им упутства за сахрану
када је имао 105 година]

89. Право је да вам испричам какав је био крај његова живота. Јер је његово скончање вриједно подражавања. По обичају је посјетио монахе у спољашњости планине и, поучен Провиђењем да му се ближи скончање, рекао братији: „Ово је посљедњи пут да сам вас посјетио. И изненадићу се ако се будемо опет видјели у овоме животу. Приближио се час мог одласка, јер ми је скоро стотину и пет година.“ А када су то чули, заплакали су, грлећи и љубећи старца. А он је казивао радосно, као да плови из туђине у отаџбину, те их је охрабривао говорећи: „Немојте љенчарити у подвигу, нити посустајати у усавршавању, него живите као да ћете умријети сваки дан.“²⁰¹ Такође им је поновио и оно што је већ раније рекао – да ревносно чувају душу од злих помисли, да жељно подражавају светитеље, а да ништа немају са Мелетијевим расколницима,²⁰² „јер вам је познато колико су изопачени и укаљани. Нити имајте било каква посла са аријанцима,²⁰³ јер је њихова безбожност свима позната. Нити се узнемиравајте ако видите да их судије штите, јер ће се и то дешавати. Њихова помпа пролазна је и кратка вијека. Него се још више чувајте да вас

καὶ βέβηλον προαίρεσιν· μηδὲ κοινωνίαν ἔχειν τινὰ πρὸς τοὺς Ἀρειανούς· καὶ γὰρ καὶ ἡ τούτων ἀσέβεια πᾶσιν ἔκδηλός ἐστι. Μηδ' ἂν θεωρήσητε προΐσταμένους αὐτῶν τοὺς δικαστὰς, ταράττεσθε· παύσεται γὰρ, καὶ θνητὴ καὶ πρὸς ὀλίγον ἐστὶν αὐτῶν ἡ φαντασία. Καθαροὺς οὖν ἑαυτοὺς μᾶλλον ἀπὸ τούτων φυλάττετε, καὶ τηρεῖτε τὴν τε τῶν Πατέρων παράδοσιν, καὶ προηγουμένως τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν εὐσεβῆ πίστιν, ἣν ἐκ τῶν Γραφῶν μὲν μεμαθήκατε, παρ' ἐμοῦ δὲ πολλάκις ὑπεμνήσθητε.

90. Τῶν δὲ ἀδελφῶν βιαζομένων μεῖναι αὐτὸν παρ' αὐτοῖς, κἀκεῖ τελειωθῆναι, οὐκ ἠνέσχετο διὰ πολλὰ μὲν, ὥς αὐτὸς καὶ σιωπῶν ἐνέφαινε, καὶ διὰ τοῦτο δὲ μάλιστα· οἱ Αἰγύπτιοι τὰ τῶν τελευτώντων σπουδαίων σώματα, καὶ μάλιστα τῶν ἁγίων μαρτύρων, φιλοῦσι μὲν θάπτειν καὶ περιελίσσειν ὀθονίοις· μὴ κρύπτειν δὲ ὑπὸ γῆν, ἀλλ' ἐπὶ σκιμποδίῳ τιθέναι, καὶ φυλάττειν ἔνδον παρ' ἑαυτοῖς νομίζοντες ἐν τούτῳ τιμᾶν τοὺς ἀπελθόντας. Ὁ δὲ Ἀντώνιος πολλάκις περὶ τούτου καὶ ἐπισκόπους ἡξίου παραγγέλλειν τοῖς λαοῖς· ὁμοίως δὲ καὶ λαϊκοὺς ἐνέτρεπε, καὶ γυναῖξιν ἐπέπληττε, λέγων, μήτε νόμιμον, μήτε ὅλως ὅσιον εἶναι τοῦτο. Καὶ γὰρ τὰ τῶν πατριαρχῶν καὶ τὰ τῶν προφητῶν σώματα μέχρι νῦν σῴζεται εἰς μνήματα.²⁶ καὶ αὐτὸ δὲ τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα εἰς μνημεῖον ἐτέθη, λίθος τε ἐπιτεθεὶς ἔκρυψεν αὐτὸ, ἕως ἀνέστη τριήμερον. Καὶ ταῦτα λέγων,

²⁶ Καὶ γὰρ τὰ τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν προφητῶν μέχρι νῦν σῴζεται μνήματα·

не укаљају и гледајте на оно што су вам преци оставили, а на првом мјесту на свету вјеру у Господа нашег Исуса Христа, којој сте научени из *Писма* и о којој сам вас често напомињао.“

90. Братија га је молила да остане с њима и ту умре, али Антоније то није могао из многих разлога о којима је ћутао. Између осталог, и због овога: Египћани одају почаст погребним ритуалима и умотавају у ланене покрове тијела упокојених, а нарочито мученика. И не упоковају их, већ их постављају на лежајеве и тако их чувају у кућама, мислећи да тиме изражавају поштовање према преминуломе. Антоније је често подстрекавао епископе да издају проглас против овога. Исто тако је поучавао лаике и корио жене, говорећи да „нешто тако није по заповијестима, нити уопште благочестиво. Јер се до данашњег дана чувају гробнице патријараха²⁰⁴ и пророка²⁰⁵, а и само тијело Господње положено је у гроб, на чији улаз је наваљен камен,²⁰⁶ и било је скривено ту док год није васкрсао трећег дана.“ И тако говорећи, показао је да се они који не упоковају тијела умрлих, па чак и ако су у питању светитељи, огрешују о закон. Јер шта је веће или светије од тијела Господњег? Чувши то, многи су од тада покопавали умрле, славећи Бога јер су научени исправном поступању.

ἐδείκνυε παρανομεῖν τὸν μετὰ θάνατον μὴ κρύπτοντα τὰ σώματα τῶν τελευτώντων, καὶ ἅγια τυγχάνη. Τί γὰρ μεῖζον ἢ ἁγιώτερον τοῦ Κυριακοῦ σώματος; Πολλοὶ οὖν, ἀκούσαντες, ἔκρυσαν ὑπὸ γῆν λοιπὸν, καὶ ὑψαρίστουν τῷ Κυρίῳ, καλῶς διδαχθέντες.

91. Αὐτὸς δὲ, τοῦτο γινώσκων, καὶ φοβούμενος μὴ καὶ τὸ αὐτοῦ ποιήσωσιν οὕτως σῶμα, ἤπειξεν ἑαυτὸν, συνταξάμενος τοῖς ἐν τῷ ἔξῳ ὄρει μοναχοῖς· καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἔνδον ὄρος, ἔνθα καὶ μένειν εἰώθει, μετὰ μῆγας ὀλίγους ἐνόσησε· καὶ καλέσας τοὺς συνόντας αὐτῷ (δύο δὲ ἦσαν, οἵτινες καὶ ἔμειναν ἐνδον, δέκα καὶ πέντε ἔτη ἀσκούμενοι, καὶ ὑπηρετοῦντες αὐτῷ διὰ τὸ γῆρας), ἔλεγε πρὸς αὐτούς· Ἐγὼ μὲν, ὥς γέγραπται, τὴν ὁδὸν τῶν πατέρων πορεύομαι· ὁρῶ γὰρ ἑμαυτὸν καλούμενον ὑπὸ τοῦ Κυρίου· ὑμεῖς δὲ νήφετε, καὶ τὴν πολυχρόνιον ὑμῶν ἀσκησιν μὴ ἀπολέσητε· ἀλλ' ὥς νῦν ἀρχὴν ἔχοντες, σπουδάσατε τηρεῖν τὴν προθυμίαν ἑαυτῶν. Οἶδατε τοὺς ἐπιβουλεύοντας δαίμονας, οἶδατε πῶς ἄγριοι μὲν εἰσὶν, ἀσθενεῖς δὲ τῇ δυνάμει. Μὴ οὖν φοβηθῆτε αὐτούς, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν Χριστὸν ἀεὶ ἀναπνέετε, καὶ τούτῳ πιστεύετε· καὶ ὥς καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκοντες ζήσατε, προσέχοντες ἑαυτοῖς, καὶ μνημονεύοντες ὧν ἠκούσατε παρ' ἐμοῦ παραινέσεων. Καὶ μηδεμία ἔστω ὑμῖν κοινωνία πρὸς τοὺς σχισματικούς, μήθ' ὅλως πρὸς τοὺς αἵρετικούς Ἀρειανούς. Οἶδατε γὰρ πῶς καὶ γὰρ τούτους ἐξετρεπόμεν διὰ τὴν χριστομάχον αὐτῶν καὶ ἑτερόδοξον αἵρεσιν. Σπουδάσατε δὲ μᾶλλον καὶ ὑμεῖς ἀεὶ συνάπτειν ἑαυτοὺς, προηγουμένως μὲν τῷ Κυρίῳ, ἔπειτα δὲ τοῖς ἁγίοις· ἵνα μετὰ θάνατον ὑμᾶς εἰς

91. Антоније се плашио, знајући обичаје, да ће и његово тијело тако погрепсти. Опростивши се од монаха из спољашњости планине, одмах је похитао ка њеној унутрашњости, на коју се био навикао. Разболио се након неколико тренутака. Сабравши оне који су се ту нашли, а било их је двојица који су остали у планини петнаест година, подвизавајући се и бивајући уз Антонија због његових година, рекао им је: „Ја, као што је написано,²⁰⁷ идем на пут својих отаца, јер сам сачувао оно на шта ме је Господ позвао. Будите пажљиви и не шкодите свом дугогодишњем подвигу, него се ревносно држите своје одлуке као да сте на самом почетку. Јер знате колико су свирепе демонске подвале, али и то да сада имају мало снаге. Зато их се не бојте, већ дишите у Христу и вјерујте му. Живите као да ћете умријети свакога дана.²⁰⁸ Обратите пажњу на себе и сјећајте се савјета који сам вам дао. Не удружујте се са шизматичима, нити имајте било шта са јеретичима аријанцима.²⁰⁹ Јер вам је познато како сам их ја избјегавао због њиховог непријатељства према Христу и страног учења њихове јереси. Стога, што више прижељкујте да будете најприје сљедбеници Божји, а онда и сљедбеници светитеља, како би вас по уснућу могли примити у вјечна обиталишта као добро знане пријатеље. Промисљајте о овоме и мислите на то. А ако вам је имало стало до мене и ако ме сматрате оцем, немојте се мучити и носити ми тијело у Еги-

τάς αἰωνίους σκηνάς, ὡς φίλους καὶ γνωρίμους, δέξονται καὶ αὐτοί. Ταῦτα λογίξεσθε, ταῦτα φρονεῖτε· καὶ εἰ μέλει ὑμῖν περὶ ἐμοῦ, καὶ μνημονεύετε ὡς περὶ πατρὸς, μὴ ἀφεῖτέ τινας τὸ σῶμά μου λαβεῖν εἰς Αἴγυπτον, μήπως ἐν τοῖς οἴκοις ἀπόθωνται· τούτου γὰρ χάριν εἰσῆλθον εἰς τὸ ὄρος, καὶ ἦλθον ὧδε. Οἶδατε δὲ καὶ πῶς αἰὲν ἐνέτρεπον τοὺς τοῦτο ποιοῦντας, καὶ παρήγγελλον παύσασθαι τῆς τοιαύτης συνηθείας. Θάψατε οὖν τὸ ἡμέτερον ὑμεῖς, καὶ ὑπὸ γῆν κρύψατε· καὶ ἔστω τὸ παρ' ἐμοῦ ῥῆμα φυλαττόμενον παρ' ὑμῖν, ὥστε μηδένα γινώσκειν τὸν τόπον, πλὴν ὑμῶν μόνων. Ἐγὼ γὰρ ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν ἀπολήψομαι παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἄφθαρτον αὐτό. Διέλετε δέ μου τὰ ἐνδύματα· καὶ Ἀθανασίῳ μὲν τῷ ἐπισκόπῳ δότε τὴν μίαν μηλωτὴν, καὶ ὁ ὑπεστρωννυόμην ἱμάτιον, ὅπερ αὐτὸς μὲν μοι καινὸν δέδωκε, παρ' ἐμοὶ δὲ πεπαλαιώται· καὶ Σαραπίωνι δὲ τῷ ἐπισκόπῳ δότε τὴν ἑτέραν μηλωτὴν· καὶ ὑμεῖς ἔχετε τὸ τρίχινον ἔνδυμα. Καὶ λοιπὸν σώζεσθε, τέκνα· ὁ γὰρ Ἀντώνιος μεταβαίνει, καὶ οὐκ ἔτι μεθ' ὑμῶν ἐστι.

92. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ ἀσπασαμένων ἐκείνων αὐτὸν, ἐξάρας τοὺς πόδας, καὶ ὥσπερ φίλους ὁρῶν τοὺς ἐλθόντας ἐπ' αὐτὸν, καὶ δι' αὐτοὺς περιχαρὴς γενόμενος, ἐφαίνετο γὰρ ἀνακείμενος ἰλαρῷ τῷ προσώπῳ, ἐξέλιπε, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας. Κακεῖνοι λοιπὸν, καθὰ δέδωκεν αὐτοῖς ἐντολὰς, θάψαντες καὶ εἰλίξαντες, ἔκρυσαν ὑπὸ γῆν αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ οὐδεὶς οἶδε τέως, ποῦ κέκρυπται, πλὴν μόνων αὐτῶν τῶν δύο. Καὶ τῶν λαβόντων δὲ ἕκαστος τὴν μηλωτὴν τοῦ μακαρίου Ἀντωνίου, καὶ τὸ τετραμμένον παρ' αὐτοῦ ἱμάτιον, ὡς

пат, да ме не би положили у какве куће, јер сам управо због тога отишао у планину и дошао овдје. Штавише, и сами знате како сам увијек корио оне који су држали такав обичај и подстицао их да то више не чине. Зато упојајте моје тијело и сами га скријте и држите се мојих ријечи да нико не зна за то мјесто осим вас.²¹⁰ Јер ћу по васкрсењу мртвих добити од Спаситеља не-трулежно тијело. Раздијелите моју одјећу. Епископу Атанасију²¹¹ подајте овчију кожу и простирку на којој сам лежао, коју ми је он лично дао као нову, али која је уз мене остарјела. Епископу Серапиону²¹² дајте другу овчију кожу, а космати огртач оставите себи. Остајте збогом, дјецо моја, јер Антоније одлази и није више са вама.“

[О Антонијевој смрти]

92. Пошто је ово рекао и пошто што су га изљубили, подиже ноге своје и, обрадовавши се као да је видио пријатеље који му иду у сусрет – јер како је лежао лик му се чинио веселим – умрије и би прибројан оцима својим.²¹³ Умотали су га и упопали како је и захтијевао, сакривши тијело. И нико до данас не зна гдје је, осим оне двојице. А сваки од оних који су од њега добили овчију кожу или огртач гледа на то као на драгоценост. Само када се на њих погледа, као да се види Антоније, а онај ко то носи на себи изгледа као да радостан носи и његово учење.

τι μέγα χρῆμα φυλάττει. Καὶ γὰρ καὶ βλέπων αὐτὰ, ὡς Ἀντώνιον ἐστὶ θεωρῶν· καὶ περιβαλλόμενος δὲ αὐτὰ, ὡς τὰς νοθεσίας αὐτοῦ βαστάζων ἐστὶ μετὰ χαρᾶς.

93. Τοῦτο τῆς ἐν σώματι ζωῆς Ἀντωνίου τὸ τέλος, καὶ κείνη τῆς ἀσκήσεως ἀρχή. Καὶ εἰ καὶ μικρὰ ταῦτα πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐκείνου, ἀλλ' ἀπὸ τούτων λογίξεσθε καὶ ὑμεῖς, ὁποῖος ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Ἀντώνιος, ὁ ἐκ νεωτέρου μέχρι τῆς τοσαύτης ἡλικίας ἴσην τηρήσας τὴν προθυμίαν τῆς ἀσκήσεως καὶ μήτε διὰ τὸ γῆρας ἡττηθεὶς πολυτελείᾳ τροφῆς, μήτε δι' ἀτονίαν τοῦ ἑαυτοῦ σώματος ἀλλάξας τὸ σχῆμα τοῦ ἐνδύματος, ἢ νιψάμενος καὶ τὸν πόδα ὕδατι καὶ ὅμως ἐν πᾶσι διέμεινεν ἀβλαβής. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀσινεῖς καὶ ὀλοκλήρους εἶχε, βλέπων καλῶς καὶ τῶν ὀδόντων οὐδὲ εἷς ἐξέπεσεν αὐτοῦ· μόνον δὲ ὑπὸ τὰ οὖλα τετριμμένοι ἐγεγόνεισαν, διὰ τὴν πολλὴν ἡλικίαν τοῦ γέροντος. Καὶ τοῖς ποσὶ δὲ καὶ ταῖς χερσὶν ὑγιῆς διέμεινε, καὶ ὅλως πάντων τῶν ποικίλῃ τροφῇ καὶ λουτροῖς καὶ διαφόροις ἐνδύμασι χρωμένων φαιδρότερος μᾶλλον αὐτὸς ἐφαίνετο, καὶ πρὸς ἰσχὺν προθυμότερος. Καὶ τὸ πανταχοῦ δὲ τοῦτον διαβεβοῆσθαι, καὶ θαυμάζεσθαι μὲν παρὰ πάντων, ποθεῖσθαι δὲ καὶ παρὰ τῶν μὴ ἑωρακότων αὐτὸν, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς θεοφιλοῦς αὐτοῦ ψυχῆς ἐστὶ γνώρισμα. Οὐ γὰρ ἐκ συγγραμμάτων, οὐδὲ ἐκ τῆς ἔξωθεν σοφίας, οὐδὲ διὰ τινος τέχνης, διὰ δὲ μόνην θεοσέβειαν ὁ Ἀντώνιος ἐγνωρίσθη. Τοῦτο δὲ ὡς Θεοῦ δῶρον οὐκ ἂν τις ἀρνήσαιο. Πόθεν γὰρ εἰς τὰς Σπανίας καὶ εἰς τὰς Γαλλίας, πῶς εἰς τὴν Ῥώμην καὶ τὴν Ἀφρικὴν, ἐν ὄρει κεκρυμμένος καὶ καθήμενος

[Како је Антоније остао чио све до смрти и како је његова слава испунила сву земљу]

93. Такав је био крај Антонијевог живота у тијелу и почетак онога горе. Иако је овај извјештај кратак у поређењу са његовим заслугама, и даље одражава величину Антонија, човјека Божјег. Онога који је од младости до дубоке старости био ревностан у подвигу и није ни у старости пао у жељу за скупоцјеном храном, нити је кроз слабости свога тијела измијенио начин облачења, нити је кад прао ноге, а опет је остао у потпуности без повреда. Његове очи биле су непомрачене, потпуно здраве, јер је јасно видио. Није изгубио ниједан од својих зуба, него су само били истрошени због силних година које је имао. До краја је био јак и у рукама и у ногама. Иако су многи јели разноврсну храну, прали се и носили разнолику одјећу, он је био веселији и снажнији од њих. Јасан доказ његове врлине и Божје љубави према његовој души јесте то што је његова слава сијала посвуда, што су га сви гледали с чуђењем и што су за њим жудјели они који га никада нису видјели. Јер Антоније није био чувен по списима, нити рјечитој мудрости, или пак због какве вјештине, него само због своје побожности. Нико неће порећи да је ово дар Божји. Јер како би људи у Шпанији, Галији, Риму и Африци чули за човјека који пребива скривен у планини, осим ако га није учинио познатим свуда Бог, који је ово и обећао Антонију на самом почетку? Чак и ако дјелају у

ἠκούσθη, εἰ μὴ ὁ Θεὸς ἦν, ὁ πανταχοῦ τοὺς ἑαυτοῦ γνωρίζων ἀνθρώπους, ὁ καὶ Ἀντωνίῳ τοῦτο κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπαγγειλάμενος; Κἂν γὰρ αὐτοὶ κεκρυμμένως πράττωσι, κἂν λανθάνειν ἐθέλωσιν· ἀλλ' ὁ Κύριος αὐτοὺς ὡς λύχνους δείκνυσι πᾶσιν, ἵνα καὶ οὕτως οἱ ἀκούοντες γινώσκωσι δυνατὰς εἶναι τὰς ἐντολὰς εἰς τὸ κατορθοῦν, καὶ ἥλυν τῆς ἐπ' ἀρετὴν ὁδοῦ λαμβάνωσι.

94. Ταῦτα τοίνυν τοῖς μὲν ἄλλοις ἀδελφοῖς ἀνάγνωτε, ἵνα μάθωσιν ὁποῖος ὀφείλει τῶν μοναχῶν ὁ βίος εἶναι, καὶ πεισθῶσιν, ὅτι ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοὺς δοξάζοντας αὐτὸν δοξάζει, καὶ τοὺς δουλεύοντας αὐτῷ μέχρι τέλους οὐ μόνον εἰς τὴν βασιλείαν ἄγει τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα κρυπτομένους, καὶ σπουδάζοντας ἀναχωρεῖν, φανεροὺς καὶ διαβοήτους διὰ τε τὴν ἀρετὴν αὐτῶν καὶ τὴν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν πανταχοῦ ποιεῖ. Ἐὰν δὲ χρειὰ γένηται, καὶ τοῖς ἐθνικοῖς ἀνάγνωτε· ἵνα κἂν οὕτως ἐπιγνώσιν, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐ μόνον ἐστὶ Θεὸς καὶ τοῦ Θεοῦ Υἱός· ἀλλ' ὅτι καὶ οἱ τούτῳ γνησίως λατρεύοντες, καὶ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν εὐσεβῶς, τοὺς δαίμονας, οὓς αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες νομίζουσιν εἶναι θεοὺς, τούτους οἱ Χριστιανοὶ ἐλέγχουσιν, οὐ μόνον μὴ εἶναι θεοὺς, ἀλλὰ καὶ πατοῦσι καὶ διώκουσιν, ὡς πλάνους καὶ φθορέας τῶν ἀνθρώπων τυγχάνοντας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

тајности, чак и ако желе да остану непознати, Господ их показује као свјетила да свијетле свима,²¹⁴ како би они који слушају знали да их заповијести Божје могу довести до напретка, те да тако ревнују на путу врлине.

[Свршетак]

94. Прочитајте ове ријечи и осталој браћи да би научила какав би требало да буде живот монаха и како би могли увидјети да Господ и Спаситељ Исус Христос прославља оне који прослављају њега, и води до краја оне који му служе. И то не само у небеском царству него их и овдје прославља – иако се они скривају и желе се повући од свијета. Чини их познатима на свим странама, а због њихове врлине и помоћи коју су пружали другима. Уколико узмогнете, прочитајте ово и паганима како би и овако могли спознати то да је Господ наш Исус Христос Бог и Син Божји, али да и хришћани који му истински служе и савјесно вјерују у њега доказују не само да демони нису богови, као што Грци сматрају, него их и бацају под ноге и тјерају у бјекство, као варалице и кваритеље рода људскога, а кроз Исуса Христа Господа нашега, коме нека је слава у све вијекове. Амин.

О овом издању

Ово издање *Житија Светог Антонија* Атанасија Александријског рађено је најприје за потребе студентата филологије, који се и на теоријском и на практичном нивоу сусрећу са Атанасијевим дјелом као „првим ове врсте“. Кад је већ тако, сматрали смо да је нужно пружити им прилику и да га прочитају, а не да о њему дознају преко реченице-двије у различитим књижев-ноисторијским прегледима. То је основна намјена дјела. Приликом превођења на располагању нам је било више текстова: грчки изворник из Мињове патрологије (*Patrologiae cursus completus, Series Graeca*, t. XXVI, Paris, 1887, 835–978), као и енглески (Athanasius: *Select Works and Letters. Nicene and Post-Nicene Fathers*, series II, vol. IV, ed. Ph. Schaff, Christian Literature Publishing Co., New York, 1892, 194–221), француски (Andilly, A. D', *Les Vies des saints Pères (du désert et de quelques saintes et al.)*, t. I à III, Paris, 1733, 10–48), италијански (Atanasio di Alessandria, *La vita di*

Antonio, ed. Salvatore Di Meglio, Limovia, 1989) и руски превод (Святитель Афанасий Великий. Творения в 4-х томах. Том III. — М.: Спасо-Преображенский Валаамский монастырь, 1994. — С. 178–251). На њих смо се највише ослањали. Уз превод, у овом издању дајемо и грчки текст, онако како га затичемо у Мињовој патрологији, а према лијепој традицији класичара која се нажалост, под притиском 'економске оправданости издања', све више губи. У фуснотама дате су исправке које је унио Бартелинк у до сада најтачније издање грчкога текста објављено у едицији *Sources chrétiennes* (*Athanase d'Alexandrie, Vie d'Antoine*, ed. G. J. M. Bartelink, Paris, 2004), али само оне које битно утичу на смисао.¹ Оне су узете у обзир приликом превођења. Како смо искрено свјесни пропуста овог подухвата, са нестрпљењем ишчекујемо неко ново издање које би начинио какав класични филолог.

¹ T. Hägg, "After 300 Years: A New, Critical Edition of the Greek Life of St. Antony. Review Article", *Classica et Mediaevalia* 48 (1997), 267–281.

Коментари и објашњења

- 1 Грчки израз (ἡ) πολιτεία означава 'јавни живот', 'јавно дјеловање', 'уређен живот у држави', 'живљење'. Будући да би буквални превод синтагме βίος καὶ πολιτεία као 'живот и живљење' у српском дјеловао плеонастично и не би пренио смисао оригинала, а како српски нема аналогну синтагму (уп. Доситејево *Живот и прикљученија* или енгл. *life and time*), учинило нам се ваљаним превести је као 'житије и подвиг', што би најприближније оцртало значење које се настоји дати – светитељски пут којим је Антоније ишао у свом животу, пут подвига.
- 2 У грчком тексту користи се придјев ὁσιος умјесто уобичајенијег ἁγιος. Оба придјева имају исто примарно значење ('свети'), с тим да придјев ὁσιος подразумијева да је светитељ уз чије име стоји био испосник, монах.
- 3 Поднаслов је сачуван у Евагријевом преводу на латински језик („Athanasius episcopus ad peregrinos fratres“), али се претпоставља да га је садржао и изворни текст.
- 4 Алузија на 2 Цар 3, 11: „А Јосафат рече: има ли ту који пророк Господњи да упитамо Господа преко њега? А један између слуга цара Израиљева одговори и рече: овдје је Јелисије син Сафатов, који је Илији по ље в а о в о д о м р у к е.“ Бартелинк је показао како се исказ односи на човјека којег је

Атанасије познавао, а који је био слуга Антонијев, а не на самог Атанасије, како је раније читано.

- ⁵ Мисли се на 1 Мој 25, 27: „И дјеца одрастоше, и Исав поста ловац и ратар, а Јаков бјеше човјек кротак и бављаше се у шаторима.“
- ⁶ Уп. Лк 5, 51–52: „И сиђе с њима и дође у Назарет; и бјеше им послушан. И мати његова чуваше све ријечи ове у срцу својему. И Исус напредоваше у премудрости и у расту и у милости код Бога и код људи.“
- ⁷ В. Мт 4, 20: „А они одмах оставише мреже и пођоше за њим.“
- ⁸ Дап 4, 34–35: „Јер нико међу њима не бјеше у оскудици, пошто сви који имађаху њиве или куће, продаваху и доношаху новце од проданога. И полагаху пред ноге апостолима; и даваше се свакоме према потреби коју је имао.“
- ⁹ Мт 19, 21. О овом догађају свједочанство је оставио и блажени Аурелије Августин. У дјелу *Confessiones* забиљежио је: „Био сам наимае чуо о Антуну да га је одломак Еванђеља, на који је случајно наишао, опоменуо као да је њему било говорено оно што је читао: 'Иди, продај све што имаш и дај сиромасима, па ћеш имати благо на небесима. Онда дођи и слиједи ме!' (Мт 19, 21) и да су га те ријечи одмах обратиле к теби“ (Sv. Aurelije

Avgustin, *Ispovijesti*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1973, 177).

- ¹⁰ Арура (грч. ἄρουρα) јесте стара египатска мјера за површину која представља четворострани исјечак са страницама од по 100 лаката, око 2700 m² (в. Херодот, *Историја* II, 168).
- ¹¹ Мт 6, 34.
- ¹² Прво општежиће, тј. манастир у данашњем смислу ријечи установио је Свети Пахомије (≈290–346).
- ¹³ Еремитски (од грч. ἐρημία – 'самоћа', 'осамљеност') – осамљено, у самоћи. Православно монаштво, условно говорећи, разликује три облика монашког живота. Први је кинониа (грч. κινωνοία – 'заједница'), општежиће, који подразумева да монаси све раде заједно (молитве, обједи, рад и сл.). Други је идиоритмија [од грч. ἴδιος ('свој', 'властит', 'приватан') и ῥυθμός ('ритам')], која подразумева заједничку молитву, а остале активности појединачно или у мањим групама. А трећи је поменути еремитски, пустињачки тип. Монаси који се одлуче за овакав начин живота (еремити, анахорете, пустињаци) не учествују у животу монашке заједнице, па ни у молитвама, осим приликом већих празника.
- ¹⁴ 2 Сол 3, 10.

- ¹⁵ Мт 6, 7: „А када се молите, не празнословите као незнабошци, јер они мисле да ће за многе ријечи своје бити услишени.“ 1 Сол 5, 17: „Молите се без престанка.“
- ¹⁶ Јов 40, 11: „Гле, снага му је у бедрима његовим, и сила му је у пупку трбуха његова.“
- ¹⁷ 1 Кор 15, 10: „Но благодаћу Божијом јесам што јесам, и благодат његова која је у мени не оста празна, него се потрудох више од свију њих, али не ја, него благодат Божија која је са мнош.“ Апостол Павле ни на другим мјестима у списима не крије своју незнабожачку и богоборачку прошлост. Наводи како је гонио хришћане, како је преобраћен, али не крије ни да се потрудио чак и више од других апостола у служби која му је повјерена. А све то захваљујући милости Божјој.
- ¹⁸ Ос 4, 12: „Народ мој пита дрво своје, и палица му његова одговара: јер дух курварски заводи их да се курвају отступивши од Бога својега“.
- ¹⁹ Пс 118, 7.
- ²⁰ Рим 8, 3–4.
- ²¹ Еф 6, 11: „Обуците се у свеоружје Божије, да бисте се могли одржати против лукавства ђаволскога.“
- ²² 1 Кор 9, 27: „Него изнуравам тијело своје и савлађујем га, да проповиједајући другима не будем сам одбачен.“

- 23 2 Кор 12, 10.
- 24 Фил 3, 13.
- 25 1 Цар 18, 15.
- 26 Рим 8, 35: „Ко ће нас раставити од љубави Христове? Жалост или тјескоба, или гоњење, или глад, или голоотиња, или опасност, или мач?“
- 27 Пс 27, 3.
- 28 Уп. Мт 10, 22; Мк 13, 13: „Који претрпи до краја тај ће се спасти.“ Отк 2, 10: „Не бој се нимало од онога што има да претрпиш. Гле, ђаво ће неке од вас бацили у тамницу, да би вас искушао, и имаћете невољу десет дана. Буди вјеран до саме смрти и даћу ти вијенац живота.“ Итд.
- 29 Уп. Дап 8, 20: „А Петар му рече: Новци твоји с тобом да буду на погибао, што си помислио да се дар Божији може добити за новце.“
- 30 Пс 68, 1–2.
- 31 Пс 118, 10.
- 32 Рим 8, 32.
- 33 Између Нила и Фајума.
- 34 Указивање на краткоћу живота готово је опште мјесто хришћанске књижевности. На живот се гледа *sub specie aeternitatis*, тј. са становишта вјечности, одакле он и јесте незнатан. И не само то.

Свако човјеково дјело одмјерава се у односу на есхатон, тј. вјечно Царство Божје, које ће доћи на крају времена.

³⁵ Пс 90, 10.

³⁶ Рим 8, 18.

³⁷ Драхма (грч. δραχμή) – стари грчки новац. Овдје се вјероватно прије употребљава са значењем новчића уопште него што се мисли на посебну монету, јер су грчке драхме обично биле од сребра (вриједне четвртину сребрника). Дарици (грч. δαρεϊκός) јесу златни новчићи поријеклом из Персије.

³⁸ Проп 4, 8: „Има ко је сам, инокосан, нема ни сина ни брата, и опет нема краја труду његову, и очи његове не могу да се насите богатства; а не мисли: за кога се мучим и одузимам својој души добра? И то је таштина и зао посао.“ Проп 6, 2: „Некоме Бог да богатство и благо и славу, те душа његова има све што год жели, али му не да Бог да то ужива, него ужива други. То је таштина и љуто зло.“

³⁹ Јез 18, 26: „Када се праведник одврати од правде своје и чини зло и умре зато, умријеће за зло своје које чини.“

⁴⁰ Јуда је послјије вечере са Исусом и апостолима изашао и отишао да га изда. Јн 13, 30: „А он узевши залогај одмах изиђе; а бејаше ноћ.“

⁴¹ Рим 8, 28.

⁴² 1 Кор 15, 31.

⁴³ Антонијево инсистирање на томе да живимо сваки дан као да нам је посљедњи увелико се разликује од онога што тај исказ данас значи. Антоније свој став заснива на ријечима ап. Павла „Сваки дан умирем“ (1 Кор 15, 31), што значи да човјек треба да живи у таквој побожности и врлини као да ће умријети свакога часа, да буде сваког момента спреман да изађе пред суд Божји. С друге стране, данашње поимање овог исказа обликовано је схватањима ренесансе, која је ријечима из Хорацијевих *Ода* (1, 11) *carpe diem* (‘искористи дан’; Овидије глагол *‘cárpere’* користи у значењу ‘уживати’) означавала хедонистички став по којем сваки дан треба искористити за ужитак као да је посљедњи у животу.

⁴⁴ Видјети претходни коментар. Будући да је смрт позив појединцу да изађе пред Божји суд и одговара за своја дјела (без могућности посмртног кајања), овоземаљски живот је тај у којем се стиче услов за „добар одговор на суду“ и улазак у живот вјечни. Човјек средњег вијека био је управљен ка томе. Увијек очекујући смрт, треба се уподобити исправном животу и то без престанка, јер се не зна када ће ко умријети. У том смислу живјело се као да је сваки дан посљедњи, а на починак ишло као да се неће дочекати јутро. Јер сам Исус позива

на непрестану спремност и будност: „Стражите, дакле, јер не знате дана ни часа у који ће Син Човјечији доћи“ (Мт 25, 13). Будући да је вријеме другог доласка Христовог непознаница, као и вријеме смрти, свакоме је наложено да непрестано живи у врлини као да је вријеме покајања на истицају. Тако се у молитви Светог Јована Дамаскина (≈ 675–749) која је дио вечерњег молитвеног правила пред спавање каже: „Владико Човекољупче, неће ли ми ова постеља постати гроб или ћеш душу моју сироту још обасјати даном? Ето, преда мном лежи гроб. Ето, преда мном стоји смрт!“ Барок се ослонио на ово средњо-вјековно схватање, те је на мјесто ренесансног „*Carpe diem!*“ постављено барокно „*Memento mori!*“ (‘Сјети се смрти’).

⁴⁵ Мт 6, 19–21: „Не сабирајте себи блага на земљи, гдје мољац и рђа квари, и гдје лопови поткопавају и краду. Него сабирајте себи блага на небу, гдје ни мољац ни рђа не квари, и гдје лопови не поткопавају и не краду. Јер гдје је благо ваше, ондје ће бити и срце ваше.“

⁴⁶ Видјети коментар 43.

⁴⁷ У 1 Мој 19 налази се извјештај о уништењу града Содоме. Лот, сестрић Авраамов, угостио је анђеле који су дошли уништити град, а да то није ни знао. Пошто је покушао одбранити госте од насртљивих суграђана, који су чудом ослијепљени, анђели су

га упозорили да напусти град јер их је Господ послао да га униште. Али га је посаветовао да се никако не смије окренути, већ да без оклијевања оде. Лот је послушао анђеле и кренуо заједно са женом и двије ћерке. „Али жена Лотова бјеше се обазрела идући за њима, и поста слан камен“ (1 Мој 19, 26).

⁴⁸ Лк 9, 62. Уп. Фил 3, 13: „Браћо, ја за себе не мислим још да сам то достигао; једно пак чиним: што је за мношћом заборавао, а стремим за оним што је пред мношћом.“

⁴⁹ Лк 17, 21.

⁵⁰ Исус Навин (хеб. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן) – старозавјетна личност, пратилац и наслѣдник Мојсејев. Једна старозавјетна књига, за коју се претпоставља да јој је и аутор, названа је по њему. Управо је Исус Навин увео Израиљце у Обећану земљу након четрдесет година лутања пустињом, будући да је Мојсеју Бог то ускратио.

⁵¹ ИНав 24, 23.

⁵² Јован Крститељ (грч. Ἰωάννης) – новозавјетна личност, најављени претеча Исусов. У пророштвима Исаијином (40, 3) и Малахијином (3, 1) налазимо помен о ономе који ће доћи да приправи пут Месији, тј. помазанику Божјем који долази да избави пало човјечанство. Његово рођење описано је у Лк 1. Проповиједао је у пустињи и позивао народ на покајање, те их је крштавао водом, што је

било припрема за долазак Месије: „Ја вас крштавам водом за покајање; а онај што долази за мном јачи је од мене: ја нисам достојан њему обуће понијети; он ће вас крстити Духом Светим и огњем“ (Мт 3, 11). На Јордану је крстио Исуса, који га је назвао „највећим рођеним од жене“ (Лк 7, 28). Пострадао је због мржње царице Иродијаде, јер је јавно изобличавао њен незаконити брак са мужевљевим полубратом, царем Иродом. Када је Иродијадина кћерка Салома заносним плесом измамила од цара обећање да ће јој испунити сваку жељу, по мајчином наговору затражила је на тањиру главу Јована Крститеља, што је и добила, јер се царева ријеч није могла повући (в. Мк 6, 18–28).

53 Мт 3, 3.

54 Јк 1, 20, 15.

55 Прем 4, 23: „Сврх свега што се чува чувај срце своје, јер из њега излази живот.“

56 Еф 6, 12.

57 Бог је створио сву твар као добру: „Тада погледа Бог све што је створио, и гле, добро бјеше веома“ (1 Мој 1, 31). Извор зла је у слободној вољи човјека и анђела. Бог није желио створења која ће га механички (задато) вољети, јер то није љубав већ принуда. Желио је створења која ће по слободној вољи рећи „да“ односу са њим. Ђаво је Богу рекао „не“. Исто тако и Адам. Али будући да Бог воли људе,

шаље им Сина свога како би их повратио у заједницу са собом. Јер изван Бога нема живота, будући да је он једини живи и у заједници са њим и творевина има живот. Она је смртна јер је створена, а живи само у заједници са Богом.

58 2 Кор 2, 11.

59 Јов 41, 9–12.

60 Јов 41, 18, 22.

61 Ис 10, 14.

62 Јн 8, 44: „Вама је отац ђаво, и жеље оца својега хоћете да чините; он бјеше човјекоубица од почетка, и не стоји у истини, јер нема истине у њему; кад говори лаж, своје говори, јер је он лажа и отац лажи.“

63 Јов 40, 20–21: „Хоћеш ли удицом извући крокодила или ужем подвезати му језик? Хоћеш ли му провући ситу кроз нос? или му шиљком провртјети чељусти?“

64 Звук жичаног инструмента, људски глас и текст *Светог писма* јесу индикатори који упућују на закључак да се вјероватно мисли на појање псалама. У насловима неких од њих стоје упутства попут: „уза свиралу“, „уза справу од осам жица“ и сл.

65 Авак 2, 15.

66 Лк 4, 41.

- ⁶⁷ Пс 50, 16.
- ⁶⁸ Пс 39, 1–2.
- ⁶⁹ Пс 38, 13–14.
- ⁷⁰ Јн 8, 44 – видјети напомену 62.
- ⁷¹ Сир 1, 25: „У ризницама мудрости загонетке су спознаје, али је грешнику мрска побожност.“
- ⁷² 2 Цар 19, 35: „И исту ноћ анђео Господњи изиде и поби у околу Асирском сто и осамдесет и пет тисућа; и када усташе ујутру, а то све сами мртваци.“
- ⁷³ Јов 1 и 2. Јов (хеб. יוֹב) – старозавјетна личност. О историји његових страдања дознаје се из *Књиге о Јову*, која се убраја међу поучне књиге *Старог завјета*. У њој се расправља о питањима попут онога зашто праведници пате на овом свијету, а неправедници уживају. Јов је био веома имућан, али је све изгубио, јер је Сатана умолио Бога да му дозволи да искуша Јовову вјеру и постојаност у уздању у Бога. И када му је то допуштено, на Јова су дошле многе невоље: изгубио је породицу, имање, нападе су га болести. Али је и даље остао уз Бога говорећи: „Господ даде, Господ узе; да је благословено име Господње“ (Јов 1, 21). Ђаво је напосљетку побијеђен Јововим трпљењем, а Бог му је као награду дао многе благослове: опет је

стекао породицу, имање, те је још дуго поживио у изобиљу.

⁷⁴ Мт 8, 31.

⁷⁵ 1 Мој 1, 2: „И створи Бог човјека по обличју својему, по обличју Божијему створи га; мушко и женско створи их.“

⁷⁶ Проп 12, 13: „Главна је свему што си чуо: Бога се бој, и заповијести његове држи, јер то је све човјеку.“

⁷⁷ Лк 10, 19.

⁷⁸ Јер 1, 5: „Прије него те саздах у утроби, знах те; и прије него изиде из утробе, посветих те; за пророка народима поставих те.“ Дан 13, 42: „О, Боже вјечни, Зналче свега што је сакривено, Који знаш све и сва прије њиховог настанка.“ (Навод из додатка о Сузани из *Књиге пророка Данила* према преводу митрополита Амфилохија Радовића.)

⁷⁹ Давид (хеб. דָּוִד, грч. Δαυίδ) – старозавјетна личност, јеврејски цар (≈ 1000–961. г. п. н. е.). Насљедник Саула, првог јеврејског цара, и отац Соломонов. Податке о њему налазимо у 1 Сам 16–31, 1 Цар 1–2, 1 Дн 11–29. У његово вријеме Јерусалим је постао престоница царства, у коју је пренио Ковчег завјета (2 Сам 6). Аутор је само неких од псалама, али се по традицији цијела књига приписује њему – *Псалми Давидови*. Заузима

врло важно мјесто у старозавјетним пророштвима, јер је најављено да ће у лози којој је он родоначелник, али која је по његовом оцу некад називана лозом Јесејевом, бити рођен обећани Месија: „Али ће изаћи шибљика из стабла Јесејева, и изданак из коријена његова изникнуће“ (Ис 11, 1). Лоза Јесејева битан је елемент владарске идеологије српских владара средњег вијека.

⁸⁰ 2 Сам 18, 24: „А Давид сјеђаше међу двојим вратима, и стражар изиде на кров од врата, на зид и подигавши очи своје угледа, а то један човјек трчи.“

⁸¹ Јелисеј (хеб. אֵלִישָׁע) – старозавјетна личност, ученик и насљедник пророка Илије. Од Илије је затражио да задобије „два дијела“ његова духа, што му је овај и обећао, али ако га види како се узима са земље. То се убрзо и десило. Појавила су се огњена кола која су узела Илију. Пошто је овај отишао, Јелисеј је са земље подигао његов плашт и наставио своју службу. Његова дјелатност испуњена је бројним чудима.

⁸² 2 Цар 5, 25–26: „Потом дошавши стаде пред господаром својим. А Јелисије му рече: откле Гијезије? А он рече: није ишао слуга твој никуда. Али му он рече: зар срце моје није ишло онамо кад се човјек врати с кола својих преда те? Зар је то било вријеме узимати сребро и узимати хаљине, маслинике, винограде, овце, говеда, слуге и слушкиње.“

- ⁸³ 2 Цар 6, 17: „И помоли се Јелисије говорећи: Господе, отвори му очи да види. И Господ отвори очи момку, те видје, а то гора пуна коња и кола огњенијех око Јелисија.“
- ⁸⁴ Кол 2, 15: „Разоружавши началства и власти, жигоса их јавно, побједивши на њему.“
- ⁸⁵ Мт 12, 19; Ис 42, 2: „Неће викати ни подизати, нити ће се чути глас његов по улицама.“
- ⁸⁶ Гаврило (хеб. גַּבְרִיאֵל, грч. Γαβριήλ) – један од седмице арханђела, појављује се и у *Старом* и у *Новом завјету*. Једини анђеоло чије се име наводи у *Светом писму*: „Ја сам Гаврило који стојим пред Богом, и послан сам да ти говорим и да ти ово благовијестим“ (Лк 1, 19). Он управо и говори као изасланик Божји, разјашњава нејасноће (в. Дан 8, 16–27; 9, 21–29) и преноси благе вијести (в. Лк 1, 26–38).
- ⁸⁷ Захарија (грч. Ζαχαρίας) – јеврејски свештеник, отац Јована Крститеља. У *Јеванђељу по Луки* описује се виђење које је овај имао док је кадио у храму по свом реду. Арханђеоло Гаврило му је најавио рођење сина Јована, иако су и он и жена му Јелисавета били у поодмаклим годинама. Лк 1, 12: „А анђеоло му рече: Не бој се, Захарија, јер је услишена молитва твоја; и жена твоја Јелисавета родиће ти сина, и надјенућеш му име Јован.“

- ⁸⁸ Када су, по распећу Христовом, у освитку недјеље дошле мироноснице на гроб, нашле су га отвореног и анђела како сједи на улазу. Мт 28, 5: „А анђеолодговарајући рече женама: Не бојте се ви, јер знам да Исуса распетог тражите.“
- ⁸⁹ Лк 2, 8–10: „И бијаху пастири у ономе крају боравећи у пољу и чувајући стражу ноћу код стада својега. И гле, анђеоло Господњи стаде међу њих, и слава Господња обасја их; и испунише се страхом великим. И рече им анђеоло: Не бојте се; јер вам, ево, јављам радост велику која ће бити свему народу.“
- ⁹⁰ Авраам (хеб. אַבְרָהָם) – старозавјетна личност, праотац јеврејског народа. Податке о њему налазимо у *Књизи постања* (11–25). Он није имао дјеце, а Бог је с њим склопио савез обећавши му бројно потомство, што се и испунило рођењем сина Исака. Исак је отац Јаковљев, чији потомци су се одселили у Египат, одакле их је касније Мојсеј извео. Бог се у *Светом писму* често помиње као „Бог Авраамов, Исаков и Јаковљев“, што је потврда правовјерја тројице старозавјетних патријараха, како се називају. И о смрти су Јевреји промишљали као о одласку у наручје свог праоца Авраама (в. параболу о богаташу и Лазару: Лк 16, 19–31). Врло честа тема у ликовним умјетностима је тзв. гостољубље Авраамово, тј. приказивање угошћавања тројице путника (анђела), које је описано у 1 Мој

18 (најпознатија таква представа је она Андреја Рубљова).

⁹¹ В. 1 Мој 18. Уп. Јн 8, 56: „Авраам, отац ваш, био је рад да види дан мој; и видје и обрадова се.“

⁹² Видјети објашњење 52.

⁹³ Када је Марија зачело у Духу Светоме, отишла је својој рођаци Јелисавети, мајци Јована Крститеља (видјети напомене 52 и 87). Лк 1, 41: „А кад Јелисавета чу поздрав Маријин, заигра дијете у утроби њезиној, и Јелисавета се испуни Духа Светога.“

⁹⁴ Видјети напомене 86 и 87. Лк 1, 28–30: „И ушавши к њој анђео рече: Радуй се благодатна! Господ је с тобом, благословена си ти међу женама! А она видјевши га, уплаши се од ријечи његове и мишљаше: какав би ово био поздрав? И рече јој анђео: Не бој се, Марија, јер си нашла благодат у Бога!“

⁹⁵ Видјети коментар 88.

⁹⁶ Мт 4, 10.

⁹⁷ Лк 10, 20.

⁹⁸ Мт 7, 22.

⁹⁹ Мт 25, 12.

¹⁰⁰ 1 Јн 4, 1: „Љубљени, не вјерујте свакоме духу, него испитујте духове јесу ли од Бога; јер многи су лажни пророци изишли у свијет.“

¹⁰¹ Пс 20, 7.

¹⁰² Пс 38, 14.

¹⁰³ Као што се види, Атанасије употребљава израз τὸ μοναστήριος (тј. његов акузатив – τὸ μοναστήριον). Али га у овом случају преводимо као '(монашка) келија', што му и јесте једно од значења, намјерно избјегавајући употребу ријечи 'манастир'. Будући да је у питању 3. вијек, када манастири нису били развијени у данашњем облику, било би непрецизно дати такав превод.

¹⁰⁴ Рим 8, 35–36: „Ко ће нас раставити од љубави Христове? Жалост или тјескоба, или гоњење, или глад, или голотиња, или опасност, или мач? Као што је написано: Ради тебе нас убијају ваздан, сматрају нас овцама за клање.“

¹⁰⁵ Лк 10, 18.

¹⁰⁶ 1 Кор 4, 6: „А ово, браћо моја, примијених на себе и Апола ради вас, да се од нас научите не мудровати више од онога што је написано, да се не би ради некога надимали један на другог.“

¹⁰⁷ Пс 9, 6.

¹⁰⁸ Видјети напомену 73.

¹⁰⁹ Лк 22, 3: „А сатана уђе у Јуду, званог Искаротски, који бјеше из броја Дванаесторице.“ Јн 13, 26–27: „И умочивши залогај, даде Јуди Симоновом Искаротском. И по залогају тада уђе у њега сатана.“

- ¹¹⁰ Видјети напомену 50. ИНав 5, 13: „И кад Исус бијаше код Јерихона, подиже очи своје и погледа, а то човјек стоји према њему с голијем мачем у руци. И приступи к њему Исус и рече му: јеси ли наш или нашијех непријатеља?“
- ¹¹¹ Данило (хеб. דָּנִיֵּל) – старозавјетна личност, један од четворице великих пророка. О његовом животу и дјелатности дознаје се из *Књиге пророка Данила*. Као младић одведен је у ропство у Вавилон, када је Навуходоносор 586. године п. н. е. разорио Јерусалим. Тамо се истакао вјештином тумачења снова, те је у вријеме цара Дарија постао први од тројице управитеља царства.
- ¹¹² „Данилово испитивање“ је догађај који је описан у додатку *Књиге пророка Данила* (13, 51–59) у коме је изложена повијест о Сузани. Овај текст се не налази у свим издањима *Светог писма*, будући да је дефтероканонски, па га тако нема ни у Даничићевом преводу. Када је Сузана лажно оптужена за прељубу и осуђена на смрт, Бог јој је послао Данила, који је доказао њену невиност саслушавајући и испитујући оне који су је оптужили.
- ¹¹³ 4 Мој 24, 5–6.
- ¹¹⁴ Мт 6, 31–33; Лк 12, 29–31: „Ни ви не иштите шта ћете јести и шта ћете пити, и не узнемиравајте се. Јер све ово траже незнабошци овога свијета; а

Отац ваш зна да вама треба ово. Него иштите Царство Божије, и све ово ће вам се додати.“

- ¹¹⁵ Максимин Даја (лат. Gaius Galerius Valerius Maximinus Daia Augustus) – римски цар рођен на подручју данашње источне Србије. Владао је источним дијеловима царства (Сиријом и Египтом) између 305. и 313. године. Иако је Галерије 311. године издао закон који је био трпељив према хришћанима, Максимин је наставио са прогонима.
- ¹¹⁶ Постојали су случајеви када су се хришћани у вријеме гоњења добровољно јављали на суд како би мученички пострадали. Иако се на мучеништво гледа као на посебан вид милости Божје (Игњатије Антиохијски, Јустин Философ, Иринеј Лионски и др.), преовладава мишљење да појединац не би требало да сам иде за прогонитељима иштући да буде мучен и погубљен. Него, уколико се деси да треба пострадали за име Христово, да то учини без жаљења.
- ¹¹⁷ Епископ Петар је пострадао 311. године. Јевсевије Кесаријски (*Црквена историја*, VII, 32) о њему каже: „После Теона, који је деветнаест година био епископ, дође Петар, који је ту службу носио дванаест година. Пре гоњења, он је три године руководио црквом, а остало време живота провео је у великим подвизима, бринући се о браћи и црквама. Девете године прогона, он је посечен мачем и

украшен венцем мучеништва“ (Према преводу Слободана Продића: Јевсевије Памфил, епископ Кесаријски, *Историја Цркве*, Истина, Шибеник, 2013, 246).

¹¹⁸ Уп. Мт 3, 4: „А сам Јован имаше хаљину од камиље длаке и појас кожни око бедара својих, а храна му бијаше биље и дивљи мед.“

¹¹⁹ Лк 11, 9.

¹²⁰ Буколија је предграђе Александрије у којем су живјели сточари са својим стадима и крдима. У позноантичко вријеме била је позната као стјечиште пљачкаша, лопова и других појединаца проблематичног понашања. Назив потиче од грч. βουκολέω (‘чувати говеда’) или то βουκόλιον (‘стадо говеда’). Отуда су и преводи овог мјеста другачији од језика до језика. Једни Атанасијево κατέλθης εἰς τὰ βουκόλια преводе описно, у смислу ‘мјеста на којем се чувају говеда’. У Евагријевом преводу стоји „Si ad Thebaidem vades, et ad pastoralia (ut cogitas) pergas, majorem ac duplicem sustinebis laborem.“ Исто читамо и у преводу на руски језик: „Если уйдешь в Фиваиду и даже, как намереваешься, к пасущим стада волов; то еще большие и сугубые труды понесешь“ (Према: Святитель Афанасий Великий. Творения. В 4-х томах. Том 3. Спасо-Преображенский Валаамский монастырь, 1994). У енглеском и италијанском преводу дат је топоним: „you should go down to the Bucolia“ (Philip

Schaff) и „oppure scenderai verso Bucolica“ (Atanasio di Alessandria, *La vita di Antonio*, ed. Salvatore Di Meglio, Limovia, 1989). Нешто више о Буколији и Александрији овог времена видјети у: Christopher Haas, *Alexandria in Late Antiquity: Topography and Social Conflict*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore – London, 1997.

- ¹²¹ Сарацени (грч. Σαρακηνοί) – испрва назив за арапско племе на Синају, потом за све Арапе, а на крају и за све муслимане.
- ¹²² И данас је на том мјесту, на планини Колзим, манастир који носи Антонијево име.
- ¹²³ Еф 6, 12: „Јер не ратујемо против крви и тијела, него против поглаварства, и власти, и господара таме овога свијета, против духова злобе у поднебесју.“
- ¹²⁴ Пс 125, 1: „Ко се узда у Господа, он је као гора Сион, не помијеша се, остаје довијека.“ Гора Сион ознака је за неколико локација у Јерусалиму: мјесто на којем је била кула коју је Давид заузео при освајању Јерусалима, брдо на којем је био Соломонов храм, брдо јужно од старог града (које се данас сматра изворним Сионом). Симболика Сиона је богата и то је врло чест назив за сам Јерусалим, као мјесто у којем ‘обитава’ Бог, мјесто постојано, чврсто и безбједно.

- ¹²⁵ Јов 5, 23: „Јер ћеш с камењем пољским бити у вјери, и звијерје ће пољско бити у миру с тобом.“
- ¹²⁶ Пс 35, 16: „С неваљалијем и подругљивијем беспосличарима шкргућу на ме зубима својима.“
- ¹²⁷ Еф 4, 26: „Гњевите се али не гријешите; сунце да не зађе у гњеву вашем.“
- ¹²⁸ 2 Кор 13, 5.
- ¹²⁹ 1 Кор 4, 5.
- ¹³⁰ Гал 6, 6: „Носите бремена један другога, и тако испуните закон Христов.“
- ¹³¹ Мт 9, 20–22: „И гле, жена која је дванаест година боловала од течења крви приступи састраг и дохвати се скута хаљине његове. Јер говораше у себи: Ако се само дотакнем хаљине његове, оздравићу. А Исус, обазрјевши се и видјевши је, рече: Не бој се, кћери, вјера твоја спасла те је. И оздрави жена од онога часа.“
- ¹³² Амун – чувени нитријски пустињак, савременик Антонијев. Свједочанство о њему сачувано је у Паладијевом *Лавсаику*, као и код Сократа Схоластика, Ермија Созомена, Касиодора и др. *Изреке отаца* садрже његове ријечи.
- ¹³³ Упоредити са извјештајем Беде Поштованог (лат. *Bede Venerabilis*; 7/8. вијек) о животу Светог Катберта (*Life of St. Cuthbert*) (поглавље IV): „Пошто је милост Христова, која руководи животом вјер-

них, одлучила да њене слуге треба да стекну већу добробит и славу веће награде, збило се једном да је на удаљеним планинама чувао [Св. Катберт – прим. прев.] повјерено му стадо оваца. Једне ноћи, док су остали спавали, он је по навици био будан и молио се. Изненада је угледао зрак свјетлости како се пробија кроз ноћну таму, а у њему одред војске небеске који је силазио на земљу. Након што су узели дух невјероватног сјаја, без одлагања су се вратили свом небеском обиталишту. Младић, којег је Бог волио, био је обузет виђењем и подстакнут да спозна заслуге духовне борбе, те да и сам заслужи живот вјечни и весеље уз силног Бога. Одмах је узнио молитву и захвалио Богу, те је позвао пријатеље, братски их подстичући, да слиједе његов примјер. Рекао је: 'Јадни смо, јер док год се миримо са спавањем и беспосличарењем, не жудимо да угледамо свјетлост светих анђела Божјих, који никада не спавају. Гле, док сам био будан и молио се усред ноћи, видео сам велико Божје чудо. Врата небеска су се отворила и анђели су међу собом водили душу неког светог човјека, који сада, заувјек блажен, гледа славу небеских дворова и Христа господара, док ми и даље пузимо по земаљском мраку. А мислим да би онај којег је анђеоски хор узнио на небеса у таквом сјају морао бити неки свети епископ или неки миљеник ван заједница вјерних.' Како је човјек Божји изрекао ове ријечи, срца пастирâ распламсала су се

поштовањем и молитвом Богу. Када је дошло јутро, дознао је да се Ејден (Aidan), епископ цркве у Линдисфарну (Lindisfarne), човјек узвишене побожности, преселио у царство небеско баш у вријеме када је овај имао визију. Зато је одмах вратио повјерене му овце власницима и чврсто одлучио да оде у манастир. (Bede: *The Life and Miracles of St. Cuthbert, Bishop of Lindesfarne*. Превод је наш.)

¹³⁴ Мт 14, 28–29: „А Петар одговарајући рече му: Господе, ако си ти, реци ми да дођем теби по води. А он рече: Ходи! И изишавши из лађе, Петар иђаше по води да дође Исусу.“

¹³⁵ Χριστοφόρου παρθένου – дословно 'Христоносећу дјевојку', тј. ону која је Христа и његову науку носила у срцу.

¹³⁶ Час (грч. ὥρα) нема исто значење као и данас, јер је систем рачунања времена у новозавјетно доба био другачији, како је и у богослужењу Цркве (нпр. молитва првог, трећег, шестог и деветог часа). Дан (24 сата) дијелио се на дан (од изласка сунца до заласка) и ноћ (од заласка сунца до изласка), а они су се даље дијелили на по дванаест часова (дванаест часова дана и дванаест часова ноћи). Будући да није било измјене у зависности од годишњих доба, и сама дужина часова зависила је од њих. У Новом завјету стоји: „А од шестог часа би тама по свој земљи до часа деветога. А око деветога часа, по-

вика Исус из свега гласа говорећи: Или, или, лима савахтани? [...] А Исус опет повика из свега гласа, и испусти дух.“ (Мт 27, 45–46, 50). Ако се узме, како је уобичајено, да почетак дана пада око шест часова ујутро (по данашњем рачунању), долази се до закључка да је тама била од поднева до три сата послје подне (по данашњем рачунању), те да је Исус умро око три сата послје подне. Исто тако, када се каже да се Антоније подигао на молитву око деветог часа, мисли се на три сата (по данашњем рачунању времена), и то послје подне, јер се у даљем тексту помиње „остатак дана“.

- ¹³⁷ „Пролазак кроз ваздух“ јесте тема о којој се много расправљало и расправља међу хришћанима, будући да још увијек нема јединственог погледа на ово питање. Ријеч је о вјеровању да након смрти душа иде ка небу, али је у ваздуху дочекују демони (тзв. митарства; од митар – 'цариник') и испитују је о гријесима које је чинила, онемогућавајући јој да се успне на небо. Тако се деси да свако прегрешење у овом животу нађе демона који ће душу због тога у ваздуху пропитивати и настојати да јој због тога препријечи пут. Тек ако има оправдање, душа може проћи. Ако демони имају право, они обарају душу и спречавају је да се успне на небо. Свети Василије Нови помиње двадесет митарстава, тј. царинарница на којима се душа испитује о одређеној врсти прегрешења, и то: митарство

празнословља, лажи, осуђивања и клевете, стомакоугађања, љености, крађе, среброљубља и тврдичлука, лихве, неправде, зависти, гордости, гњева и јарости, злопамћења, убиства, чарања, блуда, прељубочинства, содомства, јереси, немилосрђа. Овај број, према предању, открила је његова слушкиња Теодора, која се по смрти јавила Василијевом ћаку Григорију и описала му пут душе до Царства Небеског. У *Житију краљице Јелене Данила II Пећког* стоји директна потврда о распрострањености овог учења у средњовјековној Србији: „О љуто је мени грешној! Јер умирем са гресима мојима и ваздушна митарства чекају ме; одмах ћу бити од њих истраживана“ (Данило Други, *Животи краљева и архиепископа српских. Службе*. Приредили Гордон Мак Данијел и Дамњан Петровић. Просвета, Београд, 2008, 119–120).

¹³⁸ Еф 2, 1–2: „И вас који бијасте мртви због пријеступа и гријехова својих, у којима некада ходисте по духу овога свијета, по кнезу који влада у ваздуху, по духу који сада дејствује у синовима противљења.“

¹³⁹ Еф 6, 13.

¹⁴⁰ Тит 2, 8.

¹⁴¹ 2 Кор 12, 2: „Знам човјека у Христу који прије четрнаест година – да ли у тијелу, не знам, да ли изван тијела, не знам, Бог зна – би однесен до трећег неба.“

- ¹⁴² Биће да се ради о превиду Светог Атанасија, јер Павле у овом одјељку, бранећи своје апостолско достојанство од противника, истиче како се трудио (чак и више од других), али да неће тиме да се хвали. Ако већ треба да се хвали, хвалиће се човјеком за којег зна да је узнесен до трећег неба. 2 Кор 12, 5: „Таквим ћу се хвалити, а самим собом нећу се хвалити, осим ако немоћима својим.“
- ¹⁴³ 2 Кор 12, 3–4: „И знам да тај човјек – да ли у тијелу, да ли изван тијела, не знам, Бог зна – би однесен у рај и чу неисказане ријечи које човјеку није допуштено говорити.“
- ¹⁴⁴ Ис 54, 13: „А синови ће твоји сви бити научени од Господа, и обилан мир имаће синови твоји.“ Јн 6, 45: „У Пророцима је написано: И биће сви научени од Бога. Сваки који чује од Оца и научи, долази к мени.“
- ¹⁴⁵ Атанасије ово не наглашава без разлога, јер је у Цркви, колико год то звучало необично, постојао проблем у односу између епископâ и монаха̂. Још од Климента Александријског и Оригена протеже се богословска нит по којој Црква представља мјесто прочишћења, како би се људи могли сјединити са Богом („исцјелитељна еклисиологија“). С друге стране, „евхаристијска еклисиологија“ идентитет Цркве види у Светој Тајни Евхаристије, на којој долази до остварења ехатолошке заједнице. Као таква, Црква представља будућу ствар-

ност, тј. есхатолошки догађај који се унапријед појављује при вршењу свете Евхаристије. Прва богословска линија у вези је са монаштвом, а у средишту друге јесу епископи, због чега је и долазило до несугласица. (Опширније о овоме у: Јован Зизјулас, *Екlesiолошке теме*. Беседа, Нови Сад, 2011)

¹⁴⁶ Пр 15, 13.

¹⁴⁷ Јаков (хеб. יַעֲקֹב) – старозавјетна личност, син Исака и Ревеке, унук Аврамов. О његовом животу дознаје се из 1 Мој 25; 27–50,13. Назван је Израиљем, јер се „борио са Богом“ (в. 1 Мој 32, 23–32). На превару је узео благослов остарјелог оца, тако што се уз мајчину помоћ прерушио у брата Исава, који је имао право првенства. Због тога је побјегао ујаку Лавану, гдје се оженио најприје Лавановом кћерком Лијом (коју му је овај дао на превару), а потом и њеном сестром Рахиљом (коју је испрва хтио). Обогаћив се, и Лаван му је почео завидјети, те је овај морао отићи у Ханан. Његових дванаест синова постали су родоначелници дванаест племена израиљевих (Израиљ је постао назив за Израјини народ): Рувим, Симеон, Левије, Јуда, Дан, Нефталим, Гади, Асир, Исахар, Завулон, Јосиф и Венијамин. Браћа су Јосифа продали у Египат, а овај се тамо успео високо у друштвеној љествици. Након неког времена, гоњени глађу, браћа су одлазила у Египат трговати и не знајући за судбину

Јосифову. Касније су са остарјелим оцем отишли у Египат, у земљу Гесенску, на источној страни делте Нила (Wadi Tumilat), гдје су се стално населили и гдје су поживјели док на власт нису дошли нови цареви који су их узели као робове. Тада започиње историја Мојсејева.

¹⁴⁸ Лаван (хеб. לָבָן) – старозавјетна личност, таст Јаковљев (видјети претходни коментар). Пошто је Јаков, на превару узевши очев благослов, морао побјећи, Лаван га је примио и усагласио се да му дâ кћер за жену, али тек пошто му буде служио седам година. По истеку седме године, Лаван му је на превару дао ћерку Лију умјесто очекиване Рахиље, за коју је морао служити још седам година. Настојао је обманути Јакова и умањити му надокнаду за рад, али се овај упркос томе стално богатио, што је био разлог Лаванове љутње и Јаковљевог повратка у земљу свога оца.

¹⁴⁹ 1 Мој 31, 5.

¹⁵⁰ Самуило (хеб. שְׁמוּאֵל) – старозавјетна личност, посљедњи представник доба старозавјетних судија. Мимо своје воље, а на захтјев народа, миропомазао је првог јеврејског цара – Саула. Критиковао је Саулово царевање, а пред крај живота је помазао Давида за цара. Аутор је двије старозавјетне књиге које су назване *Прва књига Самуилова* и *Друга књига Самуилова*.

¹⁵¹ Видјети напомену 79.

¹⁵² 1 Сам 16, 12: „Потом рече Самуило Јесеју: јесу ли ти то сви синови? А он рече: остао је још најмлађи; ено га, пасе овце. Тада рече Самуило Јесеју: пошаљи, те га доведи, јер нећемо сједати за сто докле он не дође. И посла, те га доведе. А бијаше смеђ, лијепих очију и лијепа стаса. И Господ рече: устани, помажи га, јер је то.“

¹⁵³ Мелетије је био епископ ликопољски. Пострадао је 311. исто када и у житију поменути епископ Петар (видјети коментар 116). Његов раскол проузрокован је питањем повратка у црквену заједницу оних хришћана који су избјегли мученичко страдање, одрекавши се Христа зарад живота и иметка (а за вријеме прогона у Египту које су наредили цареви Диоклецијан и Максимијан). Мелетије се противио њиховом повратку у хришћанску заједницу, док је епископ Петар вјеровао у силу искреног покајања и био рад да их прими назад. Тако су настале двије струје, а мелетијевци су касније прихватили и Аријево учење (видјети предговор). Први васељенски сабор (Никеја, 325. године) опоменуо је Мелетија. Будући да је он настојао преузети црквену управу у Египту, сабор је с тим у вези донио шести канон (правила): „Нека се држе стари обичаји, који постоје у Египту, Ливији и Пентапољу, да епископ у Александрији има власт над свима тим областима, пошто је и епископу у

Риму то уобичајено, а тако исто и у Антиохији. [...]“ (према преводу епископа Атанасије Јевтића, у: *Свештени канони цркве*, Београд, 2005).

¹⁵⁴ Манихејци представљају секту с краја трећег вијека у чијем је учењу својеврсна синтеза хришћанства и зороастризма, али се да примијетити и утицај многих источњачких култова, па чак и будизма. Име носи по оснивачу Манесу (или Манију; 216–276). Његово учење није у цијелости расвијетљено, будући да не постоји довољно материјалних свједочанстава. Срж манихејства јесте дуализам – вјеровање у вјечно сапостојање два принципа, добра и зла.

¹⁵⁵ Аријанство је јерес из четвртог вијека којој је зачетник био свештеник Арије. Он је тврдио да Бог Син није раван Богу Оцу, јер је створење – најсавршеније, али ипак створење. Опширније о овоме у предговору.

¹⁵⁶ Година је 338.

¹⁵⁷ „Било је када га није било“ (ориг. грч. ἦν ποτέ ὅτε οὐκ ἦν) јесте један од темељних исказа аријанске јереси, којим се указује на то да је било времена (иако Арије свјесно није употребљавао ову ријеч) када Бога Сина није било, већ је постојао само Бог Отац. Видјети предговор.

- 158 2 Кор 6, 14: „Не упрежите се у исти јарам с невјерницима; јер шта има праведност са безакоњем; или какву заједницу има свјетлост с тамом?“
- 159 Аргумент који је често употребљаван у расправи с аријанцима.
- 160 Иако су многи философи заговарали крајњи аскетизам и оскудност у материјалним добрима, вјероватно је да су се с временом неки од њих од других издвајали и начином облачења. Ауло Гелије (лат. Aulus Gellius), римски писац из II вијека, у дјелу *Атичке ноћи* (лат. *Noctes Atticae*) (IX 2, 1–7) у вези са овим забиљежио је сљедећу причу: „Био сам присутан када бившем конзулу Хероду Атику, познатом по шарму и грчкој рјечитости, дође човјек у огртачу, дуге косе и браде која је досезала скоро па до струка, и упита га да му да новац εἰς ἄρτους, тј. 'за хљеб'. Херод га упита ко је. А овај са бијесом у гласу и изгледу рече да је философ, додајући то како се чуди зашто је Херод морао питати оно што је тако очигледно. Херод рече: 'Видим браду и огртач, а философа још увијек не видим. И зато те молим да будеш тако добар па да ми кажеш по чему бисмо те могли познати као философа.' У међувремену је неко од пратње рекао Хероду да је овај луталица и безвриједна појава, који је лажљивац и зна бити изузетно непријатан ако не добије оно што науми. Потом Херод рече: 'Хајде да му дамо новца ма ко он био, не зато што

је он човјек, него зато што смо ми људи.' И наредио је да му дају толико да је могао купити хљеба за тридесет дана.“ (Превод је наш.)

¹⁶¹ Ријеч је вјероватно о философима новоплатоничарима. Новоплатонизам се јавио у трећем вијеку, а своје утемељење има у учењу Платона и његових сљедбеника, и то нарочито у оном духовном и космолошком дијелу Платоновог учења. Плотин (грч. Πλωτῖνος) јесте зачетник новоплатонизма. Суштина учења своди се на тежњу да се буде што сличнији Богу, што одводи у мистицизам, који је и карактеристичан за новоплатонисте. Плотин учи о еманацији, тј. изливању свијета из Бога, који је апсолутно трансцендентан. Бог се притом не смањује, а таквим учењем избјегава се нарушавање Божје непромјењивости. Плотин је сматрао да, уколико свијет не настаје еманацијом, него га Бог у једном моменту ствара, то значи да се он мијења, што је немогуће. Новоплатонизам је имао снажан утицај на развој хришћанске мисли.

¹⁶² Уп. 1 Кор 18–23: „Јер је ријеч о крсту лудост онима који гину, а сила Божија нама који се спасавамо. Јер је написано: погубићу мудрост мудрих, и разум разумних одбацићу. Гдје је мудрац? Гдје књижевник? Гдје преписач овога вијека? Зар не претвори Бог мудрост овога свијета у лудост? Пошто, дакле, у премудрошћу Божијој свијет мудрошћу не позна Бога, изволи се Богу да лудошћу проповиједи

спасе оне који вјерују. Јер и Јудејци ишту знаке, и Јелини траже мудрост. А ми проповиједамо Христа распетог, Јудејцима саблазан, а Јелинима лудост.“

¹⁶³ Рим 6, 9: „Знајући да Христос уставши из мртвих, више не умире; смрт више не влада њиме.“ 1 Кор 15, 26: „Посљедњи непријатељ укинуће се – смрт.“

¹⁶⁴ Православна догматика учи да је Бог по својој суштини различит од људи, који не могу бити њени причасници. Међутим, Логос Божји, Син Очев узима на себе тијело како би сјединио створено са нествореним. Смрт представља природно стање палог човјека и других створења. Да би превазишао смрт, човјеку је потребна спона са нестварним, која је и остварена очовјечењем Бога Логоса. Он враћа човјека и другу творевину у заједницу са Богом, али не као причасника божанске суштине, која му је недостижна, него као причасника божанске природе, како Атанасије Александријски исправно пише, а у духу православног схватања. Опширније о томе видјети у: Јован Зизјулас, *Догматске теме*. Беседа, Нови Сад, 2001.

¹⁶⁵ Овдје Атанасије вјероватно има на уму Платонов став изнијет у *Федру* (246, б, ц), било да га је познавао директно или посредно, у којем се каже: „Свака душа прихвата се свега што нема душе и целим небом обилази, појављујући се час у овој час у оној прилици. Ако је савршена и крилата,

диже се у небеске висине и пребива по целој васи-они, а она којој је перје опало пада, док се не ухвати за какво тврдо место. Ту се настани и узме земаљско тело, које као да само себе креће њеном снагом, и та целина, душа и тело здружени, зове се живо биће, а споредан му је назив смртно“ (према преводу Милоша Н. Ђурића: Platon, *Dela*, Dereta, Beograd, 2002, 98). Међутим, Шаф (Schaff) примјећује како није нужно да се став односи директно на Платона, јер се не разликује драстично од онога који налазимо код Платина у *Енеадама* (IV, 3, 15), а који је вјероватно Атанасију био и приступачнији: „Најпре истражимо како душа долази у тело. А сад вратимо се поново на оне који тврде да наше душе потичу из душе Свега. Јер, они тврде да то што наше (душе) досежу исто оно до чега долази душа Свега или што су једнако умне – чак и ако се слажу с тим да су једнако (умне) – не значи да су тиме њени делови, јер делови су истоврсни с целинама. Као доказ они могу навести и Платоново мишљење кад он, у уверењу да је ово све удушено, тврди да су наше душе део душе Свега као што је и наше тело део Свега. Такође, он тврди и јасно доказује да ми следимо окретање Свега и да наше нарави и судбине добијамо оданде, те да, кад се нађемо унутар њега, из оног што нас окружује примамо душу. И исто као што у нама сваки наш део учествује у нашој души, тако и ми сами на исти начин, пошто смо делови у одно-

су на целину, учествујемо у души целине као делови. И (његова тврдња) да се душа Свега брине за све оно што је недушевно, значи исто то пошто он не оставља нешто друго изван душе, после душе целине, јер она се брине за све што је недушевно“ (према преводу Слободана Благојевића: Plotin, *Eneada IV*, Književne novine, Beograd, 1984, 15–16).

- ¹⁶⁶ У Платиновим *Енеадама* (V, 1, 3) стоји: „Будући да је душа нешто тако вредно поштовања и божанско, поверуј сад да се уз помоћ нечега таквог можеш домоћи бога, и с таквим јемством успни се ка њему. У сваком случају нећеш дуго циљати, јер нема много тога између. Прими потом оно што је божанственије од тог божанског (бића), оно што је с горње стране суседно души, оно после чега и из чега (настаје) душа. Јер, премда она јест таква каквом ју је показало наше излагање, она је нека слика (eikón) ума. Као што је изговорена реч (слика) речи која је у души, управо тако је и душа појам ума, и сва је његова делотворност и живот који он одашиље у постојање нечег другог. То је исто као што код ватре постоји, с једне стране, топлота која је у њој, и, с друге, она коју даје нечему другом. А (душу) тамо треба схватити не као нешто што истиче, већ као нешто што мирује у њему, и даје биће другој (души). Она је умна будући да потиче из ума; њен ум је ум у промишљању /en logismoîs/, и његов развој се оснива на оном (уму) који му увек

изнова као отац даје храну, јер није га, ако се успореди с њим самим, родио савршеног“ (према преводу Слободана Благојевића: Plotin, *Eneada V*, Književne novine, Beograd, 1984, 9–10).

¹⁶⁷ Уп. Овидије, *Метаморфозе* (I, 1–4): „Срце ми вуче, да пјевам пријетворе у друга т'јела / Потхвату мојем и овдје помозите, бози, од којих / Јесу пријетвори ти, и без прекида све од почетка / Свијета пјесму проводите моју до времена мога“ (према препјеву Томе Маретића).

¹⁶⁸ Озирис – једно од врховних староегипатских божанстава, муж Изидин, један од девет великих богова. Владао је земљом и учио људе разним вјештинама. Брат Сет га је из зависти убио, а тијело раскомадао и расуо. Изида је пронашла мужевљеве остатке, саставила их и магијским вјештинама га оживјела, након чега је зачет Хорус. Озирис је постао бог подземног свијета, онај ко је према староегипатским вјеровањима судио мртвима по упокојењу. Са супругом Изидом представља зачетак владарске династије у Египту, будући да су се фараони сматрали његовим насљедницима.

¹⁶⁹ Изида – сестра и жена Озирисова (видјети претходну напомену), припадница круга девет великих богова. Богиња која доји покојнике како би живјели у загробном свијету. Сматрала се идеалном супругом и мајком, што су особине које су Египћани веома цијенили, те је стога мит о Изиди

и Озирису био толико присутан у животу старих Египћана.

¹⁷⁰ Тифон (грч. Τυφών) – старогрчко божанство, син Гее и Тартара. Имао је стотину змијских глава, а снага му је била огромна, те су га се и олимпијски богови веома плашили. Испрва је савладао Зевса, који га је канио поробити, а успио је то тек из другог покушаја тако што је на њега бацио Етну. Према предању, то је узрок ерупција, будући да Тифон, који је испод, с времена на вријеме у свом бијесу бљује ватру. Према другој легенди, Тифона је родила Хера, и то без мужа, наљутивши се на Зевса што је сам родио Атину из главе.

¹⁷¹ Крон или Хрон (грч. Κρόνος) – старогрчко божанство, син Урана и Гее. Постао је предводник друге генерације богова (титана), пошто је уз мајчину помоћ збацио оца, одсјекавши му српом гениталије. Прождирао је сопствену дјецу, плашећи се пророчанства које је говорило да ће му једно од њих преотети власт. Супруга Реа успјела је те судбине спасти малог Зевса, који је натјерао оца да поврати прогутану дјецу, са којима је савладао титане, послао их у Тартар и преузео власт.

¹⁷² Мт 27, 50–52: „А Исус опет повика из свега гласа, и испусти дух. И гле, завјеса храма раздрије се на двоје, од горњег краја до доњег; и земља се потресе; и камење се распаде; И гробови се отворише, и устадоше многа тијела светих који су пом-

рли.“ Током проповиједи своје Исус је подизао из мртвих. Учинио је то са Лазаром који је три дана лежао у гробу (Јн 11, 1–44), као и са Јаировом кћерком (Мт 9, 18–26; Мк 5, 22, 38–43; Лк 8, 41, 49–56).

¹⁷³ Мк 10, 51–52: „И одговарајући рече му Исус: Шта хоћеш да ти учиним? А слијепи му рече: Учитељу, да прогледам. А Исус му рече: Иди, вјера твоја спасе те. И одмах прогледа, и отиде путем за Исусом.“ Мт 11, 4–5: „А Исус одговарајући рече им: Идите и јавите Јовану ово што чујете и видите: слијепи прогледају и хроми ходе, губави се чисте и глухи чују, мртви устају и сиромашнима се проповиједа јеванђеље.“

¹⁷⁴ Мк 2, 3–5: „И дођоше к њему са узетим, кога ношаху четворица. А не могући приближити се к њему од народа, открише кров од куће гдје он бијаше, и прокопавши спустише одар на коме узети лежаху. А Исус видјевши вјеру њихову, рече узетоме: Синко, опраштају ти се гријеси твоји.“

¹⁷⁵ Мт 8, 2–3: „И гле, дође губавац и клањаше му се говорећи: Господе, ако хоћеш, можеш ме очистити. И пруживши руку Исус, дохвати га се говорећи: Хоћу, очисти се. И одмах се очисти од губе своје.“ В. Мк 1, 40–42; Лк 5, 12–13.

¹⁷⁶ Мт 14, 25–26: „А у четврту стражу ноћи отиде к њима Исус ходећи по мору. И видјевши га ученици

гдје иде по мору, узнемирише се говорећи: То је утвара, и од страха повикаше.“ В. Мк 6, 48–49; Јн 6, 19.

¹⁷⁷ Јн 21, 25: „А има и много друго што учини Исус, које кад би се редом написало, ни у сами свијет, мислим, не би стале написане књиге.“

¹⁷⁸ Персеофона (грч. Περσεφόνη) – старогрчко божанство, ћерка Деметре и Зевса. Хад, бог подземног свијета, одлучио је да је отме и одведе у своје царство, што му је уз Зевсову дозволу и пошло за руком. Иако ју је мајка Деметра покушала избавити, то није било могуће, јер јој је Хад дао да окуси нар, чиме ју је везао за подземље. Од тада је она богиња свијета мртвих. Да би испунио захтјеве и једне и друге стране, Зевс је дозволио да Персефона двије трећине године проводи уз мужа, а једну трећину на земљи.

¹⁷⁹ Хефест (грч. Ἥφαιστος) – старогрчко божанство, син Зевса и Хере. Сматран је богом ватре и ковачем ванредне вјештине који је боговима израђивао оружје и друге предмете. Будући да је зачет прије него што су му родитељи склопили брак, лишен је љепоте карактеристичне за богове – био је ружан и хром, те га се због тога и сама мајка одрекла.

¹⁸⁰ Хера (грч. Ἥρα) – старогрчко божанство, ћерка Крона и Рее, сестра и супруга Зевсова. Сматрана је заштитницом брака.

- ¹⁸¹ Аполон (грч. Ἀπόλλων) – старогрчко божанство, син Зевса и Лете, брат близанац Артемидин. Утицај на развој култа овог бога имале су блиско-источне традиције божанстава сунца, одакле је преузео неке од атрибута. Поред тога, био је заштитних поезије, медицине, музике итд.
- ¹⁸² Артемида (грч. Ἄρτεμις) – старогрчко божанство, ћерка Зевса и Лете, сестра близанкиња Аполонова. Зевс јој је испунио жељу да се никада не мора удати. Била је богиња лова и природе. Касније се, под утицајем философских промишљања, развило вјеровање да је Артемида и богиња мјесеца.
- ¹⁸³ Посејдон (грч. Ποσειδῶν) – старогрчко божанство, син Крона и Рее. Приликом расподјеле власти над свијетом, коцком је одлучено да Посејдон добије управу над морским просторствима, док је Зевс добио небо, а Хад подземни свијет.
- ¹⁸⁴ Софистичка вјештина (од грч. σοφιστής – 'мудрац') има негативну конотацију коју је стекла с временом, а испрва је није имала. Софисти су били учитељи мудрости који су подучавали будуће државнике практичним вјештинама потребним за успјешно функционисање у тада подобрано развијеним грчким полисима. Софисти први изједначавају врлину и знање, дајући предност истини која је унутар спознајних моћи појединца. Тежили су јасном формулисању и критичарском односу према традицији. Негативан став према софисти-

ма нарочито су имали Платон и Аристотел, што је послије њих готово постао манир. Тако данас софизам значи реторичко уобличавање и кићење неистине како би се приказала као истина – вјешто манипулисање ријечима. Будући да су софисти нарочиту пажњу у свом раду посвећивали реторици, која је била нужна свакоме ко је хтио учествовати у јавном животу полиса, изашли су на рђав глас као они који ријечима чине да неистина изгледа као истина.

¹⁸⁵ 1 Кор 2, 4: „И ријеч моја и проповијед моја не би у убједљивим ријечима људске мудрости, него у показивању духа и силе.“

¹⁸⁶ Константин Августус (лат. Flavius Valerius Constantinus Augustus) – римски цар од 306. до 337. године, син Констанција Хлора и Свете Јелене. У бици код Мивлијског моста (у близини Рима) побиједио је године 312. цара Максенција, након што му се на небу указао крст са ријечима „ἐν τούτῳ νίκα“ (’овим ћеш побиједити’). Пошто је извојевао побједу, завладао је са зетом Ликинијем, са којим је наредне године у Милану издао едикт о слободном исповиједању хришћанства у царству. Видјети предговор.

¹⁸⁷ Констанције (лат. Flavius Julius Constantius Augustus) – римски цар од 337. до 361, средњи син цара Константина Великог. Интересовао се за црквене

ствари, али је често био на страни аријанаца. Видјети предговор.

¹⁸⁸ Констанс (лат. Flavius Julius Constans Augustus) – римски цар од 337. до 350, најмлађи син цара Константина Великог. Веома побожан владар. Супротно брату Констанцију, стајао је на страну православаца, иступајући против аријанаца и донатишта. Видјети предговор.

¹⁸⁹ Јев 1, 2: „У ове посљедње дане говорио је нама преко Сина, којег постави насљедником свега, кроз којег је и вијекове створио.“

¹⁹⁰ Јевсевијево схватање да је Бог панвасилевс, а византијски цар василевс.

¹⁹¹ Дан 4, 19: „Тада Данило, који се звахе Валтасар, оста у чуду за један сахат, и мисли га узнемираваху.“

¹⁹² „Најпре се подвизавао у Египатској пустињи заједно са светим Антонијем Великим и светим Атанасијем Великим, а затим је био настојатељ једног монашког насеља. Одатле је био узведен на катедру епископа Тмуитског у Доњем Египту. Са светим Антонијем Великим беше у великом пријатељству, што се види из тога што му је Велики Ава поверавао своја благодатна виђења и што му је одлазећи из овога света оставио за благослов једну своју монашку расу, а другу светом Атанасију, као што о томе казује Свети Атанасије у Житију Антонија Великог (глава 82. и 91). Свети Серапи-

он беше у великом пријатељству и са Светим Атанасијем. Њему је Свети Атанасије упутио неколико врло важних писама као своме ‘брату и саслужитељу у Господу’ и као саисповеднику у вери Православној. Он га је писмом известио и о смрти јеретика Арија, пошто је о томе дознао од александријског презвитера Макарија који је тада био у Цариграду. Тако исто, када је Свети Серапион касније писао Светом Атанасију о појави јереси Духоборачке, Атанасије му је упутио три писма у којима му износи православно веровање о Богу Духу Светом и побија јерес Духобораца. Свети Серапион је учествовао и на помесном Сардичком Сабору 343. године као заштитник истине Христове и бранилац Светог Атанасија. Године 356. Свети Атанасије је упутио Серапиона заједно са четири друга Египатска епископа и три презвитера у Цариград на двор цара Констанција (337-361. г.), да би они пред царем развејали све аријанске клевете против њега, као што о томе говори историчар Созомен у својој Историји Црквеној (књ. 4, гл. 9, 6), називајући при томе Серапиона ‘богонадахнутим мужем, кога карактерише изврстан живот и способност говорништва’. После тога, а у време истог овог цара Констанција, Свети Серапион би протеран за веру у изгнанство, те се тако удостоји и исповедничког венца. Скончао је око 365. године.“ (Јустин Сп. Поповић, *Житија светих за март*, Ваљево, 1991)

- ¹⁹³ Часна трпеза (трапеза, свети / часни пријесто) јесте четвороугаони сто у олтару (у мањим црквама се трпеза некада зида уза зид, те јој се може прићи само с предње стране и стога често није четвороугаона) на којем се врши Евхаристија.
- ¹⁹⁴ Мт 17, 20.
- ¹⁹⁵ Јн 16, 23–24.
- ¹⁹⁶ Мт 10, 8.
- ¹⁹⁷ Мт 7, 2.
- ¹⁹⁸ У Атанасијевом дјелу *Historia arianorum* (14) [*Историја аријанаца*] стоји да је ово писмо послато Гргуру, а не Валакију.
- ¹⁹⁹ Био је префект између 345. и 352. године.
- ²⁰⁰ Чини се да је овај опис преправљање и уобличавање већ поменутог одјељка Атанасијевог дјела *Historia arianorum*.
- ²⁰¹ Видјети коментар 43.
- ²⁰² Видјети коментар 153.
- ²⁰³ Видјети коментар 155.
- ²⁰⁴ Под патријарсима се подразумијевају родоначелници Израиља: Авраам, Исак и Јаков. 1 Мој 25, 8–9: „И онемоћав умрије Аврам у доброј старости, сит живота, и би прибран к роду својему. И погребше га Исак и Исмаило у пећини Макпелској на

њиви Ефрона сина Сара Хетејина, која је према Мамрији.“

²⁰⁵ Мисли се на старозавјетне пророке. Међутим, свједочанства о смрти пророка преношена су ван библијских текстова, јер ови представљају само дио њихове дјелатности. Свако пророштво писано је због врло јасне потребе, с тим што је у њих уграђена и месијанска идеја која је битна у историји спасења. Разумљиво је да пророци као аутори библијских списа нису у њих могли уградити своју биографију (уколико она није била битна за сам предмет описивања), а нарочито опис своје смрти. Ово је преношено на друге начине, било усмено или у неким писаним траговима. *Вавилонски Талмуд* каже да је пророк Исаија (ако оставимо по страни теорију о тројици Исаија) пострадао у вријеме цара Манасије (687–642), тако што је претестерисан, постављен између двије кедрове даске, јер је указивао на царева недјела.

²⁰⁶ Јн 19, 41: „А на ономе мјесту, гдје бјеше распет био је врт, и у врту гроб нов, у који још нико не бијаше положен.“ Мт 27, 59–60: „И узевши Јосиф тијело зави га у платно чисто. И стави га у свој нови гроб што је био исјекао у камену; и наваливши велики камен на врата од гроба, отиде.“

²⁰⁷ ИНав 23, 14: „И ево, ја идем сада куда иде све на земљи; познајте дакле свијем срцем својим и свом душом својом да није изостало ништа од свега до-

бра што вам је обрекао Господ Бог ваш, све вам се навршило, није изостало ништа.“ Угледање на овај стих можда је мало замагљено овим Даничићевим преводом, јер у грчком тексту *Старог завјета* (*Септуагинта*), којег Атанасије наводи, стоји: Ἐγὼ δὲ ἀποτρέχω τὴν ὁδὸν καθὰ καὶ πάντες οἱ ἐπὶ τῆς γῆς („Ево, ја и дем данас на пут којим ће поћи сви на земљи.“ Наш превод.).

208 Видјети коментар 43.

209 Видјети коментар 153.

210 Антонијеуе су мошти 561. године пронађене откри-
вењем и пренијете у Александрију. По упаду Сара-
цена пренесене су у Цариград, а одатле у Беч.

211 Епископ Атанасије – Атанасије Александријски,
аутор житија.

212 Видјети коментар 192.

213 1 Мој 49, 33: „А кад изговори Јаков заповијести си-
новима својим, диже ноге своје на постељу, и
умрије, и прибран би к роду својему.“ Библијски
(старозавјетни) израз за ’умријети’. 1 Мој 15, 15: „А
ти ћеш отићи к оцима својим у миру, и бићеш по-
гребен у доброј старости.“ 1 Мој 35, 29: „И оне-
моћав умрије Исак, и би прибран к роду својему
стар и сит живота, и погребеше га Исав и Јаков
синови његови.“

²¹⁴ Мт 5, 16: „Тако да се свијетли свјетлост ваша пред људима, да виде ваша добра дјела и прославе Оца вашег који је на небесима.“

Скраћенице књига *Светога писма*

СТАРИ ЗАВЈЕТ

1 Мој	Прва књига Мојсејева
3 Мој	Трећа књига Мојсејева
4 Мој	Четврта књига Мојсејева
ИНав	Књига Исуса Навина
1 Сам	Прва књига Самуилова
2 Сам	Друга књига Самуилова
1 Цар	Прва књига о царевима
2 Цар	Друга књига о царевима
1 Дн	Прва књига дневника
Јов	Књига о Јову
Пс	Псалми Давидови
Пр	Приче Соломонове
Проп	Књига проповједникова
Ис	Књига пророка Исаије
Јер	Књига пророка Јеремије
Јез	Књига пророка Језекиља
Дан	Књига пророка Данила
Ос	Књига пророка Осије
Авак	Књига пророка Авакума
Прем	Премудрости Соломонове
Сир	Премудрости Исуса сина Сирахова

Сви старозавјетни наводи дати су према преводу Ђуре Даничића, осим ако није другачије назначено.

НОВИ ЗАВЈЕТ

Мт	Јеванђеље по Матеју
Мк	Јеванђеље по Марку
Лк	Јеванђеље по Луки
Јн	Јеванђеље по Јовану
Дап	Дјела апостолска
Рим	Посланица ап. Павла Римљанима
1 Кор	Прва посланица ап. Павла Коринћанима
2 Кор	Друга посланица ап. Павла Коринћанима
Гал	Посланица ап. Павла Галатима
Еф	Посланица ап. Павла Ефесцима
Фил	Посланица ап. Павла Филипљанима
Кол	Посланица ап. Павла Колошанима
1 Сол	Прва посланица ап. Павла Солуњанима
2 Сол	Друга посланица ап. Павла Солуњанима
Тит	Посланица ап. Павла Титу
Јев	Посланица ап. Павла Јеврејима
1 Јн	Прва саборна посланица ап. Јована
Отк	Откривење Јованово

Сви новозавјетни наводи дати су према преводу Комисије Светог архијерејског синода Српске православне цркве.

Регистар

- Августин 244
- Авраам 139, 250, 258, 259, 288
- Адам 252
- Аделфије (епископ) 49
- Азazel 62
- Александар Александријски
(епископ) 41, 42
- Александар Македонски 17,
40, 56
- Александрија 40–42, 44–47,
52, 155, 157, 195, 197, 223,
263, 273, 290
- Амвросије Милански 50
- Амун (монах) 49, 50, 179, 181,
265
- Анастасије Монах (Света Ана-
стасија) 37
- Антиохија 47, 274
- Антоније Велики 34, 35, 44,
50–52, 55, 58–61, 63, 71, 73,
77, 79, 81, 85, 87, 89, 91, 93,
95, 97, 99, 101, 103, 143, 151,
153, 155, 157, 159, 161, 163,
167, 169, 175, 177, 179, 181,
183, 185, 187, 191, 193, 195,
197, 199, 201, 207, 211, 213,
215, 217, 219, 221, 223, 225,
229, 231, 233, 235, 243, 244,
249, 264, 265, 268, 286, 290
- Аполо 260
- Аполон 205, 284
- Арабљани 40
- Арапи 264
- Арије 38, 41–44, 47, 49, 195,
273, 274, 287
- Аристотел 54, 55, 285
- Арсеноитски канал 103
- Арсиноити 52
- Артемида 205, 284
- Артемије (светитељ) 37
- Архелај (војвода) 183
- Асир 271
- Асирци 127, 254
- Атанасије Александријски 24,
33, 38, 40–53, 55, 58–60, 63,
64, 71, 197, 233, 239, 244, 260,
263, 270, 277, 278, 286–290
- Атина (божанство) 281
- Атина (град) 46, 54
- Ауло Гелије 275
- Африка 235
- Беда Поштовани 265, 267
- Беч 290
- Благојевић, Слободан 279, 280
- Богдановић, Димитрије 52, 66
- Боланд, Јан 65
- Браун, Питер 30, 39

Брисел 65	Горгонија (светитељка) 36
Бузирис Триполски 177	Гргур 288
Буколија 161, 263	Григорије (ученик Св. Василија Новог) 269
Вавилон 261	Григорије Назијански (Богослов) 36, 38, 50, 53
Валакије 51, 221, 223, 288	Григорије Ниски 36, 38, 53
Валенс (цар) 47	Григорије Цамблак 31
Валтасар 286	Грци 40, 111, 115, 139, 197, 199, 201, 211
Ван Омеслеге, Флор 65	
Василије Велики 38, 53, 54	Давид (цар) 133, 167, 193, 255, 264, 272
Василије Нови 268, 269	Дан 271
Венијамин 271	Данило (пророк) 215, 286
Византија 13, 64	Данило II Пећки 22, 269
Витић, Зорица 67	Данилов Ученик 31
Вишић, Марко 54	Даничић, Ђуро 261, 290, 295
Гаврило (арханђео) 137, 139, 257	Дарије 261
Гад 271	Де Местр, Жозеф 32
Гај Светоније Транквил 57	Делеај, Иполит 16, 18, 22, 24–28, 30–32, 66
Галерије (цар) 262	Деметра 283
Галија 235	Димитрије (светитељ) 37
Гветкин, Хенри Мелвив 51	Диоклецијан (цар) 17, 40, 273
Геа 281	Доментијан 20
Геринг 63	Драконије 49
Гесен 272	Дројзен, Густав Јохан 24
Гибон, Едвард 13, 15, 64	
Гијезије 135, 256	
Гинкел, Херман 15	

Ђурић, Милош Н. 57, 278

Евагрије 243, 263

Еврипид 14

Египат 30, 34, 49, 62, 73, 77,
101, 133, 175, 179, 215, 223,
231, 258, 262, 271–273, 280,
286

Египатска пустиња 286

Египћани 103, 229, 281

Ејден 267

Експедит (мученик) 20

Елије Теон 55

Епиктет (епископ) 49

Ермије Созомен 265, 287

Есхил 14

Етиопија 133

Етна 281

Ефром 289

Завулон 271

Захарија 137, 139, 257

Зевс 281, 283, 284

Зизјулас, Јован 271, 277

Игњатије Антиохијски 262

Изабрани народ 271

Изида 203, 280

Израиљ 111, 153, 243, 251, 271,
288

Илија (пророк) 89, 243, 256

Илирик 43

Иринеј Лионски 262

Ирод 252

Иродијада 252

Исаија (пророк) 251, 289

Исак 258, 271, 288

Исахар 271

Исмаило 288

Исус Навин 111, 151, 251

Јаир 282

Јаков 75, 153, 193, 258, 271, 272,
288, 290

Јакшић, С. 34, 35

Јевреји 40, 258

Јевсевије Кесаријски 16, 31, 43,
262, 263, 286

Јевтимије (светитељ) 37

Јевтић, Атанасије 274

Језекиљ 109

Јелена (царица) 285

Јелини 277

Јелисавета 257, 259

Јелисеј (пророк) 135, 243, 256,
257

Јелић, Војислав 56

Јерихон 261
 Јероним 50, 52
 Јерусалим 255, 264
 Јесеј 256, 273
 Јов 117, 127, 129, 149, 254
 Јован Дамаскин 250
 Јован Златоусти 38, 53
 Јован Исихаст (светитељ) 37
 Јован Крститељ 111, 139, 251, 252, 257, 259, 282
 Јовановић, Томислав 62, 66
 Јовијан (цар) 47
 Јордан 252
 Јосафат 243
 Јосиф (из Ариматеје) 289
 Јосиф 271, 272
 Јуда (Искаротски) 109, 149, 248, 260
 Јуда 271
 Јудејци 277
 Јулијан Отпадник (цар) 45–47
 Јустин Философ 53, 262
 Јухас Георгиевска, Љиљана 66

 Карло Велики 18
 Картагина 28
 Карташов, Анатолиј Н. 42
 Касиодор 265
 Катберт 265, 266

 Катон 14
 Кипријан (мученик) 33
 Кир и Јован (светитељи) 37
 Киријак (светитељ) 37
 Кирило Александријски 38
 Кирило Скитопољски 37
 Клара (светитељка) 20
 Климент Александријски 53, 270
 Козма и Дамјан (светитељи) 37
 Колзим 264
 Колоса 26
 Констанс (цар) 44, 45, 213, 286
 Константин II (цар) 44
 Константин Акрополит 38
 Константин Велики (цар) 17, 39, 43, 44, 46, 52, 213, 285, 286
 Констанција (сестра Константинова) 43
 Констанције (цар) 44–47, 213, 285–287
 Констанције Хлор 45, 47, 285
 Копти 40
 Крон 203, 281, 283, 284

 Лаван 193, 271, 272
 Лавс 50

Лазар 282	Марија Египћанка 36
Лалић, Мира 42	Марија Монах 37
Лаодикеја 183	Маринковић, Радмила 66
Ле Гоф, Жак 62	Марицки Гађански, Ксенија 54
Левије 271	Марјановић Душанић, Смиља 67
Лета 284	Мартинијан 159
Либаније 46	Марцелин 48
Либија 49, 273	Марцијана (мученица) 26
Лија 271, 272	Медитеран 30
Ликиније (цар) 39, 285	Мејеринг, Егинхард. П. 15
Ликос (ријека) 179, 181	Мелетије 195, 227, 273
Линдисфарн 267	Мивлијски мост 285
Лот 111, 250, 251	Милано 285
Мак Данијел, Гордон 269	Мињ, Жак Пол 239, 240
Макарије 287	Мојсеј 251, 258, 272
Макпелска пећина 288	Навуходоносор 261
Макрина (светитељка) 36	Назарет 244
Максенције 285	Нерон (цар) 40
Максим (философ) 49	Несторије (префект) 223
Максимијан (цар) 273	Нефталим 271
Максимијан Даја (цар) 155, 262	Никеја 42, 43, 273
Мала Азија 42	Нил 34, 97, 247, 272
Малахија (пророк) 251	Нитрија 179, 181
Мамрија 289	Норич, Џон Џулијус 44
Манасија (цар) 289	Обећана земља 251
Мани 195, 274	Обрадовић, Доситеј 243
Маретић, Томо 280	
Марија (Богородица) 139, 259	

Овидије 280	Плотин 276, 278, 279
Озирис 203, 280, 281	Плутарх 56, 57
Ориген 270	Подскалски, Герхард 15
Осија Кордовски (епископ) 42	Поликратија 183
	Помпеј 56
Павле (апостол) 21, 26, 89, 173, 189, 246, 249, 270	Попов, Иван В. 58, 63
Паладије (епископ) 35, 50, 265	Поповић, Даница 67
Паламон (пустињак) 60	Поповић, Јустин 67, 68, 287
Палеолози 38	Поповић, Радомир 41
Палестина 62	Посејдон 205, 284
Паулин 50	Продић, Слободан 35, 263
Пафнуције 177	Прокопије (мученик) 31
Пахомије (светитељ) 35, 59, 60, 245	Проповједник 107
Пелагија (светитељка) 36	Радовић, Амфилохије 255
Пентапољ 273	Радојчић, Светозар 25
Перпетуа (мученица) 28	Рахиља 271, 272
Персефона 205	Реа 281, 283, 284
Персефона 283	Ревета 271
Персија 248	Рим 41, 44, 235, 274, 285
Петар (апостол) 20, 181, 247, 267	Римини 49
Петар (епископ) 157, 262, 273	Римско царство 39
Петар Коришки 24	Ристовић, Ненад 53
Петровић, Дамњан 269	Рубљов, Андреј 259
Пимен (скитски монах) 35	Рувим 271
Платон 14, 15, 53–55, 276–278, 285	Руфијан (епископ) 49
	Сава (Немањић) 17, 20, 62
	Сава Освећени (светитељ) 37

Салома 252	Сократ 14
Самуило 193, 272, 273	Сократ Схоластик 265
Сарацени 161, 163, 264, 290	Соломон 255, 264
Сард (Sardis) 19	Софија (Sardica) 19
Сатана 32, 103, 141, 145, 147, 187, 189, 254	Софокло 14
Сатурн (мученик) 28	Сператус (мученик) 26
Саул 255, 272	Србија 262
Света земља 18	Станковић, Младен 42
Секунд (епископ) 43	Стефан Дечански 31
Селевкија 49	Сузана 255, 261
Сенека 21	Тартар 281
Серapiон (епископ) 49, 215, 233, 286, 287	Тацит 16
Сет 280	Тебаида 131, 161
Силуан (скитски монах) 35	Тебанци 97
Симеон 271	Текла (светитељка) 37
Симеон Метафраст 37	Теодор 181
Симеон Немања 62	Теодора (слушкиња Св. Васи- лија Новог) 269
Синај 264	Теодора 45
Синесије Птолемаидски (епископ) 39	Теодорит Кирски 36
Сион 165, 264	Теодосије 22, 24
Сирија 30, 62, 262	Теодосије I (цар) 39
Сисоје (скитски монах) 36	Теона (епископ) 43, 262
Скит (монашка насебина у Египту) 34, 35	Терапонт (светитељ) 19
Скитопољ 31	Тимотеј 26
Содома 250	Тифон 203, 281
	Тмуит 286
	Трир 44

Трифунџић, Ђорђе 16, 25, 66	Цезар 17, 56
Уран 281	Цицерон 14
Фајум 247	Чити, Дервас Ј. 59
Филон Александријски 40	
Флоровски, Георгије 14, 39, 59,	Шаги-Ђунић, Томислав Јанко
61, 64	28, 33
Фронтон 175	Шпадијер, Ирена 67
	Шпанија 235
Хад 283, 284	
Ханан 271	*
Хекел, Сергеј 65	
Хера 205, 271, 283	Bartelink, Gerhardus J. M. 240,
Херуеу 223	243
Херод Атик 275	
Херодот 245	Cormack, Robin 36, 65
Хефест 205, 283	
Хорације 249	D'Andilly, Robert Arnauld 239
Хорус 280	Di Meglio, Salvatore 240, 264
Христос 26, 63, 64, 79, 83, 103,	Dijkstra, Jitse 61, 63
107, 121, 129, 145, 147, 159,	
167, 183, 185, 197, 199, 201,	Efthymiadis, Stephanos 65, 66
203, 205, 207, 209, 211, 213,	
217, 219, 225, 229, 231, 237,	Haas, Christopher 264
244, 247, 248, 249, 250, 252,	Hägg, Thomas 240
258, 260–262, 265, 267–269,	Haldon, John 36, 65
273, 277, 281–283	Harmless, William 45, 47, 59
Цариград 43, 287, 290	Jeffreys, Elizabeth 36, 65

Kazdan, Alexander 33, 66

Kennedy, George A. 55

Quasten, Johannes 47

Rapp, Claudia 61

Rydén, Lennart 66

Schaff, Philip 239, 263, 278

Ševčenko, Ihor 66

Van Dijk, Mathilde 61, 63

Wadi Tumilat 272

Штампа
Арт принт, Бања Лука

За штампарију
Милан Стијак

Лектор
Горан Милашин

Припрема за штампу
Ведран Чичић

Тираж
300

ЦИП